

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**MAHMUD RÂŞİD EL-BELGRÂDÎ'NİN RİSÂLE-İ
MA'RÛF'U: BELGRAD'DA NAKŞİBENDİYYE VE
ABDULLAH MA'RÛF EFENDİ'NİN
KERAMETLERİ (METİN VE TAHLİL)**

Emine Büşra BERKTAŞ

2501180866

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Necdet YILMAZ

İstanbul-2022

ÖZ

“MAHMUD RÂŞİD EL-BELGRÂDÎ’NİN RİSÂLE-İ MA‘RÛF’U: BELGRAD’DA NAKŞİBENDİYYE VE ABDULLAH MA‘RÛF EFENDİ’NİN KERAMETLERİ (METİN VE TAHLİL)”

EMİNE BÜŞRA BERKTAŞ

Bu tezde, 19. yüzyılda Sırp isyanlarının yaşanmasıyla, Balkanlar’da yaşayan Türkler’in Osmanlı Devleti topraklarına göç etmesine önderlik eden şahıslardan biri olan Mahmud Râşid el-Belgrâdî tarafından Osmanlı Türkçesi ile yazılmış, dönemin siyasî-sosyal durumuna, Nakşibendiyye Tarîkatı’na ve tarîkatın Müceddidiyye koluna ışık tutan *Risâle-i Ma‘rûf* adlı risâle incelenmiş ve metin latinize edilmiştir. Eser tarih, biyografi ve otobiyografi türünde olup; müellifin kendisi ve şeyhi Abdullah Ma‘rûf Efendi hakkında bilgi vermektedir. Müellif; eserde, tarîkatın âdâbına, tasavvuf eğitime, zikir yöntemlerine, sâliki olduğu kolun silsilesine ve eserin tam adından da anlaşılacağı üzere ağırlıklı olarak Abdullah Ma‘rûf Efendi’nin kerâmetlerine yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdullah Ma‘rûf, Belgrâdî Râşid, Nakşibendiyye, Müceddidiyye, kerâmet, zikir

ABSTRACT

“MAHMUD RASHID AL-BELGRADI’S RISALE-I MA’RUF: (NAQSHBANDIYYA IN BELGRADE AND THE KERAMETS OF ABDULLAH MA’RUF EFENDI (TEXT AND ANALYSIS))”

EMİNE BÜŞRA BERKTAŞ

In this thesis, an Ottoman text written in Ottoman Turkish by Belgradi Raşid, one of the people who led the migration of Turks living in Balkan to the Ottoman lands with the Serbian revolts in the 19th century, and which sheds light on the political-social situation of the period, the Naqshbandiyya sect and the Mujaddidiyye-Halidiyye branch of the sect, has been examined then made available to the readers. The text is in the type of history, biography and autobiography; gives information about the author himself and his sheik Abdullah Ma’rûf Efendi. Author; In the work, he mainly included the manners of the sect, the education of mysticism, the methods of dhikr, the lineage of the branch he was a devotee of and, as can be understood from the full name of the work, the miracles of Abdullah Ma’rûf Efendi.

Keywords: Abdullah Ma’rûf, Belgradi Raşid, Naqshbandiyya, Mujaddidiyye, keramet(miracle), dhikr

ÖNSÖZ

İnsan fıtratı öldükten sonra unutulmamak ve bir hiç olmamak için dünyaya kalıcı bir şey bırakma arzusu taşımaktadır. Kişi, unutulmasını istemediği hayat hikayesini, tecrübelerini, başarılarını vs. not ettiği gibi; sevdiği, hayranlık duyduğu insanları ve bu insanların -gelecek nesillere ulaşmasını istediği- hayat tecrübelerini de kaleme almaktadır. Yazma eserler temalı yüksek lisans dersinde, bu amaçla yazılmış nice eserin kütüphane raflarında eskidiği, gün yüzüne çıkmayı ve okunmayı beklediği hissinin tecrübe edilmesi sebebiyle, tez konusu olarak bir yazma eseri ele almak ve günümüz Türkçesi ile okurların istifadesine sunmak tarafımızca amaçlanmıştır.

Bu çalışma, 19. yüzyılın ortalarında -Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını kaybetmeye başladığı sıralarda- Balkanlar'dan İstanbul'a göç eden Türkler'in ileri gelenlerinden olan Seyyid Mahmûd Râşid el-Belgrâdî'nin *Risâle Fî Beyânî Ahvâli Tarîkı'n-Nakşibendiyye ve Kerâmâtı'sh-Şeyh el-Ma'rûf el-Kırîmî* adlı risâlesi hakkındadır. Müellif, eserde başlıca şeyhi Abdullah Ma'rûf Efendi ile olan anılarına, Ma'rûf Efendi'nin kerametlerine ve onun Belgrad'daki halifesi Mehmed Hilmi Efendi'ye değinmekte, onların hayatları ve şahsiyetleri hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, Nakşibendiyye Tarîkatı'nın Müceddidiyye kolunun usûl ve âdâbı hakkında verdiği bilgilerle, esere Müceddidiyye için bir kaynak kitap olma özelliği kazandırmıştır.

Bir giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmanın giriş kısmında, kısaca eserin yazıldığı dönemden, dönemin sosyal-siyâsî durumundan, müellifin eseri yazma amacından ve bu süreçte karşılaştığı birtakım zorluklardan bahsedilmektedir.

Birinci bölümde, müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde, *Risâle-i Ma'rûf* tahlil edilmeye çalışılmakta, içerdiği başlıca meseleler ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise eserin tespit ettiğimiz tek nüshası latinize edilmektedir. Çalışma; sonuç, kaynakça ve ekler bölümleri ile sonlandırılmıştır.

Bu süreçte maddî-mânevî desteklerini esirgemeyen ve bu çalışmayı tamamlama konusunda beni cesâretlendiren aileme, görüşlerinden ve eserlerinden

bolca yararlandığım, süreç boyunca yardımlarını eksik etmeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Necdet YILMAZ'a ve tüm süreci beraber geçirdiğim, büyük destek veren ve çokça fedâkârlıkta bulunan değerli eşim Salih Adil BERKTAŞ'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Emine Büşra Berktaş, 2022-İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	2
ABSTRACT.....	3
ÖNSÖZ	4
KISALTMALAR LİSTESİ.....	8
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİF: MAHMUD RÂŞİD EL-BELGRÂDÎ.....	5
1. Hayatı.....	5
2. Eserleri	7
2.1. Tarîh-i Vak‘a-i Hayretnüma-i Belgrâd ve Sırbistân.....	7
2.2. Ta‘rihçe-i İbretnüma	8
2.3. Risâle-i Ma‘rûf.....	9
2.4. Risâle-i Hâfız Mehmed Efendi	12
2.5. Râbta Risâlesi	13

İKİNCİ BÖLÜM

RİSÂLE-İ MA‘RÛF: TAHLİL VE MUHTEVA	14
1. Tashîh-i Akâid	14
2. Bir Şeyhe İntisabın Önemi.....	15
3. Tarîkat Âdâbı ve Âdâb-ı Mürîd	15
4. Belgrâdî Râşid ve Nakşibendiyye ile Tanışması.....	17
5. Muhammed Cân Efendi	18
6. Abdullah Ma‘rûf Efendi.....	19
7. Abdullah Ma‘rûf Efendi’nin Kerâmetleri	19
8. Hâfız Mehmed Hilmi Efendi.....	25
9. Zikir.....	26
9.1. İlk Ders ve Günlük Zikir	27
9.2. Hatm-i Hâcegân	28
9.3. İmâm-ı Rabbânî’nin Hatmi	29
9.4. Letâif-i Seb’a ve Lafza-i Celâl (İsm-i Zât) Zikri	29

9.5.	Murâkabe-i Ehadiyyet.....	31
9.6.	Zikrin Sürekliliğini Etkileyen Birtakım Etkenlere Dair.....	32
10.	Râbîta	32
11.	Cihad-ı Ekber	33
12.	Abâ ve Kabâ Bahsi.....	34
13.	Tarîkatte Kadının Yeri	35
14.	Belgrad’da Nakşibendî Tekkesi	35
15.	Müceddidiyye ve Halidiyye İhtilâfı	36
16.	Bektâşiyye.....	38
17.	Silsile-nâme.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
	RİSÂLE-İ MA’RÛF: METİN.....	41
1.	Risâle-i Ma’rûf’un Tasavvuf Literatüründeki Yeri.....	41
2.	Eserin Transkripsiyonuna Dair Birkaç Not.....	41
3.	Beyânü ahvâli Tarîkı’n-Nakşibendiyye ve Kerâmâtı’ş-Şeyh el-Ma’rûf el-Kırîmî (Metin)	42
	SONUÇ	136
	KAYNAKÇA.....	137
	EKLER	141
	Şekil 1 Silsile-nâme	130

KISALTMALAR LİSTESİ

A.DVN.MHM: Sadaret Mühimme Evrakı

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

A.MKT.UM: Sadaret Mektubî Kalemi
Umum Vilayat Evrakı

a.s. : aleyhisselâm

b. : bin/ibni

bkz. : bakınız

bkz.aş. :aşağı bakınız

BOA: Başkanlık Osmanlı Arşivi

bs. : basım

c. : cilt

çev. : çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi

edt. : editör

H. : hicrî

haz. : hazırlayan

H.z. : Hazret-i

İ.DH: İrâde Dâhiliye

ktp. : kütüphanesi

nr. : numara

nşr. : neşreden

ö. : ölümü

s. : sayfa

sy. : sayı

s.a.v : sallallahu aleyhi vesellem

ss. : sayfalar arası

tahk. : tahkik eden

trc. : tercüme eden

T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

ty. : tarih yok

Ü. : Üniversitesi

vd. : ve diğer

vr. : varak

Yay. : Yayınları

y.y. : yayıncı yok

Yp. : yaprak

k.s. : kuddise sırruhu

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

Çalışmanın ana konusu, Mahmud Râşid el-Belgrâdî ve *Risâle-i Ma'rûf* olup; çalışma bu konuların alt başlıkları şeklinde meydana getirilmiştir. *Risâle-i Ma'rûf*, Belgrâdî Râşid'in şeyhi Abdullah Ma'rûf Efendi'nin şahsiyeti ve kerâmetleri üzerine yazılmış bir eser olup menâkıbnâme özelliği taşımaktadır. Ayrıca Nakşibendî-Müceddidî yolun âdâbı, tasavvufî eğitimi ve unsurları hakkında geniş bilgiye sahip olan eser, tasavvuf düşüncesi literatüründe de yerini almaktadır. Müellif, Belgrad'da hatrı sayılır bir şahsiyet olup devlet adına önemli görevler almış bir devlet adamıdır. Osmanlı-Sırp ilişkileri hakkında İstanbul ile iletişim halinde olmuş ve gelişmeler hakkında devleti bilgilendirmiştir. Tanıklık ettiği süreci (1802-1866) kaleme alarak tarih alanında önemli eserler ortaya koymuştur. Sırp olayları üzerine yazmış olduğu bu eserler birinci ağızdan olması ve detaylı bilgiler içermesi sebebiyle devlet için önemli olup günümüz araştırmacılarına da kaynaklık etmiştir.

Bu çalışma, müellifin henüz üzerine detaylıca çalışılmamış eseri *Risâle-i Ma'rûf* u okuyucuların istifadesine sunmakta; Osmanlı devlet adamı ve tarih yazarı künyelerine sahip Mahmud Râşid el-Belgrâdî'nin tasavvufî yönünü de gün yüzüne çıkarmaktadır.

2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın ilk bölümünde müellifin hayatı ve eserlerine yer verilirken Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ne ve tarih alanında söz sahibi olmuş ilim insanlarının ilgili kitap ve makalelerine başvurulmuştur. Ayrıca müellifin diğer eserlerinden ve bu eserler üzerine yapılmış tezlerden istifade edilmiştir.

İkinci bölümde *Risâle-i Ma'rûf* un içerdiği belli başlı meseleler ele alınmış ve metin tahlil edilmiştir. Metin müellif tarafından başlıklandırılmadığından tarafımızca belirlenen ana konular için ilgili kaynaklardan faydalanılmıştır.

Üçüncü bölümde *Risâle-i Ma'rûf*'un literatürdeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Traskripsyon sırasında uygulanan yöntem ve usluba dair bilgilendirme yapılmıştır. Son olarak eserin ulaşabildiğimiz tek nüshasının transkripsiyonuna da yer verilmiştir.

3. Balkanlar'da İslâm'ın Yayılmasında Tasavvufun Rolü

Tasavvuf, Balkan topraklarına seyyah dervişler vesilesiyle Osmanlı Devleti'nden çok daha önce gelmiştir. Böylece Balkanlar'da İslâmiyet'in ilk tohumları tarikatler tarafından atılmıştır. Dervişlerin insan sevgisi, hoşgörüsü, insana değer vermesi, iktisadi ve sosyal alanlarda halka hizmet etmesi, tekke ve zâviyelerin kapılarının din, dil, ırk fark etmeksizin herkese açık olması ve birleştirici politika izlemeleri, yerel toplulukların dini inanışlarının tasavvufun mistik yapısına yatkın olması gibi etkenler, Hristiyan ve yarı Hristiyan idarenin baskısı altında yaşayan toplulukların İslâm'ı ve tasavvufu kabulünü kolaylaştırmıştır. Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun otoritesinin zayıflaması, Hristiyan idaresinin zorbalıkları ve adaletsizliği, VI. asırdan itibaren Asya'dan göç etmiş Türk boylarının Osmanlı Devleti'ne karşı sıcak tutumu, bölge toplulukların Osmanlı Devleti'ni bir kurtarıcı olarak görmelerine ve idaresini benimsemelerine vesile olmuştur.

Osmanlı Devleti'nden asırlar önce yerleşmeye başlayan tasavvuf anlayışının, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a girişinden sonra özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda tesiri ve yayılma hızı artmıştır. İnşa edilen tekkeler ve genişleyen mürîd halkaları, bu durumu gözler önüne sermiştir. Tekke kurarak teşkilatlanmış ve yerel halkın sosyo-kültürel hayatında oldukça etkili olmuş başlıca tarikatler: Mevleviyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye ve Kâdiriyye olmuştur. Bu tarikatler dışında bölgede Rifâiyye, Sa'diyye Bektâşiyye ve Melâmiyye de kabul görmüş ve Balkan topraklarında yayılmış tarikatlerdendir.¹

4. Risâle-i Ma'rûf'un Teşekkül Sürecinde Belgrad'ın Durumu

Doğu medeniyetlerinin yüzyıllar boyunca temsilciliğini yapmış olan Osmanlı Devleti 19. yüzyılda Fransız İhtilali, sanayi devrimi, kapitülasyonlar vd. dış

¹ Metin İzeti, **Balkanlarda Tasavvuf**, edt. Erhan Güngör, İnsan Yay., İstanbul, 2014, ss. 46-54.

sebeplerden; toprak ve vergi sisteminde aksaklık anarşi, ayaklanmalar, isyanlar vd. iç sebeplerden dolayı hızla dağılmaya başlamıştır. Zayıflayan yönetim ve ordu sebebiyle, Osmanlı Devleti egemenliği altındaki ülkelerde isyanlar ve iç savaşlar çıkmış, birçok ülkenin bağımsızlığını kazanması sonucunda Osmanlı Devleti toprak kaybetmeye başlamıştır.²

1862-1867 yılları arasında Osmanlı Devleti himayesinde yaşayan Balkan milletleri, yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlığını ilan etme girişiminde bulunmuştur. Bu milletlerden biri de Sırlar olmuştur.³ 15 Haziran 1862'de Belgrad'da Sırlar ve Müslümanlar arasında büyük bir çatışma çıkmış, Sırp başknezi Mihail Obrenoviç (ö. 1868) bu çatışmadan faydalanarak Kanlıca'da uluslararası bir konferans düzenlemiştir. Bu konferansta, Müslümanların belirlenen süre içerisinde Sırbistan'dan çıkarılmaları sağlanmış, gayrimenkullerinin Sırlar'a satılmasına karar verilmiştir. Geride bırakılan cami, mescid gibi kutsal mekanlara ve kabirlere dokunulmayacağı da konferansta alınan kararlar arasında bulunmaktadır. Sırbistan'da yaşayan Türk halkına Osmanlı Devleti ordusu tarafından destek gelmemesi sonucu orada yaşayan Türk halkı, komşu iller Bosna, Niş, Vidin başta olmak üzere İstanbul gibi büyük şehirlere de hızla göç etmek durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, bu süreçte başka savaş ve işgallerle de mücadele ediyor olması sebebiyle giderek zayıflamış, 1866'da Sırbistan'daki kaleler terk edilmiş, 1867'de o topraklarda Türk halkı kalmamış ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlılığı sadece kağıt üstünde kalmıştır.⁴

Belgrâdî Râşid'in *Târîh-i Vak'a-i Hayretnümâ-i Belgrad* adlı eserinde Sırlarla yaşanan olaylar ele alınmaktadır.⁵ Ayrıca, çalışma için kaynak araştırması yapılırken eski Sırp Başbakan'ı Stojan Novaković'in olaylara Sırlar açısından

² Mustafa Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", **Mecmua:Uluslar Arası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2016, sy. 2, s. 50.

³ Ayşe Özkan, "Kanlıca Konferansı Sonrasında Müslümanların Sırbistan'dan Çıkarılmaları ve Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'dan Çekilişi (1862-1867)", **Akademik Bakış Dergisi**, 2011, c. 5, sy. 9, s. 123.

⁴ Özkan, a.g.m., s. 125.

⁵ Birinci cildi yayınlanmıştır (Belgrâdî Râşid, **Tarih-i Vak'a-i Hayretnüma**, c. I, İstanbul, 1291/1874), İkinci cilt için bkz.: (İstanbul, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 603, 70+4 vr.), İkinci cildi içeren yüksek lisans tezi için bkz.: (Fatma Erten, "Vak'a-i Hayretnümâ Belgrâdî Râşid Paşa", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.)

baktığı ve müellifin adı geçen eserini eleştirdiği *O ovoj knjizi i pisci njenu. Rašid-Beja istorija čudnovatih dogağaja u Beogradu i Srbiji* adlı çalışmaya rastlanmıştır.⁶ Olay örgüsünün ayrıntılı incelenmesi için belirtilen eserlerden yararlanılabilir.

Belgrâdî Râşid bu çalışmanın temelini oluşturan risâleyi bahsedilen süreçte (Sırp olayları başlamadan önce) kaleme almayı hedeflemiş ancak İstanbul'a göç ettikten sonra yazımına başladığını kaydetmiştir. Müellifin zihninde eseri yazma fikri olduğu sırada Abdullah Ma'rûf Efendi, Mekke'yi ziyaret etmekte olup orada hastalanmış ve vefât etmiştir. Şeyhinin vefâtı üzerine müellifin eseri yazma kararı kesinleşmiştir. Eseri yazmaya teşebbüs ettiği vakit Sırp olayları tekrar patlak vermiş, Belgrad bombardıman edilmiş ve o tarihlerde "Hasta Adam" olarak anılan Osmanlı Devleti, Belgrad'ı daha fazla elinde tutamamıştır. Akabinde şehrin Türk ahâlisi göç etmek durumunda kalmıştır. Belgrâdî Râşid ve hanesine sığınan 300-400 kadar muhâcir, tüm mal varlıklarını geride bırakıp, muhtemelen 1868'de İstanbul'a hicret etmiştir.⁷

İstanbul'a gelen muhâcirlerin bir müddet geçimlerini nasıl sağlayacakları hususunda ümitsizliğe kapıldıklarını anlayan Sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa (ö. 1871), bu durumu dönemin devlet adamlarına açmıştır. Burada alınan kararlar Sultan Abdülaziz Hân'a (ö. 1876) sunulmuştur. Padişahın onayı ile, gelen bu muhâcirlere para yardımı yapılmış ve her biri istihdam edilmiştir.⁸ Müellif, mukaddimenin sonunda, Ramazan ayında birtakım devlet adamlarıyla birlikte katılmış olduğu bir iftar yemeğinin ardından *Risâle-i Ma'rûf*'un yazımına başladığını belirtmektedir.

⁶ Stojan Novaković, "O ovoj knjizi i pisci njenu." **Rašid-Beja istorija čudnovatih događaja u Beogradu i Srbiji**, çev. S. Čohadžić, Beograd, 1894.

⁷ Mahmud Râşid Belgrâdî, **Risâle fi beyâni ahvâli tarîkı'n-Nakşibendiyye ve kerâmâtı's-Şeyh Ma'rûf el-Kırîmî: Risâle-i Ma'rûf**, Nuran Kortal Şahsi Kütüphanesi, 1290/1873, vr. 2a.

⁸ Eserde, toplanan devlet adamlarının; gelen muhâcirlere, üzerlerindeki kıyafet dışında yanlarında eşya bulunmaması sebebiyle giyim için beşer bin, muhâcirlerin önderi konumundaki Belgrâdî Râşid'e yirmi beş bin ve ev satın alması için elli bin kuruş verilmesi kararını aldığı yazmaktadır. Bkz. Belgrâdî, **Risâle-i Ma'rûf**, vr. 2b.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİF: MAHMUD RÂŞİD EL-BELGRÂDÎ

1. Hayatı

Belgrâdî Râşid'in hayatı ve eserleri ile ilgili kayıtlar şu kitaplarda tespit edilmiştir:

1. Bursalı Mehmed Tahir'in (ö. 1925) *Osmanlı Müellifleri*, derc edilmemiş eserler bölümünde Belgrâdî Râşid'e yer verdiği, ancak yanlış isimlendirerek Belgradlı Şakir Paşa olarak kaydettiği görülmektedir.¹

2. Ahmed Cevdet Paşa'nın (ö. 1895) *Tezâkir* ve *Ma'rûzât*'ında müellife Raşid Paşa olarak tesadüf edilmektedir.²

3. Franz Babinger'e (ö. 1967) ait *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Raşid Mehmed Ali Efendi adlı bir kimsenin hal tercümesinin dipnotunda, müelliften söz edilmektedir. Bu dipnotta Belgrâdî Râşid'in Belgradlı Mehmed Ali Efendi ile karıştırılmaması gerektiğine, *Tarih-i Vak'a-i Hayretnümâ* adlı bir eseri olduğuna değinilmiştir. Belgrâdî Râşid'i tanınmamış bir şahıs olarak tanımlayan Franz Babinger; onun, Belgrad'ın son Osmanlı komutanı Kıbrıslı Mehmed Paşa'nın (ö. 1871) 1867 baharında Belgrad'dan ayrılmasıyla Türkiye'ye göç eden göçmenlerden olduğunu da yazmaktadır.³

4. Novaković'in, Belgrâdî Râşid'in *Tarih-i Vak'a-i Hayretnüma*'sını temel alarak yazdığı kitaba göre Belgrâdî Râşid, Boşnak asıllı olup baba adı Mustafa Bey'dir. Mustafa Bey, Semendire Sancağı alaybeylerinden olup, Belgrad eşrâfından

¹ Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Mü'ellifleri**, haz. İsmail Özen, İstanbul, Meral Yayınevi, Yaylacık Matbaası, 1975, c. 3 s. 163.

² Ahmed Cevdet Paşa, **Ma'rûzât**, haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul, Çağrı yay., 1980, s. 62; Ahmed Cevdet Paşa, **Tezâkir**, haz. Cavit Baysun, T.T.K., Ankara, 2. bs., tezkire no. 21-39, 1986, c. 3, s. 8.

³ Fatma Erten, "Vak'a-i Hayretnümâ Belgrâdî Râşid Paşa", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, s. 19.

Zaimzâdeler⁴ ailesine mensuptur. Ayrıca, bu kitapta, Belgrâdî Râşid'in Belgrad'da güzel bir konakta yaşadığı ve zengin bir kütüphaneye sahip olduğu belirtilmektedir.⁵

Müellifin doğum tarihi ile ilgili bilgi bulunamamıştır. Osmanlı arşivinde, köken olarak Belgradlı olmasa da orada yaşadığı ve çevreye hâkim olduğundan dolayı mal müdürlüğü veya muhasebecilik gibi devlet dairesinde birtakım işlerde çalıştığı, ayrıca Müslümanlar ve Sırlar arasında çıkan husûmetlerde arabuluculuk yaptığı kaydedilmiştir. 1268/1852 yılında Bosna valisi Mehmed Hurşid Paşa ile beraber Bosna'ya geçmiş, ancak buraya yerleşmeyip oradaki me'muriyetini bırakarak tekrar Belgrad'a dönmüştür.⁶ 1275/1858 yılında Belgrad mal kâtipliğine tayin olmuş,⁶ aynı yıl üçüncü rütbeden mecîdiye nişanı sahibi olmuştur.⁷ 1276/1860 yılı ramazan ayında Sırbistan'a dair geniş bilgiye sahip olduğu için devlet tarafından gelen bir emirle İstanbul'a görevlendirilmiştir.⁸ 1277/1861 yılı Sırbistan'da Osmanlı Devleti yandaşlarının sayıca artırılması için görevlendirilmiştir. Yandaş olmayı kabul edenlere vermesi için Belgrâdî Râşid'e para tahsis edilmiştir.⁹ Ayrıca, 1278/1861 yılında Belgrad muhasebeciliği de yapmıştır.¹⁰ Meclis-i Tanzîmat'ın Bosna'daki çiftçilik meselelerine ilişkin toplantılarına katılmış, Bosna'nın çiftlikat ve agavat meselelerine dair bir nizamnâmenin hazırlanmasına katkı sağlamıştır.⁵ Görevlendirmesi bitince muharrem/temmuz ayında tekrar Belgrad'a dönmüştür.¹¹ Daha sonraki yıllarda da İstanbul'a gelip gittiği kaydedilmektedir.¹² 1278/1862 yılı maliye müdürü iken dördüncü rütbeden mecîdiye nişanı sahibi olmuştur.¹³ 1280/1863 yılında, Hersek'te arazi meseleleri ile ilgili bir komisyona başkanlık

⁴ Ecdâdî Ali Zâim, Belgrad'ın fethinde orduda bulunmuş fetihden sonra Belgrad'a yerleşmiştir. Kendisine mukataa olarak meşhur "Porece", "Şayka" ağalığı verilmiş ve oturması için Semendire'de güzel bir konak ayarlanmıştır. Zâimzâdeler Belgrad'ın meşhur eşrâfindan olup hepsi devlet adına önemli görevler üstlenmiştir. (Bkz.: Nurbanu Duran, "Vak'a-i Hayretnüma (1802-1849)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 22.)

⁵ Selim Aslantaş, "Belgradî Râşid", **Historians Of The Ottoman Empire**, haz. C. Kafadar, H. Karateke, C. Fleischer, 2008, s. 1.

⁶ **Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayat Evrakı (A.}MKT.UM.), kutu nr. 336, gömlek nr. 93; **BOA**, İrade Dahiliye (İ.DH.) nr. 417/27591.

⁷ **BOA**, Sadaret Mühimme Evrakı (A.}DVN.MHM), nr. 28/49.

⁸ **BOA**, A.}MKT.UM. nr. 401/83.

⁹ **BOA**, A.}MKT.UM. nr. 457/73.

¹⁰ **BOA**, İ.DH. nr. 498/33815.

¹¹ **BOA**, A.}MKT.UM. nr. 417/49.

¹² **BOA**, A.}MKT.UM nr. 500/10; **BOA**, A.}MKT.UM nr. 528/3.

¹³ **BOA**, A.}DVN.MHM, nr. 37/7.

etmiştir.¹⁴ Kaynaklarda, Bosna’da bir müddet Ahmed Cevdet Paşa’nın yanında teftiş müsteşarlığı görevini üstlendiği ve teftiş heyeti ile birlikte Mostar kazasına gittiği belirtilmektedir.¹⁵ Ahmed Cevdet Paşa’nın, halk arasında yaşanan olayları ona başvurarak haber alması; Belgrâdî Râşid’in, Ahmed Cevdet Paşa nezdinde önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Belgrâdî Râşid; muhtemelen 1285/1868 yılında, beraberinde yanına sığınan diğer muhacirlerle beraber İstanbul’a göç etmiştir.¹⁶ 1293/1876 yılında tekâud maaşı aldığına dair bir belgeye rastlanmıştır.¹⁷ Devlet adına yaptığı ve kayıtlara geçmiş son görevlendirme, Teselya’da (Yunanistan bölgesi) olup, oradan İstanbul’a döndükten sonra 1299/1882 yılında vefat etmiştir.¹⁶ Nereye defnedildiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

2. Eserleri

2.1. Tarîh-i Vak‘a-i Hayretnüma-i Belgrâd ve Sırbistân

Eser, munhasıran 1802-1866 yılları arasını kapsayan Sırp meselelerini konu edinmiş bir tarih kitabıdır. 1878 yılında Sırbistan’nın Osmanlı topraklarından ayrılması göz önüne alındığında eser, neredeyse yarım asırlık bir süreci konu edindiği için dönemin Sırbistan ile ilgili en önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Eserdeki konular genel olarak, Sırbistan’da yaşanan Sırp isyanları, Osmanlı Devleti tarafından verilen imtiyazlar ve Belgrad muhafızlarının bu süreçteki tutumlarıdır. Sırbistan’da yaşayan Türk halkının bulundukları zor şartları ve Sırp asilerin Türk halkına karşı haksız zulümlerini de gözler önüne sermektedir. Ayrıca eserde Osmanlı Devleti’nin karşı karşıya olduğu, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa isyanı, Kırım savaşı sırasında Rusların Osmanlıya karşı kışkırtıcı faaliyetleri gibi dış meselelere de yer verilmiştir.¹⁸ Müellifin bu yaşananlara bizzat tanıklık etmiş olmasından ve de *Vak‘a-i Hayretnüma*’nın, Balkanlar’daki durumu ve Sırp olaylarını

¹⁴ Ahmet Cevdet Paşa, **Tezakir**, s. 8.

¹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, **Ma‘rûzat**, s. 62.

¹⁶ Selim Aslantaş, “Belgrâdî Râşid”, s. 1.

¹⁷ **BOA**, i. DH, nr. 728/50784.

¹⁸ Fatma Erten, “Vak‘a-i Hayretnüma Belgrâdî Râşid Paşa”, s. 25-26.

konu edinen yegane eser olma niteliği taşımasından dolayı bu eser, Ahmed Cevdet Paşa'nın *Tarih-i Cevdet*'inin kaynakları arasında yerini almıştır.¹⁹

Belgrâdî Râşid, mukaddimede bu eseri üç cilt olarak yazmayı planladığını belirtse de, şu an eserin iki cildi ve bir zeyli bulunmaktadır. Üçüncü cilde henüz tesadüf edilememiştir.²⁰

Eserin birinci cildi, 251 sayfadan meydana gelmekte olup Maarif Nezareti'nce tetkikleri yapıldıktan sonra, 1291/ 1874-1875 tarihinde Vezir Hanı'nda Tatyos Divitçiyen Matbaası'nda basılmıştır. Eser, 1217-1265/1802-1849 yılları arasını konu edinmektedir. Klasik doğu edebiyatı geleneğinde sıkça rastlanılan hayali kişilerin karşılıklı soru cevap şeklinde konuşmaları olarak kurgulanmıştır.²¹ Nurbanu Duran tarafından, 2011 yılında, İstanbul Üniversitesi'nde *Vak'a-i Hayretnüma (1802-1849)* adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır.²⁰

Eserin ikinci cildi, birinci cildin devamı niteliğinde olup, Fatma Erten tarafından, 1991 yılında, İstanbul Üniversitesi'nde, *Vak'a-i Hayretnüma Belgrâdî Râşid Paşa* adlı yüksek lisans çalışması olarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.²¹ 1265/ 1848-1849 yılından 1282/ 1865-1866 yılının sonuna kadarki süreç hakkında bilgi vermektedir. Eserin bulunabilen tek nüshası, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu'nda yer alan tarih kitapları arasındadır.²²

2.2. Ta'rihçe-i İbretnümâ

Vak'a-i Hayretnüma'ya bir zeyl olarak yazılmış olup, Osmanlı askerlerinin 1283/1866-1867'de Sırbistan'dan çekilmesi ve kalelerin Sırp'lar'a bırakılmasını konu edinmektedir. Eserin ulaşılabilmiş tek nüshası, İstanbul Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Koleksiyonu'ndadır.²³

¹⁹ Selim Aslantas, "Belgrâdî Râşid", s. 2.

²⁰ Nurbanu Duran, "Vak'a-i Hayretnüma (1802-1849)", s. V.

²¹ Fatma Erten, "Vak'a-i Hayretnüma Belgrâdî Râşid Paşa", s. 21

²² (O-3; 22 y. (numaralandırılmış 52 sayfa), 25 satır, talik.) Bkz.: Fatma Erten, a.g.e., s. 25.

²³ (O-3; 22 v. (numaralandırılmış 52 sayfa), 25 satır, talik.) Bkz. Selim Aslantas, "Belgrâdî Râşid", s. 2.

2.3. Risâle-i Ma'rûf

Belgrâdî Râşid'in yukarıda belirtilen eserler dışında, bu çalışmayı oluşturan *Risâle-i Ma'rûf* adlı bir risâlesi daha mevcut olsa da, hiçbir kaynakta bu eserin müellife nisbet edildiği görülmemiştir. Bu durum, aynı Belgrâdî Râşid'den bahsedilip bahsedilmediği hususunda akıllarda bir soru işareti oluşturmaktadır. Ancak müellifin bahsi geçen risâlede kullanmış olduğu üslup -yani kendi hayat hikâyesine ve yaşadığı olaylara sıkça değinmesi- yukarıdaki eserleri yazan şahıs ile *Risâle-i Ma'rûf*'u yazan şahsın aynı kişi olduğunu göstermektedir.

Müellifin eseri yazmaktaki amacı, Nakşibendî-Müceddidî şeyhlerinden Abdullah-ı Dehlevî'nin (ö. 1240/1824) Mekke'ye yerleşen halifesi Muhammed Cân Efendi'ye (ö. 1267/1851) intisab edip, ondan ders ve icâzet alarak Bosna'ya gelen ve burada halkı irşâd eden Nakşibendî-Müceddidî şeyhlerinden Abdullah Ma'rûf el-Kırîmî'nin hayat hikâyesini ele almak, şeyhinin kerâmetlerinden ve sâliki olduğu yolun usûl ve âdâbı hakkında önemli bulduğu konulardan gelecek nesilleri haberdar etmektir. Aynı zamanda, 19. yüzyılda Bosna ve Belgrad gibi Balkan şehirlerindeki tasavvufî ve sosyal hayat hakkında da önemli bilgiler vermiştir.

Eserin adı varak 1b'de *Risâle fî beyâni ahvâli tarîkı'n-Nakşibendî ve kerâmâtı's-şeyh el-Ma'rûf el-Kırîmî* olarak; varak 3b'de *Risâle-i Ma'rûf* olarak geçmektedir. Müellifin eseri yazmaya başladığı tarih tam olarak bilinmemekle birlikte, 1868'de İstanbul'a göç ettikten sonra başladığı kaydedilmiştir.²⁴ Varak 59b'de 9 Rabîu'l-evvel 1290/5 Haziran 1873 tarihinde eserin tamamlandığı kayıtlıdır. Eser, Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Mukaddime 3 varaktan; ana metin 53 varaktan oluşmaktadır. Ayrıca, eserin sonunda dönemin önde gelen ve salih olarak kabul edilen tarîkatlerinin sisile-nâmesi şema haline getirerek verilmiştir.

Eserin kapağı; turuncu, yeşil ve sarı renklerin kullanıldığı ebru desenli karton bir kapaktır. Ön kapağın sol üst köşesine, kahverengi zemin üzerine altın yaldızlı boya ile eserin adı yazılmıştır. Sayfalar genellikle 19 satırdan oluşmaktadır ve metin, altın yaldızlı bir çerçeve ile çerçevelenmiştir. Sayfa sonlarında takibeler mevcuttur. Metnin yazımında siyah mürekkep kullanılmıştır. Mukaddimenin ve eserin

²⁴ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 3b.

başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmış, başlık çevresi kırmızı renkte yaprak motifleri ve altın yaldızlı sade süslemelerle bezenmiştir. Bu kısmın başlangıcında altın bir hilal içerisinde siyah mürekkeple besmele yazılmıştır. Ardından şeyhlerin isimleri kırmızı ve siyah mürekkeplerle yazılıp, yazdırlı daireler içerisine alınmıştır. Bu daireler; mavi, yeşil, kırmızı ve siyah mürekkeplerle yapılmış sarmaşık motifleriyle birbirine bağlanmıştır. Bu bölümler dışında eserde fazla motif ve süsleme bulunmamaktadır. Âyet başları ve sonlarında, mısra başları ve sonlarında yaldızlı yuvarlak şekilli semboller kullanılmıştır. Metin, okunaklı bir hatla yazılmıştır. Ancak, metinde yer yer üst üste binmiş, karalanmış, yazım yanlış yapılmış, üstü çizilmiş ve okunaksız kelimeler bulunmaktadır. Ayrıca bazı özel isimlerin ve önemli bulunan kısımların üstüne; çoğunlukla kırmızı, yer yer siyah mürekkep ile çizgiler çizilmiştir. Bazı sayfa kenarlarında haşiyeler mevcuttur. Eserin başında ve sonunda sayfa kenarlarına iliştirilmiş iki risâle daha bulunmaktadır.

Türkiye Kütüphaneleri ve arşivleri ayrıntılı araştırılmış, ancak eserin başka bir nüshasına tesadüf edilememiştir. Yazma eser, Kocaelili emekli avukat Nuran Kortal hanımefendinin dedesi Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi'den intikal eden kitaplar arasında bulunmaktadır. Bu nüshanın müellif nüshası olduğu kanaatine varılmıştır.²⁵ Yazar, eserde kronolojik bir düzen gözetmediği gibi konu sıralaması ve başlıklandırma gibi yöntemler de kullanmamıştır. Eser, müellifin diğer eserleri gibi tarih kitabı niteliği taşımakla birlikte; otobiyografi tarzında yazılmış olup, okuyucuya günlük okuyor hissi sunmaktadır. Bu eseri müellifin diğer eserlerinden ayıran bir diğer özellik de ana temasıdır. Çünkü, eserde Belgrad'da Nakşibendiyye'nin yayılması ve Belgrâdî Râşid'in tasavvuf ve şeyhi ile ilişkisi konu edilmiştir. Eserde anlatılmak istenenler pekiştirilmek için âyet, hadis ve kelâm-ı kibârlardan yararlanılmıştır.

2.3.1. Eserde Yer Alan Konu Başlıkları

Belgrâdî Râşid'in hayatı

²⁵ Necdet Tosun, “Mahmûd Râşid Belgrâdî'nin Risâle-i Ma'rûf İsimli Eseri Işığında 19. Asırda Bosna Ve Belgrad'da Nakşibendîlik”, **Balkanlar ve İslam: Balkanlarda İslâm Dini Ve Kültürel Hayat**, ed.: Abdullah Taha İmamoğlu, İilir Rruga vd., İstanbul, Ensar Yay., 2020, c. 1, s. 367.

Belgrâdî Raşid'in görevleri
Sırp olayları
Sırp olayları sonucu İstanbul'a hicret
Devletin muameleleri
Abdullah Ma'rûf Efendi'nin hayatı
Abdullah Ma'rûf Efendi'nin nasihat ve kerâmetleri
Muhammed Cân Efendi'nin hayatı
Mehmed Hilmi Efendi'nin şahsiyeti, hayatı
Nakşibendiyye- Müceddidiyye silsilesi
Belgrad'da Nakşibendiyye tekkesi inşası
Belgrad tekkesinin ayrıntıları
Nefs-i emmâre ve şeytanın mekri
Cihad-ı ekber
Zikir usûl ve çeşitleri
Hâlidîyye kolu
Müceddidiyye ve Hâlidîyye arasındaki mesele
Müellifin Hâlidîyye'ye bakış açısı
Bektâşîyye tarikatının sıhhati
Müellifin Bektâşîyye'ye bakış açısı
Letâif-i Seb'a
Murâkabe-i ehadiyyet
Tashih-i akâid
Râbıta
Zikri bozan etkenler ve onlara karşı alınan önlemler

Hatm-i hâcegân

İmam Rabbâni'nin hatm-i hâce usûlü

Âdâb-ı tarîkat

Âdâb-ı mürîd

Âdâb-ı mürşîd

Abâ ve kabâ

Kadınların bey'ati

Kadınların halife olması

Sülûkta faydalı nasihat ve vaazlar

Meşâyih ve azîzân'ın ruhlarına dua

Nakşibendiyye silsilesi

Kâdiriyye silsilesi

Çiştîyye silsilesi

Sühreverdîyye silsilesi

Kübrevî silsilesi

2.4. Risâle-i Hâfız Mehmed Efendi

Risâle-i Ma'rûf'un 4. ve 8. varaklarının kenarlarına yazılmıştır. Bu risâlenin, eser yazılırken mi yoksa daha sonra mı eklendiği tespit edilememiştir. Ancak, bu risâlede kullanılan üslup, cümle yapısı ve yazı stili ana risâle ile benzerlik gösterdiği için müellif tarafından yazıldığına kanaat getirilmiştir. Abdullah Ma'rûf Efendi'nin Belgrad'daki halîfesi Hafız Mehmed Hilmi Efendi hakkında çok kısa bilgi vermektedir. Müellif, eserin sonunda da Hafız Mehmed Hilmi Efendi'den bahsetmiştir. Ekleme istediği bir takım kerâmet ve diğer bilgileri de daha sonra küçük bir risâle halinde esere ilâştirdiği düşünülmektedir. Esere başka bir yerde rastlanmamıştır.

2.5. Râbîta Risâlesi

Eser tamamlandıktan (H. 1290) üç sene sonra 1293'te *Risâle-i Ma'rûf*'un 22. ve 27. varaklarının kenarına eklendiği kaydedilmiştir. Nakşibendî- Müceddidî yolunun râbîta usûlü hakkında bilgi vermektedir. Yazım şekli ve kullanılan üslup incelendiğinde risâlenin müellif tarafından yazmaya iliştilirdiği anlaşılmaktadır.²⁶

Eser başka yerde rastlanmamıştır.

²⁶ Necdet Tosun, "Mahmûd Râşid Belgrâdî'nin Risâle-i Ma'rûf İsimli Eseri Işığında 19. Asırda Bosna Ve Belgrad'da Nakşbendilik", s. 373.

İKİNCİ BÖLÜM

RİSÂLE-İ MA'RÛF: TAHLİL VE MUHTEVA

1. Tashîh-i Akâid

Günümüze ulaşmış ilk tasavvuf eserlerinden itibaren mutasavvıflar, âyet ve hadislerden referanslar göstererek tasavvufun şariat çizgisinde olduğunu vurgulamışlardır. Mutasavvıflar; tasavvufun, kendinden önce teşekkül eden kelam, fıkıh ve hadis gibi İslamî ilimlerden biri olduğunu, hakîkate bu ilim vasıtasıyla ulaşılabileceğini ve “hakîkat” anlayışlarının şeriatin hükümleriyle çatışmadığını, meşru bir temel üzere inşa edildiğini savunmuşlardır.¹

Müellif de şeriata uygun tasavvuf anlayışına bağlı kalarak eserde, ehl-i sünnet ve'l-cemâat mezhebine tabi olunması gerektiğini âyet ve hadislerle pekiştirmek suretiyle aktarmıştır. “O (Allah), bütün dinlerin üzerinde olduğunu göstermek için Resûlü'nü, hem hidayet (rehberi Kur'an) ile hem de hak din (İslâm) ile göndermiştir. (Buna) şahit olarak da Allah yeter. Muhammed Allah'ın Resûlü'dür. (Fetih, 48/28-29)”, “Allah'a itaat edin, Resûl'e itâat edin... (Nisâ, 4/59)”, “Şüphesiz ki Allah ve melekleri Peygamber'e salât eder (onu kutsar/övgü ve iltifatla anar)lar! Ey iman edenler! Siz de ona salât ü selam edin (kutsayın, onun şanını yüceltmeye ve ona tam bir teslimiyete özen gösterin). (Azhab, 33/56)” ayetleri ile metne giriş yaparak tasavvuf yolculuğunun Allah'a ve peygamberine uymakla mümkün olduğunu vurgulamıştır.² Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*'i, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'i, Aclûnî'nin (ö. 1162/1749) *Keşful'l-Hafâ*'sı, İsfahânî'nin (ö. 430/1038) *Hilyetü'l-Evliyâ*'sı, İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) *Ruhu'l-Beyân*'ı gibi ilim camiası tafaından kabul görmüş eserlerden hadislere yer vererek hadise bağlılığını ve kaynağın sıhhatine verdiği önemi göstermiştir.

¹ Mahmud Esad Erkaya, “Tasavvuf Klasiklerinde Tasavvuf ve Şariat”, **III. Uluslararası el-Farabi Sosyal Bilimler Kongresi**, ed.: Mine Nur Bozdoğan, Atabek Movlyanov, Ankara, İksad Yayınevi, 2018, ss. 353-358.

² Belgrâdî, **Risâle-i Ma'rûf**, vr. 4b-5a.

2. Bir Şeyhe İntisabın Önemi

Kul, inancını dil ile ikrâr, kalp ile tasdik edip, ilahî emirlere uymanın yanı sıra, akıl nimetini kullanarak muhasebe etmeli ve “Haberiniz olsun ki Allah’ın velîlerine (dostlarına) hiçbir korku yoktur, onlar üzülecek de değildirler. (Yunus, 10/62)” âyetinde bahsi geçen kerâmet ve ilahî sır sahibi veli kullara tabi olmalıdır. Şeyh, tasavvuf yolunu yaymayı, bu yolu talep edenleri terbiyeye almayı, mâsivâdan uzak tutmayı, her daim zikir ile meşgul etmeyi, bu sayede sâlikin kalbindeki ilahî feyzi arttırmayı ve kalpte Allah’ın nurundan başka hiçbir şey kalmamasını sağlamayı görev bilmelidir.³

Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır sözüne binaen, bir şeyhin terbiyesine uymak gerekmektedir.⁴ Bu düşünceye sahip olan Belgrâdî Râşid, mürîdi olmak arzusuyla bir şeyh arayışına girmiş, âlim zümrelerde bulunmuş, birtakım sûfilerle görüşmüş, ancak ruhuna hitap eden bir zât ile karşılaşmamıştır. Bu süre zarfında evini yolculara ve ihtiyaç sahibi kişilere açmış, onlara barınma ve beslenme imkanı sunmaya çalışmıştır. Böylece; evi, bir nevi tekke görevi görmeye başlamıştır. Rızkın Allah’tan geldiğini bilip, insanlardan bir karşılık beklemezsiniz, bir yandan misafirlerinin ve ihtiyaç sahiplerinin gönüllerini hoş tutmayı amaçlamış; bir yandan da niyetini salih tutup, hizmette kusur etmezse, belki kendisinin araması gerekmeksizin bir şeyh, evine misafir olur umudu ile tevekkül ve teslim içinde evine gelen konuklara fazlasıyla hassas davranmıştır.⁵

3. Tarîkat Âdâbı ve Âdâb-ı Mürîd

Edep konusu, tasavvufta önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki, Tarîkat âdâbını konu edinen bir sürü eser kaleme alınmıştır.⁶ Edep kavramı Allah’a, peygamberlerine, ehlullaha, sultana, ihvana, aileye, mahlukata ve nefse karşı edep başlıkları altında incelenebilir. Müellifin, yazmada edep kabilinden bahsettiği birkaç mesele burada örnek olarak verilmiştir.

³ Belgrâdî, **Risâle-i Ma‘rûf**, vr. 5b.

⁴ Belgrâdî, a.g.e., vr. 6b.

⁵ Belgrâdî, a.g.e., vr. 7a-7b.

⁶ Örnek olarak bkz.: Yahyâ b. Muâz er-Râzî (ö. 258/872), *Kitâbü'l-Mürîdin*; Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857), *Âdâbü'n-nüfûs*; Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909), *Edebü'l-müftakir ilallah vd.*

Sâlik, Allah'ın her yerde hazır ve nazır olduğunu, her şeyi gören ve bilen olduğunu asla unutmamalıdır. Bu sebeple, birçok sûfinin geceleri yatakta ayaklarını uzatarak yatmadıkları, bir yere dayanarak oturur bir vaziyette uyudukları bilinmektedir.⁷ Abdullah Ma'ruf Efendi'nin hiçbir vakit yatakta yatıp dinlendiği yahut abdestsiz bulunduğu müşâhede edilmemiştir. Burada dünya malına ve zevklerine sahip olmamak kast edilmemektedir. Anlatılmak istenen kesrette vahdet olup bu da Allah'a karşı saygılı olmaktır.⁸ Müellif, Hanefî fıkıh alimi Burhâneddin ez-Zernûcî'nin (ö. 593/1196) *Ta'îlmü'l-müteallim*⁹ kitabına değinerek hocaya-şeyhe karşı edepli olmak gerektiğini söylemiştir.¹⁰

Müellif, Taha Sûresi'nde Hz. Musa (a.s.) ve sihirbazlar arasında geçen diyalogda, sihirbazların Hz. Musa'ya (a.s.): “Asanı önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım?” demelerini: “Hz. Musa'ya (a.s.) olan saygılarından dolayı önce ona teklif ettiler. Bu saygılarının karşılığında Allah, onları İslam ile müjdelendirmiştir.” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁰

Şeyhi, hakîkate ulaşma yolunda bir yoldaş olarak gören tasavvuf için, bu yoldaşa hürmet, son derece önemlidir. Abdullah Ma'ruf Efendi'nin mürîdlerinden Hacı Halil Efendi, seyr-i sülûkte ulaştığı hallerin cezbisine kapılarak, hocasına karşı inkarda bulunmuş ve hocasının aleyhinde sohbetlere başlamıştır. Sa'diyye tekkesi Şeyh Ma'rûf Efendi'ye verileceği sırada, Kadirî şeyhlerinden Şeyh Hasan Efendi'nin etkisi altında kalarak şeyhine karşı iftirada bulunmuştur. Mesele açıklığa kavuştuğunda, yaptığından pişman olup, tekrar mürîdliğe kabulünü niyaz ettiyse de, bu isteği kabul edilmemiştir. Ardından Mekke'ye yönelmiş ve orada kendisine: “Amâne düşenin her bir hatasının çaresi bulunabilir, fakat mürşid-i kâmilin nazarından düşene çare olunmaz” cevabı verilmiştir. Çareyi Mekke'de bulamayan

⁷ Belgrâdî, **Risâle-i Ma'rûf**, vr. 11b.

⁸ Belgrâdî, a.g.e., vr. 20a.

⁹ Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş olup öğrenme psikolojisi açısından nadide bir eserdir. Bkz.: Mehmet Faruk Bayraktar, “Zernûcî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2013, c. 44, ss. 294-295.

¹⁰ Belgrâdî, a.g.e., vr.19b.

Halil Efendi, oradan Medine'ye yöneldiyse de, orada da kendine bir yol ve yoldaş bulamayıp, arayış ve sefalet içinde vefât etmiştir.¹¹

Müellifin, Fransa adında Hristiyan bir faytoncusu olup, Abdullah Ma'rûf Efendi'yi her gördüğünde elini öpmekte ve ona karşı saygıda kusur etmemektedir. Şeyh de müellife: “Faytoncuya dokunmayın, sonu inşallah iyi olur” demiştir. On yıl sonra bu faytoncu, Müslüman olup, adını Hurşîd olarak değiştirmiştir. Hz. Musa (a.s.) örneğinde olduğu gibi, Allah'ın sevdiği kullarına karşı saygıda bulunmak, Allah'a karşı saygılı olmaktır.¹²

4. Belgrâdî Râşid ve Nakşibendiyye ile Tanışması

Belgrâdî Râşid, 1263/1847 yılında bir iş için İstanbul'a gitmiş, orada altı-yedi ay konaklamıştır. Daha önce Nakşibendî-Müceddidî bir tarikatın varlığını bilmediği ve o tarikatten bir kimsenin ismini duymadığı halde, kalbinde gıyâben Muhammed Cân isminde bir zâta karşı muhabbet oluştuğunu söylemektedir. Bu durumdan kimseye bahsetmemiş ve bu zâtın kim olduğunu soruşturmamış olmakla birlikte, ihtiyaç duyduğu her an usûl bilmese de ismini dualarında zikretmiştir. İstanbul'dan Belgrad'a dönüş yolunda, Hırşova (Kırçova) şehrinde birkaç gün konaklamak durumunda kalmıştır.¹³ Yanında hiç parası kalmaması ve etrafında tanıdık hiç kimse olmaması sebebiyle üzüntülü ve düşünceli bir halde ikindi namazından sonra kendi kendine: “Ey Muhammed Cân, senin kim olduğunu bilmiyorum. Yüce ismin bir süredir yüreğime düşmekte ve seni gece gündüz anmaktayım. Eğer himmetin yüce ise beni bu kâfir diyârında mahcup etme. Kimseden borç isteyecek durumum da yok, yardımını istiyorum” demiştir. Hemen ardından, Belgrad tüccarlarından Kurtağazâde Molla Mustafa, Belgrâdî Râşid'in yanına gelip: “Ben şimdi Bosna vapuruyla geldim ve Belgrad'a gitmek üzere isem de senin burada olduğunu haber aldığımдан, hâssaten seni görmeye ve şâyet harçlığın kalmamış ise matlûb mikdârı vermeklik

¹¹ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr.25a.

¹² Belgrâdî, a.g.e., vr.32a.

¹³ Belgrâdî, a.g.e., vr.7b.

arzusunda bulunurum” demiş, Belgrâdî Râşid, ondan ihtiyacı kadarını borç olarak alıp, Belgrad’a ulaşmıştır.¹⁴

Kısa bir zaman sonra, Mekke’den gelip Bosna’ya gitmekte olan bir zâtın, Belgrad müftüsü ve Nakşibendî şeyhlerinden olan Ferâizî Osman Efendi’ye misâfir olduğunu duymuştur. Ancak, o zâtı ziyâret edememiştir. O günlerde ulemâdan Hacı Mustafa Efendi, müellife gelip, perşembe günü Bosna tarafına gideceğini ve vedalaşmak için geldiğini söylemiştir. Nakşibendî-Müceddidî şeyhlerinden Abdullah-ı Dehlevî’nin halifesi olan Muhammed Cân Efendi’nin, Mekke’de halkı irşâd ile meşgul olduğunu ve Kırımlı Abdullah Ma’rûf Efendi’nin onun halifelerinden olduğunu açıklayıp, yarın Belgrad’dan Travnik’e kadar bu şeyh ile birlikte gideceğini belirtmiştir.¹⁵ Duydukları karşısında sevinç ve heyecana kapılan müellif, bir yandan da bunca yıldır Hacı Mustafa Efendi ile görüştüğü halde, şu ana kadar ondan bu tarikat ve şeyhi Muhammed Cân hakkında hiçbir şey duymamış olmasına üzülmüştür. Bunun üzerine müellif, Hacı Mustafa Efendi’ye Şeyh Abdullah Ma’rûf Efendi’yi akşam yemeği için evine davet etmek istediğini söylemiştir. Daveti kabul edilmiş ve Belgrâdî Râşid’in Nakşibendiyye yolculuğu bu şekilde başlamıştır.¹⁶

5. Muhammed Cân Efendi

İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Sirhindî (ö. 1034/1624), Nakşibendiyye tarikatının tasavvufî eğitim metodları ve düşünce yapısında önemli değişiklikler yapmış ve tarikata yeni bir yön vermiştir. Bunun ardından, kendisi “Müceddid-i Elf-i Sâni” (hicrî ikinci binyılın yenileyicisi) lakabı ile; kendisinden sonra devam eden kol da Müceddidiyye olarak anılmıştır. Nakşibendiyye, İmâm-ı Rabbânî’nin en önemli halifesi olan, oğlu Muhammed Ma’sûm Sirhindî’nin (ö. 1079/1668) halifeleri vasıtasıyla Anadolu’da yayılmıştır.¹⁷ Buna ek olarak; Muhammed Ma’sûm’un önemli halifelerinden olan, Hindistanlı Abdullah-ı Dehlevî’nin halifelerinden Muhammed Cân Efendi, zahirî ilimleri öğrenimini tamamlayıp, Abdullah ed-

¹⁴ Belgrâdî, **Risâle-i Ma’rûf**, vr.8a.

¹⁵ Belgrâdî, a.g.e., vr.8b-9b.

¹⁶ Belgrâdî, a.g.e., vr. 10a.

¹⁷ Necdet Tosun, **Türkiye’de Tarikatlar Tarih Ve Kültür**, edt. Semih Ceyhan, gözden geçirilmiş 2. bs., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2018, ss. 611-637.

Dehlevî'nin şöhretini duyarak Afganistan'dan Delhi'ye gelmiş ve şeyhine intisap etmiştir. Şeyhinden aldığı eğitim ile, ledünnî ilme, keşif ve kerametlere tamamıyla vakıf olmuştur. Bunun üzerine, “iki arslan bir bostana sığmaz” sözüne binaen Dehlevî tarafından Mekke'ye gönderilmiş ve orada tarîkat hususunda halkı irşâd ile görevlendirilmiştir.¹⁸ 1266/1849 yılında Mekke-i Mükerreme'de vefât etmiştir.

6. Abdullah Ma'rûf Efendi

Kırımlı Şeyh Abdülhayr'ın oğlu Abdullah Ma'rûf Efendi, Kırım'dan İstanbul'a gelip Sa'diyye tarîkatından Şeyh Meded Efendi'ye intisap etmiş ve eğitimini tamamlayarak icâzet almıştır. Kemeraltı'nda bulunan Sa'diyye tekkesinde bir müddet halîfelîğe devam etmiştir. Ancak, aradığı feyz ve kemâlâtı bulamadığını hissetmiş, bu feyzin daha fazlasını aramanın kendisine vacip olduğuna, elindeki ile yetinmemesi gerektiğine karar vermiştir. Bu düşünceler içinde Mekke'ye yönelip, şânı o bölgede yayılmış olan Nakşibendî şeyhi Muhammed Cân Efendi'ye rastlamış ve “Şimdiye kadar bulamadığım kimyaya malik oldum.” diyerek kendisine intisap etmiştir. On yedi sene şeyhinin yanında tasavvufî eğitim gördükten, sohbet ve hizmetinde bulunduktan sonra şeyhinin eteğinden ayrılıp, Nakşibendî-Müceddidî yolunu neşr ve irşâd üzere Bosna tarafında görevlendirilmiştir.¹⁹

Abdullah Ma'rûf Efendi hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. *Risâle-i Ma'rûf*'u şeyhinin hayatını ve kerametlerini kaydetmek amacıyla kaleme alan müellifin yazdığı eserin bu amaca hizmet ettiği söylenebilir.

7. Abdullah Ma'rûf Efendi'nin Kerâmetleri

Müellif, eseri kaleme alırken metni konu bütünlüğüne veya tarihsel sıralamaya dikkat etmeksizin ele aldığından Abdullah Ma'rûf Efendi'nin kerâmetleri metinde dağınık bir şekilde yer almaktadır. Metin incelenip, müellifin kerâmet olarak adlandırdığı olaylar bu başlık altında toplanmıştır. Müellif, eserin sonunda sadece kendinin müşâhede ettiği kerâmetleri kaydedebildiğini, ihvânın da nice kerâmetleri müşâhede ettiğini, *Risâle-i Ma'rûf*'un yazımına başlanmadan önce Sırp baskınları başlayıp, ihvânın farklı yerlere hicret etmek zorunda kalmış olmasından dolayı

¹⁸ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 8b.

¹⁹ Belgrâdî, a.g.e., vr. 9a-9b.

diğerlerinin tecrübelerini öğrenemediğini ve dercinin de mümkün olmadığını ayrıca belirtmiştir.²⁰

Eserde kaleme alınan kerâmetler incelendiğinde bu kerâmetlerin bir tasnif çeşidine göre “Bilgi türü kerâmetler” ve “Dua ile ilgili kerâmetler” başlıkları altında toplanabileceği görülmektedir. Bilgi türü kerâmetler, bir sûfinin duyular ve akıl yoluyla bilmesi mümkün olmayan şeyleri ilham yoluyla bilmesi, geçmişe, şimdiki zamana veya geleceğe dair bir takım gizli bilgilere vakıf olması, insanın aklında veya kalbinde bulunandan haberdar olması, saklı bir yeri veya bir şeyi bilmesi şeklinde özetlenebilmektedir. Dua ile ilgili kerâmetler ise bir sûfinin bir şeyin gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi için Allah’a dua etmesi ve bu duanın hemen yahut zaman içinde kabul edilmesidir.²¹ Abdullah Ma’rûf Efendi’nin eserde geçen kerâmetleri şunlardır:

Belgrâdî Râşid’in daveti üzerine Abdullah Ma’rûf Efendi, müellifin evine konuk olmuş ve içeri girince Hacı Mustafa Efendi’ye dönerek: “Bu ev tekke kokuyor.” demiştir. Evini bu amaçla kullanan müellif: “Odanın düzenini ve duvarlardaki hat levhaları gören herkes bunu söyleyebilir.” diye içinden geçirmiştir. Yatsı namazı vakti gelip, cemaat için ayaklandıklarında normal zamanda; misafirler, yoldan geçenler, ev halkı, çalışanlar ve hatta akrabalarından oluşan kalabalık bir cemaate sahip bu eve, o vakit kimse teşrif etmemiştir. Namazın ardından Abdullah Ma’rûf Efendi, müellife dönüp: “Sözünüzde sabit misiniz?” diye sormuştur.²² Bu söz müellifi derinden etkilemiştir. Çünkü, aradığı şeyhi karşısına çıkmış ve bu şahıs, kimseye söylemediği bu niyeti bilip, onu mürid olmaya davet etmiştir. Belgrâdî Râşid, o gün Abdullah Ma’rûf Efendi’ye intisap etmiştir.

Müellif, Abdullah Ma’rûf Efendi’yi evine davet ettiği gün, evdeki yemeklere ek olarak gazi helvası²³ yapılmasını emretmiştir. Yukarıda geçtiği üzere, müellif,

²⁰ Belgrâdî, **Risâle-i Ma’rûf**, vr. 57a.

²¹ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet**, edt. Ercan Alkan, Esmâ Ürkmez, İstanbul, Sufi Kitap yay., 2008, s.69.

²² Belgrâdî, a.g.e., vr. 10a-10b.

²³ Gazi helvasının geçmişi 13. yüzyıla uzanmakta, savaş dönemlerinde şehit olanların ruhları için hazırlandığı bilinmektedir. Ayrıca, eski dönemlerde kış aylarında padişah, vezir saraylarında ve büyük konaklarda toplantılar ve sohbetler yapılarak helva ikram edilmiştir. Bu sebeple o toplantılara “helva sohbetleri” denmiştir. Bkz.: Gül Yılmaz, Sinem Akman, “Osmanlıdan Günümüze Helvalar Ve Helva-i

şeyhine intisap ettikten sonra, ilk günlük zikir dersini almış ve şeyhi ile ilk hatmesini o gün yapmıştır. O akşam bir takım zikir yöntemleri, hatme-i hâcegân usûl, âdâb ve gelenekleri, şeyh-mürîd ilişkisi gibi birçok konuda sohbet edilmiş ve müellifin şeyhine olan hayranlığı ve bağlılığı daha da artmıştır. Ayrıca, şeyhinin hatmenin ardından tatlı ikram edilmesi geleneğinden bahsederken gazi helvasını örnek olarak vermesi ve müellifin o gün şeyhi gelmeden gazi helvası yaptırmış olması da şeyhinin kerametlerinden biridir.²⁴

Latîfeler bahsinde geçeceği üzere; müellifin, hal dili ile yardım talep etmesinin ardından şeyhinin müellife ruhanî alemde letâif-i seb‘a dersi vermiş olması da Abdullah Ma‘rûf Efendi’nin kerametlerinden birisi olarak eserde kaleme alınmıştır.²⁵

Belgrad ahalisinden Bekir Bayraktarzâde Şerif Ağa, tasavvuf yoluna girmek istemiş ve bu istekle birçok şeyhin kapısını çalmış, fakat gönlüne yatan bir şeyh bulamamıştır. Sık sık Bosna tarafına gidip gelmekteyken Bosnalı Nakşibendî şeyhi İlhâmî hazretleri ona: “Gel seni derviş edelim.” deyince Şerif Ağa: “Ben sana derviş olmam.” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Şeyh İlhâmî de: “İhtiyâcın olduğunda beni çağır.” diyerek karşılık vermiştir. İki üç sene sonra Şerif Ağa, bir kış günü ticâret için gittiği Zabçe kasabasından Moğlay kasabasına dönerken beraberinde rehber olmasına rağmen ormanda yolunu kaybetmiştir. Karanlık ve soğuk havada öleceğine karar kıldığı sırada aklına İlhâmî Efendi’nin son sözü gelmiş: “Yâ İlhâmî! Yardım edecek kuvvetin var ise şimdi eyle!” diye seslenmiştir. Hemen ardından, ormandan bir kaval sesi duyulmuş o sese doğru gittiğinde bir çocuğun kaval çaldığını görmüştür. “Buralarda bir köy var mı?” sorusunu yöneltmesi üzerine çocuk onları bir köye ulaştırmıştır. Ertesi gün kasabaya vardığında Şeyh İlhâmî, Şerif Ağa’nın karşısına çıkıp, tebessüm ederek: “Şerif Ağa! Sana akşamki kaval delil olarak yetmez mi?” diye latîfe etmiştir. Şerif Ağa, bu kerametın üzerine bineğinden hızla inip, Şeyh İlhâmî’nin elini öpüp, ona mürîd olmak istemiştir. Şeyh İlhâmî: “Evlâdımızsın, ancak

Gazi’nin Gastronomik Değeri”, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 2019, c. 3, say. 3, ss. 462-469.

²⁴ Belgrâdî, *Risâle-i Ma‘rûf*, vr. 10b.

²⁵ Belgrâdî, a.g.e., vr. 21a.

nasîbin benden değildir. Başka biri gelip seni irşâd edecektir, mahzun olma.” demiştir. Şerif Ağa, çevresindeki zâtları yoklamaya ve kendisine bahsedilen zâtı beklemeye koyulmuştur. Bu sıralar, Abdullah Ma’rûf Efendi’nin Bosna’dan Belgrad’a geldiğini duyunca yola koyulmuş ve bir hatm-i hâcegân’a denk gelmiştir. Abdullah Ma’rûf Efendi’yi tecrübe etmek adına halkaya katılmıştır. Hatmenin ardından yapılan dua sırasında herkes gibi gözlerini kapayıp, niyaz edeceği esnada, işlemiş olduğu tüm kötülük ve günahları, kendisine okunmaya başlayınca o anda gözlerini açmış ve: “İşte memur olunan zat budur!” diyerek Abdullah Ma’rûf Efendi’ye intisap etmiştir. Müellif, şeyhinin kendinden on beş yirimi yıl önce vefât etmiş olan veli bir zaat tarafından işaret edilmesini, şeyhinin rütbesinin yüceliğine ve kerâmet sahibi biri olduğuna delil olarak değerlendirmiştir.²⁶

Belgrâdî Râşid, Kolera hastalığının Belgrad’da görülmeye ve hızla yayılmaya başladığı dönemde Abdullah Ma’rûf Efendi’ye mensup olanların ve onların ev halklarının, bu illete yakalanmadığını yazmaktadır. İbrahim Ağa adlı bir şahsın Kolera hastalığına yakalanması üzerine; müellif, hemen abdest alıp, namaza durmuş, ardından râbita-ı kalp ile şeyhini aramış ve onu elinde asa ile karşısında bulunca: “Azizim, İbrahim benim emektarımdır. Bu surette gitmesini istemem, halâsını senden niyaz ederim.” diyerek hal dili ile niyazda bulunmuştur. O gece İbrahim Ağa, Kolera hastalığından kurtulmuştur. Ertesi günlerde yine emektarlarından Mustafa Ağa için de gönülden niyaz edince, şeyhinin vesilesiyle onun da iyileştiği belirtilmiştir.²⁷

Belgrâdî Râşid’in hanımı tarîkate girmeyi ve tasavvuf eğitime başlamayı istemektedir. Henüz ders verme yetkisi olmayan müellif, bunu şeyhine iletceğini ve hanımının ondan ders alabileceğini söylediyse de, şeyhten çekinen hanımı: “Senden başkasından ders almam.” demiştir. Ertesi günlerde maruzatını şeyhine iletmek üzere tekkeye gelmiş ve o daha girizgah yapmadan, Şeyh Ma’rûf Efendi hanımları zikre başlamak isteyen müridlerine, öğretebilmelerine dair ruhsat vermiştir. Şeyhinin

²⁶ Belgrâdî, **Risâle-i Ma’rûf**, vr. 23b-24b.

²⁷ Belgrâdî, a.g.e., vr. 27b.

kerâmeti, başta müellif ve hanımı olmak üzere tüm müridleri mutlu etmiştir. O günün akşamında, seyr-i sülûku arzulayan hanımlar, Allah'ı zikretmeye başlamıştır.²⁸

Abdullah Ma'rûf Efendi, Travnik şehrini ziyareti sırasında orada bir hanımefendi ile evlenmiştir. Bir müddet sonra İstanbul'a gitmesi gerekmiş ve oradan ayrılmıştır. Hanımı, bir gün pencereden dışarıya bakarken gelip geçen gençleri görmüş ve yalnızlığın getirdiği efkarla olsa gerek: "Benimle birçok genç evlenmek istedi, nasıl oldu da onları kabul etmeyip şeyh efendi ile evlendim?" diye düşünmüştür. O esnada kapının kirişinde şeyh efendiyi görüp, irkilerek ayaklanmış, ancak tekrar bakındığında odada kimse olmadığını fark etmiştir. Düştüğü gafletin farkına varıp, hemen istiğfar etmiş ve Şeyh Ma'rûf Efendi yoldan gelir gelmez ayaklarına sarılıp, ondan tarîkate kabulünü dilemiştir. Bu durum üzerine Abdullah Ma'rûf Efendi: "Sen bugüne kadar hiç niyetli değildin, ne oldu da ben daha odaya adımımı atmamışken tarîkat talebinde bulunuyorsun?" diye latîfe etmiştir.²⁹

Müellif, Necip Bey adlı bir genci, babasının vefatından sonra himayesine almış, eğitimi ve ailesinin geçimi ile ilgilenmiştir. Şeyh Ma'rûf Efendi: "Bu yaptığın çok güzel bir iştir. Ancak ileride bu çocuk senin en büyük hasmın olacak, sana çok kötülüğü dokunacak, ama sonunda kendi kötülüğü kendine dokunacaktır. Bunu sadece haber vermek için söylüyorum." diyerek, müellifi uyarmıştır. Müellif, Allah rızasını gözeterek himayesini sürdürmüştür. Bir zaman sonra Bosna valisi Mehmed Hurşid Paşa, Belgrad muhafızı olarak görev yapmakta iken; müellif hakkında yalan haberler yayılmış ve Mehmed Hurşid Paşa'nın müellife karşı tavırları değişmiştir. Mesele araştırıldığında, iftira atanın Necip Bey olduğu anlaşılmıştır. Müellif, 1268/1852 yılında Mehmed Hurşid Paşa ile Bosna'ya gitmiş ve birkaç yıl orada görev almıştır. Birkaç sene sonra Belgrad'a geri dönmüş, Belgrad'da mal katipliği ve muhasebe ile görevlendirilmiştir. Döndüğünde Necip Bey'in ahlakının daha da kötüleştiğini ve halkın da bu durumdan muzdarip olduğunu görmüştür. Kısa zaman sonra Sırp baskınları yaşanmış ve Necip Bey, bu süreçte de muhasebe ile görevli

²⁸ Belgrâdî, a.g.e., vr. 46a.

²⁹ Belgrâdî, **Risâle-i Ma'rûf**, vr. 47a.

Belgrâdî Râşid'iyi para kaçırmakla suçlamış, neyse ki yine asılsızlığı ortaya çıkmıştır.³⁰ Sonuç olarak, Abdullah Ma'rûf Efendi'nin keşfi gerçekleşmiştir.³¹

Hamile bir kadının çocuğunun, hasta ve hatta ölüm döşeginde doğduğu haberini alan Şeyh Ma'rûf Efendi, bir fincan su emretmiş ve birkaç dakika murâkabenin ardından o suya nefesini üfleyip, müellife: “Çabuk hastanın ağzına bir iki damla damlat ve hizbu'l-bahrî üç defa oku. Allah'ın izni ile iyileşecektir.” demiştir. Müellif, çocuğun yanına vardığında, son nefesini vermek üzere olduğunu düşünse de, suyu çocuğun ağzına damlatıp, hizbu'l-bahrî okumaya başlamış ve çocuğa yavaş yavaş can geldiğini fark etmiştir. Aradan iki saat geçer geçmez, kadın, ikinci bir çocuk dünyaya getirmiştir. Doktorlar tarafından dahi fark edilmemiş bir çocuğun daha dünyaya gelmesi ve hasta çocuğun Allah'ın izni ile şifa bulması, Şeyh Ma'rûf Efendi'nin kerâmetlerindendir.³²

Müellif, bir gün sabah namazına kalkamamış ve sabah zikirlerini yapmadan sohbet meclisine gelmiştir. Şeyh Ma'rûf Efendi, müellifin sabah namazını kılmadığını anlayıp, ona yönelerek: “Namazsız Müslümanlık olmaz, hiçbir zikrin ve hayrın dahi faydası olmaz. Akşam mâlâyanî ile vaktini zâyî edip, sabah köpekler gibi uyuyup, sabahın şerefini zâyî etmek, akıl kârı değildir.” buyurmuştur. Ertesi gün müellif, sabah vakti biri onu uyandırmışçasına gözlerini açtığında, odanın köşesinde şeyhi Abdullah Ma'rûf Efendi'nin suretini görür gibi olmuştur. Bu olay üzerine, şeyhinin, mürşid-i kâmil olduğunu bir kez daha müşâhede etmiş ve ona olan muhabbeti artmıştır.³³

Tekkenin avlusuna kuyu yapılmak için uygun bir yer aranırken, Şeyh Ma'rûf Efendi, ayağı ile bir yeri işaret etmiş ve oranın kazılmasını talep ederek: “Belki hazır bir kuyu bulunur.” demiştir. Belirtilen yer, iki arşın kadar kazıldığında, etrafı taşlarla örülü bir kuyu ağzı bulunmuştur. Kuyunun derinine inildiğinde, hem suyunun

³⁰ BOA, A.}MKT.UM. nr. 416/18

³¹ Belgrâdî, a.g.e., vr. 54b-56a.

³² Belgrâdî, **Risâle-i Ma'rûf**, vr. 30a-30b.

³³ Belgrâdî, a.g.e., vr. 31a-32a.

içilebilir olduğu tespit edilmiş hem de kuyunun dibinde Nemçeli Savaşı öncesi hükümet tercümanı olan Ahmet Efendi'nin mezar taşı bulunmuştur.³⁴

Müellifin, gençliğinden beri devam etmekte olan bir baş ağrısı bulunmaktadır. Tedavi etmek için bir çok çare aranıldıysa da bulamamıştır. Ağrısı çok şiddetlendiği bir gün, Şeyh Ma'rûf Efendi, birkaç tedavi hazırlayıp başına sarmıştır. Bu, ağrısı biraz hafifletse de; ağrı, tamamıyla kesilmemiştir. Ertesi gün, Şeyh Ma'rûf Efendi, ağrının geçmediğini duyduğunda, yanında bulunanlara: "Bunun baş ağrısını taksim edelim, zira kendisi cümle ahalinin işini görmekte, ihvanımızın rahatı için ve daha birçok meselede hizmet etmektedir." diyerek, dua etmiş, orada bulunanlar da: "Âmîn" demiştir. Mecliste bulunanlar, bir miktar baş ağrısı hissettiklerini dile getirmiş ve bununla beraber, müellifin baş ağrısı dinmiştir.³⁵

8. Hâfız Mehmed Hilmi Efendi

Hâfız Mehmed Hilmi Efendi, Belgradlı olup, Ojice şeyhi sülalesine mensuptur. Çok küçük yaşlarda, Kur'an tilaveti ve hıfzı ile uğraşmış, yedi-sekiz yaşlarında ezberden mukabele okutmuş ve on yaşında hafız olmuştur. Tecvit ve kıraate son derece hakim olmakla birlikte, sesinin güzelliği herkesçe kabul görmüştür. Aynı zamanda, iyi bir hattat olup, çok sayıda cırak yetiştirmiştir. Sarf ve nahiv gibi Arapça gramer konularına da hakimdir. Âlim kişiliğinin yanı sıra, sünnete sınıksız bağlı olmuş, hiçbir vakit abdestsiz bulunmamış ve namazını terk etmemiştir. Mütebessim, güzel huylu ve takva sahibi bir şahsiyettir. Tarîkate girdikten sonra da, bu disiplinli yaşantısı devam etmiş, tarîkat âdâbı ve usûlüne titizlikle uymuştur. Vazifesi olan zikri ziyadesiyle yerine getirmiş, çoğu gecesini tesbih, zikir ve nafile ibadetle geçirmiştir. Böylece, Abdullah Ma'rûf Efendi'nin mürîdleri arasında en üst konuma yükselmiştir. Tekkenin inşasının ardından, tekkeyi yönetecek birinin seçilmesine karar verilmiş; Şeyh Ma'rûf Efendi, istişare sonucunda, Hâfız Mehmed Hilmi Efendi'yi halifesi tayin edip, tekkeye görevlendirmiştir. Abdullah Ma'rûf Efendi'nin vefâtının ardından, ihvânın terbiyesini Hâfız Mehmed Hilmi Efendi üstlenmiştir. Halîfeliği döneminde, tarîkat, hızla yayılmaya devam etmiş, birçok

³⁴ Belgrâdî, a.g.e., vr. 34b.

³⁵ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 35a-35b.

yerden mürîdi olmaya gelenler olmuştur ve Hâfız Mehmed Hilmi Efendi, şeyhinin yokluğunu aratmamıştır. Birkaç yıl sonra evini satıp, sıbyan mektebine çevirmiş ve aynı zamanda, orada hocalık yaparak birçok talebe yetiştirmiştir. Zamanla keşif ve kerâmetleri insanlar arasında yayılmış, bunun sonucunda mürîdleri günden güne artmıştır. Hâfız Mehmed Hilmi Efendi, hac için Mekke'yi ziyarette gidip, orada bir yıl kalarak Muhammed Cân Efendi'nin halîfesi Muhammed Sa'id Cân hazretlerinden tasavvuf eğitimi almıştır.³⁶ Hicretten dönmekte iken, Belgrad'da Sırp olayları patlak vermiş, bu sebeple Hâfız Mehmed Hilmi Efendi, yol üzerindeki Niş şehrine hicret edip, oraya yerleşmiştir. Oradaki evine bir zâviye yaptırıp, Niş halkını irşâd ile meşgul olmuştur. Bir müddet sonra tekrar hacca gitmiş, dönüş yolunda hastalanarak vefât etmiş, Fethiye Camii bahçesine defnedilmiştir.³⁷

Hâfız Mehmed Hilmi Efendi'nin vefâtından üç gün önce, mürîdlerinden Hacı Mahmud'a, kendisinin nereye defnolunacağını ve vefâtının üç güne kadar olacağını söylemiştir. Bu konuşmadan üç gün sonra, şeyh vefât etmiştir ve şeyhin defni esnasında birtakım haller yaşandığı, kabirden “Allah” nidalarının yükseldiği de nakledilmektedir. Ma'rûf efendiden icazet alan Zarife Hanım'da Hâfız Mehmed Hilmi Efendi'den birkaç cuma sonra vefât etmiş ve şeyhin yanına defn edilmiştir. Belgrâdî Râşid *Risâle-i Ma'rûf*'u, vefâtından sonra Hâfız Mehmed Hilmi Efendi'nin elinde bulduğu ve şeyhleri Muhammed Cân ve Abdullah Ma'rûf Efendi için yazdığı dizeleri paylaşarak sonlandırmıştır.³⁸

9. Zikir

Zikir tasavvuf yolunun temel kavramlarından biri olmakla birlikte âdâb ve erkân eserlerinin de ana konularından biridir. Nakşibenbiyye âdâb ve erkân literatürü tarandığında İmâm-ı Rabbânî'nin (ö. 1034/1624) *Mektûbât*'ı, Mehmed Emin Tokâdî'nin (ö. 1158/1745) *Risâle fî hakkı sülûki't-tarîkati'n-Nakşibendiyye*'si, Abdullah ed-Dehlevî'nin (ö. 1240/1824) *İzâhu't-tarîka*'sı, Ahmed Ziyâuddîn Gümüşhânevî'nin (ö. 1893) *Câmiu'l-usûl*'u gibi eserlerde zikre alt başlık olarak tesadüf edilmektedir. Ayrıca zikri merkeze alan Abdullah ed-Dehlevî'nin *Risâle-i*

³⁶ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 53a.

³⁷ Belgrâdî, a.g.e., vr. 54a-54b.

³⁸ Belgrâdî, a.g.e., vr. 56b-57a.

Murâkabât'ı, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin (ö. 1242/1827) *Risâletün fî âdâbi'z-zikri'l-mürîdin* ve *Risâle fî'l-murâkabe*'si, Nûrî'nin *Manzûme-i âdâb-ı zikr*'i gibi eserler de kaleme alınmıştır. Müellif, *Risâle-i Ma'rûf*'ta zikir konusuna yer vermekle birlikte hatm-i hâcegân, letaif-i seb'a ve ism-i celâl zikrine ayrıntılı anlatırken murakabe nefyü isbat konularını yüzeysel geçtiği göze çarpmaktadır. Âdâb ve erkân konularını başlıklar halinde ele almayarak olay örgüsü içinde işlemiş olması bu duruma sebep olarak gösterilebilir.

9.1. İlk Ders ve Günlük Zikir

Belgrâdî Râşid'in mürîd olduktan sonra ilk dersi; sol memenin iki parmak altındaki kalp bölgesine odaklanıp, 1001 adetten az olmamak ve sessiz (hafî) olmak şartıyla “Allah” ism-i celâlinin okuması şeklindedir. Nakşibendiyye tarikatında günlük ism-i celâl zikri çekilmesi ders olarak verilmekte olup zikir miktarı kişinin fitratına göre belirlenmektedir. Müellif eserde, çok meşgalesi olması sebebiyle kendisine günde 1001 defa zikir görevi verildiğini belirtmiştir. Zikir için özel olarak abdest alınması sevabı ve kazanılan feyzi arttıracaktır. Kibleye karşı dizler birleştirilerek oturulup, gözler kapalı bir halde letâif-i kalbe yoğunlaşmak sûretiyle; önce dil ile beş salavât, yirmibeş kere tevbe “estağfirullâhe rabbî min külli zenbin ve etûbü ileyh”, sonra besmele ile birlikte bir Fâtiha, üç İhlâs okunup, sevapları, Hz. Peygamber, ashâb-ı güzîn ve tarikat büyüklerinin ruhlarına bağışlanmaktadır. Ardından üç salavât okunup, dil damağa yapıştırılıp, gözler yumulup, on beş dakika boyunca şeyhin karşısında bulunduğu ve kendisine kalben teveccüh edildiği düşünülmektedir.³⁹ Sonra, “Bir saat tefekkür, yetmiş sene nafîle ibadetten hayırlıdır” düşüncesi ile tefekkür-i mevt yapılmakta, yani ölüm düşünülmektedir. Sâlik, kendisinin ölü olduğunu, kabir suâllerini, mahşeri, kıyameti, sırâtı, mizanı, cennet ve cehennemi, işlemiş olduğu günahları düşünüp, bu halde iken “Emân Yâ Rabbî” diyerek Allah'a yönelmektedir.⁴⁰ “Allah” zikrini okurken her yirmi beş ya da en azından her yüz defada bir: “İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî, a'tunî muhabbeteke ve ma'rifetek” denilmektedir.

³⁹ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 11a.

⁴⁰ Belgrâdî, a.g.e., vr. 11b.

Zikir esnâsında aklına dünyevî düşünceler gelen sâlik, tesbihi bırakıp, râbıta ve istiğfâr ile meşgul olup, sonra yine zikre devam etmektedir.⁴⁰ Bu dua ve zikirleri bir oturuşta yapmanın muhasenâtı daha çok ise de; hayat meşgalesi ve benzeri sebeplerden dolayı, bir gün içinde birkaç defada olmak suretiyle parça parça yapılmasında da bir sakınca yoktur. Ancak tek bir mecliste tamamlanması daha güzel olacağından dolayı, tek bir mekânda ve tek seferde zikrin tamamlanmasına gayret edilmelidir.⁴¹ Zikrin başından kalkıp, mâsivâ ile uğraşırken dahi “Halvet der encümen” olmak efdaldır. Bununla beraber, kalbî zikir esnasında mecbur kalınmadıkça konuşmamak gerekir.

9.2. Hatm-i Hâcegân

Şeyh Ma'rûf Efendi, Bosna'ya gitmeden önce Belgrad'daki müridlerine, Cuma ve Pazartesi akşamları Belgrâdî Râşid'nin evinde tasavvuf sohbeti ve hatm-i hâcegân yapmalarını emretmiştir. Hatm-i hâcegân mesarismi son üç asırda şekillenmiş olup, eski Nakşibendî kaynaklarda hatm-i hâceye rastlanmamakta ve bu zikrin kimin tarafından başlatıldığı bilinmemektedir. Toplu veya münferit; oturarak veya ayakta; hafî veya cehrî gibi farklı uygulama metodları vardır. Ayrıca hatm-i hâce esnasında yapılan zikirlerin sayısı ve çeşiti mutlak olmayıp, halkadan halkaya değişiklik göstermekte duruma göre artıp azalabilmektedir.⁴² Burada eserde geçen usûl ile iktifa edilmiştir.

Akşam namazından sonra halkaya oturanlar, beşer salavât, yirmi beşer defa istiğfar, tekrar üç salavat, üç İhlâs, bir Fâtiha okumaktadır. Hatmeyi yöneten kişinin (eserde reis olarak geçmekte) işaretiyle duaya başlanıp, bu duadan hâsıl olacak sevap, başta Efendimiz (sav) ve ailesi, ashâb-ı güzîn ve tarîkatin yüce pîrlerine hibe edilmektedir. Reis, sağ elinin baş parmağı ile zikir halkasına dahil bulunanları işaret ederek (halkanın sağından soluna doğru) yüz salavat okunmasını talep etmektedir. Ardından, şehadet parmağı ile birer Fâtiha, seksen İnşirah, 1001 İhlâs ve yüz salavat okunmasını talep etmektedir. Daha sonra reis, şehadet parmağıyla halkanın sol tarafından başlayarak birer Fâtiha okunmasını, beraberinde yüz defa “Allâhümme yâ

⁴¹ Belgrâdî, **Risâle-i Ma'rûf**, vr. 12a.

⁴² Kitapsız Mustafa Efendi, **Sâliklerin Maksatları: Maksadu's-Sâlikîn**, haz. Hasan Şahin Aktaş, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2018, s. 104.

kâdiye'l-hâcât", yüz defa "Allâhümme yâ kâfiye'l-mühimmât", yüz defa "Allâhümme yâ mucîbe'd-deavât", yüz defa "Allâhümme yâ şâfia'l-emrâz", yüz defa "Allâhümme yâ dâfia'l-beliyyât", yüz defa "Allâhümme yâ erhame'r-râhimîn" okunmasını talep etmektedir. Bundan sonra reis, sessizce: "Ve men yetteki'llâhe yec'al lehû mahracen...(Talak, 65/2-3)" âyetini okumakta, halkadaki başka bir kişi de, aşr-ı şerîf⁴³ okumaktadır.⁴⁴ Eğer vakit varsa; duanın uzun tutulması, hibe edilirken tüm tarikat silsilesinin isimlerinin tek tek okunması, gelecek feyz ve sevabı arttırmaktadır. Çünkü, şeyhlerin isimlerinin dua esnasında zikredilmesi, bir nevi davet olarak kabul edilip, onların vasıtası ve Hz. Peygamber'in (sav) vesilesi ile duanın Allah'a ulaşması, feyzin artması umut edilmektedir.⁴⁵ Hatm-i hâcegân'dan sonra zikre katılanlara birer lokma gazi helvası, o yoksa hurma, o da yoksa kuru üzüm veya şeker verilmesi, hatmenin geleneği haline gelmiştir. Günümüzde de ikram geleneği sürdürülmektedir.

9.3. İmâm-ı Rabbânî'nin Hatmi

Belgrâdî Râşid'in bir İstanbul ziyareti sırasında, Şeyh Muhammed Cân hazretlerinden kendisine bir emirnâme ulaşmıştır. Bu emirnâmede, müellife İmâm-ı Rabbânî'nin Hatm-i Hâcegân terkîbini icrâ etme yetkisi verilmiş. Bu hatm-i hâcegân: Sabah istiğfardan sonra 100 salavat getirilip, peşine 500 "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" okunup, her 100 tanenin başına "el-Aliyyü'l-Azîm" ilave edilmesi, ardından, tekrar 100 salavat getirilerek, bunlardan hasıl olacak sevabın tüm tarikat silsilesine, bilhassa İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin ruhuna hediye edilmesi şeklindedir.⁴⁶

9.4. Letâif-i Seb'a ve Lafza-i Celâl (İsm-i Zât) Zikri

Belgrâdî Râşid'in evinde gerçekleşen bir hatm-i hâcegânda râbıta-i mürşîd esnasında müellif, lisanı hâl ile gözleri kapalı bir şekilde: "Bir yılı aşkın süredir nefsi-i emmârenin mekri ile savaşıyorum ama galip gelemiyorum ve o bana günden güne

⁴³ Aşr-ı şerîf, Kur'ân-ı Kerîm'in bir cemaat içinde sesli olarak okunan ve genellikle on âyet kadar uzunluğu olan bölümlere denilmektedir. Türkler arasında kullanılan bu tabire öteki müslüman ülkelerde rastlanmamaktadır. Bkz.: Muhammed Eroğlu, "Aşr-ı Şerîf", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1991, c. 4, s. 24.

⁴⁴ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 17a-17b.

⁴⁵ Belgrâdî, a.g.e., vr. 18a.

⁴⁶ Belgrâdî, a.g.e., vr. 36a.

galip geliyor.” diye yalvarmakta iken; Şeyh Ma‘rûf Efendi, müellifin duasına teşrif etmiştir. Müellifin letâif eğitimi, bu vesile ile başlamıştır.⁴⁷

Latîfe, Nakşibendiyye literatürüne Müceddidiyye’nin kurucusu olan İmâm-ı Rabbânî ile girmiştir. Tarîkatin seyr-i sülûk metodu olarak temellendirilmiştir. Bu latîfelerden, hava, su, toprak, ateş ve nefis mahlûk alemine ait olup; kalp, ruh, sır, hafî ve ahfâ (letâif-i hamse) ise emir alemine aittir. İmâm-ı Rabbânî, sâlikin yolculuğunun kalp latîfesinden başlayarak, letâif-i hamse üzerinde çalışılması şeklinde sürdürülmesi yöntemini ortaya koymuştur.⁴⁸ Abdullah Ma‘rûf Efendi, latîfelerden “letâif-i seb‘a” olarak bahsetmiş, mahluk latîfelerinden nefsi de, üzerine yoğunlaşılması ve zikir ile terbiye edilmesi gereken latîfeler arasında saymıştır:

Kalp latîfesi: Bu latîfe, sol memenin iki parmak altına konumlandırılmıştır. Sâlik, seyr-i sülûke kalp latîfesinden başlamaktadır. Bu latîfenin rengi sarı olup; sâlik, kalbinde sarı nûr tecelli edinceye kadar, lisan-ı hâl ile ism-i celâli zikretmeye devam etmektedir.⁴⁹ Kalp nûru, Hz. Adem (a.s.) kademi üzerinedir. Bu nûrun teselsülen sâlike ulaşması şu şekilde tasvir edilmiştir:

İlk olarak Hz. Adem (a.s.) bu nûru Efendimiz’den (sav) almak suretiyle tüm peygamberlere ulaştırmış ve bu nûr, Efendimiz’den (sav) ashabına, ashaptan alim ve şeyhlere ve bu şeyhlerden sâliklerin kalplerine ulaşmaktadır. Şeyhten sâlike nûrun aktarılması da; şeyhin bir çeşme, sâlikin de bir kase olması, zikir ve dua vasıtasıyla bu kasenin dolması şeklinde tasvir edilmiştir. Sâlik, bu süreci kalbinde canlandırmak ve başta Hz. Adem’i (a.s.) vasıta kılmak suretiyle zikre devam etmelidir.⁵⁰

Ruh latîfesi: Ruhun yeri, kalbin tam simetriğine, sağ memenin iki parmak altına konumlandırılmıştır. Bu nûrun rengi kırmızı olup, ruh mahallinde kırmızı nûr tecelli edinceye kadar sâlik, ism-i celâli zikretmeye devam etmektedir. Bu nûr, Hz. Nuh (a.s.) ve Hz. İbrahim (a.s.) kademi üzerine olup, onlar vasıtasıyla yukarıda bahsedildiği üzere sâlikin ruhuna dolmaktadır.

⁴⁷ Belgrâdî, a.g.e., vr. 21a.

⁴⁸ Türer, **DİA**, s. 143; Necdet Tosun, **Bahâeddin Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı**, İstanbul, İnsan Yay., 2002, s. 308-310.

⁴⁹ Belgrâdî, **Risâle-i Ma‘rûf**, vr. 22a.

⁵⁰ Belgrâdî, a.g.e., vr. 21b.

Sır latîfesi: Bu latîfe, sol memenin iki parmak üstüne konumlandırılmıştır. Bu nûrun rengi beyaz olup, sır mahallinde beyaz nûr tecelli edinceye kadar sâlik, ism-i celâli zikretmeye devam etmektedir. Bu nûr, Hz. Musa (a.s.) kademi üzerine olup, zikir esnasında Hz. Musa (a.s.) vasıtasıyla nûrun Efendimiz’e (sav), ardından şeyhe ve ondan da sâlike aktığı tasvir edilmektedir.⁵⁰

Hafî latîfesi: Bu latîfe, sağ memenin iki parmak altında konumlandırılmıştır. Bu nûrun rengi siyah olup, hafî mahallinde siyah nûr tecelli edinceye kadar sâlik, ism-i celâli zikretmeye devam etmektedir. Bu nûr, Hz. İsa (a.s.) kademi üzerine olup, zikir esnasında Hz. İsa (a.s.) vasıtasıyla nûrun Efendimiz’e (sav), ardından şeyhe ve ondan da sâlike aktığı tasvir edilmektedir.

Ahfâ latîfesi: Ahfânın yeri de göğsün ortasıdır. Bu nûrun rengi yeşil olup, ahfâ mahallinde yeşil nur tecelli edinceye kadar sâlik, ism-i celâli zikretmeye devam etmektedir. Bu nûr, Hz. Muhammed (sav) kademi üzerine olup, zikir esnasında Efendimiz (sav) vasıtasıyla şeyhe, ondan da sâlike akmaktadır.

Nefs latîfesi: Halk âlemine ait nefsin yeri, alnın tam ortasıdır. Nefs-i emmârenin yeri burası olup, bu mahalli, siyaha meyilli ama renksiz bir renk temsil etmektedir. Burası nefs-i emmârenin evini temsil etmektedir.⁵¹

Küll lafîfesi: Bu latîfenin yeri tüm vücut olup tüm renklerin birleşimini temsil etmektedir. Bu latîfeden maksad vücudun tüm zerreleriyle zikreder hale gelmesidir. Zikirler arasında her yirmi beşte bir: “İlahi ente maksudi ve rızake matlubi” okunup, 1001 adet tamamlanıncaya kadar devam edilmektedir. Latîfelere sırasıyla teveccüh olunup, belirlenen miktar zikir tamamlanarak ilerlenmekte ve ilahî nûrun hangi yollardan ziya verdiği tasavvur edilmektedir.⁵²

9.5. Murâkabe-i Ehadiyyet

Murâkabe konusu, birçok tasavvuf risâlesinde yerini almış olup; murâkabe ile aşılacak makamlar, icra ediliş şekilleri, seyr-i sülûk derecesine göre murâkabe çeşitleri

⁵¹ Belgrâdî, *Risâle-i Ma‘rûf*, vr. 22a.

⁵² Belgrâdî, a.g.e., vr. 22b.

gibi birçok başlık altında incelenmektedir. Müellif, eserde sadece murâkabe-i ehadiyyet'i ele alıp konunun ayrıntılarına girmemiştir. Murâkabe-i ehadiyyet, hâl aleminde bir zikir halkası tasavvur edip kalbe yönelerek her an İhlas sûresinin manasını tefekkür ve tasdik ile meşgul olup, sûrede ifade edilen “ehadiyyet” makamında terbiye olunmaktır.⁵³

9.6. Zikrin Sürekliliğini Etkileyen Birtakım Etkenlere Dair

Mâsivânın zihni meşgul etmesinin birçok sebebi vardır. Bunlar; dünya sevgisi, mal sevgisi, haram lokma yemek, sünnete ve ilahi emre uygun yaşamamak veya bu emirleri eksik yerine getirmek olarak özetlenmektedir.⁵⁴ Sâlik, mâsivâyâ kapılırsa, şeyhine râbîta ile müracat etmesi gerekmektedir. Sâlikte cezbe-i kayyumiyet zuhûr edip ateş basması olursa, soğuk su ile gusl alması, daha da artarsa müshil kullanması, bununla dahi harareti dinmezse, bir süreliğine zikri bırakıp, râbîta ile meşgul olması gerekmektedir. Zikir esnasında birtakım dünya işleri veya kötü düşünceler zuhur ederse, zikri bırakmalı ve tevbe etmeye başlamaktadır. Tevbe sırasında şeyhinden sâlikin kalbine dolan nûr, tekrar akmaya başladığında sâlik, aklına gelen o dünyalık meselelerden kurtularak, zikrine geri dönmektedir. Aynı durum tekrarlanırsa bu usûl ile zikir, tamamlanmaya çalışılmaktadır.⁵⁵

Eserde zikrin sıhhati için sâlikin ne derece hassas olması gerektiği şu örnekle vurgulanmıştır: “Bir yetim, bir havuzdan testisine su doldursa; o testideki su artık o yetimin malı olmuştur. Sonra, o suyu tekrar havuza dökse; sûfiler, o havuzdan su alıp kullanamaz. Çünkü, o havuza yetim malı karışmıştır. Haramdan ve şüpheli şeylerden işte böyle sakınmak gerekir.” Şeyh Ma‘rûf Efendi, müridlerine *Reşahât-ı Aynü'l-Hayât* isimli eseri okumalarını tavsiye etmiştir.⁵⁶

10. Râbîta

Râbîta; Nakşbendiyye ıstılahlarından olup tarîkatin kolları ve dönemler arasında farklılık göstermektedir. Eserde râbîta-ı mürşide yer verilmiştir. Bu da,

⁵³ Belgrâdî, *Risâle-i Ma‘rûf*, vr. 30a.

⁵⁴ Belgrâdî, a.g.e., vr. 23a.

⁵⁵ Belgrâdî, a.g.e., vr. 11b.

⁵⁶ Belgrâdî, a.g.e., vr. 22a-23b.

sâlikin şeyhinin sûretini zihninde tasavvur etmesidir. Râbîta vasıtasıyla şeyhin vakıf olduğu ilahi feyzden pay almak amaçlanmaktadır. Sâlik râbîta vasıtasıyla, aynı mekan ve hatta aynı zamanda bulunduğu yahut bulunulmadığı şeyhiyle hâl âlemine görüşüp, onunla sohbet edip, onun feyzinden istifade etmektedir.

11. Cihad-ı Ekber

“Emmâre”, çok emredici anlamında olup; kişiyi Allah’tan uzaklaştırıp, kötülüğe yönlendiren nefis türü, nefs-i emmâredir. Sâlik, yolculuğu esnasında sürekli nefs-i emmâre ve şeytan ile mücadele halinde olmak ve onların kötülüklerin haberdar olup, tam zıttı yönde hareket etmek durumundadır.⁵⁷ Çünkü; Hz. Peygamber’in (sav) belirttiği gibi, zahir düşmanla mücadele etmek, cihadın küçüğü ve kolay olanıdır. Cihatların en büyüğü ise nefse karşı olandır.

Müellif, nefs-i emmârenin mekrinden hiçbir zaman emin olunmaması ve her daim ona karşı uyanık olunması gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁸ Bu konuyu bir misalle ele alan Belgrâdî, nefis mücahedesini tamamladığını ve nefs-i emmâreyi dize getirdiğini düşünmekte şeyhinin emrettiği her şeyi yerine getireceğine inanmaktadır. Öyle ki şeyhi ağzına ciğer verip bununla çarşı pazar gez dese haya etmeksizin yapacağını ifade etmektedir. Bu sırada Belgrad’da dergâhtaki bir mevlid cemiyetinde müellife şeyhi tarafından misafirlere şerbet ve şeker dağıtımı görevi verilmiştir. Bu durum dergahta bulunanlar kadar Belgrâdî’ye de ilginç gelmiş hatta bu görev karşısında rencide edildiğini düşünmüştür. Hemen bunun nefsinin bir oyunu olduğunu anlasa da şeyhine gücenmekten kendini alamamıştır. Şeyhinin yanına bir daha uğramama kararıyla evine dönmüştür. Ertesi gün Şeyh Ma’rûf Efendi Belgrâdî’ye gelmiş ve “Halvette oturup, nefsime galip geldim. Şeyhim ne emrederse yaparım. Mücahedemi tamamladım, diyordunuz. Dün nefsinizin size verilen görevle hiddetlenmenize, bize gücenip bir daha bizi ziyaret etmeme kararı almanıza sebep oldunu fark ettiniz mi?” diye uyararak her daim nefs-i emmâre ve şeytanın

⁵⁷ Belgrâdî, *Risâle-i Ma’rûf*, vr.12b.

⁵⁸ Belgrâdî, a.g.e., vr.40b.

kötülüklerinden emin olmak gerektiğini ders vermek suretiyle mürîdine göstermiştir.⁵⁹

12. Abâ ve Kabâ Bahsi

Abâ kelimesi, abâye kelimesinin çoğulu olup, Türkçe’de tekil anlamda kullanılmaktadır. Hadislerde, yoksulların giydiği kaba elbise anlamı taşımaktadır. Tasavvufun zühd dönemi olarak adlandırıldığı dönemde zahidler, dünya nimetlerine yüz çevirmek adına kılık kıyafete değer vermeyerek abâ ile aynı değerde murakka‘, hırka, sûf, kisâ ve mirt gibi elbise çeşitleri ile örtünmektedir. Bu şekilde giyinmek, o dönemde bir zühd ve fakr alameti sayılmaktadır. Sûfilerin giydikleri kaba ve değersiz elbiseye abâ denildiği gibi, değerli elbiseye de kabâ (kaftan) denilmektedir. Ancak, abâyı zühd ve fakr alameti olarak gören sûfî geleneğe sadakatin gösterilmesi adına, abâ giymek hoş karşılsa da; zamanla iyi bir sûfî olmak için eski ve ucuz kıyafetler giymenin şart olmadığı, Allah’ın velî kullarının kıymetli kıyafetler de giyebileceği kanaatine varılmıştır. Ebû Hafs el-Haddâd ve onun murîdlerinden olan, üzerinde kabâ ile dolaşan Şah b. Şücâ‘-ı Kirmânî arasında büyük bir saygı ve muhabbet oluşmuştur. Ebû Hafs el-Haddâd’ın: “Abâda aradığımı kabâda buldum” diyerek mürîdine olan muhabbetini dile getirmişmesi konunun meşhur bir örneğidir.⁶⁰ Müellif de bu hususu şu örnekle aktarmıştır:

Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1271) hazretleri bir gün tekkede iken, eğitiminde bir miktar ilerlemiş ve ilahî sırlara vakıf olmuş bir mürîdin: “Mürîd abâda, yani fakirliğinde ilahî nura kavuşuyor, acaba kabâda yani zengin iken de bu mümkün mü?” dediğini işitmiştir. Bunun üzerine o zâtı yanına çağırarak onunla bir seyahate çıkmıştır. Edirne’ye varmak üzereler iken, mürîdin aklına bir yemek düşmüş ve onu bir hayli arzular halde şehre girmişlerdir. Şehir sakinlerinden varlıklı birinin evine konuk olunmuş; ev sahibi, onlara yemek hazırlanmasını emretmiştir. Mürîd, keşkûl ve teberini yanına alıp, yemek yenilecek odaya geçtiğinde, hazırlanan yemeğin, aklındaki yemek olması onu şaşırtmış ve mürîd, ev sahibinin kerâmet sahibi bir velî kul olduğunu düşünmüştür. Ev sahibi, yemeğin ardından mürîdi dışarıda yürüyüş

⁵⁹ Belgrâdî, a.g.e., vr.40b-41b.

⁶⁰ Süleyman Uludağ, “Abâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1988, c. 1, s. 4, 5.

yapmaya davet etmiş, peşlerine takılan köle ve uşaklar geride bırakılarak yola çıkılmıştır. Saatin bir hayli geç olması ve şehirden uzaklaşılması üzerine mürîd geri dönmeyi talep etmiştir. Ancak, karşılığında: “Biz seninle seyahate çıktık. Şehrin uzaklığı mühim değil, biz muhabbetimize bakalım. Elbet konaklanacak bir yer bulunur.” cevabını almıştır. Mürîdin: “Seyahate çıkacağımızı neden haber vermedin? Keşkül ve teberim evde kaldı.” demesinin üzerine ev sahibi: “Ey derviş, sen bir keşkül ve teberin peşine düştün. Ben; köle, uşak, köşk, saltanat ne varsa geride bırakıp, seninle yola çıktım. Sen daha keşkül ve teberi terk edemediğin gibi: “Abâda bulan, kabâda da bulur mu?” demişsin. Bu sözün üzerine Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri seni buralara getirmiştir. Elbette abâda ilahî feyze kavuşan, kabâda da kavuşur. Tarîkate terk demek, dünya sevgisi ve mâsivâyı gönülden çıkarıp, Allah sevgisinden başka bir şeye muhabbet kalmamasıdır.” diyerek, asıl meselenin abâ olmadığını vurgulamıştır.⁶¹

13. Tarîkate Kadının Yeri

Abdullah Ma‘rûf Efendi bir hatm-i hâcegân sonrasında meclisinde bulunan Zarife Hanım’ı, tarîkate bağlanmak isteyen diğer kadınların irşâdı için görevlendirmiştir. Bu görev verilirken, Zarife Hanım’ın şeyhinin elini öptüğü ardından müellif ve orda bulunan diğer ihvanın Zarife Hanım’ın elini öptüğü kaydedilmiştir. Bu uygulama Nakşibendî gelenekte münasip görülmeyen ve yaygın olmayan bir uygulama olması sebebiyle dikkat çekicidir. Ayrıca Abdullah Ma‘rûf Efendi, Belgrad’da olmadığı zamanlarda irşâd faaliyetlerinin zayıflaması ve kadınların seyr u sülûk ve zikirden geri kalmaması adına mürîdlerine: “Evlâdlarım! Eşlerinizden zikre devam etmek isteyenlere sizlere öğrettiğim şekilde zikir öğretiniz. Sizleri hanımlarınıza şeyh olarak tâyin ettim.” sözüyle ruhsat vermiştir.⁶²

14. Belgrad’da Nakşibendî Tekkesi

Pazaryerinde bulunan Sa‘diyye tekkesi bir dönem şeyhsiz kalmış ve vakfiyesi de bulunmadığından post-nişin olmaya kimse gönüllü olmamıştır. Kâdirî şeyhlerinden Şeyh Hasan Efendi, Hoca Mahmud’u görevlendirmiştir. Ancak

⁶¹ Belgrâdî, *Risâle-i Ma‘rûf*, vr. 41b-43b.

⁶² Belgrâdî, a.g.e., vr. 44b-45b.

Abdullah Ma'rûf Efendi'nin Nakşibendîlik'ten önce Sa'diyye tarîkatından icazet almış olması ve bu topraklara gelmesiyle ihvanların çoğalması sebebiyle müellif, şeyhinin bu tekkede ikamet etmesini talep etmiş ancak Şeyh Hasan Efendi bu teklife razı olmamıştır. Müellifin, bu isteğini Muhafız Hâfız Ahmet Paşa'ya açıklamasının üzerine Ahmet Paşa, tekkenin Abdullah Ma'rûf Efendi'ye verilmesini tembih etmiştir. Şeyh Hasan Efendi anahtarı teslim etmeye geldiğinde Abdullah Ma'rûf Efendi anahtarı emaneten aldığını söyleyerek kabul etmiştir. Bir süre sonra Şeyh Hasan Efendi ve tarîkatten ayrılan Halil Efendi bir takım iftiraların yayılmasına sebep olmuştur. İftiraların asılsızlığı ortaya çıkmış olsa da Abdullah Ma'rûf Efendi, Nakşibendî yolunda devran zikri olmadığı için bu tekkeye ihtiyaç duyulmadığını sohbet ve hafî zikrin de camide veya evde yapılabileceğini belirterek sözkonusu Sa'dî tekkesine gönderdiği eşyaları geri almış, anahtarı iade etmiş ve ardından Belgrad'dan Bosna'ya geri dönmüştür.

Müellif, evinin yakınlarındaki Nemçeli savaşıdan beri harap halde olan Bayram Bey Kütüphanesi'nin hem tekrar kütüphane olmasını hem de Nakşibendî-Müceddidî tarîkatının tekkesi olmasını istemiş ve bu isteğinin kabul edilmesi üzerine kütüphanenin restorasyonu ve tekkenin inşasına başlanmıştır. Şeyh Ma'rûf Efendi istişare sonucu tekkenin başına Hafız Mehmet Hilmi Efendi'yi görevlendirmiştir.⁶³

15. Müceddidiyye ve Halidiyye İhtilâfı

Müellif, eserde o dönem Müceddidiyye ve Halidiyye kolları arasında geçen bir anlaşmazlıktan bahsetmektedir.⁶⁴ Belgrâdî Râşid'in İstanbul'a bir ziyaretinde, daha önceden tanıştığı ve hatta kendisine intisap etmeyi düşündüğü, eski Belgrad muhâfızı Muhammed Kâmil Paşa ile görüşmüştür. Kâmil Paşa, müellifi tuttuğu yolu düzeltmesi gerektiğine dair uyarmış ve onu Safvetî Paşa Tekkesi'ne yönlendirmiştir. Müellif, tuttuğu yolun düzeltilmesi gerektiğini düşünmese de, tanışmak için Safvetî Paşa Tekkesi'ne gitmiştir. Orada, Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden Abdülvehhâb (es-Sûsî) Efendi ile tanışmış ve ona şu soruları yöneltmiştir: “Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Muhammed Cân Efendi'nin her ikisi de Abdullah-ı Dehlevî'nin mürîd ve

⁶³ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 46a-b.

⁶⁴ Belgrâdî, a.g.e., vr. 36a.

halifeleridir, her ikisi de Nakşibendî şeyhleridir. O halde, aynı havuzdan su içen bu zâtların mürîdlerinin tek vücud olması gerekirken, aralarındaki soğukluğun sebebi nedir? Muhammed Cân hazretlerinin evlâtlarını niçin kabul etmiyorsunuz?” Şeyh Abdülvehhâb, şöyle cevap vermiştir: “*Reşahât*’taki bir rivayete göre; Ubeydullah Ahrâr hazretleri, mürîdlerine teveccüh ederken, odada teveccühe engel olan bir koku hissetmiştir. Aradıklarında, bir âmânın asâsı bulunmuş ve dışarı çıkarılmıştır. Tarîkatin usûlüne aykırı olarak, ortamda mürîdler dışında yabancılar varsa teveccühe mâni olmaktadır. Bu usûl, böyle yabancılara kapalı olarak devam ederken; Muhammed Cân Efendi, kapıyı açmış ve herkes, zikir halkasına dahil olmaya başlamıştır. Muhammed Cân Efendi, kapıyı herkese açtığı için onun tâkipçileri de onun yolundan gidecektir. Oysa, tarîkatin usûl ve geleneğinde böyle bir şey yoktur.” diyerek meseleyi geniş bir şekilde açıklamıştır.⁶⁵

Belgrâdî Râşid bu konuda farklı düşünmekte olup meseleyi su şekilde izah etmiştir: “Hâlidî zikrinde, sadece lafz-ı celâl zikri okunmakta ve bu da, sâlikte çok fazla cezbeyle sebep olmaktadır. Ayrıca sâlikler, sadece Hâlid-i Bağdâdî’ye râbîta yapabildiklerinden ve hiç görmedikleri şeyhlerine râbîta yapmaları gerektiğinden dolayı, bu durum, uzun süre cezbede kalmalarına sebep olmaktadır. Bu da, kendilerinden garip haller ve sesler çıkmasına sebep olmaktadır. Eğer, yabancı birileri zikre katılırsa, yanlış düşüncelere kapılabileceğinden dolayı, Hâlidî usûlünde, kapıların kapatılması makul görülmektedir. Öte yandan, Muhammed Cân Efendi, 5000 lafz-ı celâl zikri ile beraber 2000 kadar Hû zikri yapılmasını da tavsiye etmiştir. Hû zikri, Allah’ın cemâl sıfatı olması sebebiyle, sâlikin, cezbe ve ateşini yavaş yavaş söndürmektedir. Dolayısıyla, Müceddidiyye usûlünde yabancılar tarafından tuhaf karşılanacak haller olmadığı için, yabancıların halkaya katılmasında bir sakınca yoktur. Ayrıca, sâlik, yaptığı zikirle yavaş yavaş cezbeyle geldiğinden, yani ilahî nûru tedricen aldığından dolayı, Muhammed Cân Efendi, sâlikin ne zaman hazır olacağını bilmektedir. Cezbeye dair manevi bir işaret varsa o zaman zaten zikir kapalı gerçekleştirilmektedir. Bu da, Muhammed Cân Efendinin, tarîkat usûlüne aykırı herhangi bir görüşü olmadığını kanıtlamaktadır.” Müellif, râbîtanın sadece kendine

⁶⁵ Belgrâdî, *Risâle-i Ma‘rûf*, vr. 36a-38a.

yapılmasını emrettiğinden dolayı, asıl tarîkat usûlünü değiştirenin Hâlid-i Bağdâdî olduğunu ileri sürmektedir. Bu durumu da tarîkati hızla yaymak amacıyla halifelerin tam olarak yetişmediğini ve râbîta eğitiminde eksik oldukları için sadece Hâlid-i Bağdâdî'ye râbîta şeklinde eğitim alarak irşâda başladıklarını öne sürerek açıklamaktadır. Ayrıca müellif, Hâlid-i Bağdâdî'nin mürîd ve halîfelerinin Halidiyye olarak isimlendirilmesini de hatalı bulmaktadır. Sadece Nakşibendiyye denmesi gerektiğini ve ayrı bir isimlendirmenin gereksiz olduğunu: “O zaman, halîfelerden her biri kendi adları ile yeni kollar mı kursun?” şeklinde ifade etmiştir.

İmâm-ı Rabbânî'nin tarîkata getirdiği yeniliklerle Müceddidiyye kolunun kurulması; Hâlid-i Bağdâdî'nin tarîkata getirdiği yeniliklerle Hâlidî kolunun kurulması ile benzer niteliklere sahiptir. Ayrıca, Hâlid-i Bağdâdî'nin, hîlafet verildiğinde Rum tarafında görevlendirilmesi, o dönemde Rum civarında Nakşibendiyye'nin hafî kolunun henüz yayılmamış olması, civarda çok fazla tasavvuf şeyhinin bulunmaması ve Hâlid-i Bağdâdî'nin tarîkati yaymak amacıyla uyguladığı usûlün başarılı olması, Hâlid-i Bağdâdî'nin öğretilerinin ve ününün hızla yayılmasını sağlamıştır. Bu da, Halidiyye kolunun oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁶⁶

16. Bektâşiyye

Abdullah Ma'rûf Efendi'nin Bektâşiyye hakkındaki görüşleri kısaca şu şekildedir:

İran ve civarında ortaya çıkan Caferiyye, Şîa ve bunlara benzer bazı ekoller, Kur'an ve sünnete sapkın anlamlar vererek bir çok haramı helal kılma girişiminde bulunmuş; ayrıca Kur'an'ın aslında kırk cüz olduğunu, Hz. Osman'ın Kur'an'ı mushaf haline getirtirken on cüzünü sakladığını ve fiillerinin bu on cüze raci olduğunu savunmuşlardır. Arabistan, Irak ve Rum taraflarında yayılmaya başlayan bu akımın İslam dinine nifak sokmak ve sünnet-i Muhammed'e karşı gelmek amacıyla zuhur ettiği anlaşılmış ve Sultan Selim Han zamanında asker gücü ile kontrol altına alınmışlardır. Askerlerin elinden kurtulan bir kesim, ehli sünnet kisvesi altında kendilerini gizleyerek Yeniçeri Ocağına sızmış, zamanla Bektâşiyye içersinde

⁶⁶ Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*, vr. 39a-40a.

kendi misyonlarını yaymaya başlayarak ve tarîkatın ehli sünnet çizgisini zedelemişlerdir. Hem birçok Bektâşî sâlikin tarîk-i müstakîmden şaşmalarına sebep olmuş hemde müslüman halkın Bektaşîyye'ye olan fikir ve tutumlarını etkilemişlerdir. Bu gidişat, Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocaklarını yıkıp hepsini katletmesi ve Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi hariç tüm tekkelerinin yok edilmesiyle son bulmuştur. Bu süre zarfında Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi Kur'an ve sünnete bağlılıktan hiç vazgeçmeyerek özünü korumuş ama tüm bu gelişmelere engel olamamıştır. Efkâr-ı fasidenin katlinin ardından Bektaşîler tarîkatı gizli tutma kararı almışlardır.⁶⁷

Buradan anlaşılacağı üzere Abdullah Ma'rûf Efendi'nin Bektaşîyye'ye karşı tutumu oldukça müsbettir. Sünnet-i seniyyeye riayetlerinin, her an abdestli olmalarının, günlerini zikir ve nafile ibadet ile geçirmelerinin yanı sıra; lafz-ı celâl zikri ile meşgul olmaları, hatm-i hâcegân ve teveccüh anında kapıların yabancılara kapatılması, hafî zikir icra etmeleri Nakşibendiyye ile aynı yolu tuttuklarının kanıtıdır.⁶⁸

17. Silsile-nâme

Silsile-nâmelere; İslam tarihinde rivayet gösterimi, hadis ilminde isnad zinciri, seyyid-şerif şecereleri, hânedan şecereleri, tarîkat silsilenâmeleri gibi birçok alanda nesir, manzum, resimli ve şematik gibi farklı formlarda rastlanmaktadır.⁶⁹ Müellif, eserin 57b ve 60a sayfaları arasında, resimsiz-şematik formda, Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Çiştîyye, Sühreverdiyye ve Kübreviyye tarîkatlerinin meşâyih zincirini kaleme almıştır. Silsile-nâmeler hem onu yazan kişinin hangi tarîkata bağlı bulunduğunu gösteren birer kimlik belgesi hem de bağlı bulunduğu tarîkat meşâyihine ne derece vakıf olduğunun bir göstergesidir.⁷⁰ Bu bağlamda müellifin sadece Nakşibendiyye silsilesini vermemiş olması ilgi çekici olmakla birlikte, meşâyih zinciri konusunda derin bilgisini de ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca

⁶⁷ Belgrâdî, **Risâle-i Ma'rûf**, vr. 48a-49b.

⁶⁸ Belgrâdî, a.g.e, vr. 48a.

⁶⁹ Abdurrahim Aygün, "Osmanlılarda Resimli Silsilenâme Geleneği: 16. Yüzyıl sonu-17. Yüzyıl Başları", **ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2020, sy. 4, ss. 157.

⁷⁰ Mustafa Özkat, "Türk Edebiyatında Manzum Meşâyih Silsile-nâmeleri", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2022, sy. 28, s. 505.

eserin geneline kıyasla bu bölümün daha özenli kaleme alınmış olması müellifin silsileye verdiği önemi gözler önüne sermektedir.⁷¹

⁷¹ Belgrâdî, a.g.e., vr. 57b-60a.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİSÂLE-İ MA'RÛF: METİN

1. Risâle-i Ma'rûf'un Tasavvuf Literatüründeki Yeri

Muhtevası itibariyle *Risâle-i Ma'rûf* hem tasavvuf âdâb ve erkân literatürü hem de tasavvuf tarihi literatürü içinde yerini almaktadır.

Tasavvuf âdâb ve erkân metinleri, Şakîk-i Belhî (ö. 194/810) ve Muhâsibî (ö. 243/857) gibi sûfîlerin döneminde edep kavramının izahı ve kulluk edebi çerçevesinde şekillenmiş olup; Serrac (ö. 378/988) ile birlikte tasavvufî eğitime odaklanmıştır. Tarîkat kültürü yaygınlaştıkça, Sülemî (ö. 412/1021) ile birlikte tarîkat âdâbı ve usûlüne yönelik meseleler metinlerin muhtevasını oluşturmaya başlamıştır. Böylece 11. yüzyıl sonrasında tarîkatlerin kollara ayrılmasıyla birlikte âdâb literatürünün teması giderek değişmiş, kapsamı genişlemiştir. *Risâle-i Ma'rûf* Nakşibendî-Müceddidî kolun şeyh-mürîd ilişkisini, râbîta, teveccüh, zikir vb. tarîkat erkânını konu edinerek bu literatürde yerini almıştır.¹

Tasavvuf tarihi literatürü ise en genel haliyle tabakât ve menâkıbnâmeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tabakât, aynı çağda yaşamış, aynı alanda âlim veya aynı mezhep ve tarikatın üyesi olan kişilerin hayatlarını konu edinen biyografi metinleridir. Tarîkat pîrleri velîler için vefatlarının ardından yazılan, hayat hikayelerinin, gösterdikleri kerametlerin anlatıldığı metinlere de menâkıbnâme denilmektedir. Abdullah Ma'rûf Efendi'nin tanınması ve kerâmetlerinin bilinmesi amacıyla yazılmış olan *Risâle-i Ma'rûf* da bir menâkıbnâme örneğidir.

2. Eserin Transkripsiyonuna Dair Birkaç Not

Metinde varak numaraları, âyet ve hadislerin mealleri metin içerisinde köşeli parantez [] içinde; sure adı, numarası ve âyet sayısı parantez () içinde verilmiştir. Kaynağı tespit edilebilen hadis, mısra, beyit vb.nin kaynakları dipnotta verilmiştir.

¹ Sâfi Arpaguş, Kübra Betül Baydar, "Tasavvuf 'ta Âdâb ve Erkân Risâleleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2017, c. 15, sy. 30, , 313-314.

Metne tarafımızdan ilâve edilen her türlü eklenti yine aynı şekilde köşeli parantez [] içinde verilmiştir.

Uzun sesli harflerin uzatılmasında şapka kullanılmış ve â, û, î şeklinde yazılmıştır. Kaf (ق) ve gayın (غ) harflerinden sonra gelen seslilerin uzatmaları ise ā, ū, ī şeklinde gösterilmiştir. Gayın harfi “ğ”, ayın harfi kendisi sakın ve kendinden önceki harf sakın olduğu durumlarda ters apostrof (‘); hemze aynı şekilde kendisi sakın ve kendinden önceki harf sakın olduğunda apostrof (’) ile gösterilmiştir. Transkripsiyon yapılırken Türkiye yazma eserler kurumu başkanlığı yayınları tarafından yayınlanmış Ahmed Avni Konuk’un (ö. 1938) *Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi*’nden istifade edilmiştir.

Eserin sonunda bulunan silsile-nâmenin transkripsiyonu orjinaline uygunluk korumak amacıyla transkripsiyon metninin sonunda şema haline getirilerek *Şekil 1*’de gösterilmiştir.² Ancak şemanın uygulanabilirliğini sağlamak adına silsile-nâmede geçen bazı dua ve övgü kelimeleri eklenmemiştir.

3. Beyânü ahvâli Tarîkı’n-Nakşibendiyye ve Kerâmâtı’ş-Şeyh el-Ma’rûf el-Kırîmî (Metin)

[1b] FÎ HÂZİHİ’R-RİSÂLETİ BEYÂNÎ AHVÂLÎ TARÎKÎ’N-NAKŞİBENDİYYE VE KERÂMÂTI’Ş-ŞEYH EL-MA’RÛF EL-KİRÎMÎ

Fi’l-asl Kırîmî eş-Şeyh Abdulhayrîzâde eş-Şeyh Abdullâh el-Ma’rûf Efendi hazretleri Dersââdet’e gelip Enderûn-ı Hümâyûn’da bir müddet bulunarak muahharan tarîk-i Sa’diyye meşâyihinden Şeyh Meded Efendi’ye intisâb ve ikrâr vererek müddet-i medîdeden sonra hilâfeti verildikde dimâğında merkûz ve peydâh olup, aradığı telezzüze nâil olamadığından hemân Mekke-i Mükerreme cânib-i âlîsine müteveccihen azîmet edip, orada tarîk-i sûfiyye-i siddîkiyye ya’ni tarîk-i Nakşibendî meşâyih-i izâmından Muhammed Cân Efendi hazretlerinin zâhir ve bâhir olan kerâmât-ı aliyyelerini ve tamamıyla sünen-i seniyye üzere hareket etmekte ve şöhreti ol havâlii doldurmuş olduğunu müşâhede edince kendisine intisâb ve mürîd

² Bkz. aş. ss. 130-135.

olup on beş seneden mütecâviz hizmet-i pür-meymenetlerinde bulunup matlûbundan ziyâde bermurâd oldukça, metn-i risâlede tafsîlâtı beyân ve hikâyeye kılınacağı vechle hilâfetini verip, Bosna cânibine me'mur olunca imtisâlen li'l-emr Belgrâd'ı teşrîf buyurup müsâferetleri hengâmında anın dahî keşf ü kerâmetleri ve sünen-i seniyyeye riâyeti müşâhede edilince, kendisine bey'at ve tarîk-i aliyyeye intisâb edilmeye mübâşeret olundu. Bunun üzerine, kendisinden zuhûr eden kerâmât-ı celîle ve ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı cemîlelerinin, tarîk-i Nakşibendî'ye dâir alınan bâzı mâlûmât-ı esrâr-ı hafiyyenin kaleme alınmasıyla, bir risâlenin tertîbi taraf-ı âcizânemden kasd ve murâd olunmuş ise de mihver-i lâyıkında okuyup yazmaktan âciz bulunduğum cihetle; [2a] nazargâh-ı ihvâna konulacak sûretde kaleme alamayacağımı bilip, itirafla, böyle keşf ü kerâmâtı zâhir ve mücerreb olan bir zât-ı âlî-kadrin zikr-i cemîlesiyle hemîşe meşgûl olunması cân u dilden arzu ettiğimin âteşi bir vechle râhat bırakmayarak hemân Türkçe olarak ve sebki-i ibâresinde ve zabt u rabtında pek çok noksan olacağını bildiğim halde bi'l-mecbûriye yazılmasına niyyet ve bed' edeceğim esnâda, azîz-i müşârün-ileyh tekrar Beyt-i Şerîf'e azîmet ve Arafat'da hastalanıp Cebel-i [Ebû] Kubey's'te teşrîf-i ukbâ buyurmuş oldular, *rahmetullâhi aleyh*.

Bunun üzerine bir kat daha tercüme-i mezkûrun tertip edilmesi ve ol zât-ı âlînin ism-i âlîsi elsine-i ihvânda ilâ nihâye cevelân ve yâd edilmesi için besmele-keş edileceği hengâmında; tûfan gibi birden bire zamânın politika selleri coşup, Belgrâd'ı basarak ahâlîsini alıp götürürken, Sırb Emâreti desîse ağıllarını evvelce kurup müheyâ bulunmalarından kâffe-i emvâl ve nakd ve eşyâ ve sâirei iştirip ellerine geçirmiş ise de ahâlî-i merkûme evlâd ü iyâlleriyle ağıla tutulmayıp kurtularak çil yavrusu gibi her tarafa dağılmış oldukları halde yine kâffesi cânib-i Devlet-i Aliyye'ye olan kemâl-i sıdk ve istikâmetleri îcâbınca etrâfa meyl göstermeyerek yine metbû' u bulundukları Devlet-i Aliyye-i Şâhâne ülkesine hicret eyledikleri misillü, bu âciz dahî doğruca Dersaâdet'e hicret eyledim.

Her ne hâl ise bu vak'a-i müteallime neden neş'et ve ne sûretle olduğu ileride muammâ gibi meydân-ı urefâya ve ehl-i basîret nazargâhına çıkacağından tafsîl-i bahsi burada münâsebet görölmediğinden bu kadarcık bir beyânla hatm-i güftâr eylerim. Fakat şurasını beyânla ibtidâr eylerim ki; vak'a-i mezkûre esnâsında kâffe-i

emvâl ve eşyâ ve hattâ nakd-i âcizânemi alâ-hâlihî hânemizde terk ederek silah be-dest olarak evlâd ü iyâlimizi ve hânemize ilticâ etmiş olan üç dört yüz nüfus mikdârı mahallemiz evlâd ü iyâllerini alarak her nasılsa nısfü'l-leylde ber-takrîb kal'aya girilmişti. **[2b]** Bunun üzerine bi't-tab' kemâl-i zarûrete giriftâr olup böylece hicret eylendiği herkese mâlum iken garâibden olarak bu hicrette ne ile idâre-i evlâd etmekte olduğumu suâl eden zât bulunmayıp hemân külliyetli akçe çıkarmışcasına bi-hikmetillâh nazariyâtta görünmüş olduğumu müşâhede etmiş, işte şu zarûret hâline Dersââdet gibi bir mahalde ne edeceğimi şaşırılmış idim;

Her kime kim arz-ı matlab eylerim etti diriğ

Elbette verir maksûdumu azîz bir yüzden dahî

beytine imtisâl eyledim ise de, bu hâl zihn-i âcizânemi dağıtmış ve bayağı şuûruma dokunurcasına ye's ve fütûr hâli yakamı almış iken, şeyhu'l-vüzerâda ve mesned-i sadâret-i uzmâda bulunup mülk-i Devlet-i Osmânî nice nice tedâbir-i sâibelerle ile varta-i berzahtan halâs ve derece-i kuvve-i kadîmesine îsâle cehd eden müteveffâ Mehmed Emîn Âlî Paşa³ bu hâl-i pür-melâlimi tamamiyle anlayınca, heyeti olduğu vükelâ-yı fihâm hazerâtına açarak vak'a-i mezkûrede üzerimizde bulunan elbise ile çıkmış bulunduğumuzdan elbise bahâ olarak bu âcize beş bin defâ, ulyâ-yı çâkerâneme yirmi beş bin ve bir han mübâyaaşı için elli bin kuruş hazîne-i celîleden ihsân buyurulması bi't-tensîb ol sûretle velî-ni'met-i bî-minnetimiz şevketlü pâdişâh-ı âlem-penâh Abdülazîz Han efendimiz hazretlerine arz olunup; mücebince icrâ-i îcâbına irâde buyurulduğum hatt-ı hümayûn-ı şevket-kararda karîha-i cenâb-ı şâhânede bu misüllü muhâcir bendeleri açıktâ bırakılmayıp hemân her birerleri birer hizmette istihdâm edilmesi irâde-i seniyye-i şehriyârîde ilave-i fermanları şeref-taalluk buyurulduğu hatt-ı şerîfin ahkâm-ı münîfden müstebân oldu. Böyle hareket böyle merhamet-i celîleleri güneş gibi bendegânı ve metbu'ı bulunan teb'a-i

³ Mehmed Emin Âli Paşa (ö.1871), Osmanlı Devleti'nde Tanzimat en önemli üç devlet adamından biri olup Abdülmecid ve Abdülaziz Han döneminde toplam sekiz yıl üç ay sadrazamlık yapmıştır. 1867'de, Girit ve Sırbistan olayları sebebiyle azledilen Mütercim Rüşdü Paşa'nın yerine beşinci defa sadrazamlığa getirildiği sırada (11 Şubat 1867) Sırbistan kaleleri konusunda tâvîzkâr bir politika takip ederek kaleler üzerindeki şeklî hâkimiyetten tamamen vazgeçip meseleyi Sırp'ın isteğine uygun olarak çözmüştür. (Bkz.: Kemal Beydilli, "Âlî Paşa Mehmed Emin", **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, c. 2, 1989, s. 426)

şâhânelerine ziyâ-bahş eden pâdişâh-ı âlempenâh efendimiz hazretlerinin uğur-ı meyâmin-i mevfûr-ı şâhânelerinde nasıl mal ve cân terk edilmesin ve nasıl emr ü fermânlarına teb‘a-yı şâhâneleri serfûrû ederek kemâl-i hâhişle inkıyâd etmesin ve düvel-i ecnebîyye teb‘aları teb‘a-i şâhânenin mazhar ve günden güne müstağrak oldukları adâlet ve merhamet-i seniyyelerine nasıl gıpta [3a] edip teb‘alığa meyyâl olmasınlar. Ve Kırım ve Dağıstan ve Çerkes ahâlîleri terk-i vatan ederek ülke-yi şâhânelerine niçün hicret etmesinler. Ba‘de’r-rağbe herkes anlayıp bilmiş olduklarından bi’l-cümle teb‘a ve muhâcirîn evlâd ü iyâlleriyle baş açıp geceyi gündüze katarak da‘avât-ı hayriye-i tezâyüd-i ömr ü şevket ve iclâl-i Cenâb-ı Şâhâneleri münâcâtıyla vird-i zebân etmektedirler.

İşte atıyye-i mezkûre verileceği esnâda şehir-i Ramazân-ı şerîf gelip bir ahşâm üzeri müteveffâ müşârûn-ileyh Ali Paşa’nın hânesine gittiğimde kudemâ-yı vükelâdan Edhem Paşa⁴ hazretleri ve daha ba‘zı zevât yanında bulunmuş idiler. Her nasılsa tarîkat-ı âliye sohbeti açılıp tarîk-i Hâlidî’ye bahs geldikte müteveffâ müşârûn-ileyh ol geceye kadar görmemiş ve kadr ü şânını bilmediğim bir zâta hitâb buyurup suâl îrâd buyurdukta kendileri cevap vermeksizin beyân eylediğim üzre ol zaman vak‘a-i mezkûreden sersemlemiş bulunduğum cihet ile âdâba riâyet etmeksizin hemân az geriden söze atılarak müşârûn-ileyha cevap vermeye mübâşeret eyledim. Meğer ol zât-ı âlî-kadr ulemâ-ı fuhûlûndan Şîrvânîzâde⁵ olup ve ol zaman Mâliye Nezâret-i celîlesine sâye-i bahş eden Mehmed Rüşdî Paşa hazretleri olduğunu öğrendiğimde müddet-i ömrümde böyle âdâba riâyetsizlik etmemişken her nice ise böyle bir meclis-i âlîde sû-i edeb etdiğime nâdim ve pişmân ve ne derecede mahçup kaldığımı ta’rîf edemem; *Bir şeydir oldu, ok yaydan çıktı* fehvâsıyla böyle yolsuz hareketim hatırıma geldikçe hicâb etmekteyim. Her ne hal ise kendileri intihâ-yı rütbe-i beşerîye hâiz olan zevât-ı kirâmdan olduklarından kusura bakmazlar ve bakmaları şânlarından olmadığını bildiğimden teselli-i hâtır eylemiş oldum. Bu ise

⁴ Dönemin Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nâzırı İbrahim Edhem Paşa (ö. 1893) Ticaret Nezâreti, Nâfia Nezâreti ve Adliye Nezâreti gibi bir çok alanda görev yapmış devlet adamıdır. (Bkz.: Mahir Aydın, “Edhem Paşa, İbrahim”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 1994, c.10, ss. 418-420)

⁵ Şîrvânîzâde Mehmed Rüşdî Paşa (ö. 1874) Nakşibendiyye tarîkatının Hâlidîyye kolu şeyhlerinden İsmâil Sirâceddin Efendi’nin oğludur. İslâmî ilimleri tahsilinden sonra müderrislikten vezâret rütbesine yükselenler arasında olup dönemin Dâhiliye Nazareti Nazırlığı gibi birçok alanda görev yapmıştır. (Bkz.: Mehmet Ali Beyhan, “Şîrvânîzâde Mehmed Rüşdü Paşa”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2010, c. 39, s. 209)

[3b] öyle bir mahalde hod be hod söze karıştığım meğerki iş bu *Risâle-i Ma'rûf*'da onların dahî ilelebed zikri cemîleleri elsine-i hâs ve âmda cevelân eylemesi maksad-ı pîrân olduğunu hissettiğime başkaca mütesellî-i hâtır olmamışım.

Binâenaleyh azîz-i müşârün-ileyhin tercüme-i hâli kaleme alınmağa niyyet edilmiş olduğundan, işte bu sebeplerden dolayı bir kat daha arzu edildiğinden, ol sûretle bâlâ-yı dîbâcede beyân-ı keyfiyete ibtidâr ve meclis-i âlîde açılan bahsin netîce-i hâli ve Hazret-i Hâlid'in neşr buyurdıkları tarîk-i Nakşibendiyye ne sebebe mebnî bu havâlîde Hâlidî kolu diye tesmiye kılındığının bervech-i âtî risâle-i mezkûrda tafsîl kılınmış olduğunu bu mahalde ihtâra cüret kılındı.

[4b] MÜTEVEFFÂ EŞ-ŞEYH ABDULLAH EL-MA'RÛF EFENDİ
HAZRETLERİNİN TERCÜME-İ HÂLİNE DÂİR ZÎRDE BEYÂN EDİLECEKTİR

Bismillâhirrahmânirrahîm

el-Hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn ve's-salât u ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve evlâdihî ve ezvâcihî ve ashâbihî aleyhim ecma'in.

Emmâ ba'd. Mâlûm ola ki: *الرُّسُلُ قَبْلَهُ مِنْ خَلَّتْ قَدْ رَسُولٌ إِلَّا مُحَمَّدٌ وَمَا* [Muhammed, sadece bir resûldür: Ondan önce de peygamberler gelip geçti. (Âl-i İmran, 2/144)] ve diğer bir âyet-i celîle *وَحَاتَمَ اللَّهُ رَسُولٌ نَزَلَ رِجَالُكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَا مُحَمَّدٍ كَانَ مَا* [Muhammed, adamlarınızdan hiçbirisinin babası değildir; fakat o Allah'ın Resûl'ü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir. (Ahzâb, 33/40)] *رَسُولٌ مُحَمَّدٌ... *شَهِيدًا بِاللَّهِ وَكَفَى كُلِّهِ الدِّينَ عَلَى لِيُظْهِرَهُ الْحَقَّ يَنْوَدُ بِالْهُدَى رَسُولُهُ أَرْسَلَ الَّذِي هُوَ* [O (Allah), bütün dinlerin üzerinde olduğunu göstermek için Resûl'ü'nü, hem hidayet (rehberi Kur'an) ile hem de (son) hak din (İslâm) ile göndermiştir. (Buna) şâhit olarak da Allah yeter. Muhammed Allah'ın Resûl'üdür. (Fetih, 48/28-29)] âyât-ı celîle ve buna mûmâsil daha nice nice âyât-ı beyyinât-ı Cenâb-ı Rabbâniyye ile Fahr-i âlem Efendimiz *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* 'in şân-ı âlîsi ve me'mûriyet-i celîlesini beyân ve şân-ı mahsûsasına başkaca dahî *إِلَّا أَرْسَلْنَاكَ وَمَا* [(Ey Muhammed!) Biz seni âlemlere ancak bir rahmet olarak gönderdik. (Enbiyâ, 21/107)] âyet-i kerîmesiyle tebşîr ve mahza şefâat-i Cenâb-ı Peygamberî ile kullarını garîk-i deryâ-yı rahmet ve mağfiret ve envâ-ı niam-i celîlelerine müstağrak olunması

bâbında tarîk-i müstakîme dâvet buyurmağa kıbel-i cenâb-ı ulûhiyetinden resûl gönderilmiş ve bu dâvet-i âlîye icâbet ve mûcibince amel ve tasdîk edenler hakkında *...[Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer, 39/53)] âyeti ve daha sâir âyât-ı kerîme ile hallâk-ı cihân ve kevn ü mekân olan Hâlık'ımız Cenâb-ı Rabbü'l-Müsteân hazretleri beyân buyurmuş ve ol vechle cenâb-ı vahdâniyetten kullarını dâvete me'mûr-ı hâs buyurmuş olup ve husûsiyle *lâ ilâhe illallah Muhammedun resûlullah* kelime-i tevhîdini neşr ve cümleye telkîn buyurmak ve bu dâvete hâlisân muhlisân icâbetle tasdîk ya'ni dil ile ikrâr ve kalb ile inanıp tasdîk edenler [5a] sermâye-i niam-ı dâreyne nâil olacağı bî-iştibâh idiğini şân-ı peygamberîlerinde ⁶“الْأَفْ لَكَ خَلَقْتُ لِمَا لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ” [Sen olmasaydın, sen olmasaydın bu âlemleri yaratmazdım.] buyurulan mefhar-i mevcûdât Muhammedüni'l-Mustafâ *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* efendimiz hazretleri kemâl-i mefharetle cümleye i'lân ve teblîğ *الله أطيعوا الله أطيعوا الله (Ey iman edenler!) Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin... (Nisâ, 4/59)] * (Nisâ, 4/59)] *تَسْلِيمًا وَسَلَامًا [Şüphesiz ki Allah ve melekleri Peygamber'e salât eder (onu kutsar/övgü ve iltifatla anar)lar! Ey iman edenler! Siz de ona salât ü selam edin (kutsayın, onun şanını yüceltmeye ve ona tam bir teslimiyete özen gösterin). (Azhab, 33/56)] âyet-i kerîmelerinin ahkâm-ı âlîsiyle âmil olmak ve Cenâb-ı Zülcelâl hazretleri mevcûd ve hâzır nâzır olup cümlelerin hâlıkı ve şerîk ve nazîri olmadığının beyân-ı âlîsine dâir, sûre-i İhlâs-ı şerîf ve bu bâbda daha bunca âyât-ı celîle dahî dâhil bulunan Kur'ân-ı azîmü's-şân ile isbât-ı müddeâ buyurmuş ve münkirîne nice nice mu'cizât-ı âlî izhâr ederek muhbir-i sâdık olduğu ezharu mine's-şems idiği cümlece tasdîk edilmiş ve evâmir-i Cenâb-ı Rabbü'l-Müteâl ile âmil ve zerre kadar şekk ve şüphe etmeyerek îmân eyleyenler saâdet-i dâreyn kazanmış ve niam-ı celîle-i mâ-lâ-nihâyeye nâil olacaklarını başkaca mübârek fem-i peygamberîlerinden şeref-sudûr buyurulan bunca ehâdis-i kudsiyye ve nebeviyyeleriyle herkese tebşîr ile varta-i berzahdan halâs edip ve bu yolda terakkî-i feyz ve kurbiyyet-i ilallâh ne sûretle kazanılmış olunabileceği ve sıfat-ı insâniyyet ve hamîyyet ve Hakk'a ibâd neden ibâret ve adâlet ne idiğini * وَالْمَنْكَرِ الْفَحْشَاءِ عَنِ وَيَنْهَى الْقُرْبَىٰ ذِي وَابْتِئَاءٍ وَالْإِحْسَانِ بِالْعَدْلِ يَأْمُرُ اللَّهُ إِنَّ * وَا

⁶ Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, **Keşfu'l-Hafâ**, nşr. Hüsâmuddîn el-Kudsî, Kâhire, y.y., 1351/1932, 2/164, nr.2123.

وَالْبَغْيِ * نَذَكُرُونَ لَعَلَّكُمْ يَعِظُكُمْ ۖ [Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği ve yakınlığı olana (özellikle akrabaya muhtaç oldukları şeyleri) vermeyi emreder; ahlâksızlığı/utanmazlığı, fenâlığı, zulmü/azgınlığı yasaklar. İyice anlayıp tutasınız diye size (böylece) öğüt verir. (Nahl, 16/90)] âyet-i celîlesiyle bildirilmiş ve insan ne dereceye kadar terakkîye kâbiliyyeti olduğunu ve terbiye-i âdem ne yolda olmak lâzım geleceğini ve husûsiyle dünyâyâ gelip gitmekten murâd-ı aslîsi nedir ve insan nâtık ve mükellef olup hayvânât-ı sâire ğayr-i nâtık olarak mükellef olmamasına sebep ve hikmeti nedir ve insan cümle hayvanâtтан ve bâ-husûs melâike-i kirâmdan dahî efdal olarak halk edilmesine Cenâb-ı Mâlikü'l-Mülk ve cümle mevcûdâtı, kudret-i azamet-i kibriyâsiyle halk eden Allâhu azîmü's-şân hazretlerinin murâd-ı ulûhiyeti ne olduğunu ve cism-i insanda nefis-i emmâre dahî halk ve bununla [5b] dâimî sûretle mücâhede ve bu dâvet-i cenâb-ı peygamberîye icâbet etmeyip de münkir olan ehl-i küfür ile başkaca harb ve cidâl eylemekliğin muhassenât-ı celîlesini ve husûsât-ı sâireyi pervâsızca beyân ve bu bâbda izhâr buyurdıkları mu'cizât-ı Cenâb-ı Peygamberîleriyle hiçbir şeyde tereddüd edilecek ve bir söz dahî söylenecek ve i'tirâz olunacak mahâl bırakmadığı gibi halledilmemiş bir nev' müşkilât dahî kalmamış olduğu musaddak kâle Allâhu teâlâ, * ...إِلَّا يَابِسٌ وَلَا رَطْبٌ وَلَا ... * [Ne yerin karanlıkları içindeki bir tane, ne yaş ne kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitap'da (Levh-i mahfûz veya ilm-i İlâhî'de) olmasın. (En'âm, 6/59)] ve * ...نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَأَتَمَّمْتُ نِعْمَتِي لَكُمْ أَكْمَلْتُ الْيَوْمَ... * [Bugün dininizi (hükümleriyle) kemâle erdirdim, size nimetimi tamamladım... (Mâide, 5/3)] *sadakallâhu'l-azîm*, âyet-i celîlesinden anlaşılmış.

Binâenaleyh bu tarîk-i müstakîmde sâbit olup ve vahdâniyet-i Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîni tasdîk ve teblîğât-ı Cenâb-ı Peygamberî *sallallâhu teâlâ aleyhi ve selleme* kemâliyle inanıp îmân eden ve ikrâr ve tasdîkinde bulunup da emr-i celîleye istinâden evâmîr-i ilâhiyyeyi mihver-i lâyıkında edâ eder, akl-ı beşeriyye ile bulunur ve bilinir mevâddın hâricinde olarak nice nice inâyât-ı âlîye ve terakkî-i feyz ü kemâl ederek, kerâmât-ı celîleye ve keşf-i esrâr-ı Cenâb-ı Rabbü'l-İzzete vâkıf ve vâsıl * ...يَحْزَنُونَ هُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ خَوْفٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ [Haberiniz olsun ki Allah'ın velîlerine (dostlarına) hiçbir korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir. (Yunus, 10/62)] âyet-i kerîmesi hükm-i âlîsine nâil olacaklarını dahî tebşîr buyurmuş, bu evâmîr-i âliyyeye

leyle ü nehâr bezl-i vücûd eyleyerek ve mükellef bulunduğumuz şeriat-i Ahmediyye'ye tamamiyle temessük ve zübde-i şeriat olan tarîk-i sûfiyye ya'ni takvâ ile meşgûl ve âyet-i mezkûrun meâl-i celîlesine nâil ve mazhar buyurulmuş olan zevât-ı kirâmın kemâl-i ta'zîm ile ezkâr-ı cemîle ve evsâf-ı ahlâk-ı hamîdeleriyle müzeyyen edilen mücellebe-i Cenâb-ı Erhamü'r-Râhimîn hazretlerinin cânib-i samedâniyyesinden, rahmet-i ulûhiyeti nâzil ve ol meclisde bulunan müslimîn garîk-i deryâ-yı mağfîret buyurulacağı bunca ehâdîs-i nebevî *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* ile müjdelenmiş bulunduğumuza elhamdü lillâhi alâ dîni'l-İslâm ve alâ tevfikî'l-îmân ve alâ hidâyeti'r-Rahmân'a müteşekkiren ve imtisâlen ve mahza rahmet-i Cenâb-ı Rabbü'l-Müteâl hazretlerine ve şefâat-i Cenâb-ı Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* nâil olmaklığa bir vesîle-i hasene olmak üzere "karınca kadrince" müeddâsınca min ğayri haddin ve liyâkatin ba'zı zevât-ı âliyeden meşhûd-i [6a] âcizânem olan keşif ve kerâmât-ı celîleleriyle muttasıf bulundukları ahlâk-ı hamîdelerinin teberrüken ve teyemmünen tahrîr ve derc-i ilâve-i sûtûr edilmesiyle belki bu yüzden kâle Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* "أمتي من الك باذر لأهل الله فاعتي" ⁷ [Şefaatim ümmetimden büyük günâh sahiplerinedir.] hadîs-i nebevîyi *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* efendimiz hazretlerinin va'd-i celîle-i peygamberîleri sâyesine dâhil olmakla *... رَحْمَةً مِنْ تَقْنَطُوا لَا* [Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer, 39/53)] âyet-i kerîmesinde va'd buyurulan rahmetten hisseyâb olmaya arzu-keşi bulunduğuma binâen himmet ve istimdâd-ı rûhâniyyet-i azîzânı niyâz ederek alâ mâ hüve hakkuhâ tahrîrine cür'et ve evsâf-ı cemîlelerinin beyânına mucâseret olunur.

Şöyle ki: Kâle Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* "أمتي علماء" ⁸ [Ümmetimin âlimleri, Israiloğulları Peygamberleri gibidir.]

⁷ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **el-Müsned**, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr. (Beyrut: y.y., 1416/1995), c. III, s. 213; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce, **es Sünen**, nşr. M. Mustafa el-A'zamî, Riyad, y.y., 1403/1983, c. II, 1441 ; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk, **es Sünen**, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut, c. II, s. 537; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen et-Tirmizî, **el-Câmi'u's-sahih**, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir v.dğr., Kahire, y.y., 1356/1937, c. IV, s. 45.

⁸ Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, **el-Makâsîdül-Hasene**, nşr. Muhammed Osman el-Haşet, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1405/1985, 1/459 nr. 702.

ve diğeri “الأمة سراج العلماء”⁹ [Âlimler ümmetin sirâcıdır.] ve diğeri “ورثة العلماء”¹⁰ [Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir.] *sadaka habîbullâh* hadîs-i şerîfin meâl-i âlîsine dâhil ve mazhar buyurulan ulemâ-i kirâmdan ba’zıları zübde-i şerîat-i Muhammedî ile âmil ve takvâya ya’ni ashâb-ı suffa *ridvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn* hazerâtının sâliki oldukları tarîk-i aliyye-i sûfiyyeye intisâb eyleyerek başkaca terakkî-i feyz edip “ربّه عرف فقد فسه عرف من”¹¹ [Kim nefisini (kendini) bilirse Rabb’ini bilir.] hadîs-i habîb-i Cenâb-ı Rabbü’l-İzzete mazhar olarak ümmet-i Muhammedî “âle ilâ âli hakk” ta’bîri vechle vâsıl-ı ilallâh eylemek üzere Cânib-i rûhâniyet-i Cenâb-ı Peygamberî’den bilhassa irşâd-ı ıbâda me’mûr buyurulup fermân-ı Cenâb-ı Nebeviyye’ye imtisâl ve istinâden neşr-i tarîk-i aliyyeye mübâşeret “ال ناس يذفع من الناس خير”¹² [İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır.] meâl-i hadîs-i şerîfi ile âmil ve tâlib-i irşâd olanları emre imtisâlen irşâd buyurup terbiyeye alarak ve meâsîden nehy ü ictinâb ve zikri ile meşğûl ettirmek ve kalb-i insana gelen havâtîrât-ı ğayr-ı lâyıkeyi sürüp gidermek ve nûr-ı tecellî-i feyz-i ilâhîyi kat ender kat ziyâlandırmak için esmâ-i ilâhîyi telkîn ve bu yolda terbiyeye kibel-i cenâb-ı âlîden me’mûr bulunuyorlar. Binâenaleyh bu tarîk-i sûfiyyeye intisâb birle mürşid-i kâmilin terbiye ve nazar-ı âlîsinde bulunmaklığa “ب ر ب كم أ ل ست” [(Ben sizin)Rabbiniz değil miyim? (A’râf, 7/172)] [6b] nidâ-yı âlîsinde her ne kadar lisân-ı hâl ile tasdîk edilmiş ve muahharan dahî lisân-ı cism ile bi-hamdihî teâlâ başkaca ikrâr ve tasdîk eylemiş ve eylemekde isek de bunun mihver-i lâyıkında kemâliyle ya’ni hâlisen muhlisen tasdîk ve te’kîd-i ubûdiyet etmek arzusu üzerine, öyle bir mürşid-i kâmile nâil ve dâmen-i pâklerine yapışmak ve silk-i mü’mîn-i muvahhide dâhil ve ğarîk-i deryâ-yı mağfîret olunmasıyla dâreynde necât bulmakla berâber şu nefis-i emmâre mekrinden ve şeytan şerrinden emîn olmak ve mübarek fem-i Cenâb-ı Peygamberî’den şeref-sudûr eden “شيطان ف شيوخه شيوخ له ي كن لم من” [Şeyhi

⁹ Benzer hadis: “الآخرة ومصايب الدنيا سرّج فانهم العلماء اتبعوا”. Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf b. Tâcil’ârîfîn b. Nûriddîn Alî el-Münâvî, **Feyzü’l-Kadîr**, el-Mehteбетü’t-Ticâriyyetü’l-Kübrâ, 1356/1937, 1/106 nr. 94.

¹⁰ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, **el-Müsned**, nşr. Şuayb el- Arnavut (Müessesetü’r-risâle, 1421/2001), 36/46, nr. 21715.

¹¹ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Hilyetü’l-Evliyâ**, Mısır, es-Saade, 1409/1988, 10/208.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, **el-Kesb**, nşr. Abdulhâdî Harsûnî, Dimeşk, y.y., 1400/1980, 1/48.

olmayanın şeyhi şeytandır.] ve diğeri “أَمَّتْهُ فِي كَالِ ذِي قَوْمِهِ فِي الشَّيْخِ” [Ailesi (halkı) içerisinde şeyh, ümmeti içerisindeki peygamber gibidir.] hadîs-i nebevî *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* ittibâen ve imtisâlen li'l-emri'l-peygamberî bir mürşid-i kâmilî şeyh ittihâz etmek ve onun terbiyesine teslim olmak lâzım geldiğinden, bu âciz dahî aramaklık hususunda tekâsül etmeyerek, dâima zümre-i ulemâ ve irşâda me'mûr buyurulan zevâtla ile görüşmüş isem de matlûb ve dil-hâh-ı âcizânem üzre mürşid ittihâz ve mesâğ-ı şer'î vechle intisâb edilecek bir zât görememiş olduğumdan bunun taharrîsinden dahî bir ân hâlî olmayarak,

Kimde kim aşkın nişânı var-durur

*Âkibet ma'sûka ânı ırgürür*¹³

mısra'-ı merğûbesiyle bâ-husûs * لَكُمْ أَسْتَجِبْ ادْعُونِي * [Bana dua edin, (isteyin) size karşılık ver(ip duanızı kabul ed)eyim. (Mü'min, 40/60)] âyet-i kerîmesinde va'd-i Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîne niyâz ve istinâden mütesellî olarak bi-keremi teâlâ tevfik-i Cenâb-ı Rabbânî ile derûn-ı dilde peydâh olan muhabbet-i âcizânem üzerine elbet nâil-i murâd olunur. Ve husûsiyle istimdâd-ı rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* hazretlerine gönülden tazarru' ve niyâz eyleyerek “الجنة مفتاح رال صب” [Sabır cennetin anahtarıdır.] hadîs-i şerîfe istinâden

Emân lafzı senin ism-i şerîfinle müsâvîdir

*Anınçün âşıkın zikri emândır Yâ Resûlallâh.*¹⁴

mısra-ı merğûbe meâline ittibâen zuhûrâta tâbî' ve açıkta kalınmaması ricâsında bulunulmuş idi. Bununla berâber ebnâ-yı sebîlden gelen misâfirânın istirahatlarına mahsûs olmak ve kifâf-ı yevmiyelerine birer şûrba olsun pişirip yetiştirilmek ve mümkün mertebe her sûretle tatyîb-i kulûbleriyle pâdişâh-ı [7a] âlempenâh efendimiz hazretlerine isticlâb-ı daavât-ı hayriyyelerini kazanmak bâis-i ihyâ-yı dâreyn olunulması zımnında ecdâd-ı hakîrânemin küşâdına himmet ve gayret buyurdıkları hânenin hizmet-i lâzimesi bu âcize intikâl edince, bu hizmet-i pür-meymeneti bi'l-iftihâr kabûl ve kusûr etmemek ve celb-i kulûb-ı misâfirânı

¹³ (Bkz.: Süleyman Çelebi, **Mevlid**, nşr.: Necla Pekolcay, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993.)

¹⁴ “Aman” sözü ile “Muhammed” A.S ism-i şerîfinin ebced (sayı) değeri aynıdır.

kazanmak ve duâlarını almak ki derler: “*Yarlığâr Bârî kulu, kulun duâsiyle*” nutk-ı meşhûresi üzerine daavât-ı hayriyyelerine müstağrak olmaklığımı kendime pek büyük bir ni‘met-i uzmâ olduğunu bilerek ve hizmet-i mezkûre ile bir nev‘ vekîl-i harçlık demek olup, çünkü teşrîf eyleyecek misâfirân*... *الله على الرزق* * [Doğrusu * *رَزُقَهَا اللهُ عَلَى* * Yeryüzünde yaşayan hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın.(Hûd, 11/6)] âyet-i celîlesinden müstebân olduğu vechle, kendi nafakalarını yiyeceğine binâen bundan dolayı bir gûnâ ucb ve beyne’n-nâs iftihâr dahî edilecek ve sevilinecek bir şeyi olmayıp yalnız gelecek misâfirân ve acezelerin hâtırını tatyîb ederek gönül almaktan ibâret bir keyfiyyet olup,

Dil nazargâh-ı Hudâ’dır yıkma gönlün kimsenin

Ka’be-i Merve Safâdır yıkma gönlün kimsenin

nutk-ı âlîsinden müstebân olduğu vechle dünyâ ve ukbânın ma‘mûriyyeti ve Cenâb-ı Rabbü’l-âlemîn hazretlerinin yarlıgaması behemehâl gönül almakla husûle geleceği ve bu bâbda olan hürmet ve gayretin kâle Habîbullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* “*خُدِّمَ خَدِّمَ مَنْ*” [Kim hizmet ederse hizmet görür.] hadîs-i Cenâb-ı Peygamberî’nin mânâ-yı şerîfinde semeresi dahî olacağı anlaşılmış, binâenaleyh bu hizmet-i celîlede bulunmaklığım hakkımda kimyâya mâlik olmakdan efdal olduğu ve bu kaziyye-i merğûbe cümlece mâlum ve müsellemler olan mevâddan bulunduğu bu cihetle hizmette kusûr etmedikçe, bi-eyyi hâl irşâda me’mûr ve dil-hâh-ı âcizânem üze bir zât-ı âlî-kadr gelip de telkîn-i tarîkat-i aliyyeye himmet ederler ve bi’n-nefs gidip mânâyı seyâhat etmekle aramaklığımı hâcet bırakmazlar deyü i’tikâd-ı tâmm ile “Tevekkeltü alallâh” diyerek Cenâb-ı Rabbü’l-İzzet hazretlerini vekîl eyleyerek hâne-i mezkûreye gelip giden zevâtın istirahatleri esbâbında bir nev‘ kusûr ve hatâ olunmamasına [7b] ziyâdesiyle dikkat ve sa’y ü gayret ederek, tatyîb-i kulûblerine meşgûl iken hasbe’l-îcâb bin iki yüz altmış üç [M.1847] senesinde li-maslahatin Dersâdet’e gelip altı-yedi mâh ikâmet eylediğim esnâda ve târîh-i mezbûreye gelince zikr-i âlîsi sebkât etmemiş ve bir kimesneden dahî işitmemiş ve müntesib bulunduğu tarîk-i sûfiyye ya’ni tarîk-i Nakşibendiyye’nin hafî kolu olan usûl-i İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sâni kolu olduğu dahî mesmûm olmamış iken hemân gıyâbdan olarak Pîr Muhammed Cân ismi kalb-i âcizânemde zuhûr edip leyl ü

nehâr zihnimden bir nev‘ istimdâd taleb etmeye başladım. Her bir müşkilâtım feth ve işlerim tesviye olunarak suhûletle meydâna gelmeye başlamış olduğu halde yine böyle bir zât-ı âlî ber-hayât olup olmadığı ve hangi mahalde sâkin bulunabileceğini her nasılsa vallâhü’l-azîm hiçbir ferde suâl etmeyip ve tahkîkinde dahî gaflet eyledim. Fakat bu zuhûrât-ı garîbeden mukaddem bi’t-tab‘ gezdiğim mahallerin ve gerek bulunduğum meclislerin ve hâne-i âcizânemde tekellüme ihtiyâc olundukça hafî olarak lisân-ı hâl ile ism-i Celâl-i Kibriyâ’ya müdâvemet etmekte idiysemde mahall-i müdâvemetini ve usûl-i lâzimesini bilmediğimden hemân hulkumda ya’ni boğazda cevelân ettirmekle meşgûl bulunmuş idim. Her ne hâl ise Dersââdet’ten vatan-ı âcizânem olan Belğrâd-ı dârü’l-cihâda avdet ve Hırşova nâm mahalle geldiğimde orada iki üç gün kalmaklığım îcâb etdikte bu ikâmette ise sarf edilmesi iktidâ edecek akçem dahî mevcûd bulunmayıp tükenmiş idi. Bu hâl ziyâdesiyle istiğrâbımı mûcib ve mahall-i mezkûr ise ecnebî ülkesinden ma’dûd ve bildiğim bir kimesne olmadığından ve mahcûbiyetim sebebiyle bu bâbda tahayyürde kalıp ne edeceğim efkârına dalmış ve endîşesinde iken vakt-i asr duhûl edip salât-ı mefrûzayı ba‘de’l-edâ **[8a]** râbîta ve teveccüh usûl-i hasenesini her ne kadar bilmiyor isem de ındî olarak akl-ı âcizânemle bir nev‘ râbîta yollu gözlerimi kapayıp ve kıbleye karşı edîbâne oturup derûn-ı dilden ya’ni cân-ı gönülden şu vechle niyâz ve hitâp etmeye mübâşeret eyledim ki “Ey zât-ı âlî-kadr Muhammed Cân, ben senin kim olduğunu bilmiyorum ve tahkîkinden dahî gaflet eyledim ise de ism-i âlîlerinin muhabbeti bir müddetden berû yüreğime düşüp gün ve gece ism-i pâkını tasavvur etmekteyim. Egerçi himmetin âlî ise beni bu diyâr-ı küfristânda mahcûb etme ve kime esrârımı açıp akçe istemiş olayım ve istemeyeceğim dahî derkârdır bu bâbda ani’l-ğiyâb himmetlerini isterim.” deyip niyâzdan fârig olup odadan dışarı çıktığımda hemân Belgrad tüccarlarından Kürt Ağazâde Molla Mustafa seğirterek gelip mülâkâtımızda hâl hâtır etmeksizin “Ben şimdi Bosna vapuru ile geldim ve Belgrad’a gitmek üzere isem de senin burada olduğunu haber aldığımdan hâssaten görmeğe ve şâyet harçlığın kalmamış ise matlûb mikdârı vermeklik arzusunda bulunuyorum.” dedikde böyle bilâ-me’mûl gelip bu teklîfâtına taaccüb eyleyerek kendisinden lüzûm mikdârı karz-ı akçe almış oldum. Ve bu müşkilim dahî hallolup ve ism-i mezkûreye cân ü dilden daha birkaç kat muhabbetim ziyâdeleşip tefekkür ile evkât-güzâr eyleyip ve

bu esrârdan bî-hâl bir cilve-i ilâhî zuhûr edeceğini derk ve iz‘ân ederek nihâyetinde muntazır bulunmuş idim. Ve bu hâl ve zuhûrâtı hiçbir ferde keşf-i râz etmeye dahî cesâret edememiş oldum. Arası çok geçmeyerek bir zât-ı âlî Mekke-i Mükerreme *şerrefehâllâhü teâlâ ilâ yevmi’l-kıyâm* cenâb-ı eşrefden Bosna tarafına gitmek üzere teşrîf ve Belgrad müftisi ve tarîk-i Nakşibendî meşâyihinden Ferâidî Osmân Efendi’ye misâfir olduğunu haber aldım ise de her nasılsa gidip hoş-âmedîleri icrâsına muvaffak olmamış iken ahâlî ve ulemâsından bulunan Hacı Mustafa Efendi hâne-i **[8b]** âcizâneme gelip yarınki pencşembe Bosna tarafına gideceğini ve li-ecli’l-vedâ görüşmek için geldiğini beyân eyledi. Bu azîmetinin sebebi tarafımızdan suâl edilince turuk-ı hamse ya‘ni tarîk-i Nakşibendî ve tarîk-i Kâdirî ve tarîk-i Çişdî ve tarîk-i Sühreverdî ve tarîk-i Kübreverdî [Kübrevî] cem‘ ve tashîh buyurarak cümlesine yine Tarîk-i Hafîyye-i Nakşibendî tesmiye buyurmuş ve tasavvufa dâir bunca tasnîfât ve husûsiyle “*Mektûbât*” ismiyle meşhûr telîfât sâhibi olan İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sânî Ahmed el-Fârûkî-i Serhendî el-Meşhûre *kuddise sırruh* hazretlerinden bunca zevâtı irşâd olunduğu gibi oğlu İmâm Ma’sûm hazretleri dahî terbiye-i aliyyeleriyle meydâne gelip ve irşâda me’mûr buyurulup hulâsa-i kelâm teselsülen Dehlevî hazretlerine bu feyz-i âlînin menfezleri ve irşâd-ı ibâd-ı me’mûriyyet-i âlîsi intikâl edince bu yolda şöhreti âfâkı ihâta ettiğinden fi’l-asl Afgânistân cânibinden zuhûr eden müşârün-ileyh Muhammed Cân Efendi hazretleri ilm-i zâhiri tekâmül-i nüsah etmişken kâl Allâhu [teâlâ] * *إِلَى وَأَنْبِيَا* * [Ayetin doğrusu * *رَبُّكُمْ إِلَى وَأَنْبِيَا* * Rabbimize dön(üp tevbe ed)in. (Zümer, 39/54)] ve * *لَقَدْ* * [Andolsun ki (Hudeybiye’de) ağacın altında sana biat ederlerken, Allah o mü’minlerden razı olmuştu. (Fetih, 48/18)] *ilâ âhirihi* ve daha buna mümâsil nice nice âyât-ı kerîmelerin tefsîrinde mânâ-yı hakikat ve ledünniyyeye muttali‘ ve âgâh olunca ve ol asırda müşârün-ileyh Dehlevî hazretlerinin zülcenâh ve mürşid-i kâmil ve dakâyık-ı esrâr-ı ilâhîye âşinâ ve ashâb-ı kerâmâtıdan olduğunu haber alınca gelip müşârün-ileyhe intisâb eyleyerek terbiye-i aliyyesinde müddet-i medîde bulunup her sûretle emrine inkıyâd ve teslîmiyet cihetiyle zübde-i ilm-i ledünniyye ve kemâlât ve keşf ü kerâmât-ı aliyye tamâmiyle nâil olarak ol dahî zül-cenâh olup, bunun üzerine “İki arslan bir bostana sığmaz.” fehvâsınca, hemân müşârün-ileyh Dehlevî hazretleri tarafından hilâfeti verilip ve

dahî kendisine on iki riyâl harcırah olarak verip Mekke-i Mükerrreme ile Medîne-i Münnevver-i âlîde ve ba‘zan Tâif’de ikâmet etmesiyle muhibb-i tarîk ve sülûke **[9a]** tâlib bulunan zevâta tarîkat-i aliyye-i sûfiyyeyi telkîn ve terbiyeleriyle meşgûl ve hayru’n-nâs yolunda bezl-i vücûd eylemesini vasiyet ve irşâda me’mûr buyurduğu gibi, diğer hulefâ ve terbiye-kerdelerinden ve fi’l-asl Bağdad havâlîsinde Süleymâniye nâm mahalde Hazret-i Hâlid nâm zâta dahî ol mikdâr harcırah vererek Bağdad ve Şâm-ı şerîf’de ikâmet ve irşâdla meşgûl bulunmasını vasiyet ve emr ve tenbîh buyurmuş.

İşte bu me’mûriyet-i celîleye ve emr-i azîz-i destgîrine imtisâlen müşârûn-ileyh Muhammed Cân Hazretleri Mekke-i Mükerrreme’ye teşrîf ve irşâd ile evkât-güzâr etmekte iken Kırım ahâlîsinden ve dîbâcede zikri sebkât eden eş-Şeyh Abdullâh el-Hayr Efendi’nin mahdûm-ı âlîleri Abdullâh el-Ma‘rûf Efendi Hazretleri Dersaadet’e gelip tarîk-i Sa‘diyye meşâyihinden Şeyh Meded Hazretleri’ne intisâb ve müddet-i kesîre terbiyesinde bulunup nihâyet Kemeraltı’nda kâin Tekye-i Sa‘diyye’de usûl-i tarîk-i Sa‘diyye üzre kendisi beyne’l-ihvân müzâyede edilerek, bedeli olan kelime-i tevhîdi beyne’l-ihvân edâ ve hilâfeti icrâ buyurulmuş. Bunun üzerine her ne kadar tarîk-i Sa‘diyye’den hilâfet almış ve silk-i meşâyihâna girmiş ise de dil-hâhı vechle matlûbu hâsıl olamadığından bunun ya‘ni keşf ü kerâmata ve ilm-i ledünnîye tamamıyla muttali‘ olmadıkça hilâfete geçip de irşâd-ı ibâd ile meşgûl bulunmamlık hayru’n-nâs kazıyye-i mergûbesine mübâyin olacağı ve bu hâl-i hâzıra ile irşâd yoluna teşebbüs olursa bir takım âlemi vartaya düşürüp berzahda bırakmış ve şerru’n-nâsda bulunmuş olacağından bu ise hamıyyet ve -husûsiyle İslâmiyet’e- yakışmayacağı misillü muğâyir-i âdâb-ı şerîat-i Muhammediyye’de bulunacağı melhûz idiğini mutâlaa etmiş olduğuna binâen, bu feyzin ilerisini aramaklık kendisine vâcib ve belki farz-ı ayn mesâbesinde olduğunu bilerek hemân irşâda mübâşeret etmeksizin doğruca Mekke-i Mükerrreme’ye teşrîf ve müşârûn-ileyh Muhammed Cân hazretlerinin dahî şöhet-i âlîsi ol havâliyi doldurmuş ve mürşid-i kâmil ve kerâmâtı zâhir ve bâhir olduğunu tahkîk ve anlayınca meclis-i âlîlerine girip **[9b]** mülâkâtında nisbet-i âlîsi meclis-i pür-enver ederek herkes müstağrak-ı hayret-i aşk olduğunu görünce “İşte arayıp şimdiye kadar bulamadığım kimyâya mâlik oldum!” diyerek hemân ol meclisde kendisine intisâb eyleyerek rûz ü şeb rızâsını

tahsîl ve on yedi sene hizmet-i pür-meymenet-i celîlesinde sâbit-kadem ve başkaca huzûr-ı Beytullâh-ı âlîye yüz sürmeklik ve senesi hitâmında müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretleriyle hacc-ı şerîfi edâ eyleyip ve birlikte Medîne-i Münevvere'ye gidip gelerek tamâmiyle rızâ-yı müşârün-ileyhde bezl-i vücûd edip hulâsa-i kelâm matlûb ve me'mûlünden ziyâde nâil-i maksûd olarak da hilâfete ve gerek irşâda me'mûr edilmesine aslâ tâlib değil iken ve hâk-ı pâ-yı müşârün-ileyhi azîzinden bir dakîka ayrılmaklığı istemeksizin kendisini huzûruna celb ve hilâfetini vererek Bosna ve havâlisinde tarîkat-i alîyye-i Nakşibendiyye-i Müceddidiyye'yi neşr ve irşâd-ı ibâd yolunda bulunmasını ve bu yolda bezl-i vücûd ederek hayru'n-nâsa sa'y ü gayret eylemesini vasiyet ve fermân-ı mürşidâneleri şeref-taalluk buyurulmuş olduğundan ol dahî emr ve irâde-i hazret-i müşârün-ileyhe inkıyâd ve mesâfe-i bâidedir demeyerek bu havâlîye teşrîf buyurup Bosna kıt'asında vâki' makarr-ı vüzerâ¹⁵ olan Travnik'e kadar birlikte gideceği ve kendisi dahî müddet-i medîdeden beri müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretlerine müntesib bulunduğu mûmâ ileyh Hacı Mustafa Efendiye beyân ve muahharan müşârün-ileyh Ma'rûf Efendi dahî ol sûretle Efendi-i mûmâ ileyh in ifâdesini tasdîken hikâye buyurdular.

Bu tafsîlât ve ifâdesi bu âcize ferah ve sürûr ve inşirâh-ı kalb hâsıl etdirdiye de bunca senelerden beri Efendi-i mûmâ ileyh ile görüşülüp ve hattâ kendisinden bir müddet ta'lîm-i Kur'ân-ı şerîf etmişiken tarîkat-ı alîyyeye müntesib olduğuna mâlûmât alamadığıma ve müşârün-ileyh Muhammed Cân Hazretleri'nin zirk-i cemîleleriyle dem-güzâr olmadığına ve bir kere olsun bu tarîkat-ı sûfîyenin vafânı bu âcize beyân ve bildirmediğine ziyâdesiyle taaccüb eyleyerek başkaca istiğrâbımı mûcib olarak müteessif **[10a]** oldum. Ne hâl ise beyân olunan müşkilim bu keyfiyetin istimâ'ı ile hallolunmuş oldu. Bunun üzerine cevâb olarak gelmiş olan zât-ı âlî-kadr acabâ hâne-i âcizânemize teşrîfe râğbet ederek “Bu ahşâm birlikde bir şurba içmeklik mümkün olabilir miydi?” dediğimde cevâben “Yarınki gün yola gidecek, teşrîfi mümkün olmayacağı derkâr ise de tarafınızdan bir kere dâvet eylerim ve gelip gelmeyeceğini ihbâr ederim.” diyerek gittikde, arası çok geçmeyerek lütfen teşrîf

¹⁵ Travnik şehrinde çok sayıda devlet adamı yetişmesinden dolayı Osmanlı zamanında, Vizirtravnik veya Vizirtrafnik olarak da adlandırılmıştır. (Bkz.: Machiel Kiel, “Travnik”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2012, c. 41, s. 308-311.)

buyuracağı haberini irsâl edince mevcûd bulunacak et'imeye ilâve olarak ğâzîler helvası yapılsın deyü lâzım gelenlere tenbîh eylemiş oldum. Ol gün efendi-i mûmâ ileyhle [Hacı Mustafâ Efendi] müşârün-ileyh Şeyh Ma'rûf Efendi hazretleri hânemize teşrîf edip nerdübân ayağında istikbâl edilip "الإي مان من مل سلا ب ذل"¹⁶ [Üç hasleti nefsinde toplayan imanını da toplamış olur: Nefsine karşı bir menfaat hakkında da olsa insaf ve adaleti bırakmamak, Selamı yaymak, Kendi muhtaç olduğu halde infak etmek.] hadîs-i Fahr-ı âlem Efendimiz Muhammedüni'l-Mustafâ *sallallâhu teâlâ aleyhi ve selleme* ittibâan selâm verdiği akîbinde mûmâ ileyh Hacı Mustafâ Efendi'ye hitâben, "Bu konak tekye kokuyor." nutk-i âlîsi şeref-zuhûr edince, "Ey azîz, oda kapıları açık ve duvarlarında ta'lîk edilmiş olan levhaları gördü de böyle kerâmet izhârını herkes izhâr edebilir." diye kalb-i âcizâneme böyle bir cevâb-ı ğayr-i lâyika hutûr ettiyse de bir şey demeyerek sükût eyledim. Ve odaya girilip ihvân-ı sohbetleriyle imrâr-ı vakt edildi. Ve hattâ tarîkat-ı aliyyeye ve gerek dervîşliğe dâir ve bâ-husûs müşârün-ilyeh Muhammed Cân hazretlerinin vâsıf-ı cemîlelerinden bile asla sohbet dahî alınmadı. Bu esnâda vakt-i işâ duhûl edip mefrûza-i ilâhiyyeyi edâya kıyâm edilip beher-gün ve ahşâmı fakîrhânemizde misâfirâne ve ahâlîden ehîbbâ ve akrabâ ve taallukâtlar kesret üzere bulunmakda ve bir ahşâm hâlî kalınmamışken bi-hikmetillâhi teâlâ ol gece ke-enne konak kapıları sed olunmuşcasına bir ferd gelmediğinden başka mevcûd-ı hâne bulunan uşaklarımız edâ-yı mefrûza ile me'lûfler iken bunlardan dahî hiç birisi odaya [10b] girip cemâatte bulunmadılar. Bunun üzerine namazı edâ eylediğimizin akîbinde bu âcize hitâben "Sözünde sâbit misiniz?" buyurdukda ol zaman hâtır-ı âcizâneme hutûr eylediği bâlâda beyân olunduğu üzere tarîkat-ı aliyyeye intisâb ve ikrâr etmekliğim nasîb ise elbet irşâd edecek bir zât gelir i'tikâdında ve bu niyyet-i âcizânemi bir kimseye işâ dahî etmemiş bulunduğumdan bu nutku mahza keşf ü kerâmet olduğunu bilip cân ü gönülden teslîmiyyet sırasında bulunarak "الْعَلَمِينَ رَبِّ اللَّهِ الْحَمْدُ" telkîn-i tarîkat-ı aliyyeye nâil ve silk-i dervîşâna kabûl buyurulduğumdan tâze cân bulmuşcasına ber-murâd-ı maksûd oldum. Ve telkîn-i zikr-i âlîde sol memenin iki parmak mikdârı aşağısında ve sağına meyyâl olan mahal mahall-i kalb olup, buna

¹⁶Benzer hadis: "تَنْفِيكَ مِنْ الْاِنْصَافِ لِلْعَالَمِ السَّلَامِ وَيَذُلُّ الْاِقْتَارِ مِنَ الْاِثْمَانِ مِنَ الْاِيْمَانِ مِنْ ثَلَاثٍ" el-Münâvî, **Feyzü'l-Kadîr**, nr. 6281.

latîfe-i kalb denilir. Bu mahalle gönlünü aks ettirip *Allah Allah* lafza-i Celâl'i bin bir adedden noksan olmamak ve ziyâdesinde her ne kadar istek ediliyor ise lisân-ı hâl ile hafiyyen müdâvemet edilmesini çünkü kâlellâhu teâlâ * وَخُفْيَةً تَصْرَعًا رَبِّكُمْ ادْعُوا * [Rabbimize (gönülden) yalvararak gizlice dua edin. (A'râf, 7/55)] *sadakkallâhu'l-azîm* âyetine ittibâ' edilerek icrâsı lâzım gelip ve iş bu usûl-i tarîkat-ı Sıddîkiyyede bir sâlik yirmi dört saat zarfında beş bin kere ism-i Celâl'i zikir eylemek ve noksân dahî eylememek lâzıme-i hâlden idiye de bu âcizin meşgale-i kesîresi üzerine ol mikdârla iktifâ edilmesi ve meydân bulundukça ziyâdesine gayret olunması emr ve irâde buyurmuş oldular. Ve müdâvemet edilecek zamanda dâimî sûrette tahâret ve abdest ile bulunulacak ise de zikir için hâssaten tecdîd-i abdest edilir ise muhasenâtı kat ender kat ve feyzin menfezleri ziyâdesiyle işleyeceğinden bu hâl ile kibleye karşı oturup ve gözlerini kapayıp beyân olunan latîfe-i kalbe bakar gibi teveccüh ve ibtidâ-i lisân-ı cism ile beş defâ salavât-ı şerîfe kırâat ve kâle Resûlüllâh *sallallâhu aleyhi* ve sellem ¹⁷ [Günâhından tam olarak dönüp tövbe eden, onu hiç işlememiş gibidir.] ve diğer “وَعَجَلُوا أَلْفَ مَوْتٍ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ عَجَلًا” [Vakti çıkmadan namaza acele ediniz. Ölmeden önce de tevbe için acele ediniz.] hadîs-i fahr-i âlem *sallallâhu teâlâ aleyhi* ve sellem Efendimiz'e imtisâlen yirmi beş kere *estağfirullâhe rabbî min külli zenbin ve etûbu ileyh* ve ba'dehû bir defa Besmele-i şerîf ile Fâtihâ sûre-i şerîfini ve üç kere mea-besmele ihlâs-ı şerîfi dahî kırâat eyleye. Sonra ellerini kaldırıp “*Îlâhî bunlardan hâsıl olan sevâbı peygamberimiz Hazret-i Muhammedüni'l-Mustafâ salallâhu teâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz'in ve çehâr yâr-ı güzîn ve cemî' âl ü ashâb-ı kirâm rıdvânu'l[llâhi] teâlâ aleyhim ecmâîn efendilerimizin mübârek ervahlarına hediye eyledim. Pîrimiz Hazret-i Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâüddîn Efendimiz'in ve sultân-ı meşâyih-ı izâm Hazret-i Abdü'l-Kâdir-i Cîlânî ve kibâr-ı evliyâullâh-ı Çiçdiyye ve Sühreverdiyye ve Kübreverdiyye ve sâhib-i't-turûk İmâm-ı Rabbânî hazret-i Şeyh Ahmed Fârûkî-i Serhendî Efendimiz'in ve sâir cemî' pîrân-ı kibâr kaddesellâhu teâlâ esrârahüm efendilerimizin mübârek rûhlarına ihdâ eyledim.*” diyerek yine üç kere salavât-ı şerîfe kırâat edip bu niyâzın akîbinde ağzını kapayıp ve dilini damağına yapıştırıp ve dişlerini bir bir üzerine koyup ve gözleri yumup tasavvur hâliyle azîzin

¹⁷ İbn Mâce, “Zühd”, 30.

olan şeyhin vechini karşı getirip kalb-i evvele ya'ni mürîd kendi kalbini şeyhinin kalbi mukâbilinde tutarak şeyhinin rûhâniyyeti karşısında hâzır ve kendisine teveccüh eder mülâhaza eyleye. On beş dakîka kadar bu vecihle mürîd râbîta ede.

خير ساعة لتفكر” Ba‘dehû Kâle Resûlüllâh *sallalâhu teâlâ aleyhi ve sellem* [Bir saat tefekkür (bazen) bir sene ibâdetten daha hayırlıdır.]¹⁸ [Bir saat tefekkür (bazen) bir sene ibâdetten daha hayırlıdır.] hadîs-i nebevî *sallallâhu teâlâ aleyhi ve selleme* ittibâen mevt ahvâlini tefekkür eyleye. Ya'ni mürîd kendisini meyyit mesâbesinde bulup, kabir suâllerini ve mahşer ve kıyâmeti ve sırât ve mîzân ve cennet ve cehennem ahvâllerini ve eylemiş olduğu gaflet ve günâhlarını düşünüp bu efkârda iken “Emân [11b] Yâ Rabbî” diyerek Allah’a teveccüh edip Allahu teâlâ hazretleri birdir, misli ve şerîki yoktur, keyfiyetsiz cemî‘ eşyâyı muhîtdir. Şurada zihn alacak sûrette bir efkârın irâdesi lâzım gelip “Süt içinde yağ olduğu cümleye ma‘lûm, velâkin hangi damlasındadır? Bu ise ol yağı kâffe-i sütü ihâta etmiştir. Yağ almak murâd edenlerin de usûl-i vechle âletleri peydâh ederek tedricen sütü çalkalayarak bulunmuş olur. İşte Cenâb-ı Rabbü’l-âlemîn hazretleri her yerde hâzır ve nâzır ve her şeyi görür ve bilir ve bu cihetle kâffe-i mevcûdât huzûr-ı ulûhiyetinde dâim duruyor. Nasıl olur ki insan böyle bir nazarda bulunurken emr-i rabbânîye ya'ni Kur’ân-ı şerîf ve ehâdis-i Nebeviyye’ye muğâyir işlerde bulunur.

Binâenaleyh iş bu huzûru her an ve zamanda hatırdan dûr etmeyip kemâliyle edebe riâyet eylemek vâcibtir. Bunun için pîrân efendilerimiz uykuya yatdığı vakt ayak üzre atmakdan ictinâben bir yere dayanarak uyku ederlerdi. Bunun için sâlik ve dahî kemâliyle edebe riâyet ederek ve sûre-i ihlâs-ı şerîfin mânâsını tasavvur ederek kalb lisânı ile habs-i nefes etmeyerek *Allah Allah* deyü zikr ile *إِذَا رَبَّكَ وَادْكُرْ...** [Unuttuğun zaman da (yine inşallah diyerek) Rabbini an (Kehf, 18/24)] âyet-i celîlesinin müfessiri [tefsîri] ile *izâ nesiye mâ sivallâhi* mânâ-yı âlîsinde bulunarak ve yirmi beşde veya hiç olmaz ise yüzde bir kere yine lisân-ı kalb ile *Îlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî a‘tînî mehabbeteki ve mârifeteke*¹⁹ diye bu zikr esnâsında şâyed havâtırı ya'ni gelmiş gelecek endîşe ve mâsivâ-yı dünyâ galebe

¹⁸ İsmail Hakkı Bursevî, **Ruhu'l-Beyân**, Beyrut, Daru'l-Fiker, 8/440.

¹⁹ Allahım benim maksûdum sensin ve kazanmak istediğim şey senin rızâdır. Bana muhabbetini ve mağfiretini ihsan eyle.

ederek huzûr ve niyâza mâni‘ olmaklığa başlar ise tesbîhi durdurup yukarıda beyân olunduğu üzere yine şeyhe râbîta ede ve istiğfâr dahî eyleye. Bunun icrâsıyla huzûr ve cem‘iyyet geldikte yine kezâlik zikre meşgûl ola. Çünkü meselâ beraberinde ve dâhilinde birtakım hayvânât ve âdemler [12a] girse ve bî-pervâ gezerlerken hemân bir arslan peydâ olup da ol dahî ol hâneye girer ise acabâ bu âdem ve hayvânâtlardan bir hangisi orada durmağa ve ol arslan ile nice nice yer tutuşmağa mümkün olabilir mi ve cesâret dahî edebilir mi? Bu mümkün olamadığı nümûdârdır.

Binâenaleyh insanın gönlünde olan havâtır ve efkâr-ı fâsideyi sürüp gidermeklik ve havâtırât menfezlerini kapayıp feyzin menfezlerini açıp nûr-i tecellî-i ilâhînin ziyâde olmasına behemehâl mürşid-i kâmilin himmet ve terbiyesine muhtâc ve mürşidin cism-i rûhâniyyeleri kişinin kalb hânesine girmeyince ve tasarrufâtını icrâ eylemeyince kalb-i selîmi kesb edemez* بِقَلْبِ اللَّهِ أَتَى مَنْ إِلَّا * * بَنُونَ وَلَا مَالٌ يَنْفَعُ لَا يَوْمَ * [O gün ne mal ne de oğullar fayda verir. Ancak Allah’a (imanlı) temiz ve sağlam bir kalble gelenler hariçtir. (Şu’arâ, 26/88,89)] *sadakallâhu’l-azîm* ve kâle Habîbullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* “بَلْ صُورَكُمْ إِلَىٰ يَنْظُرُ لَا تَعَالَىٰ اللَّهُ إِنَّ”²⁰ [Allah sizin dış görünüşlerinize (ve mallarınıza) bakmaz, bilakis kalblerinize ve amellerinize bakar.] *sadaka resûlu’l-kerîm* bu cihetle kalb-i selîm olmaklık havâtır-ı dünyâyı ref‘ hubb-i fillâh ve hubb-i resûlillâhı ilkâ eylemek ve husûsiyle makrûza-i ilâhiyyeyi edâ ederken kalb-i selîm olarak huzurda olunması lâzım geldiğine kâle Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* “إِلَّا صَلَاةٌ تَتِمُّ لَا” [Namaz ancak huşû ile kılındığında tamam olur.] *sadaka resûlullâh* bu hadîs-i şerîfin meâli ve emr-i âlisine imtisâlen huzûr-ı cem‘ etmeğe cehd ve gayret olunmalıdır. İş bu beyân olunan bu tertîb üzere olunabilir.

Binâenaleyh dâimî sûretle bi’t-tab‘ münkesir-i kalb olunmaklığa dikkat edilmelidir. Münkesir-i kalb olunmaklık feyzi ziyâde etmeye başlayınca bir sebeb-i müstakilledir. Bunun hitâmiyle kalkıp umûr-i beytiyye ve masâlih-i sâire ve gerek ticâret ile meşgûl olunabileceği egerçi şâyed ba‘zı husûsât ve meşgale-i sâireden dolayı bir kerede ol miktar zikrin hitâmı mümkün [12b] olamadığı takdirde ne miktar müdâvemet olunması mümkün olur ise ol miktar okuyup evvel işi ru’yetten sonra

²⁰ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmi‘u’s-Sahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdûlbâki, Kahire, y.y., t.y., “*Birr*”, nr. 34.

vakit buldukta yine üslûb-i mezkûre üzre hitamına dikkat edilmesi hulâsa-i kelâm yirmi dört sâat zarfında ister ise üç dört defâda hitâm etmesinde bir be's yokdur. Fakat meclis-i vâhidde hitâmı mümkün olabildiği halde muhasenât-ı kesîresi olduğundan başka huzûr dahî cem' edilmiş olacağından buna cehd ve gayret edilmelidir. Ve bununla berâber tekellüme hâcet olunmadıkça gezilen yerlerde bulunduğunun meclis-i sâirede lisân-ı kalb ile zikr ile meşgûl olmasında dahî başkaca muhasenât-ı adîdesi olup halk ile ihtilâtda Hakk ile beraberlikde olmaktır. Bu ezkâr da gözlerini kapamak îcâb etmez fakat gönlünü veren ya'ni kalb hânesinden ayırmakla ve her halde zikr-i şerîfden hâlî ve gâfil olmamağa sa'y u gayret üzre bulunması lâzımdır. İşte böyle zikr-i hafîye insan şöyle dursun hattâ melekler bile muttali' olamayıp yalnız âlimü's-sırrı ve'l-hafîyyât olan Cenâb-ı Erhamu'r-Râhimîn hazretleri âgâh ve muttali' olacağına binâen bu tarîk-i âlî-i Nakşibendiyye'ye tarîk-i sûfiyye ve takvâ ve tarîk-i tanzim ekrabu't-turuk tesmiye buyurulmuşdur. Binâenaleyh bu tarîk-i aliyye-i Sıddîkiyye'de pek ziyâdesiyle nezâfet üzre bulunmak ve emr-i Cenâb-ı Rabbâniyye'ye ve sünen-i Cenâbı Fahr-i âlem Efendimiz hazretlerine mihver-i lâyıkiyla ya'ni tamamıyla temessük etmek ve husûsiyle kâle Resûlullâh-i *teâlâ aleyhi ve sellem* ²¹ [Hikmetin başı Allah korkusudur.] *sadaka resûlullâh* hadîs-i şerîfini ve "*Meded yâ şefîa'l-usât fî yevmi'l-arasât*" [Ey mahşer günü âsîlere şefâat edecek olan imdât!] tazarru' ve niyâzını dâimâ hatırdan çıkarmayıp emre imtisâl nehyden ictinâb ve nefis-i emmâre ve şeytân ile mücâhede eyleyerek mekrlerinden mütebâhirâne [mütebahhirâne] hareketde bulunup teklîfâtlarının zıddı ile âmil olmak lâzım gelir. Çünkü [13a] zâhir düşmanla harb ve kîtâl etmeklik cihâd-ı asgar denilmiş kâle Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* ²² [Küçük cihattan büyük cihada gidiyoruz.] *sadaka resûlullâh* tulû-u hadîs-i şerîf bir gazâsından avdet buyurduklarında vâki' olup ashâb-ı kirâm taraflarından eyyümâ cihâdü'l-ekber suâl-i vârideye kâle Resûlullâh *"الذفس مع فال مجاهد"* [O nefisle cihattır.] *sadaka habîbullâh* buyurulmuşdur.

²¹ İsmail Hakkı Bursevî, **Ruhu'l-Beyân**, 7/74.

²² el-Aclûnî, **Keşful'l-Hafâ**, nr.1362.

Binâenaleyh ve nefis-i emmâre ve şeytân ile mücâhede eylemek cihâd-ı ekber olup bunlar ile mücâhede edildikçe “تَمُوتُ وَأَنْ قَبْلَ مَوْتِهَا”²³ [Ölmeden önce ölün.] hadîs-i Fahr-i âlem *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* Efendimiz’in meâl-i âlîsi esrârına mazhar olunulabilir. Bunun üzerine hubb-ı dünyâyı gönülden çıkarıp hubb-ı uhrevîyi ilkâya leyl ü nehâr cehd ü gayret edilmesi lâzımdır. Bu hâl ile bâlâda beyân olunduğu vechle kurbiyyet kesb ya’ni terakkî-i feyz edildikçe, daha ziyâde havf yüzünde olmaklık iktidâ eder. Çünkü “Kurb-i sultân âteş-i sûzân buvet” [Sultana yakın olmak ayrılık ateşidir.] nutku buyurulmuştur. Bu cihetle kurbiyyet hâsıl ettikçe âteş ziyâdeleşip Cenâb-ı Vâcibü’l-Vücûd hâlıkımız olan Allah-u azîmü’ş-şân hazretleri kullarını kendisine takarruba sâlik ve ubûdiyet-i tâtimme izhâr etdikçe feyzlerini kat ender kat ziyâde etmek için taht-ı tecribeye koyup dünyâda ya’ni bu dâr-ı imtihânda gûn-â-gûn ıztırâba dûçar buyuracağı kâle Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* “آخِرُهُ إِلَى الْأَوَّلِ بَاءٌ ثُمَّ الْأَوَّلُ بَاءٌ عَلَى الْبَلَاءِ أَشَدُّ”²⁴ *sadaka habîbullâh*. İşte bu hadîs-i nebevîye imtisâlen vukûunda hamd ederek sabr edip gönül oynatdırılmayarak yine tamâmiyle Cenâb-ı Rabbü’l âlemîn’in emrine mutâvaat ve sünen-i peygamberîye kemâliyle temessük ve âdâba riâyet için irâde-i cüz’iyyeyi temâmiyle sarf ve icrâ edilmesi lâzımdır. Çünkü “Cân vermedikçe cânân [13b] ele girmez.” Mev’izesince bu yolda mal ve cân ve evlâd ü ıyâl fedâ olunmak ya’ni muhabbeti onlara vermeyip indinde hiç mesâbesinde olup “Kapında kulluk etmek dehre sultân olmaktan yeğdir.” [Kapında kulluk etmek dehre sultân olmaktan yeğdir.] meâlî beyte tatbîkan kullukta sebât etmelidir. Şurada bir tafsîlâtın beyânı lâzım geldi. Şöyle ki insanda merkûze olan arzu mesela hîn-i sabâvetinde iken büyümeçlik arzu olunup büyüdükte tehhül etmiş olsam ve evlâdlarım olsa buna mâlik olunca bir müddet sonra bunlarla iktifâ etmeyip ve tamâmiyle telezzüz kesb ve hâsıl edemeyince âh şu olsa bu olsa diyerek vezîr olup diyelim şâh olsa yine derûnunda bir takım gam ve arzudan hâlî kalmadığı gibi kalbinde dahî nice nice istek

²³ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, nşr. Ahmed el-Kalâş, Beyrut, y.y., 1985, c. II, s. 291.

²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu’l-Beyân*, 2/101. “İnsanların en çok musibete uğrayanları evvela peygamberlerdir, sonra derecelerine göre (veliler ve salihler) gelir. Kişi dinine göre bela ve imtihanlara maruz kalır. Eğer dine bağlılığı varsa, belası daha da artar. Fakat dininde gevşek yaşıyorsa ona göre musibetlerle karşılaşır. Kişiye belalar gelir gelir de artık onun üzerinde hiçbir günah kalmaz.”

ve arzusu bulunup nihâyetini idrâk edemez ve nihâyetü'l-emr ya'ni ilâ âhiri'l-ömr ğussadan hâlî olunamaz ve telezzüz-i tâmmе bulamaz. Şâh olunca artık ziyâde arzu ve ğussa edecek bir şey olmamak lâzım gelirdi. Hâlbuki başkaca bir murâd ve isteği yine bâkî kalıyor bundan anlaşılan. Ve çünkü geçmiş ömründen deyip giymiş olduğu şeylerden bir gün telezzüz meydâne koyamayacağı misillü gelecekte dahî bî-haber olup bir gaflet içinde devvâr ederek yalnız bulunduğu dakîkadan haberdâr ve mâlûmâtı olmuş olur. Böyle geçmiş ve geleceği meydana getirmeye kudreti olmayınca bir ân için bu kadar arzu ve taleb ve nihâyetinde * أَلْمَوْتِ ذَائِقَةُ نَفْسٍ كُلِّ * [Her canlı (nefis) ölümü tadacaktır. (Âl-i İmran, 3/185)] emr-i Cenâb-ı Allâhu Azîmü's-şân hazretlerine imtisâlen bi'l-mecbûriye vefât eyleyeceğine benim evladlarım ve malım var ve şu var bu var deyip de iddiâ-i kâzibeye düşüp de dâva nedir, bir şey ki senden ayrılıyor onu kendi malından add edilmesi mahza hamâkatdır. Meselâ hamama girdiğinde üzerinde yalnız bir parça kefen-vârî bir iki havlu ile sarınıyorsun hamam [14a] içinde mal ve eşyâ ve evlâd ve sâireyi defâaten görmeğe istek ediliyor ise bilâ-celb acabâ mümkün olabilir mi? Olamaz. Çünkü bir mal ki senden ayrılıyor ve istediğin anda yanında bulunmaz, ondan fâide dahî me'mûl edilemez.

Binâenaleyh beyân olunan arz ve cevelân etdikçe bi-eyyi hâl başka bir matlûbu olmak iktidâ eder ve buldukda sükûnet bularak kâni' olacağı ve bunda bir hikmet ve esrâr-ı hafîyye olduğu anlaşıyor. İşte bu arzu ve istek ise her bir insanın rûhu "Elestü bi-rabbikum" nidâ-yı celîlesini işitip, "Kālû belâ" deyip emr-i cenâb-ı ulûhiyete ikrâr ve îmân getirip Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet hazretlerine ahd ü mîsâk ederek emânet-i ilâhîye hâmil ve evâmir-i cenâb-ı ulûhiyetde tamâmiyle icrâsında bulunacağı müteahhid bulunmuş ve ol nidâ-yı âlîye âşık ve âlem-i ervâhda kesb-i telezzüz etmekte iken kâlib-ı cismâniyeye duhûl eyleyince ya'ni ten kafesine girilince tende mevcut bulunduğu nefis-i emmâre ve levvâme ve sâire harekete başlayınca evvel emîrde bunları kendüye imtisâl ve tarîk-i Hakk'a sülûk etdirmeğe ve ahd ü mîsâkı mihver-i lâyıkiyla edâ etmeye dâvet edegeldiği gibi, bunlar dahî bu fânî ve denî dünyânın zînet ve hevâsına aldanmak ve çirkâfına daldırmak ve Cenâb-ı Rabbü'l-Müte'âl hazretlerine ubûdiyete lâyıık olan kulluk ve emre itâat etdirmekden gaflet ve telezzüz-i fânî ile meşgûl etmekliğe musirr olduklarından, bu husûsdan

dolayı mücâhede ve münâzaa her ân ve dakîka ziyâdeleşip egerçi rûhun dil-hâh üzre cisme tasarrufâtı olunca insanın kalbi ferah-yâb olup gınâ-yı kalb hâsıl eder. Ya'ni tarîk-i Hakk'a sâlik ve rûz ü şeb ibâdet ve tâat **[14b]** ederek Cenâb-ı Allah-u Azîmü'ş-şân hazretlerine ve Cenâb-ı Fahr-i cihân ve kevn ü mekân Muhammedüni'l-Mustafâ *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* Efendimiz'e tekarrüb [tekârüb] eyledikçe mezkûr olan arzu ve telezzüz-i nihâyeye nâil ve maksûduna erdikçe telezzüz-i dünyâdan nefret ederek sükûnete yüz tutmuş olur. Ve bu yolda terakkî-i feyz kesb etmeğe ve kalb hânesinde olan nefs-i emmârenin lemeâtını sürüp çıkararak hubb-i ilâhîyi ilkâya başlar. Bunun üzerine bu yolda terakkî-i feyz edenlere bu dünyânın kâffe-i saltanat ve vâriyetini verseler bu lezzet-i kurbiyyeti ve hâsıl olan kalb gınâlığın değişmeyeceği ehl-i hâle mâlûmdur. Her bir insan şu noktai tecrübe edebileceğine evâmîr-i ilâhîyi terk eden meselâ bir müddet namaz kılmayan abdest alıp namazını edâ ettiği anda kalbine bir nev' ferahlık gelip hafiflediğini hissedebilir. İşte şu ferahlık rûhun memnûniyetinden olup vücûda te'sîri olduğundan neş'et eder ve bâlâda beyân olunan arzudan murâd dahî budur. Bu nûkte-i insan olan âdem bilinmelidir. Maâzallâhu teâlâ nefs-i emmâre ve sâire galebe edip de tasarrufâtı, yed-i menhûselerine almış olur ise artık her fenâlığı işitdirmeğe ve nehy buyurulan harâmâtdan ictinâb etmemeğe ve şerr-i nâsda bulunmağa ve fîsk u fücûr etmeğe ve şerâb içmeğe zinâ ve livâta eylemeye başlayıp rûh-i sultânî cism içinde mahbûs gibi kalınca ve tarîk-i Hakk'ın gayrısına gidilince rûhun mezkûr arzusunu bunlar kâlib-ı âhara ifrâğ ettirip ve dimâğa sardırarak Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd teâlâ şân hazretlerinin emr ü fermân-ı ulûhiyyesine ve Cenâb-ı Fahr-i âlem Efendimiz *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinin sünen-i seniyye ve şerîat-i Ahmediyye'sine muğâyir hareket ettiler. Bu gidişin nihâyeti fenâlığa ve indallâh mes'ûliyyete ve azâb-ı ilâhîye dūçâr olunulacağı rûh-i sultânîye aks edip bu bâbda olan mahzûniyeti sebebiyle dünyâ zevkiyâtından **[15a]** dahî tamamiyle lezzet ahz edilemeyip bir takım endişeleri de olup hulâsa-i merâm yevmen fe-yevmen teceddüd eden kâffe-i matlûbât ve servet-i dünyeviyyeyi hâsıl edip şâh olsa ve ihtiyâc-ı dünyeviyyesi kalmamış olsa da yine bir nev' arzuda bulunup, huzûr ve râhat bulamayıp gınây-ı talebden berî olur. Bu cihetle demek olur ki bu mezkûr olan arzusun murâd-ı ledünnîsi hubb-ı fillâh olup kurbiyyeti arzu ediyor ki rûhun mezkûr

“Elestü bi-rabbikum” nidây-ı âlîsinde aldığı lezzet ve bulunduğu kurbiyyeti ve eylediği ahd ü mîsâkı kâle’llâhu’l-azîm *فَأَبَيْنَ وَالْجِبَالِ وَالْأَرْضِ السَّمَوَاتِ عَلَى الْأَمَانَةِ عَرْضْنَا إِنَّا* [Doğrusu biz emaneti (emir ve yasakları) yerine getirme sorumluluğunu göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de (onlar) bunu yüklenmekten kaçındılar ve on(un getireceği sorumluluk)tan korktular da onu insan yüklendi. (Ahzâb, 33/72)] ilâ âhiri âyet-i celîlesi teğayyür-i âlîsinde bu şefkat iltimasına cevaben kâle’llâhu teâlâ *وُسْعَهَا إِلَّا نَفْسًا لِّمَالٍ يُكَلِّفُ لَا* [Allah kimseye (ibadet ve itaatte) gücünün yettiğinin dışında (üstünde) teklifte bulunmaz. (Bakara, 1/186)] âyet-i celîlesi şeref-taalluk buyuruldu.

Binâenaleyh kul kullukda gerektir. Şurada bir hikâyesinin derci lâzım geldi. Şöyle ki: “Bir zât eylediği ibâdet meyânında Arş-ı âlâya keşfi erince kendisini maâzallah şakî bölüğünden olduğunu görmüş ise de yine hiçbir sûretle ibâdetine ve niyâzına fütûr getirmiyerek emr-i ilâhîyi yerine getirmekle meşgûl olup kendisine müntesib bulunan mürîdânından birisi dahî ol keşfe kademi basıp kendi azîzini şakî bölüğünde bulunduğunu görünce tehayyürde kalıp nihâyet bu hâli azîzine keşf-i râz edince, “Birlikte Arş-ı âlâya nazar edelim.” diyerek keşf sûretiyle bakdıklarında azîzi saîdler sınıfına tahvîl buyurulup mürîdi şakîler zümresine nakl olunduğunu gördükde, azîzine niyâza düşüp “Emân çâresi nedir?” dedikde cevâbında, “Evlâdım kırk seneden beri ben şakî bölüğünde kayd buyurulduğumu gördüm ise de fütûr göstermeyip ibâdetten ve kullukdan **[15b]** seyrde kalıpta muğâyir-i rızâ-yı Cenâb-ı ulûhiyette bulunmayıp, hemân kâle’llâhu teâlâ *...اللَّهُ رَحْمَةً مِنْ تَقْنُطُوا لَا* [Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.(Zümer, 39/53)] âyet-i kerîmede va’d-i ulûhiyete istinâden leyl ü nehâr niyazdan geri kalmadım. İşte Cenâb-ı Erhamû’r-Râhimîn niyâzımı kabûl edip tahvîl buyurdu. Sen de ol sûretle hareket ve niyâzda bulunup, Cenâb-ı Rabbü’l-âlemîn hazretleri merhamet sâhibidir, seni dahî saîdlerden eyler.”

Fıkra-i meşhûresinden murâd kul kullukda gerek, ister yerin cennet olsun ister cehennem. Binâenaleyh suâl olunursa “Arş-ı âlâda yazılanlar mahv ü isbât olunur mu?” Cevâbımızda kâle’llâhu teâlâ *تَابِ الْكَ أُمُّ وَعِنْدَهُ وَيُثَبِّتُ يَشَاءُ مَا اللَّهُ يَمْحُو* [Allah, dilediğini yok eder ve (dilediğini) bırakır. Çünkü Ana Kitab (vahyin kaynağı) O’nun katındadır. (Ra’dî, 13/39)] *sadakallâhu’l-azîm* âyet-i celîlesi ahkâm-ı âlîsinden

olacağı istifade olunmuştur. Levh-i ezelîde ise olmaz ve levh-i ezeliyyeyse peygamber-i zîşânlar dahî muttali‘ olmaya ruhsat-ı Rabbü’l-İzzete taalluk buyurulmuş olduğu kütüb-i mu‘teberelerde beyân buyurulmuştur. Bu cihetle hemân emâneti yerine getirmek ve abd olduğunu bilip kulluktan bir ân hâlî olmamak için rûhun temennîsinden hâsıl olan arzudur. Ve eğerçi rûhun matlûbu vechle onlara galebe ederek evâmire imtisâl ve nevâhîden ictinâb edilip de telezzüz-i uhrevî kesb ediliyor ise beyân olunduğu vechle *Dünyâ şahlığı bu telezzüzü Cihânın vâriyyetini bir pula almaz vücûd-i mülküne sultân olanda* nutk buyurulduğu mısra‘ın me’vâsınca değişmeyeceği bu dahî ehl-i hâl olanlara mâlumdur. İşte beyân kılındığı üzre bu arzunun aksinde bulunduğu takdirde, kafeste kuş gibi insan kendisini şuraya buraya atarak ne eylediğini bilemez ve telezzüz-i tâmme hâsıl edemez. İster ise dünyâyâ mâlik olsun bu sebeblerden dolayı nefs-i emmâre ile olan bu mücâhedeye cihâd-ı ekber ve zâhir düşmanı ile edilen muhârebe ve kîtâle cihâd-ı asğar denilmiştir. Ve Cenâb-ı **[16a]** Erhamü’r-Râhimîn hazretlerinden *...وَجَاهِدُوا...* [(Bakara, 1/218, Enfal, 8/72-74-75, Tevbe, 9/20, Hucurat, 49/15)] âyet-i celîlesiyle me’mûr olduğumuzdan gâzî ünvân-ı celîlesini kazanmaklığa cehd ve mücâhede de sebâta *يُرْزَقُونَ رَبِّهِمْ عِنْدَ أَحْيَاءِ بَلْ أَمْوَاتًا اللَّهُ سَبِيلٌ فِي قَتْلُوا الَّذِينَ تَحْسَبُ وَلَا* [Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü zannetme! Bilakis onlar Rableri katında diridirler ve rızıklanırlar. (Al-i İmrân, 3/169)] *sadakallâhu’l-azîm ve belleğa resûluhu’l-kerîm* nass-ı celîlesinden müstefâd olunan ni‘met-i âlîye nâil olmaklığa dahî gayret edilmelidir. Ve bunların dahî tafsîlâtı kütüb-i mu‘teberelerde bulunacağından tafsîlâtıyla ilerisinin beyânından sarf-ı nazar kılınmıştır.

Hâsılü’l-merâm hubb-ı fillâhı kalbde arttırmağa mâsivâyı sürüp çıkarmağa ve nefs-i emmârenin mekr ve mel‘anetlerinden dâimâ gâfil bulunmaması lâzım gelir. Çünkü şeytânın iğvâsı birinin üzerine olmayıp meselâ bir fenâlığın işlenmesini iğvâ edip işletirmeğe muvaffak olamayınca diğer sûrete tahvîl eyleyip hulâsâ renkten renge mel‘anetini döker ve akla mülâyim bir takım güzel yollar dahî gösterir ise de elbette tahdında bir mahzûr-i kesîresi olur. *Gerçi güzeldir zâhirde nakş-ı mâr, Zehri helâhil bâtında amma* fehvâsıyla şurada bir fıkranın derci lâzım geldi:

Bir gün Sultân Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri her nasılsa sabahı uykuya varıp namaz vakti mürûr edecek esnâda şeytân gelip kendisini bîdâr edesice sür‘atle kalkıp namazı edâ eyledikde şeytâna itâfen “Yâ mel‘ûn, sen hayr işlerde bulunmazsın sebab ne ola ki beni namaz vaktinde uyandırasın?” Cevâbında, “Sen müddet-i ‘ömründe sabah namazını fevt etmeyip vaktiyle kıldığından eğerçi bu sabahı kaçırmış olsa idin ilâ âhiri’l-ömr senin feryâd ü figânından ve tazarru‘ ve niyâzından Allahu Azîmü’ş-şân sana vereceği sevâb ve ihsânlar bî-pâyân olacağından bunca ni‘met-i uzmâyâ nâil olmakdan ise yalnız sabah namazının **[16b]** sevâbıyla kalmak için uyandırıdım.” dediğinden müstebân olan cüz’î sevâba sevk küllî sevâbdan men‘ etmek mel‘anette dahî bulunuyor.

Bu nükte ve desîselerini dahî anlamak lâzımdır. Nefs-i emmâre ise iddiâsını tekrar arttırıp behemehâl ilkâ ettiği fenâlığı tekarrur ettirmekle kalbde yer peydâ etdirmeye cehd ve işletdirmeye ısrâr eder. Bunların iğvâ ve havâtırât ve mel‘anetleri bu gidişlerden tefrîk olunarak ona göre hareket etmek ve gâfil bulunmamak sâlike ve bil ki herkese lâzımdır. Şu mel‘anetlerine gâlip olmaklık hilâfeti işlemek ile olur.

Hikâye olunur ki, müşârün-ileyh Bâyezîd-i Bestâmî hazretleri nefis-i emmâre ile mücâhedesini esnâsında bir bahçeye girip nefis kaysıları nefis-i emmâre görünce bir adet alıp yemesini müşârün-ileyh teklîf edip ol dahî cevaben, bir sene sâim olmasını kabûl eder ise yedireceğini söyledikde, hemân bir sene oruç tutmağa niyet edince nefis-i emmâre bu nasıl mukâveledir kayısı yemeden. Cevâben de, “Sen hîle-kârsın beni aldatmış olursun evvelden orucu tut ba‘dehû gelecek sene bu iddiâyâ hakkın olabilir.” dediği gibi dâimâ nefis-i emmâre istediğinin aksini icrâ etmelidir. Fakat nefsin iddiâsıyla rûhun iltimâsının fark edilmesi dahî lâzım olduğu bu dahî sünen-i seniyyeye ittibâen ve mürşid-i kâmilin terbiyesine muhtâc idiğini müşârün-ileyh azîzim hazretleri bu kadarca bir tafsîlât ile vasiyet dahî buyurmuş oldu.

İşte bu zuhûrât-ı ğarîbe ya‘ni bi-hamdihî ve keremihî teâlâ tarîkat-ı aliyyeye intisâb edildikde daha birkaç gün ikâmet buyurmalarını azîz-i destgîrim müşârün-ileyh Abdullah el-Ma‘rûf hazretlerinin hâk-i pâ-yı mürşidânelerinden niyâz edilip kabûl buyurarak ol sûretle mesken ve ârâm buyurdukda himmet-i aliyyeleriyle iki üç gün zarfında **[17a]** ahâlîden kırk kadar ulemâ-i mu‘teberân ve vücûh ve sâireden

gelip kendisine intisâb ederek mazhar-ı inâyet-i dâreyn kazanmış oldular. Müşârün-ileyh azîz hazretleri çend gün sonraca Bosna'ya teşrîf buyurdukları esnâda Cumâ ve Pazarertesi ahşâmları ihvânla hâne-i âcizâneme gelip tarîk-i aliyyeye dâir muhabbet edilerek Hatm-i Hâce-i Nakşibendiyye'yi icrâ eylemekliği emr ü irâde buyurdular. Ya'ni salât-ı işâ'-ı ba'de'l-edâ cümlece beş kere salât-ı şerîfe kırâat edilip ba'dehû yirmi beş defâ istiğfâr-ı mezkûru okuyup şurası bilinmek lâzımdır ki kâle Habîbullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* ²⁵ [Günahından tövbe eden günahsız kimse gibi olur.] *sadaka Resûlullâhi'l-Kerîm* hükm-i âlîsinden fevkalâde müjdelenmiş bulunduğumuza hamd etmeliyiz. Fakat ez-ğayr-i hukûk-i ibâd çünkü hukûk-i sâirenin hakkı olup te'diye etmeğe ve yâhud helâlleşmeye menûtdur. Böyle istiğfâr edildiği vakt dil ile ikrâr olduğu gibi kalben dahî bir dahî edilmesini tasdik edilmelidir. Böyle hâlisen muhlisen istiğfâr olunursa hadîs-i şerîfin hükm-i âlîsi üzre günâhlardan tathîr olunmuş olur. Böyle hulûsla olmuyor da *sübha bir dest tövbe bir lebb dîl pîr ezcürm ve günâh mâsiyet râ handemi aydezî istiğfâr ma* [?] meâlince edilmemelidir. Fefhem.

Yine üçer defâ salât-ı şerîf ve üçer defâ sûre-i İhlâs-ı şerîf ve birer defâ Fâtiha-i şerîfi ba'de'l-kırâat duâ için kâffesi ellerini kaldırıp kabûlünü kalbinden hâlisen ve muhlisen tazarru' ve niyâz ederek reîsi bulunacak zât tarafından olunacak duânın müstecâbı için recâ ve âmîn diyeler. Reîsi dahî bunlardan hâsıl olacak sevâbı zikr olduğu üslûb üzre Fahr-i âlem Efendimiz *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerine ve cihâr-ı yâr-ı güzîn ve âl ve ashâb-ı kirâm *ridvânullâhi teâlâ aleyhim ecma'in* [17b] hazerâtına ve kâffe-i şecere-i pîrân efendilerimizin ervâhı tayyibelerine hibe edip feyz-i rûhâniyyeleri ol mecliste hâzır bulunanları niyâzını icrâ eyleyip ellerini yüzüne sürüp sağ elinin başparmağıyla halkaya dâhil bulunanlara işâret ederek ya'ni halkanın sağ tarafından sol tarafına kadar kavis ya'ni dairevârî işâret edip salât-ı şerîfin kırâatını emr eyleyip yüz adede varıldıktan sonra, kezâlik mea-besmele birer sûre-i Fâtiha-i şerîfe okunmasına şehâdet parmağıyla işâret eyleyip, ba'de'l-edâ seksen defâ Elem Neşrah sûre-i celîlesini dahî okuyup ba'dehû bin bir kere sûre-i İhlâs-ı şerîf okundukda yine yüz 'aded salavât-ı şerîfe okunup

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, **Fethu'l-Kadîr**, Dimeşk, Dâru İbn Kesîr, 1414/1993, 5/303.

ba'dehû reîs tarafından kezâlik şehâhet parmağıyla halkanın sol cenâhından birer fâtiha-i şerîfe okunulması işâret edile. Hitâmında yüz kere *Allâhümme yâ kâdiye'l-hâcât* yüz defâ *Allahümme yâ kâfiye'l-mehemmât* ve yüz 'aded *Allahümme yâ mücîbe't-daavât* ve yüz kere *Allahümme yâ şâfia'l-emrâd* yüz defâ *Allahümme yâ râfia'l-beliyyât* ve yüz 'aded *Allâhümme yâ erhame'r-râhimîn* okundukda reîs tarafından hafîyyen * عَلَى يَتَوَكَّلْ وَمَنْ يَحْتَسِبْ لَا حَيْثُ مِنْ وَيَرْزُقْهُ * مَخْرَجًا لَهُ يَجْعَلُ اللَّهُ يَتَّقِ وَمَنْ * [Kim de Allah'a saygı duyup emirlerine uyarsa (Allah) ona (selamete) çıkacak bir imkân sağlar. Ona, tahmin etmediği yerden rızık verir. Kim de Allah'a güvenip dayanırsa O, ona yeter. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şey için bir ölçü (bir sınır) koymuştur. (Talak, 65/2-3)] âyet-i celîlesi okunup halkada bulunan zâtlardan birisi dahî bir aşr-i şerîf okuyup kezâlik duâya el kaldırılıp; bunlardan hâsıl olacak sevâbı yine bâlâda beyân olunduğu üzre Fahr-i âlem *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* efendimizin ervâh-i tayyibelerine ve sâir zevât-ı mezkûre ervâhlarına hibe eyleyip ellerini yüzüne sürüp beş on dakîka teveccühde ya'ni kabûlüne kalben Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet hazretlerinden niyâz edildikten sonra fârig olunması [18a] ve eğerçi vaktin müsâadesi olursa beyân olan hatm-i hâcenin hitâmında duâya şurû' olundukda şu vecihle duâ edilmesi daha ahsen ve muhassenât-ı mâlâ-nihâyedir. Şöyle ki: “*Îlâhî, okuduğumuz Kur'ân-ı azîmü's-şân ve salât-ı şerîfe ve ezkârın hâsıl olan sevâbını menbeu's-sıdk-ı ve's-safâ ve şefî-i rûz-i cezâ sultânü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn mahbûb-ı Rabbü'l-âlemîn Hazret-i Seyyidinâ ve Nebiyyinâ ve Mevlânâ Muhammed el-Mustafâ sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin rûh-i âlî-i pür envârlarına*

ve ilâ ervâhı efdali'l-ümme'ti ale't-tahkîk Halîfeti Resûlillâh emîri'l-mü'minîn Hazret-i Seyyidinâ Ebî Bekir es-Siddîk radiyallâhu anhu

ve ilâ rûhı Halîfeti Resûlillâh emîri'l-mü'minîn Hazret-i Seyyidinâ Ömer el-Fârûk radiyallâhu anhu

ve ilâ rûhı Halîfeti Resûlillâhi emîri'l-mü'minîn Hazret-i Seyyidinâ Osmân-i Zinnûreyn radiyallâhu anhu

*ve ilâ ervâhı Halîfeti Resûlillâh emîri'l-mü'minîn Hazret-i Ali kerremellâhü vechehü
ve radiyallâhu teâlâ anh*

*ve ilâ ervâhı Hazret-i emîri'l-mü'minîn Seyyidinâ ve Mevlânâ İmâm Hasan ve
Hüseyn radiyallâhu anhumâ*

*ve ilâ ervâhı'l-ma'dûd²⁶ ve min âli Resûlillâhi sallallâhü aleyhi ve sellem Hazret-i
Seyyidenâ Selmân el-Fârisî radiyallâhu anhu*

*ve ilâ ervâhı İmâmi'l-hümâm Hazret-i Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddîk
radiyallâhu anh*

*ve ilâ ervâhı İmâmi'l-eimme Seyyidinâ Câfer b. Muhammed es-Sâdık radiyallâhu
anhu*

ve ilâ ervâhı Sultânel-Ârifîn Seyyidinâ Ebî Yezîd el-Bistâmî kuddise sirruhû

*ve ilâ ervâhı Ğavsi'l-vâsılîn Seyyidinâ Hâce Ebi'l-Hasen el-Harakânî kuddise
sirruhû*

*ve ilâ ervâhı Kutbi'l-aktâb er-Rabbânî Seyyidinâ Ebi'l-Kâsım el-Kerekânî kuddise
sirruhû*

ve ilâ ervâhı Kutbi'l-aktâb Seyyidinâ Hâce Ebî Alî el-Fâremedî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Ğavsi's-samedânî Seyyidinâ Hâce Yûsuf el-Hemedânî kuddise sirruhû

*ve ilâ ervâhı Kutbi'r- Rabbânî Ğavsi'l-halâik Seyyidinâ Hâce Abdilhâlik el-
Ğucduvânî kuddise sirruhû [18b]*

*ve ilâ ervâhı Kutbi'l-evliyâ Seyyidinâ Hâce Muhammed Ârif el-Rivgerî kuddise
sirruhu ve ilâ rûhı Seyyidinâ Mahmûd el-İncîr-i Fağnevî kuddise sirruhû*

ve ilâ ervâhı Hazret-i Ali Azîzân Seyyidinâ Ali er-Râmitenî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Kutbi evliâ Seyyidinâ Muhammed el-Bâbâ es-Semmâsî kuddise sirruhû

*ve ila ervâhı menbei'l-ârif ve'l-kemâl Seyyidinâ es-Seyyid Emîr Külâl kuddise
sirruhû*

²⁶ Silsilede Hz.Hasan ve Hz. Hüseyn'e yer verilmesi, yaygın bir kullanım olmaması sebebiyle, müellifin usulu dikkat çekicidir.

ve ilâ ervâhı İmâmi't-tarîkati ve Ğavsi'l-halîkati deniyyü'l-feyzi'l-cârî ve't-tevri's-sârî Seyyidinâ ve Mevlânâ Şâh-ı Nakşibendî Behâüddîn Muhammed Üveysî el-Buhârî Kuddise sirruhû'l-bârî

ve ilâ ervâhı Seyyidinâ Hâce Muhammed Alâeddîn el-Attâr el-Buhârî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Hazret-i Seyyidinâ Hâce Ya'kûb el-Çerhîy el-Hisârî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Hazret-i Seyyidinâ Hâce Ubeydullâh-i Nâsırüddîn-i Ahrâr es-Semerkandî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Şeyhu'l-meşâyih Seyyidinâ Hâce Muhammed Zühdi [Zâhid] Kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Seyyidinâ Havâce Muhammed-Dervîş kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı el-veliyyi'l-kerimis-seniyyi Mevlânâ Hâcegî es-Semerkandî Muhammed el-Emkenekî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Kutbu'l-lezî li-sahbâi'l-hubbi'z-zâgî hüve's-sâkî Müeyyedüddîn er-Riza Mevlânâ Hâce Muhammed el-Bâkî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Ğavsi's-samedânî mahbûbi's-sübhanî mazhari'l-acâibi ve'l-esrâri ve'l-me'ânî Seyyidinâ ve Mevlânâ eş-Şeyh Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî el-Ma'rûf bi'l-İmâmi'r-Rabbânî müceddidü'l-elfi's-sânî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Hazret-i mahdûm ü's-Şân Seyyidinâ eş-Şeyh Muhammed el-Ma'sûm kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Seyyidinâ Seyfeddîn Kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Mevlânâ Hazret-i Hâce Hâfiz Muhammed Muhsîn Kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Seyyidinâ es-Seyyid Nûr Muhammed el-Bedvânî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Seyyidinâ Şemsüddîn Habîbüllâh Mirza Cân-ı Cânâni'l asfiyâ câmi'i'l-kemâli's-suğriyi ve'l-mâneviyyü'l-Ma'rûf bi-Şâh Ğulâm Ali Seyyidinâ [19a] eş-Şeyh Abdullâh ed-Dehlevî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı Ğavsi's-sekaleyn Mahbûbi's-subhânî İmâmü't-tarîkati Seyyidinâ Abdilkâdiri'l-Gilânî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı İmâmi't-tarîkati Seyyidinâ Çiştî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı İmâmi't-tarîkati Seyyidinâ Şihâbüddîn es-Sühreverdî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı İmâmi't-tarîkati Seyyidinâ Kübreverdî kuddise sirruhû

ve ilâ ervâhı kâffe-i şecere-i pîrân efendilerimiz hazretlerine

ve ilâ ervâhı bi'l-cümle mü'minîn ve mü'minât ve'l-müslimîn ve'l-müslimât el-ahyâ-u minhüm ve'l-emvât bi-rahmetike yâ erhamerrâhimîn ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn” diye bu sûretle duâ edilir ise ahsen ale'l-ahsendir. Çünkü kable'z-zikr okunup da pîrân efendilerimiz hazarâtının rûh-ı pür-enverlerine duânın sevâbı hibe edilmesi mahzâ ervâh-ı aliyyelerinin ol meclisde mevcut bulunmaları için bir dâvet-i mukaddeme olup, ba'de'z-zikr olacak duâ kâffe-i murâdâtın kabûlünü hâssaten ve münferiden mezkûrû'l-ism zevât-ı âlîlerden ve bi'l-cümle pîrân efendilerimizden niyâz edilmesiyle onların ruhları vâsıtasıyla huzûr-ı peygamberî *sallallâhu teâlâ aleyhi ve selleme* bi't-takdîm matlûb hâsıl olmasını ve feyz-i tecellî-i ilâhî kat ender kat olsa lakin gönlünde lemeât olmasıyla terakkî ve kurbiyyeti başkaca niyâz ederler. Ve bir de hitâm-ı hatm-i hâcegânda mümkün olur ise sâliklere ve zikrde bulunanlara birer lokma ğâzîler helvası ekl etdirilmesi, olmadığı husûsda birer şurba, bu dahî bulunmaz ise birer kuru üzüm, hulâsa-i kelâm birer şeker olsun verilir ise bu dahî ahsendir, olmadığı sûretde lâ-be's dir.” deyü müşârün-ileyh azîz-i destgîrim beyân buyurdular. Ve bir de her ân ve zamanda tamâmiyle edebe riâyet olunmak lâzımdır.

Nükte: Huzûr-ı Cenâb-ı Rabbü'l âlemînde bir kimse bulunur ise **[19b]** nice havf ve ta'zîm ve edebe riâyet olunması îcâb edeceği tasavvur olunursa kıyasen bilinmiş olur. Bu ise bir ân ve dakîka huzûr-ı Cenâbı Rabbü'l-İzzet'de olmaklığımız derkâr iken bâlâda beyân kılındığı üzre teveccühle ayak uzatmak ve döşekde yatmak ve birtakım fenâlığı irtikâb ve icrâya cesâret eyleyebiliyor, işte huzûru dâimâ efkâr ederek mümkün mertebe bu hâli düşünüp ona göre edebe riâyet olunmak lâzım geleceği netîce-i “*Ta'lim-ü'l-Müteallim*” nâm kitâb-ı nefisde tâlib kendi hoca ve

üstâdına ve ulemâ-i kirâm hazerâtına ne derece riâyet ve hürmet etmesini borçlu olacağı derc buyurulmuş oraya mürâcaatla dahî bir nebze anlaşılmış olacağı gibi Hazret-i Mûsâ *aleyhisselâma* sehhârların meydân-ı mâlûmede eyledikleri hürmet üzerine Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet hazretleri nihâyetde ol sehhârları İslâm ile müşerref eylediği *...إِنَّمَا أَنْتَ مُنْقَلَبٌ مِنَ الْمَلَأَيْنِ نَحْنُ نَكُونُ أَنْ وَإِنَّمَا تُلْقِي أَنْ إِنَّمَا...* [(Sihirbazlar:) “Ey Musa! Sen mi (hünerini önce) ortaya koyacaksın, yoksa (önce) biz mi koyalım?” dediler. (A’râf, 7/115)] *ilâ âhirihi* âyet-i celîlesi tefsîrinde tamâmiyle anlaşılmış olur ve müsbet olmuştur. İşte âdâba riâyet olunması ve üstâda fevkalâde hürmet etmek ve zerre kadar hâtırı münkesir olmasından ziyâdesiyle ictinâb edilerek rızâ kazanmaklık feyzin ziyâdesine müeddî olacağı kitâb-ı mezkûrda beyân buyurulmuştur ki, İmâm-ı Âzam Efendimiz hazretleri mescidde ders verirken ara sıra ayağa kalkıp oturmakta olduğuna talebeler bu hâli merak edip müşârün-ileyhe suâl ettiklerinde, “Hocamın mahdûmu mescid kapusunda aşağı yukarı geçiyor, geçe geçe ta’zîmen ayağa kalkmaklığım lâzım geliyor.” bu sebebdan dolayı kalkılıyor işte bu halden dahî münfehim olan edebe riâyet ve hürmet edilmesi lâzım gelir deyü bu kıssa-i mergûbe dahî beyân buyurdular.

Azîz-i müşârün-ileyh Ma’rûf [20a] Efendi hazretleri hiçbir vakt dösekte yatıp istirâhat ettiğı ve abdestsiz bulunduğı müşâhede edilmemiştir. Dâimâ diz üzerinde kuûd ederdi ve bulunduğı meclisde zikr-i kalbî sadâsı duyulmakta idi. Bunu setr için “Göğüs illetine mübtelâyım.” diyerek pek çok çay içerdiler. Çünkü çay insanda uykuyu kesip zikrin vücûda te’sîri olan yorgunluğu dâfi’ olduğundan mübtelâ idiler. Bundan başka hiçbir şeye mübtelâ değil idiler. Bu halde böyle idi. Bunlardan münfehim olan bazı dervîşânın terk dedikleri yalnız bir hırka bırakıp diğer emvâlî mahv etmek sözleri olmayıp, bu terkin aslı kesrette vahdet demek olup, meselâ bir sâlikin vâriyeti olup hânesinde envâ’ zînetle döşenmiş dösekte yatmayıp “Ey nefis bu dösekte senin istirâhatın için döşenmemiştir, seni yatırmayacağım.” diyerek ol döşegin yanında bir seccâde veyâhut hasır üzerinde yatmak emvâlinin muhabbetini gönülde çıkarıp bir nev’ emânet olarak onun muhâfazasına me’mûr verilmişçesine bilmek ve zerre kadar muhabbet eylememekle terk-i muhabbet eylemektir. İşte beyân edilen kesret vahdet buna kıyâsla anlaşılmış olur. *Niçeki kavâfile çobânın süded* [?] fıkra-i meşhûresi bu keyfiyeti anlatmıştır.

Gelelim bahse, ara sıra li-ecli'z-ziyâret Belgrad'a teşrîf edeceği şayet silk-i dervîşâna dâhil olmasının arzusunda olan kimse zuhûr ve telkîn-i zikri talep eder ise kendisi teşrîf edince zikirden hâlî kalmaması için bizlere ta'lim buyurduğu vechle ol sâlike beyân-ı zikr edilmesiyle müdâvemet etdirilmesi ve bir de bu âcize hitâben hayru'n-nâsdan²⁷ ayrılma diye vasiyet ederek mûmâ [20b] ileyh Hacı Mustafa Efendi ile birlikde Bosna'ya teşrîf eylediler.

Bâlâda bi'l-münâsebe beyân olunduğu üzere hâne-i çâkerâneme ibtidâ teşrîf-i aliyyelerinde “Bu hâne tekye kokuyor.” demesi mahzâ kerâmet-i aliyyeleri olduğu anlaşıldığı gibi bir kimseye ifşâ etmemiş olduğum niyyet-i mezkûreyi keşf buyurmasıyla sözünde sâbit misiniz ve ol gece ğâzîler helvası yaptırmaklığım bu dahî kendisinin ani'l-ğıyâb kerametlerinden idiği çünkü ba'de'z-zikr sâlike helva ve yâhud tatlı hiç olmazsa bir üzüm yedirmesi fıkrasında müstebân oldu. Bu hâlin üzerine dâimî sûretle ihvânlar cem' olup usûl-i hatme-i hâcegân icrâ olunup meyâne-i ihvânda günden güne muhabbet ve şevk ve ba'zı zuhûrât-ı garîbeler peydâh olmağa başladı.

Bu tarîk-i Sıddîka-i hafîyye ol havâlîde ibtidâ neşri azîz-i müşârün-ileyhden zuhûr ve pek çok kimesne tarîk-i mezkûra dâhil olmağa tâlib olup müşârün-ileyhin bir an evvel Bosna'dan yine avdetine muntazır idiler. Bunun üzerine tarîkat-i aliyye-i Kâdiriyye meşâyihinden Belgrâdî Hasan Efendi bu hâle gıpta edip tağlît-i zihn-i ahâlîye başladıysa da kendisinin cehâleti sebebiyle âdâb-ı şer'-i şerîfe ve tarîkat-i aliyyeye ba'zı mertebe hareketi mübâyin olduğundan sözünün te'siri olamadı.

Her nasıl ise yine gelelim sadede, ya'ni azîz-i müşârün-ileyhin tercüme-i hâline.

Arası bir sene geçip müşârün-ileyh Belgrad'a avdet buyurup hâne-i çâkerânemi teşrîf eylediler. Bu teşrîflerinde dahî haylice zevât kendisine inâbe edip silk-i tarîk-i Sıddîkî ile müşerref oldular. Hattâ nisvândan Zarîfe Hanım nâm salihâ bundan evvel sene-i mukaddem tarîka girmekliği arzu edip ve arzusu günden güne müşedded oldukda bir gece mânâsında bir meclis-i ulemâya dâhil olup “Senin irşâd

²⁷ Burada “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydası en çok dokunandır.” hadîs-i şerîfine gönderme yapılmıştır. (Bkz.: Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 234, no:1254.)

ve sülûkun [21a] işbu Timûr Baba'dandır.” deyü orada bir zâtı kendisine göstermişler. Hânım-ı mûmâ ileyhâ bîdâr olup bu zuhûrâtı kimesneye ifşâ etmeyip hemân ol zâtın şeref-zuhûruna muntazır ve gelip giden zevâtın tahkîk ve teftîşine düşmüş azîz-i müşârûn-ileyhin geldiği ve hâl-i şânını istimâ' edince müşârûn-ileyhi görmeye şitâb edip gördüğü ânda mânâda gösterilmiş olan zât olduğunu ra'ye'l-ayn müşâhede eyleyip hemân kendisi ve vâlidesi ve zevcesi İbrâhim Ağa birlikde gelip azîz-i müşârûn-ileyhden telkîn-i tarîkat-i aliyeye mazhar oldular. Zuhûrât-ı ğarîbeye bir ahşâm hâne-i âcizîde cem' olan ihvana hatm-i hâcei ba'de'l-icrâ azîz-i müşârûn-ileyh hazretleri cümleye teveccüh etmeğe başlayıp hattâ bu âcizîden bed' ederek birkaç ihvâna iltifât buyurup Bahcî-zâde Mustafa beye teveccüh ve iltifât buyururlarken bu âcizin kalbinden bir niyâz tulû' edip şöyle ki: “Ey azîz dostlarım, bu âcize telkîn buyurmuş oldukları mikdar zıkr ile yed-i menhûsesine giriftâr olduğum nefs-i emmârenin mekrinden halâs olamıyorum ve günden güne galebe etmektedir. Himmet-i aliyyelerini niyâz ederim.” deyu bu münâcâtı gözlerim kapalı olduğu ve kalb-i âcizâneme müteveccih ve lisân-ı hâl ile etmekte bulundum.

Çünkü kâle Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* “المرء قلبه كان كـ لما” [Bir insanın kalbi ne kadar takva sahibi ise, nefsi o kadar çok arzular.] *sadaka habîbullâh* bu hadîs-i şerîfi bilmemiş olduğumdan galebe-i nefis ziyâde olunca ol sûretle kalben arz-ı keyfiyet eylediğim anda hemân müşârûn-ileyh azîz de âcizâneme gelip göğsünü aç deyü emr buyurdular. Ben dahî göğsümü açtığımda evvelâ beyân olunduğu üzre “letâif-i kalb” mahallini gösterip ve iş bu letâife nûr-ı tecellî-i Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet sarı renge müşâbih zuhûr edip ve Hazret-i Âdem *aleyhi's-selâm* ezelde Fahr-i âlem [21b] Efendimiz *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinin cism-i rûhâniyyesinden bu feyz-i âlîye mazhar olup ve bu tecellîyi teselsülen yine menba'-ı feyz-i tecellî-i ilâhî olan Fahr-i âlem Efendimiz hazretlerinin kâlib-ı cismâniyesine erişdikte, cihâr-yâr-i güzîn hazerâtıyla ashâb-ı kirâm *ridvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn* hazerâtına tarîkat-i aliyye cânib-i risâlet Cenâb-ı Peygamberîden telkîn ve fuyûzât-ı âlî-i mezkûrdan hisse-mend buyurulup bu fuyûzât ilmi ile âmil ve vereseden ma'dûd olmasına müstehakk olan ulemâ-i kirâm ve mürşidân ve onlardan, kalb-i mürîdâna vâsıl olduğunu îmâ buyurduğu gibi mürîd olan kimesne dahî kendi kalbini mürşidi bulunan zâtın kalbi altına ya'ni mürşidin

kalbini bir çeşme ve ol çeşmeden feyz-i ilâhîyi müteselsilen cereyân etmekde olduğunu tasavvur edip ve kendi kalbini dahî kâse misali addederek, ol çeşme-i âlîden hisse-mend olmasını tazarru‘ ve niyâzında bulunup bu vechle vukûf-ı kalbîden²⁸ hâlî olunmaması ve bu tecellî-i kalbe tecelliyât-ı ef‘âl-i Hazret-i Âdem *aleyhi’s-selâma* va‘d buyurulduğu tavsiye ve bu kadrce bir beyân ile iktifâ buyurdular.

Ba‘dehû “letâif-i rûh”a bahs intikâl edip ve bu letâif-i rûhun füyûzâtı kırmızı ve tecelliyâtı sıfât-ı sübûtiyye Hazret-i Nûh ve Hazret-i İbrâhim *aleyhime’s-selâm* va‘d buyurulup ve Fahr-i âlem *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* efendimiz hazretlerinin rûh-ı cismâniyyesinden Hazret-i Nûh ve Hazret-i İbrâhim *aleyhime’s-selâma* ve onlardan kezâlik müteselsilen bi’t-teşerrûf cereyân etmekde olduğu dahî beyân buyurdukda, bahs-i “letâif-i sırr”a intikâl buyurup letâif-i sırr beyaz renkte tecelliyât-ı şu‘ûnât-ı Hazret-i Mûsâ *aleyhi’s-selâm* olup ve kezâlik cism-i rûhâniyye-i cenâbı Fahr-i âlem Efendimiz hazretlerinden Hazret-i Mûsâ *aleyhi’s-selâma* doğruca vech-i [22a] füyûzât-ı tecellî-i ilâhî intikâl ve ondan dahî ber-mütevâlî muharrar teselsülen bi’ş-şeref cereyân eylemekde olduğunu dahî ta‘rîf buyurdular. Bunun akabinde bahs-i “letâif-i hafî”ye nakl buyurup letâif-i hafî siyâh renkte tecelliyât-ı sıfat-ı selbiyye Hazret-i Îsâ *aleyhi’s-selâma* olup kezâlik cism-i rûhâniyye-i Fahr-i âlem efendimiz Muhammed Mustafâ *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinden hazret-i Îsâ *aleyhi’s-selâma* füyûzât-ı ilâhî cereyân ve ondan dahî bi’ş-şeref *karnen ba‘de karnin*²⁹ beyân olunduğu vechle mürşide gelmekdedir. Bu letâif-i celîlenin dahî bahsi hitâm bulundukda; bahis “letâif-i ahfâ”ya gelip letâif-i ahfâ yeşil renkte tecelliyât-ı sıfat-ı şu‘ûniyyeti’l-cem‘ mefhar-i mevcûdât Muhammed Mustafâ *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinden bu letâif-i aliyyeden füyûzât-ı tecellî-i ilâhî teselsülen hâce mürşide ve ondan mürîd-i hâlise bi’ş-şeref ziyâ vermekte olduğunu dahî beyân ve teblîğ buyurdular. Şimdi bahis “letâif-i nefis”e geçip bu

²⁸ Vukuf terimi Nakşibendiyye Tarîkatı’nın temel kavramlarından olup, kaynaklarda üç çeşit vukuftan bahsedilir: Vukûf-ı Zamânî: Her an kalbi kontrol edip, bir nefis muhasebesi içinde olmak ve vaktin gereklerini yerine getirmektir. Vukûf-ı Adedî: Zikrin adedine vakıf olmak, gaflet halinde zikirle meşgul olmaktan kaçınmaktır. Vukûf-ı Kalbî: Sâlikin kalbine teveccüh edip onu zikir ile meşgul etmesidir. Ayrıca bir diğer Nakşibendiyye terimi “yâd-dâst” ile aynı manada kullanılmakta olup sâlikin zikir ânında daima Allah’ın huzurunda olduğunu bilmesidir. (Bkz.: Süleyman Uludağ, “Vukuf”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2013, c.43, s.131)

²⁹ Süreklilik ifade etmektedir. Zaman zaman, devir devir vb...

letâif-i nefis siyâha mâil bi-renk olup, işte nefis-i emmârenin hânesi bu yerdedir, diyerek bunun mahallini gösterip telkîn buyurduktan sonra bahis “letâif-i küllî”ye intikâl edip bunun mahalli kâffe-i vücûd olup her bir renkten mürekkep bulunmuş. İşte bu letâif-i seb‘aya biner kere lisân-ı hâl ile *Allah Allah* deyü ism-i Celâl’in müdâvemet edilmesini emr buyurdular. Ve her bir letâife ta‘yîn olunan mikdâr-ı zikri hîn-i müdâvemetde bâlâda bir nebze beyân olunduğu vech ile ba‘de’l-istiğfâr ve kırâat-i salât müdâvemetde bed’ eyledikde kezâlik gözünü yumup ve dilini damağına yapıştırıp ve ağzını kapayıp ibtidâ letâif-i kalbe müteveccih olarak lisân-ı hâl ile hafî olarak çünkü [22b] zikr-i hafiyye, kâle Allâhu’l- azîm “السِّرُّ يَعْلَمُ فَإِنَّهُ بِالْقَوْلِ تَجَهَّرُ وَإِنْ” [Sesini (duada) yükseltsen (de yükseltmesen) de (O’na göre birdir). Çünkü O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir. (Tâhâ, 20/7)] *sadakallâhu’l-azim* ulemâ-i müfessirîn bu âyet-i kerîmede zikrde asl olan ahfâ olduğuna delâlet vardır ve kâle *aleyhi’s-selâm* “خَفِيَ مَا الذِّكْرُ خَيْرٌ” [Zikrin hayırlısı gizli olandır.] *sadaka Habîbullâh* deyü tasrîh etdiler. Bu cihetle zikr-i hafîye meşgûl olup yirmi beşde birer veyâhud yüzde birer kere “*ilâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî a’tinî mehabbetekte ve ma’rifetek*” deyü lisân-ı hâl ile bu münâcâtı dahî okuyup bin bir aded tamâm olunca ol hey’etle letâif-i rûha müteveccih olup burada dahî ber-minvâl-i muharrar edâ edilince beyân olunan letâif-i sâire-i dahî sırasıyla teveccüh olunarak mezkûri’l-mikdâr zikr-i âlî edâ olunması ve bu ezkâr meyânında fuyûzât-ı ilâhî hangi yollardan ziyâ vermekte olduğunu tasavvur edilmesi ve bu ezkâr arasında havâtırât ya’ni dünyâ işleri efkâra gelip mâni’-i zikr ve tasavvurât-ı mezkûreye hâil olup der-akab men‘i mümkün olmaz ise hemân zikrin müdâvemetini terk edip istiğfâr-ı mezkûreye meşgûl olup ba‘de’l-istiğfâr ol hâl ile mürşid ve azîzin fuyûzâtını celb ve kendisine ve iki kaşı arasına müteveccih olarak evvel gelmiş olan havâtır-ı mezkûr ve şugl-i dünyâ zâil olunca yine dersine rücû edilmesi eğerçi havâtır-ı dünyâ tekrâr eder ise usûl-i mezkûre üzre ol zaman azîzine mürâcaatla def‘i mümkün olabileceği deyü havâtırâtın zuhûru hubb-ı dünyâdan ve harâm lokma ve husûsiyle ferâiz-i ilâhî ve sünnet-i seniyyeyi terk ve icrâsında tekâsül etmekden neş‘et edegeldiğinden bu nüktelere vakt ve temâmıyle harâm lokmadan perhîz ve ferâizi ve sünnet-i seniyye-i nebeviyyeye temessük olunmak ve hakk-ı ıbâd üzerine geçmemeğe başkaca vakt olunması. Çünkü ekser-i mürşidân kendileri [23a] ve gerek terbiyelerinde bulunan

mürîdânın çarşu etmeğinden bile yemeği men' ederler. Belki bir fakîr görürmüş de almağa kudreti olamayıp gönlü ol etmekde kalmış ola. Böyle cihetlerden dolayı ashâb-ı sûfîyûn kendileri zer' edip çiftçilik ederler ve etmeklerini ğayriden almazlar ve yemezler buna kıyâsen ne derece ehl-i tarîk olanlar harâmından ve şübühâtından perhizkâr olmaları lâzım geleceği kütüb-i mu'teberelerde musarrah bulunmuş oraya murâcâtla dahî anlaşılmış olur. Çünkü harâm lokma insanı gaflete düşürüp kurbiyyetden dûr eyler. Helâl lokma ile edebe riâyet kurbiyyeti yaklaştırır ve bundan dahî hisse alınabilir ki bir mürîd mürşidine teveccüh etdikde mürşidi yanında ve bir meclisde hazır iken teveccühünde her ne kadar arar ise azîzinin eşkâlini hayâle getiremez ve ba'zan mürşidi yanında olmayup baîd bir mahalde olsa teveccüh eylediği anda mevcûd bulur. Bunun üzerine *Der yemenî pîşi menî, Pîşi menî der yemenî* nutk-i âlîsi bu keyfiyet üzerine söylenmiştir.

Binâenaleyh edebe riâyet ve hürmete dikkat ve haramdan tamamıyla ictinâb ve sünnet-i seniyye-i peygamberîye temessük ve farz-ı ilâhîyi edâ etmekle feyz bulunur ve kurbiyet kazanılmış olur yoksa nehiyde bulunup da ve haram lokma yiyerek her fenâlığı işlemekle ve şûrb-i hamr ve ırâkı içmekle ve farz-i ilâhî ve sünnet-i seniyye-i Muhammedî terk ile olmaz ve yol alınmaz ve kurbiyyet kesb edilemez. Bunlara her ân ve zaman dikkat edilmelidir.

İsmâil Hakkı *kuddise sırruhû* hazretlerinin günâh-ı kebâir üzerine olan risâle-i nefisinde beyân buyurdu ki "Bir havz-i kebîrden herkes su almağa me'zûn iken bir yetim gelip ol havuzdan destisini doldurup ba'de'l-ahz kendü malı olmuş olur ba'dehû ol suyu ol havza dökmüş olur ise [23b] ol havzdan su içmek ve abdest almak câiz olur mu cevâbında kâle Allâhu teâlâ * بِأَلْفِي إِلَّا الْيَتِيمَ مَالٌ تَفْرَبُوا وَلَا * [Yetimin malına da rüşdüne (erginlik yaşına) kadar en güzel (hizmet)in dışında yaklaşmayın.(En'aam, 6/152)] âyet-i celîleye imtisâlen çünkü mâl-ı eytâm karışmış oldu, câiz olamaz. Hemân yetimin ol kabını doldurup malını ayırdıktan sonra câiz olur. Velâkin ehl-i tarîkat ve hâssa için abdest dahî alamazlar, niçün ki sular karışmış oldu. Kanki damla ya'ni su idi her ne kadar misli ayrılmış oldu ise de aynı tefrîk edilemeyeceğinden bu cihetle bedelini aramazlar. Aynını ararlar. İşte buna kıyâs edip ne derce her şeyi gözetmek ehl-i tarîka lazımdır, fefhem." deyü azîz-i müşârûn beyân

buyurdular ve aralık bulundukça *Reşehât*³⁰ mütâlaasını dahî tenbîh eyledi. Ve mezkûr letâiflere başka başka teveccüh buyurarak ol gece letâif-i seb‘aya dersimizi bihamdihî teâlâ iblâğ eyleyip ba‘dehû pîr-i mûmâ ileyhın yanına teşrîf ve diğer ihvânların dahî terbiye ve teveccühleriyle meşgûl bulundular. İşte bu hâl ve zuhûrât-ı ğarîbe aziz-i müşârün-ileyhın başkaca kuvve-i kerâmetleri olduğu bu dahî müşâhede edildi.

Şurada dahî bir zuhûrât-ı ğarîbenin tafsîlen beyânına ibtidâr olunur. Şöyle ki, Belgrad vücûhundan Bekir Bayrâktârzâde-i Şerîf Ağa muhibb-i dervişân olup bir mürşid-i kâmile intisâb etmesini arzu ve istek edip her ne kadar görüşdüğü zâtları yoklamış ise dil-hâhına mutâbık bulamamış ve kendisi dâimâ Bosna tarafına gidip gelmekte iken Bosna erlerinden ve tarîk-i Nakşibendî meşâyih-i izâmından meşhûr İlhâmî³¹ hazretleri kendisiyle ülfet edip “Gel seni derviş edeyim.” deyü cilve-i nutkiyye eyledikde “Ben senden derviş olmam.” diyerek redd-i cevâb edip müşârün-ileyh İlhâmî hazretleri tekrar “Hangi vakt hâcetinde bulunmaklığım îcâb eder ise beni dâvet eyle.” deyü nutk [24a] ederek bu cihetle meyânelerinde bir cilveler sebkât ve bunun üzerine arasında iki üç sene mürûr edip mûmâ ileyh Şerîf Ağa Zabçe kasabasından Moğlay kasabasına li-ecli’t-ticâre giderken şiddet-i şitânın tesâdüfû cihetle geçecekleri Balkân’da her nasılsa yolu şaşırıp kılâğuz ile beraber birtakım derelere inip çıkarak hulâsa-i kelâm bir türlü yolu bulamayıp ve gidecekleri mahalli tasavvur edemeyip ahşâm karanlığı olunca artık ol gece telef olacaklarını cezm eylediklerinde ol zaman müşârün-ileyh İlhâmî hazretlerinin mezkûr cilvesi hatırına gelip “Yâ İlhâmî, imdâd edecek kuvvetin var ise şimdi eyle!” deyü nidâ etdikde

³⁰ Tam adı “Reşehât-ı Aynü’l-hayât” olan bu eser, Fahreddin Ali Safî’ye (ö. 939/1532) ait olup Farsça kaleme alınmıştır. Nakşibendiyye’nin önemli şeyhlerinin biyografisini içermektedir. Birçok yazma nüshası bulunan eserin, bilinen en eski nüshası Taşkent’teki Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi’nde mevcut (nr. 5418) 946 (1539) tarihli nüshadır. Eseri eş-Şîrâzî “Tavzîhu’r-Reşehât” adıyla Farsça olarak şerhetmiştir. Muhyî-yi Gülşenî, eserin bazı bölümlerini özetleyip bazı bölümlerine ilâveler yaparak 977 (1569) yılında “Zencîr-i Zehab” adıyla Türkçe’ye tercüme etmiştir. Ayrıca Necip Fazıl Kısakürek tarafından özetlenip sadeleştirilerek Reşahat Can Damlaları adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1971). Eser Çağatay Türkçesi Arapça ve ingilizceye de çevrilmiştir. (Bkz.: Necdet Tosun, “Reşehât”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2008, c.35, ss.8-9)

³¹ Şeyh İlhâmî veya İlhâmî Baba diye bilinen bu zâtın gerçek adı Şeyh Abdülvehhâb’dır. Yöneticilerin bölgedeki halk ve aydınlara zulmettiğini ve toplumdaki düzensizlikleri dile getirdiği için Bosna Valisi Celâleddin Paşa tarafından Travnik kasabasına çağrılarak 1821 senesinde kalede idam edilmiştir. (Bkz.: Amır Ljubović, Muhammed Aruçi, “İlhâmî, Abdülvehhâb”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2000, c.22, ss.101-102)

hemân Balkân içinde bir kaval sadâsı zuhûr eyleyerek ol sadâyâ doğru gittiklerinde bir çocuk kaval çaldığı gördüklerinden ol havâlfide hâne veyâhut karye olup olmadığını suâl eylediklerinde hemân önlerine düşüp doğru bir karyeye götürdükünde onlar sâat iki üç mehli geçe öyle Balkândan kurtulup da selâmete çıkınca çocuk ne tarafa savuştuğunu görememişler ve kendisine bağış vermek için ehl-i karyeden suâl eylemişler ise de onlar dahî ol çocuk kim olduğunu ve hangisinin mahdûmu idiğini bulup haber verememişler. Her ne hâl ise ertesi oradan kalkıp mezkûr kasabaya gidiklerinde müşârün-ileyh İlhamî hazretleri karşıdan gelip ve tebessüm ederek “Şerîf Ağa geçen ahşâmki kaval burhân olarak kifâyet etmez mi?” deyü cilve edince ağâ-yı mûmâ ileyh hemân hayvandan inip müşârün-ileyhin destini bûs ve tarîkate kabûlünü niyâzında müşârün-ileyh boynuna sarılıp “Evlâdımsın velâkin nasîbin benden değildir. Başka bir er gelip seni irşâd edecektir. Mahzûn olma.” deyü nutk buyurmuş olduğundan ağâ-yı mûmâ ileyh dahî bu emre **[24b]** imtisâlen zuhûruna muntazır ve gelip giden zevâtı yoklamak ve beyân olunan zâtı araştırmaktan geri durmamakda iken azîz-i destgîrim müşârün-ileyh Ma’rûf Efendi hazretlerinin Bosna’dan avdet etdiklerini haber aldıkda beher-yevm ba’de’l-asr müdâvemet olunmakda olan hatm-i hâcegânda bulunmak ve müşârün-ileyhi ve dahî tecrübe etmek üzere gelip halkaya dâhil ve hatm-i hâce ba’de’l-edâ bâlâda beyân olduğu üzere kabûlünü niyâz zımnında birkaç dakîka teveccûhe varıldıkda ol dahî cümlesine bakarak gözlerini kapayıp başını eğince hemân karşısına zincirvârî yazılmış bir defter zuhûr edip ve defter-i mezkûra nazar eyledikte kendisinin hîn-i bulûğundan beri eylemiş olduğu seyyiât ve günâhları kâffeten yazılmış ve sırasıyla okudukça hâtırına gelip ve eylediğini tasdîk eder etmez ol anda gözlerini açıp ve feryâd ü fiğân işleyip “İşte me’mur olunan azîz budur.” diyerek azîz-i müşârün-ileyhin ayağına düşüp niyâz ve kabûlünü ricâ eyleyip önünde kendisine telkîn-i tarîkat buyurulur. Bu zuhûrât-ı garîbe kendisinden çent defâ mesmû’-i hakîrânem olduğu gibi pek çok ihvânın dahî bu kıssadan mâlûmları olmuştur.

İşte bu hususda dahî müşârün-ileyh İlhamî hazretlerini on beş yirmi sene evvel Bosna vâlisi Celâl Başa kendisini şehit etmezden mukaddem hayatta iken öyle bir cilveler ile bir ara gelip de kendisinin irşâdı onun yüzünden olacağı keşf ü kerâmet edip beyân buyurdıkları artık azizim hazretlerine rütbe-i âlî’l-kadr ve keşf ü

kerâmet sâhib olduğu bu kaziyyeden dahî mâlum oldu. Müşârün-ileyh İlhamî hazretlerini Celâl Başa katlen şehîd eyledikde mübârek ser-i âlîleri bedenden ayırdıklarında hemân cesed-i âlîsi ayak üzerine kalkıp ğayr-ı kalanından kelime-i tevhîd sadâsı zuhûr ve kanları [25a] dört yana saçılmağa başlayınca muhiblerinden birisi yetişip mübârek hırkası ile cesedini örttüğü ânda teskîn olarak medîne-i Travnik’de defin olunup merkad-ı mübârekeleri el ân ziyâretgâhdır.³² Hattâ müşârün-ileyh İlhamî hazretleri şehâdet-i âlîlerinden mukaddem şerbet-i şehâdetini î mâ ettiğine dair buyurdıkları nutkudur:

Söylesem derd-i derûnum bana her cân ağlar

Râzımı gûş eden ol bülbülü handân ağlar

Bağ-ı cennetde olan hûri ğilmân ağlar

Şeyh ğamde dönerek hâlîme pîrân ağlar

Kimse fehmi etmedi hayfâ ki nedir maksîdun

Gece gündüz ne için dîde-i giryân ağlar

İşte ben nitmeye ayâ terk eyledim cânı- teni

Eyledim hakka havâle bana kemlik ideni

Dağ-ı sînem görececek hûn ile âlûde benim

Rahm edip hâlîme izhâr-ı gülîstân ağlar

Dert ile rûyine baktıkça senin İlhamî

*Gerçi handân olur ama ciğeri kân ağlar*³³

İşbu mersiyesinde keşf ü kerâmetini izhâr eyledikleri anlaşılmış oldu. Şehâdetinin akabinde Celâl Paşa dahî pek fenâ halde fücçeten vefât etmiştir. Şurası

³² Kabri üzerinde yaptırılan türbe ziyaretgâh haline gelmiştir. 1959’da bölgede yapılan restorasyon çalışmaları sırasında türbe yıkılmış, naaşı Potur Mahala’da yapılan türbeye nakledilmiştir. Türbenin 1992-1996 Bosna savaşıdan sonraki durumu hakkında bilgi edinilememiştir. (Bkz.: Ljubović, Aruçi, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, s.102.)

³³ İlhamî’nin *Divan*’ı Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi’nde bulunan 1259 (1843) tarihli nüshasında (nr. 3056) dört Arapça, on bir Boşnakça, otuz sekiz Türkçe şiir bulunmaktadır. Bu şiirin eserde bulunup bulunmadığı tespit edilememiştir. . (Bkz.: Ljubović, Aruçi, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, s.102.)

garibdir ki Bosnevî meşhûr ve tarîk-i Nakşibendî halîfe-i kirâmından Sırrî³⁴ hazretlerini Celâl Paşa yanına dâvet edip “Dünkü gün İlhamî katl eylediğim gibi seni dahî katl ederim.” deyü tehdîd gösterdikte Sırrî hazretleri cevâbında “İlhamî’nin şehâdeti senin yüzünden idi icrâ olundu. Velâkin ben bir çeşmeyim pek çok kimse su içecektir. Senin elinden bana kemlik gelmez bir şeyi yapmaya [?] olmaz diyerek * إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زُلْزِلَتْ ...* [Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığı... (Zilzal, 99/1)] âyet-i kerîmesini okur okumaz oldukları oda sarsılmağa başlayıp camlar şikest olunca, Celâl Paşa amân diyerek eline sarılıp ziyâde bir şey deme kudreti olmamışdır. Sonralarında müşârün-ileyh [25b] Sırrî hazretlerinin ziyadesiyle şöhret bulup onun dahî keşf ü kerâmeti zâhir ve bâhir olup, çiftçilik ile tekyesini idâre ederek teşrîf-i ukbâ buyurdıkları gün, müşârün-ileyh Muhammed Cân Efendi hazretleri müşârün-ileyh Ma’rûf Efendi hazretlerini yanına celb ve Bosna havâlîsine gitmesini emr ve tenbîh buyurmuş oldukları muahharan bi’l-hisâb anlaşılmışdır. İşte bu kıssa dahî müşârün-ileyh Muhammed Cân Hazretleri’nin derece-i gavs-ı aktâbda bulunduğu ve müşârün-ileyh Sırrî hazretlerinin Bosna kıtasına tasarrufâtı olduğu ve yeri münhal olunca azîz-i müşârün-ileyh Ma’rûf Efendi hazretleri’nin ol hizmet-i pür-meymenete me’mûr buyurulduğu ehl-i basirete bu dahî başkaca bir delîl-i alenî olmuşdur. *Kuddise sirruhumâ.*

Gelelim bahsimize, ya’ni Azîzimiz Ma’rûf Efendi’nin tercüme-i hâline... Mürîdândan Hacı Halil Efendi bir mikdar hâl-i cezbeye dûçâr olup havsalası alamadığından maâzallâh inkâr sıralarında bulunup bir takım nâ-sezâ yollara sülûk ve azîz-i müşârün-ileyhe mürâcât etmeyip hemân münkirlik sıfatıyla azîzin aleyhinde bulunarak bî-esâs sohbetleri neşrine başlamış oldu. Bu esnada pazar yerinde kâin Tarîk-i Sa’diyye tekyesinin şeyhi olmayıp ve vakfî olmadığı cihetle post-nişîn olmaya kimse tâlib olmadığından öyle boş durup harâb olmakdan ise birisinin vekâlet-i tarîkiyle bulundurulması lâzım geleceğinden mûmâ ileyh Şeyh Hasan Efendi’den Hacı Mahmûd me’mûr edilmişdi. Azîz-i müşârün-ileyh teşrîf edince

³⁴ Tam adı Abdurrahman Sırrî’dir. (ö.1847) Genç yaşında, Nakşibendîliğin Müceddidiyye kolunu İstanbul’dan Bosna’ya getiren Şeyh Hüseyin Zukiç’e intisap eden Bosnalı Nakşibendî şeyhidir. (Bkz.: Hamid Algar, “Abdurrahman Sırrî Baba”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara 2020, c.Ek-1, ss.19-20)

ihvânların çoğalmasi münâsebetiyle ve beyân olunduğu üzere zâten kendisi meşâyih-i Sa‘diyye’den bulunması cihetle tekye-i mezkûrda ikâmet ettirilmesi teklîf edildikde mûmâ ileyh Şeyh Hasan’ı celb buyurub “Sa‘dî tekyesi bize teklif ediliyor. Velâkin bize ihtiyâc yokdur. Tarîk-i Nakşibendî’de mescid, câmî ve hâne her neresi olsa olabilir. Çünkü sâir [26a] tarîkler gibi icrâ-yı meydân-ı şerîf edilmeyip Hacı Mahmûd’da isti‘dâd görüyorum ya sen veyâhud bize terk eyle. Birer erbaîn çıkardırılıp hilâfeti icrâ eyleyerek tekye-i mezkûr da şereflensin.” deyü ifâde ve teblîğ eyledikde rızâ görmedikden muhafız Hâfız Ahmed Paşa’ya tarafımızdan keyfiyet beyân edilip tekye-i mezkûru azîz-i müşârün-ileyhe teslim olunmasını Şeyh Hasan’a tenbîh eyledi. Ol dahî anahtarlarını getirip azîze vereceği esnâda “Bir hatm-i hâce icrâ edelim ba‘dehû kabûl ederim.” deyip müdâvemet şürû‘ olunup ve anahtarları halîfeye bıraktırıp hitâmında Şeyh Hasan’a hitâben “Siz bu tekkenin anahtarlarını emâneten bize veriyorsunuz.” Ol dahî “Evet.” Dedikde, “Biz dahî emâneten kabûl ediyoruz.” diyerek almış oldu. Bu âciz orada hâzır bulunduğundan bu emânet lafzı ne sebebe mebnî söyleniyor acabâ usûlden midir diyerek merâk eyledim. Ve suâle cesâret etmedimse de bunda da bir zuhûrât olacaktır deyü sözü efkârımda cevalân eyledi. Her ne hâl ise tekye-i mezkûrun dayadıldıysa da doğrusu bu âcize ziyâdesiyle ağır gelip. Çünkü hânemizde her bâr zikr-i Kur’ân-ı Azîmü’s-şân ve ezkâr-ı âlî müdâvemet olunurken bundan mahrûm kalındığı ve bir de hâne-i âcizimin civârı Bayram Bey merhûmun kütübhânesi demekle meşhûr ebniye-i cesîme Nemçeli³⁵ muhârebesinden beri harâb ve derûnunda bulunan küttâb-ı esnâ-i muhârebede nehb ü gâret olunmuş böyle harâb durumdan ise ta‘mîriyle hem kütübhâne olmak ve hem dahî tarîk-i Nakşibendî-i Müceddidî tekyesi nâmı verilmesi münâsib idiğini bi’l-münâsebe azîz-i müşârün-ileyh Ma‘rûf Efendi hazretlerine ifâdeye cesâret eylememişdim. Bu hâl üzerine [26b] biz-zarûre sükût eyledim. Mûmâ ileyh Şeyh Hasan bu tekyenin alındığına bir kat daha iğbirâr edip merhûm Halil Efendi’ye iğvâ vererek azîz-i müşârün-ileyh hazretlerine bir takım tezvîrâtâmiz sözler ile muhafız-ı müşârün-ileyh Ahmed Paşa’ya teşekkî ettirip işi murâkabeye aks ederek, olunan teşekkîde esâsen mahzâ iftirâ olduğu tebeyyün ve anlaşıldıysa da azîz-i müşârün-ileyhin tarîk-i Sâ‘diyye hulefâlığına dâir icâzet nâmesini bakıp ondan dahî medâr-ı

³⁵ Osmanlı zamanında Avusturya ve halkına verilen addır.

teşekkî bir şey anlaşılmadıysa da kethüdâsı Hüsnü ve Şeyh Hasan bu icâzet-nâme-i mezkûrenin iki yerde sehv-i kalem olarak tashîh olunduğu serri-şite ederek “Bu icâzetnâme kabûl olamaz.” dediklerinde azîz-i müşârün-ileyh cevâbında, “Tarîk-i Sa’diyye’den aldığım hilâfeti Dersaâdet’te Kemeraltı tekyesi hulefâsıyla ve diğer hulefâlar ile isbâta kudretim olur. Ve iş bu icâzetnâme orada yazıldığı ve hilâfetim icra edildiği tebeyyün etdirebilirim. Velâkin buna ihtiyâcım yoktur. Çünkü ol tarîkin gidişinden fârig olmuşum ve bize tekyenin lüzûmu dahî yoktur, nerde olursa usûl-i tarîkat-ı aliyye-i Sıddîkiyye icrâ ederim. Mü’minlerin ibâdethânesi olamaz. Kâffe-i rûy-i zemîn onlara mescid ve tekkedir. Egerçi bu tekye-i bahâne edip tağlîz-i zihin olunmak murâd ise kâffe-i âlem bize gelip dervîş olsalar, nefîsçe iftihâr edemeyeceğim gibi; hiçbir dervişim olmaz ise de mahzûn dahî olamam. Ben bir çeşme ve emanetçiyim. Nasîbi olan içer ve emâneti alır.” diyerek hemân ol mescidden kalkıp doğruca bendehâneye teşrîf ve tekye-i mezkûreye nakl olunan eşyâları götürmüş oldu;

Ne bilsin âdemi hayvân olanlar

Seçer mi gevheri nâdân olanlar

Cihânın varını bir pula almaz

*Vücûd-ı milkine sultân olanlar*³⁶

meffhumunca mekâdir bilmemiş oldu. Her nasıl ise bu keyfiyet dahî bu âcize ziyâde ağır gelip hakkâniyeti gözetmediginden muhâfız ile meyânemizde [27a] şükranlık peydâ olup ben dahî meclisden kalkıp hâne-i hakîrâneme geldiğimde azîz-i müşârün-ileyh aşırı derece ferahlık ve ihvâna latîfeler eylediğini gördüğümde hiddet-i âcizânem biraz teskin olduysa da hiddetim olduğu müşâhede edilince hemân ben denize hitâben, “Evlâdım sakın mahzûn olma ve hiddet dahî etme. Müddet-i ömrde etmemiş olduğum böyle bir bayramı bugün ediyorum, cümleniz mesrûr olmalısınız.”

³⁶ Usûlî’nin (ö. 945/1538) divanından olan bu beyitlerin yazımında hata olup doğrusu şu şekildedir:

Seçer mi âdemi hayvân olanlar

Ne bilsün gevheri nâ-dân olanlar

Cihânun mülk ü mâlın hiçe sayar

Vücûd-ı şehrine sultân olanlar (Bkz.: Usûlî , **Usûlî Dîvânı**, haz. Prof. Dr. Mustafa İsen, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay, 2020, s.171)

deyü nutk buyurdukda hiddetim o anda mahv oldu. İşte anahtarların emânet lafzıyla aldığı anlaşılıp bu hususda dahî keşf ü kerâmeti cümlece mâlum oldu. Merkûm Halîl Efendi ertesi gün ettiği hamâsete pişmân olduysa da ne çare ki maâzallâh “elden düşen kırılır” fehvasıyla kendisinde hiç şevk ve eser-i muhabbet-i zikr kalmayıp verilen emânetin şu‘lesi sönünce ne edeceğini şaşırıp tekrar kabûlünü niyâz etdirirse de bir kere elden düşeni ziyâde bir el kabûl edemeyeceği cevâb verildikde, orada duramayıp müşârün-ileyh Muhammed Cân Hazretleri’nden istimdâd aramak için Mekke-i Mükerreme’ye gidip amâna düşdükte, “Her bir hatâların çaresi bulunabilir, fakat mürşid-i kâmilin nazarından düşene çâre olmaz ve sonra kendisi ve dahî murâd etse ilâcı bulamaz.” diye cevâb verdikde Mekke’den Medîne tarafına azîmet etmiş ise de Medîne-i Münevvere’ye dâhil olamayıp esnâ-yı râhda birtakım sefâletler ile vefât eyledi. Bu keyfiyetten haylice ısrârları zâhir olduğu gibi müşârün-ileyh Muhammed Cân Hazretleri ne derece keşf ü kerâmet sâhibi olduğu bunda dahî meydâne koymuş oldu.

Gelelim bahse... Azîz-i müşârün-ileyh Ma‘rûf Efendi bu keyfiyyetin üzerine bu sene avdet ve kezâlik hâne-i âcizîde mukâbele edilmesini emir ve tenbîh buyurdular. [27b] Bu avdetten üç dört sâat sonraca memleketde kolera illeti zuhûr edip ve şiddetli olmağa başlayınca ol zamân hangi gönlün iğbirârı sebebinden hâsıl olduğu cümlece his olundu. Şurası dahî garîbdir ki kendisine müntesib olanlardan ve hâneleri halkından hiçbir ferd illet-i mezkûreye dūçâr olmadığından başka bi-hikmetillâh hasta dahî olmadılar. Hattâ Allah âlîmdir ki, emekdârımızdan İbrâhîm Ağa illet-i mezkûreye mübtelâ olduğunu haber verdiklerinde bu âciz kendisinin hîn-i sabâvetimdenberi terbiyesinde bulunduğumdan hemân abdest alıp edâ-yı salât eylemek akabinde azîz-i müşârün-ileyhe rabt-ı kalb edip huzûrunu aradığımda kendisinin elinde asâ olduğu halde zuhûr ve hayâlimde tasavvur ve hâzır bulunduğumdan, “Azîzim, İbrahim benim emekdârımdır, bu sûretde gitmesini istemem. Halâsını senden niyâz ederim.” deyü lisân-ı hâl ile niyâzında bulundum. Ol gece merkûm illet-i mezkûreden halâs bulunduyse da ertesi günü diğer emekdârlarımdan ve kırk sene hizmetimde bulunan Mustafa Ağa dahî illet-i mezkûre dūçâr olduğu haber verildiğinde kezâlik bunun hakkında dahî ol sûretle ricâda bulunub bi-hamdihî teâlâ himmetleriyle ol dahî ifâkat buldu. Bunun arası iki üç gün

geçer geçmez kaynatamız Râğıb Bey dahî hastalanıp şâfi vaktinde haber verdiklerinde hânesine seğirdip gittiğimde fi'l-hakîka ıztırâbı ziyâdece olduğu müşâhede edilince kendisine teselli verilerek salât ü selâma müdâvemetini ihtâr eyleyip sabah namazının evvelsine kalktığımda ba'de'l-edâ usûl-i mezkûre üzre yarım sâat mikdârı râbıta eyledimse de hiçbir vechle azîz-i müşârün-ileyhin cemâlini hâtırda cem' edemediğimden mîr-i mûmâ ileyhin dâr-ı ukbâya yolcu olacağı anlaşılp lâzım gelen ihtârât-ı münâsib oldukça beyâna şurû' [28a] eyledim. Şurası garîbdır ki mîr-i mûmâ ileyh tarîk-i Bektâşiye'ye müntesib bulunmuş birkaç gün evvel âlem-i mânâsında Sa'dî tekkesinden kendisini çağırılmışlar ve azîmet ederken gece vakti olup elinde bulunan feneri sönmüş ve ol esnâda bu âciz zuhûr edip "Böyle vakt nereye gidiyorsun, seni tutarlar." deyü hâne-i âcizâneme çevirip fenerini şu'lelendirip tekkeye göndermiş olduğumu görmüş ve bu zuhûrâtın üzerine hasta olunca bizlerin sür'atle birlikte icrâya mübâşeret eyleyip bir müddetden sonra gayet sıkılıp teslîm-i rûh derecesine gelip arası bir iki dakîka geçer geçmez gözlerini açıp "Bi-hamdihî teâlâ kabûl olundum. Artık gitmeyi arzuluyorum." deyü sözlerini söyleyip bayağı bir nev' sıhhat hâli kendisine gelerek yarım sâat kadar muhabbet edip ba'dehû ism-i Celâl'e müdâvemet ederek dâr-ı bekâya rihlet buyurdu.

İşte mezkûr *Der yemenî pîşi menî, Pîşi menî der yemenî* esrârı bunda dahî müstebân olduğu gibi azîz-i müşârün-ileyhin kuvve-i kerâmeti ve mîr-i mûmâ ileyhin dahî ikbâl-i hulûsı zâhir olup vefâtı ıyd-i edhânın ikinci gününe tesâdüf edip, fevkalâde cemâat namazında mevcud bulunup mezkûr tekye bahçesinde defn olundu. Şurası daha acâibdir ki Kâsım Beyzâde Hasan Bey ol cemâatde bulunup kâffe-i ahâlî öyle bayram elbiseleriyle cenazemizde bulunduğuna gıpta edip "İlâhî bu âcize dahî böyle cemâat ihsân eyle." deyü alenen niyâz eyleyip bi-hikmetillâh senesinde bayramın ikinci günü mîr-i mûmâ ileyhin dahî vefâtı vukû' buldu bundan zâhir olan bâlâda bi'l-münâsebe beyân olunan * اَسْتَجِبْ اَدْعُوْنِي * [Bana dua edin, (isteyin) size karşılık ver(ip duanızı kabul ed)eyim. (Mü'min, 40/60)] âyet-i celîlesinde va'd buyurulan kabûl-i Cenâb-ı Rabbü' [28b] l-Müsteân hazretleri hulûsla olan duâları ınd-i ulûhiyetinde kabul buyurulduğu bunda dahî herkes müşâhede eylemiş oldu * وَهُوَ * قَدِيرٌ شَيْءٌ كُلٌّ عَلَى [Şüphesiz ki O, her şeye kâdirdir. (Maide, 5/120. Hud, 11/4. Rum,

30/50. 42/9, 57/2, 64/1, 67/1] bu illetin zuhûru müşârûn-ileyhin gönlü kırıldığına(?) ahâlî zâhib olup alenen söylemeye ve te'essüf eylemeye başlandı.

Bahs: Muhâfız-ı müşârûn-ileyhin hâline gelince, râhat selb olup bir mâh mürûr eder etmez azl olunup, ziyâde hizmet-i devlette istihdâm olunmadı. “Bizi Şeyh Ma'rûf Efendi'nin gönlü yakdı.” deyü dâimâ söylemekde idi.

Yine gelelim dersimize...

Azîz-i müşârûn-ileyhin rızâsını tahsîl ederek bâlâda mezkûr Bayram Bey'in harâb olan kütüphânesinin müceddeden inşâ ve ol sûretle tarîk-i Nakşibendî-i Müceddidî Hânkâhı tesmiye edilmesine ruhsat olunup inşasına bed' olunup usûlü vechiyle bir kıt'a ruhsat mazbatası cenâb-ı hükûmetden almak hususunda bir gece ma'nâ-yı âcizânemde bir câmi'-i şerîf derûnunda bulunup ol cemâate imam olmaklığımı tekliflerinde, “Bizden daha elyak Hâfız Mehmed Efendi'dir ve o da buradadır.” dediğimde hemân ol cemâat mûmâ ileyhi ayağa kaldırıp imâm nasb etdiler. Bu zuhûrâtın üzerine inşasına bed' olunan mezkûr hankâhın sened ve mazbatası efendi-i mûmâ ileyhin ismine terkîm etdirildi. Çünkü Efendi-i mûmâ ileyhin hâli ve şânı ve ahlâk-ı hamîdesi ta'rîf kabûl etmez ve makbûl-i pîrân bir zât-ı âlî-kadr olduğu nâsiye-i hâlimden istidlâl olunup ve tarîk-i âliye sülûkünden beri kendisinde olan istikâmet ve gerek müdâvemet bu dahî ta'rîfdan bîrûndur. Bunun tafsili âtîde beyân kılınacağından burada bu kadarca îmâ ile iktifâ edildi.

Gelelim inşaât-i mezkûre, tekyenin semâhânesiyle pîr odası hitâma karîb olduğu esnâda azîz-i müşârûn-ileyh hazretleri dahî li-maslahatin Dersaâdet'e [29a] gitmek üzre Belgrad'a teşrîf, yine hâne-i âcizîyi şereflendirdi. Bu kere dahî haylice zevât kendisine intisâb birle telkîn-i tarîkat-ı aliyeye nâil oldular. Bir ahşâm ba'de'l-ışâ' hatm-i hâce icrâsından sonra bu âcize nefy ü isbat yani *lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullâh* kelime-i tevhîdini telkîn buyurdular. Ve yirmi dört sâat zarfında bin ikiyüz kere fe-kezâlik hafıyyen *lâ ilâhe illallah* kelime-i tayyibesi lisân-ı hâl ile ve nefes mahta' edilmesiyle ve her bir kelimeleri mâlum olan mahallerinden cevelân etdirerek kaç kere mümkün ise ol mikdar zikr edip nefes aldıkça *Muhammedün resûlullâh* deyü zikr edilmesini ta'lîm buyurdular. Ve bunların mahall-i zikr ve hurûfâtın geçeceği mahaller ve bed' edilecek letâifleri ve lafza-i

Celâl'in *Hû* ismi hangi letâife ilkâ edileceği tafsîlâtını tefhîm buyurmuş oldular. Buraları ehline mâlum olduğundan, tafsîlinden sarf-ı nazar kılınmıştır.

Hemân nefy ü isbâta ders gelince, râbîta-i hurkaya aks edip artık karşıda bir şey kalmayıp derûn-u hurkada de kalınmış olacağı meşhûr hikâyelerdendir ki, bir derviş eyyâmı şitâda suya düşüp üzerinde buzlar tutmuş ve üşümesi îcâb ederken hemân şeyhi bulunan zât ziyâdesiyle üşüme başlayınca diğer mürîdânına hitâb edip “Filan mahalde olan dervişim suya düşmüş olup getirin.” Onlar dahî giderken ol mürîde rast gelip bî-pervâ gelmekde ise de kâffe-i elbisesi buz tutmuş olduğunu gördüklerinde birlikte huzûr-ı şeyhine gelip şeyhin ziyâdesiyle soğukdan titremesini gördüklerinde ısıtmaklık çâresine teşebbüslerinde “Beni ısıtmanın fâidesi yokdur, hemân dervîşi ısıtın.” deyü buyurdukda onlar dahî mürîdi olan merkûm dervîşi ısıtdıkça şeyh dahî ısınmağa [29b] başlayıp nihâyet dervîş ısınınca ol dahî kel evvel hâlini bulduğu hikâyesi bunu te'yîd ettiğine beyân kâfidir. Fefhem.

Binâenaleyh kelime-i tevhîdin mânâ-yı şerîfini tefekkür ederek uslûb-i mezkûre vechiyle müdâvemet ve habs-i nefis edilip üçde bir veyâhud yedide ve her ne kadar mümkün olabiliyor ise vücûhu sıkıntı vermeyecek kadar zikr-i cevelân edip nefes alındıkça beyân olunduğu üzre *Muhammedün resûlullâh* kelime-i tayyibesini lisân-ı hâl ile deyip akabinde yine nefes kat' oluna ve zikr-i ism-i Celâl'de beyân kılındığı vechle gözler kapalı ve lisan dimâğa yapışmış bulunduğu halde icrâ edilmelidir. Bunun da killet-i taâm ile ziyâde cevelâna muvaffak olunabilir. *Hû* ettiği efkâr-ı fâside ve muhabbet-i dünyâ ve husûsât-ı sâire kalbinde zuhûrunda derakab def'i mümkün olduğu takdirde tafsîl olunduğu vech üzre azîze mürâcâat edilmesi lâzım gelir, deyü ezkârlar meyânında şâyed cezbe eseri zuhûr edip de vücûda bir nev' âteş gelir ise tehammül edilecek mertebe soğuk su ile ara sıra gusletmek ve daha ziyâdeleşmiş olur ise müşhil isti'mâl edilmek bununla dahî teskîn-i harâret edilmesine bir müddet için zikrin müdâvemetini bırakıp yalnız râbîtaya meşgûl olup eser-i cezbe munkatı' olunca yine derslerin olan ezkâra müdâvemet etmek lâzım gelir. Çünkü pek çok zevât yalnız râbîta etmekle murâdına nâil olmuşlardır. Râbîta ise her bir fenâlığı ve âteşi def' edip tashîh-i efkâr etdirerek letâif-i kalbde olan fenâlığı sürüp çıkarır. Hubb-ı fillâhı ilkâ etdirir. Hemân “Allâhu

Azîmü’ş-şân hazretleri cümleye istikâmetler ihsan eyleye, âmin.” Mezkûr isbâtın ta’limi hitâm buldukda ol mikdar kelime-i tevhîdin müdâvemeti emr buyurdukları gibi akdemce telkîn buyurulan letâif-i seb‘anın ezkârlarını terk etmeyip bunların [30a] edâsının akabinde kelime-i şehâdetin zikrine bed’ edilmesi te’kîden tenebbüh buyurub dersimizi murâkabe-i ehadiyete geçirip burda bir dâire tasavvuru ile kezâlik kalbe bakarak kâle’llâhu teâlâ *قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ* [122/1] sûre-i celîlesinin mânâ-yı âlîsi üzre ehâdiyyet-i zâtîyye ile muttasıf olan zât-ı vâcibü’l-vücûd hazretleri, beni ve cem‘ eşyâyı *bi lâ keyf ve lâ kemm*³⁷ muhît ben ve cemî‘ eşya fânî zât-ı bârî teâlâ bâkî menşe-i feyz-i zâtı bahs ve mevrîd-i feyz-i letâif bahsi düşünerek ve bu dahî vakt-i zevâle kadar murâkabe eylemek ve sâir vakitlerde ve gezilen yerlerde dâire-i mezkûr tasavvurdan bir ağlamayıp derûnunda zuhûr edecek zuhûrâta muntazır ve İhlâsı şerîf’in mânâ-yı âlîsini tefekkür ve tasdîkiyle meşgûl olunması muhâssenât-ı mûcib olacağını dahî emr ve tenbîh ve iktizâ eden teveccühât icrâ buyurdular.

Elhamdülillâh, şurada teyemmünen İbrâhim Hakkı³⁸ hazretlerinin *Muhammediyye Şerhi*’nin bir bahrinde nutk buyurduğu gazel-i âlîsi dercine ibtidâ arz olunur:

Kadem bas ey gönül mihrâb-ı aşka

Teveccüh kıl teveccüh kıl teveccüh

Ko akli kıl azîmet bâb-ı ‘aşka

Teveccüh kıl teveccüh kıl teveccüh

Vuzû et evvelâ hûn-ı ciğerden

Dilin pâk eyle envâ-ı kederden

Şuhûd et Hakkî olma bî-basardan

Teveccüh kıl teveccüh kıl teveccüh

Şu dileğim oldu sağ ve sola devvâr

³⁷ Nicelik ve nitelik olmaksızın

³⁸ Muhammediyye’nin müellifi Yazıcıoğlu Mehmet Efendi (ö. 855/1451) olup, İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) bu eseri şerh etmiştir. Müellif burada isim hatası yaparak İbrahim yazmıştır. Şerh “Ferahu’r-rûh” adı ile bilinmektedir. Manzume bir eser olup nât olarak yazılmıştır. (Bkz.: Mustafa İsmet Uzun, “Muhammediyye”, *DİA*, Ankara 2020, c.30, ss. 583-584)

Teveccüh merkezinden çıktı nâcâr

Cenâb-ı Hakk'a dön şimeden geri vâr

Teveccüh kıl teveccüh kıl teveccüh

Hakikat Ka'be-i 'ulyâya benzer

Şeriat ona zerden bir aceb der

Olup 'aşka deyüb Allâhü ekber

Teveccüh kıl teveccüh kıl teveccüh

Bu menzilde firâkıyla oturma

Makâm-ı vuslata er Hakkî durma

Yüzün dergâh-ı Hakk'dan ğayra sürme

Teveccüh kıl teveccüh kıl tecevviüh

Bu kıt'a-i âlî dahî teveccühi te'yîd etmiş oldu.

Yine gelelim sadede...

Bu esnâda bir keyfiyyet-i garîbe dahî oldu. Şöyle ki; hemşîrem hanımın vad'-ı hamli zuhûr ve ziyâdesiyle izdırâba dûcâr ve nihâyet bir evlâd dünyâyâ getirdikten sonra hayatından kat'-ı ümîd olunup ve her ne kadar [30b] etıbbâ taraflarından çâresi aranıldıysa bulunamayıp artık vefâtı gözetilirken ve nefes munkatı' olmak derecesine gelmişiken, azîz-i müşârün-ileyh bu âcize hitâben. "Hasta nasıl oldu?" Cevâbımda "Ümid kat' olunup vefâtı gözetiliyor." dediğimde "Bir filcân su getir." emr edildiği sürede birkaç dakîka murâkabeye varıp ol suya nefes ederek "Çabûk git hastanın ağzına damlat ve hizbü'l-bahrî³⁹ sür'atle üç defâ kırâat eyle. İnşâallâhu teâlâ bi-himmet-i pîrân sıhhate avdet ve ifâkat bulurlar." deyü emre imtisâlen gittiğimde artık nefesi kat' olunmakda ve emâneti hulkuma geldiğini görüp buna edviye-i nefesin te'siri sıraları geçmiş olduğu müşâhede eyledimse de hemân bir iki damla ağzına akıtıp mezkûr Hizbü'l-Bahr'ın müdâvemetine başladığımda tedricen hastanın hâli tebdîle başlayıp kırâatı tekmîl eder etmez kendisini buldukda arası bir iki sâat geçer

³⁹ Bkz. aş.: s. 158, 159, 160.

geçmez diğer bir evlâd dahî zuhûr-i vad‘-ı haml eyleyip meğerçi çocuk iki imiş ve bunun farkında ebeler ve etıbbâ olamadılar. Çünkü çocuk iki olunca ve husûsiyle kendisi ifâkat bulunca cümlece kesb olunan meserret ve azîz-i müşârün-ileyhin himmet-i aliyyeleri ne derece olduğunu dahî ölü âdemi diriltirebilir deyü tevâtüren beyne’n-nâs söylenmeye başlandı.

Şurası câ-yı dikkatdir ki bir veledin dünyâya geldiğinden üç gün sonra diğer veledin doğması ve iki çocuk olduğunun eseri anlaşılmayıp ebelerin dahî bilememesi ve hemşîrenin hâlet-i nez‘e gelip de iâde-yi hayât eylemesi müşârün-ileyhin kuvvet-i kerâmât-ı celîleleri bunda dahî anlaşıldığı gibi, çocukların ol vech ile tevellüdden sonra usûl-i belde üzre resmler icrâ ve hasta dahî ifâkat bulup arası on iki gün geçtikde bir sabah azîz-i müşârün-ileyhi ziyâdesiyle mahzûn gördüğümde “Bunda behemehâl bir zuhûrât olmalıdır.” deyü tefekkür ederken hemân müşârün-ileyh hazretleri bir hikâye beyânına şurû‘ [31a] edip bir hâtunun iki çocuğu olup bir suyun kenarına gelip ikisini birden karşıya geçirmek mümkün olamayıp birisini kenarda bırakıp diğerini karşıya geçirip bıraktıkda öbürüsünü geçirmek için avdet edip nehrin ortasına geldikde Azrâil *aleyhi’s-selâm* gelip rûhunu kabz eyledikde nehrin iki tarafında ol sıbyânlar öyle bî-mecâl ve berz-i yabânda kaldıklarına Cenâb-ı Rabbü’l-âlemîn hazretleri bunları vahşî hayvânların sütleriyle beslendirip meydâna çıkardığı beyânı arasında birisi aceleden odaya gelip “Hemşeriniz keyifsizlendi, serîan seni istiyor.” dediğinde müşârün-ileyh hazretleri gitmemizi emr edip ve hizb-i mezkûr yine müdâvemetimizi tenbîh eyledi. Kıssa-i mezkûr hemşîrenin dâr-ı bekâyâ rıhlet edeceğini remzen îmâ ve hizbi okumaklık bir teselli olması için olduğu anlaşılmış oldu. Her ne hâl ise yanına vardığımda şiddetli sıtma hâlinde bulup kendisine teselli eyleyip ve hizb-i mezkûru kırâat eyledimse de arasında birkaç sâat geçip vefât eylediler.

İşte bu keyfiyetden dahî azîz-i müşârün-ileyh Ma‘rûf Efendi’nin keşf-i kerâmeti zâhir ve bâhir olduğu başkaca mâlûm oldu.

Gelelim yine dersimize...

Her nasılsa bir gün sabah geç kalkıp namaz kılmayarak ve ezkâra müdâvemet etmiyerek azîzin yanına gittiğimde iltifât buyurmayıp bir çâryekden ziyâde ayakda

durup, meclisde mevcud bulunan zevât oturmaklığıma muntazırlar idiyse de onların intizârlarına dahî iltifât etmeyerek hemân yüzüme nazar ederek “Bu sabah namazını kıl[ma]mışcasına bir hey’et gösteriyorsun. Bu ise namazsız Müslümanlık olmaz hiçbir zikrin ve hayrın fâidesi dahî olmaz ahşâmda mâlâyânî kelâmlar ile vaktini zâyî‘ edip sabahı kelbler gibi uyuyup sabahın şerefini zâyî‘ etmek akıl kârı değildir. [31b] Koyunlar hayvan iken vakt-i Şâfiîden evvelce kalkıp kibleye karşı durduğundan aldıkları sabahın şerefi hürmetine senede birer kere yavru verip cümle insan ü hayvân etlerini yiyip kifâf-ı nefis ediyor. Akla kıyâs edilince bunlar az olmak ve belki hiç olmamak lâzım gelirdi. Bu ise kesret üzre bulunuyorlar. İşte sabahın şerefinden bu bereket ü ihsâna nâil olurlar. Kelbler ise bağırıp çağırıp sabah vaktinde iki ayağını uzatıp uyuduklarından sabah şerefini uykuda geçirdiklerinden her ne kadar senede ikişer defâ beşer altışar yavruları olup etleri ekl edilmemekde iken nisbetle azdırlar. İşte sabahın şerefini zâyî‘ etdiklerinden nesillerinden dahî ziyân ediyorlar. Sen dahî geceleri ibâdet etmeyip hemân mâlâyânî kelâmlar ile vaktini zâyî‘ ederek sabahı dahî kalkmayıp şerefinden mahrûm kalmaklığın lâıyk mıdır?” buyurdıklarında bu nasihat ve takdîr-i lâıykaya ser-furû etmek lâzım gelirken her nasılsa acemîlik ve biraz eserî kalıp el ân zâil edilmemiş olan cehl-i taassubluğu beliiyesinde neş’et ederek hemân rû-cevap olarak “النوم أخو الموت” [Uyku, ölümün kardeşidir.] deyü cevap verdiğinde daha bir kat hiddetlenip “Keşke câhil olmuş olaydınız da ol lisân-ı nush-u pend üzre hareket edeydiniz. Seni yoldan geri alıkoyan bu yolsuz bildiklerindir. Seni bu niyyete ve terbiyesine almış olanlara mürâcâat etmiş olsan seni vakt ile bîdâr etmezler mi sanırsınız!” deyü nutk buyurdukda aklım başıma gelip edebe riâyet etmeyerek eylemiş olduğum hatâyı ol zaman bilip nâdim olduğumdan mübârek dest-i âlîlerini bûs eylediğimde ol zaman otur deyü emr buyurdular. Ve fi’l-hakîka ol gün sabahı kalkamamış ve namazı dahî kılamamış idim. Ertesi gece vakt-i Şâfiî’de [32a] ke-enne bir kimesne uyandırır gibi bu âcizi uyandırıp gözlerimi açdığımda vallâhü’l-azîm azîz-i müşârün-ileyh olduğum odanın içinde ve döşek kenarında ayak üzre durur olduğunu gördüğümde sür’atle kalkıp bakdığımda ne kendisi ve ne âhar bir kimesne gördüm. Bu husûs dahî kendisinin kuvvet-i kerâmeti ve mürşid-i kâmil olduğu bir kat daha müşâhede ve başkaca irşâd olup azîz-i müşârün ileyh hazretlerine olan hulûs ve muhabbetim günden güne

fevkalâde tezâyüd buldu. Burası dahî garîbdir, bu âcizin Paytoncusu Fransa nâm Hristiyan azîz-i müşârün-ileyh hazretlerine bir nev‘ muhabbet edip gördüğü yerde destini bûs ederek ta‘zîmden hâlî olmadığından azîz hazretleri bir gün bu hakîre hitâben “Paytoncuya ilişilmeyip, inşaallâh nihâyeti güzel olur.” deyü emr buyurmuşlar idi. Bunun üzerine on sene sonra merkûm paytoncu bi’t-tab‘ şeref-i İslâm ile müşerref olup ismini Hurşid tesmiye etdirerek tamamıyla namazına müdâvemet ve dâimâ tashîh-i akâid-i İslâmiyye ile meşgûl oldu. İşte bu keyfiyet dahî müşârün-ileyh Şeyh Ma‘rûf Efendinin kuvve-i kerâmetleri münkirîne bir âyine-i ibretnümâ olduğu gibi edebe riâyet ve ta‘zîme dikkat ne derece menfeatli olup ve nihâyetinde olacak hayr ve menfeat bu kaziyyeden herkes hisseyâb olup ve bâlâda beyân kılındığı üzre Hazret-i Mûsâ *aleyhi’s-selâma* sehârların eylediği ta‘zîm üzerine nihâyet İslâmiyet üzre vefât etdikleri Kur’ân-ı Kerîm’de beyân buyurulan kaziyyeye bir nev‘ müşâbih bir fıkra oldu.

Gelelim dersimize...

İnşâ olunmakda olan tekyenin semâhânesi hitama karîb oldu ve kendisi Dersaâdet’e teşrîf buyuracaklarından hitâmında ruhsat taleb ettiğimizde “Kûşâdında [32b] birlikde bulunuruz.” nutku sâdır olunca “Efendim zât-ı âlîniz Dersaâdet’e teşrîf ve oradan Bosna’ya ba‘dehû buraya teşrîfler ancak beş altı mâh murûr edecektir. Bu müddet için tekye hâlî durmasından ise kûşâdı daha münâsib ve ihvânlarla dahî ziyâde şevk olmuş olurdu zan ederim.” Edebe muhill olarak her nasılsa redd-i cevâba cür‘et eylemediğimde, kûşâdı hakkında ba‘zı ta‘rîf ve şöyle icrâ olunsun diyerek beyân buyurdıkları arada “Birlikte kûşâd olunur.” nutku yine tekrâr şeref-taalluk eyledi. Bunun üzerine birkaç gün Dersaâdet’e teşrîf buyurup tekyenin semâhânesi hitâm bulup eksikleri alınacağı esnâda hâzır kubbeye kadar iskeleler bulunmuş ve sonralarında ya hepsi ğayr-i mümkün olacağından hemân mezkûr letâif-i hamse renginde on iki tekil bir gül yapılmasına karar verilip bunun dahî hitâmında kubbeyi tâc resminde boyatılmasına mübâşeret olunup, hulâsa-i kelâm tekyenin duvarların kelime nakş edilmesine beyne’l-ihvân ittifâk ve karâr verilmesiyle ihvânda yazı yazar ve mücellid bulunanlar bizzat işe girişip her bir mahalli kalem işi a‘lâ ve yağlı boyalar ve gûn-â-gûn, yazılar ve çiçekler ile zînetlenmeğe başlanıp hattâ mihrâbın

sağ cânibinde ⁴⁰ مُحَمَّدٌ بَشَرٌ لَا كَالْبَشَرِ بَلْ هُوَ كَالْيَاقُوتِ بَيْنَ الْحَجَرِ ebyât-ı merğûbesini âcizâne divar üzerine levhasını yazıp mihrâbın sol cânibine dahî bu beyte müşâbih bir şey'i yazılmasına merak eylediğimde bir gün sabahı uykudan bîdâr olacağım esnada قال رسول الله عليه السلام من ترك الصلاة متعمدا فقد كفر [Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Kim namazı kasten terk ederse kafir olur.] Bu hadîs-i şerîfi oraya yazıp levha ile, deyü böyle bir nidâ zuhûr eyledikde vallâhü'l-azîm bu hadîs-i şerîfi o vakte gelince işitmemişdim. Hemân bu emr-i gâibe imtisâlen celî yazı ile levha edilip beyt-i mezkûrun karşılığında divara nakş olundu. Bunda bir esrâr-ı [33a] hafî olacağı anlaşıldıysa da bu hâli kimseye ifşâ etmeyip zuhûrâta müterakkıp bulunmuş oldum. Bunun tafsili zîrde beyân kılınır.

Hulâsa-i kelâm tekye-i mezkûr semâhânesi ziynetlemeye gün ü gece uğraşılıp nihâyet arası birkaç mâh mürûr eyleyerek yalnız mihrâbın kavs-i derûnuna yaldız ile yazılan *Îlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî a'tınî mehabbetekte ve mârifeteke* münâcâtına üçûrât boyasının doldurulması kalmış olduğu halde azîz-i müşârün-ileyh Şeyh Ma'rûf Efendi hazretleri bi'l-izzî ve ş-şeref Dersaâdet'ten Bosna'ya avdet ve orada dahî bir müddet ârâm ile Belgrad'a teşrîf buyurdu. Tekye-i mezkûr el ân itmâm ile hitâm bulunmamış idi. Tathîr edilmesini emr edip ve vakt-i muayyenede bi'l-cümle ahâlî ve ihvânlar hâzır oldukları halde tertîb edilen yeşil kezâ üzerine sancağın bir köşesinde ve sarı renkde ve müdevver olarak dâire derûnunda işleme ile yazılmış "*Lâ ilâhe illallah Âdem safîyullah*" ve diğer köşesinde ve kırmızı renkde olan daire "*Lâ ilâhe illallah Nûh necîyullah*", "*Lâ ilâhe illallah İbrâhîm halîlullah*" üçüncü köşesinde beyaz renkde tertîb edilen dâire "*Lâ ilâhe illallah Mûsâ kelîmullah*" dördüncü köşesinde siyah renkde yazılan kezâlik müdevver dairesinde "*Lâ ilâhe illallah Îsâ rûhullah*" ortasında açık yeşil renkde olan dairesine "*Lâ ilâhe illallah Muhammed resûlullah*" nakş edilmiş ve mâfevklarında yeşil atlas üzerine sırma ile işlenmiş "*lâ ilâhe illâ hû*" deyü yazılan sancâk açılıp ve her rahle üzerine Kelâm-ı Kadîm, diğerine azîz-i müşârün-ileyh hazretlerinin bu kere Dersaâdet'den teberrûken getirmiş olduğu iki tel Lihye-i Saâdet vaz' olunup kelime-i tevhîd ile hâne-i âcizîden hareket ve tekye-i mezkûre gidilip usûl-i vechle semâhâne küşad olunup dâhil

⁴⁰ Muhammed elbette beşerdir, ama sıradan bir beşer gibi değildir. Bilakis taşlar arasında yakut ne ise, insanlar arasında Muhammed de odur.

olundukda ba‘de’d-duâ hatm-i hâce-i Nakşibendî icrâ [33b] edip bunda dahî azîz-i müşârün-ileyh Şeyh Ma‘rûf Efendi hazretlerinin bâlâda beyân kılındığı üzre tekyeyi birlikte kûşâd ederiz buyurdukları kerâmeti zâhir oldu. Mezkûr Lihye-i Saâdeti li-ecli’l-muhâfaza demirden ma‘mûl sandûka ile “*Muhammedün Beşerun*” levha-i mezkûrun zeylinde ve kârgîr divariçinde yapılan dolaba vaz‘ olunduğu gibi bu âcizde mevcûd bulunan iki üç yüz cild mikdârı kitâbâtı tekye-i mezkûreye vakf eylemiş olduğumdan, onlar dahî hadîs-i mezkûrun levhası zeylinde yapılan dolaba konulub kütübhânesi olmuş oldu. *Ve hüve alâ kulli şey’in kadîr* yazılan mezkûr ebyâtın zeyline Lihye-i Saâdetin hücre-i âlîsi olması ve hadîs-i şerîfin dahî nakş olunan mezkûr levhasının zeylinde kütübhâne olması ve husûsiyle şurada dahî bir garîb keyfiyyetin beyânına ibtidâ eylerim.

Şöyle ki bundan otuz kırk sene mukaddem merhûm pederim Mustafa Bey hâl-i hayâtında serhadkârı⁴¹ işletdirmiş olduğu masna‘ ve ağır bahâda çevrenin karşılıklı “Aşkına yâ Hû” yalnız sırma ile işlenip yazılmış yine alâ bir çiçek ve yine “Aşkına yâ Hû” yine bir çiçek bu sûretle mezkûr çevre ihâta edilmiş, olduğu halde müddet-i medîde sandûkda durup kullanılmamış olduğundan bununda mezkûr Lihye-i Saâdet için yaptırılmış olan bohçaları sardırılıp oraya teberru‘ eyledim. İşte bunda dahî böyle bir esrâr-ı ilâhî zuhûr eyledi. Böyle otuz kırk sene mukaddem nakş olunan çevrede “Aşkına yâ Hû” lafzı nereye râci‘ olup âkıbet mâşûkuna kavuşup beyt:

Kimde kim aşkın nişânı var-durur

Âkıbet ma‘şûka ânı irgürür

meâlince iş bu çerçeve yaptıranda mı yoksa işleyende mi eser-i âşkiyyet olduğu tefrîki ğayr-i mümkün [34a] oldu.

Şurası istiğrâbdır ki bir vaktinde Belgrad’a Lihye-i Saâdet getirilmemiş olduğundan ba‘zı münkirîn ve husûsiyle mûmâ ileyh Şeyh Hasan ve Gümüşhâneli Nâib Ârif Efendi ve daha ba‘zılar, Lihye-i Saâdet-i âlî hakkında maâzallâh itâle-i lisân edip, “Şeyh Ma‘rûf Efendi kendi sakalından koparıp Lihye-i Saâdet-i âlî deyü inandırmak istiyor.” sözlerini neşr etdiklerinde her nasılsa azîz-i müşârün-ileyhin

⁴¹ Sırma sanatının adı olduğu düşünülmektedir. Hazırlayan

sem‘-i âliyesine vâsıl oldukda ziyâdesiyle münkirü‘l-kalb olup getirmiş olduğuna nedâmet edip niye getirmesine niyet eyledikde fevkalâde ricâ ve niyâz eylediğimizde bir telini bırakıp diğerini Mekke-i Mükerrreme‘de vâki‘ Cebel-i [Ebî] Kubeys‘de inşâ olunan müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretlerinin hankâhına götürmekliğı karar verdirildi. Bunun üzerine vakt-i ziyâret değil iken hemân bir vakt-i muayyenede ziyâret açılacağı cümle ahâlîye ilân ve dellallar nidâ ettirilip cemiyet-i kesîre peydâh ve hattâ muhâfız bulunan Ağa Hüseyin Paşa dâmâdı Vâsıf paşa dahî gelip hatm-i hâce-i Nakşibendî-yi ba‘de‘l-edâ cümlece salât ü selâma mübâşeret olunup Lihye-i Saâdet vaz‘ olunan kürsi-i muntazâm üzerinde bohçaları açılmağa başlanınca cümley-i bir dehşet ve hayret istîâb edip Lihye-i Saâdetin ziyaretine bed’ olundukda nâib-i mûmâ ileyh olduğu mahalden doğru ziyârete gittikde iki üç hatve kalır kalmaz alâ melei‘n-nâs titremeye başlayıp sıtma tutar derecesine gelip ve düşecek raddesinde geriye avdet ve divâra dayanıp kaldı ve ziyâret etmeğe nasibi olmadı. Ve diğer münkirîn giryân ve nâlân ederek söyledikleri sözlerden nedâmet ve istiğfâr eyleyerek yenân yenân/yegânen yegânen Lihye-i Saâdet-i mübâreki ziyâret eylediler. Artık bir kimsenin şekk ve şübhe edecek yeri dahî kalmadı. Bu keyfiyet böyle oldu.

Yine gelelim sadede...

Beher-yevm ba‘de‘l-asr ve gerek ba‘de’ [34b] l-işâ hatm-i hâce icrâ buyurulmağa mübâşeret olunup cemiyet günden güne şereflenerek “Evlatlarım benim vaktim karîbdır. Gayret edip şeref eliniz benimle gitmesin.” deyü ara sıra nutk-ı azîz zuhûr etmeğe başladı. Bir ahşâm ba‘de‘l-işâ hatm-i hâce icrâ olunup teberrüken kuûdî olarak bir mikdar zikr-i cehrîye mübâşeret edilip halka gayr-i muntazâm sûrette bulunduğundan âyineye geçip tertîbe koymak niyyet eylediğimizde azîz-i müşârün-ileyh vermeyip [izin] böyle bir müddet geçdikte sû-i edeb olarak hod be hod kalkıp azîz-i müşârün-ileyhin mübârek vechine karşı âyineye oturup zikre meşgûl ve halkada bulunan ihvân dahî usûle dikkat ve muntazam sûrette zikr cevelân etmekde iken nâgehân azîz-i müşârün-ileyhin iki kaşı arasında güneş şu‘lesi gibi bir şu‘le zuhûr edip halkada bulunan ihvâna doğru hatlar açılıp ve feyzin cereyânını gördüğümde hemân zikri durğudup bu âcize hitâben, “Sen yerine gel zikr muntazam sûrette cereyân ediyor sen bozuyorsun.” diyerek tekdîr eyleyip emre imtisâlen kalkıp

olduğum mahalle gelip yine zikre meşgûl olundu. Bu cilveye muttali‘ olduğumda azîz-i müşârûn-ileyhe kat ender kat muhabbet ve hulûsum ziyâde olup bu esrârın zuhûrâtını bir ferde açmamış oldum.

Tekyenin ba‘zı mahallerini zînetlemek istediğimizde, “Evlâtlarım bu yapılan zînet dahî îcâp itmezdi. Zînet denilen kalbi temizletip zikrullâh ile zînetlemek lâzımdır. Çünkü şöhretde âfet vardır bu sebebden dolayı şöhret âfet ve ucûbden muhâfaza olunmak için zikr-i hafî efdalü’z-zikr oldu. Yalnız sünnet-i seniyye üzre her şeyde hareket olunmak ile feyz kazanılmış olur. Hattâ rivâyet olunur ki Muhyiddîn-i Arabî *kuddise sırruh* hazretleri buyurmuşlar ki “Kırk senedir kalbimin şöhretine pâsbân oldum ağyârı içine girmeğe yol vermedim. [35a] Bundan kıyas edilmelidir.” deyü azîz-i müşârûn-ileyh zînetden men‘ buyururlardı. Tekyenin havlusu dâr olduğundan etrâfında olan beş aded hânenin mübâyaasına karar verilip alındıkca hedm eyleyerek bahçe ve havluya ilâve edildiyse de ol havâlîde akar su çeşme olmadığından bir kuyunun hafrı tezekkür olunup mahall-i münâsibi bakılırken azîz-i müşârûn-ileyh teşrîf edip hemân mübârek ayağıyla bir mahalle işâret buyurup “Şurası kazılsın, belki hâzır bir kuyu bulunmuş olur.” deyü nutk buyurdukda kazılıp iki arşûn kadar hafır olundukda etrafı mükemmel taş ile örülmüş bir pınar ya‘ni kuyu zuhûr edip tathîrine girişilip beş kulaç kadar derin ve suyu leziz olduğu halde derûnunda bir kebîr mezar taşı çıkıp üzerinde olan yazısı bakıldıkda Nemçeli muhârebesinden evvel hükûmet tercümânı Ahmed Efendi’nin olduğu görülüp cümle tarafında Fâtîha-i Şerîf ile yâd olundu. İşte bunda dahî azîz-i müşârûn-ileyhin keşfi cümlece görülmüş oldu.

Burada bir tuhaf cilvenin dahî derci lâzım geldi. Hîn-i sabâvetten berû bu âcize müstevlî olan baş ağrısına her ne kadar devâ aranıldıysa çâre bulunamayıp ziyâdesiyle ızdırâp vermekden hâlî olmadığı halde bir gün şiddet üzre ağrımağa başlayıp azîz-i müşârûn-ileyh hâne-i âcizâneme gelip bir takım edviyeler tertîb ve mübârek eliyle başıma bağlayıp biraz teskîn olduysa da tamâmıyla ifâkat bulamadım. Ertesi, azîzin huzûruna vardığımda “Başın ağrısı geçti mi?” suâl buyurdukda geçmediği cevâbı verildikde hemân yanında bulunan hâzır ihvânlarla hitâben bunun baş ağrısını taksîm edelim zira kendisi cümle ahâlînin işlerini görmekle ve bâhusûs

ihvânımızın râhatı zımnında ve husûsât-ı [35b] sâirede hizmet etmektedir deyü mübârek ellerini duâyâ kaldırıp cümle âmîn demekde iken her nasılsa terk-i edeb olarak “Azîzim biraz ağrı kalsın.” kelâmını söylediğimde mübârek behceleri müteğâyir olup duâ hitâm buldukda hâzır bi’l-meclis bulunanlara birer mikdâr baş ağrısı zuhûr etdiklerini ikrâr ve beyân etdikleri gibi bu âcizin ağrısı geçip cüz’î eseri kaldı. Ol zaman müşârün-ileyh bendelerine hitâben “Söylediğin ne idi?” cevâbında “Mü’min olan kimesne illet ve zillet ve killetden hâlî olamaz, hâzır bu illete alışılmış diğer illetin kalmaması için niyâz eyledim.” cevâbı üzerine “Fe sübhânallâh” zikr-i tevhîd-i âlî ile sükût buyurdular. İşte ol târîhden el-hâletü hâzihî bi-hamdihî teâlâ himmet-i mürşidâneleriyle mezkûr baş ağrısı def’ olup ziyâde avdet etmedi. Şurası dahî tuhafdır ki atmaca denilen kuş ile bıldırcın oynatmak merâkı bu âcizi istilâ edip bunca seneler mübtelâ iken her nasılsa azîz-i müşârün-ileyhin nazar-ı âlîsine tesâdüf edip “Bu kuş niçün öyle ayaklarından bend olmuş ve el üzerinde gezdiriliyor?” keyfiyeti hikâye eylediğimizde bunun dahî çilesi bu yüzden olmuş deyü sükût buyurdularsa da bi-hikmetillâh ol sene ava gitmek nasîb olmayıp ve atmacanın dahî bendleri alınarak âzâd edildi. Ve fî-mâ ba’d ol merâk bütün zâil oldu. Nutk-i âlîsi iksir gibi te’sîr etmekde olduğu bu kaziyyeden dahî müstebân oldu.

Gelelim sadede...

Azîz-i müşârün-ileyh bu kere dahî Bosna tarafına avdet buyurup kezâlik ihvânlar ile tekyede cem‘ olunup hatm-i hâce icrâ edilmesini emr ve tenbîh buyurdular. Bu esnâda bu âcizin yine Dersaâdet’e [36a] gitmesi îcâb edip hîn-i azîmetde Afganistan tarafından gelip tekyede misâfir bulunan Hâkî Dede nâm seyyâh mesâferet tarîkıyla gelmiş ve tekyeden bir mahalle gitmeyip yalnız üzerinde bulunan bir ceylân postunu döşeyip ibâdetiyle meşgûl idi. Bu âcize hitâben “Siz Dersaâdet’e gidin ben tekyeyi beklerim.” deyü kalmış idi. Dersaâdet’e gittiğimizde müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretlerinden bi’l-yümn ve’l-ikbâl almış olduğum emirnâmelerinde hatm-i hâce-i İmâm-ı Rabbânî’nin icrâsına me’zûniyet ihsân buyurulmuş şöyle ki beher sabah ba‘de’l-istiğfâr yüz kerre salât-ı şerîf okuyup ba‘dehû beşyüz defâ *lâ havle velâ kuvvete illâ billâh* okuyup beher yüz defâsında *el-aliyyü’l-azîm* ilâve edilmesini ve mezkûr’l-aded tamâm eyledikde yine yüz kere

salât-ı şerîf okunmasıyla bunlardan hâsıl olacak sevâbı kezâlik pîrân efendilerimiz hazerâtıyla hâssaten İmâm-ı Rabbânî Ahmed el-Fârûk hazretlerinin ervâh-ı tayyibelerine hediye olunması tavsiye buyurulmuş oldukları anlaşılmış idiye de, emirnâme-i mezbûrede daha îâmâlar olduğu fehminde olamamış idim. Her nasılsa arası biraz geçip ve bin ikiyüz altmış yedi sene-i hicriyyesinde müşârün ileyh Muhammed Cân Efendi hazretlerinin dâr-ı ukbâya teşrîf buyurdıkları haber alındıkda tekrâr emirnâme-i mezkûre mürâcât eylediğimde teşrîf-i âlîlerinin tarakkub eylediğini îmâ buyurdıkları ol zaman anlamış oldu. *Rahmetullâhi aleyh*. Müşârün ileyh Muhammed Cân hazretlerinin keşf ü kerâmât-i âlîsi herkese mâlum olduğundan tafsîl ve tâdâtı ğayr-i mümkün olup fakat bir hâletin beyânıyla iktifâ edelim.

Şöyle ki teşrîf-i ukbâ eyliyeceklerinden birkaç gün evvelce mevcûd bulunan halîfe ve mürîdânını celb ile “Bundan [36b] böyle feyz-i tarîkat-i aliyye-i siddîkiyye mahdûmumuz Muhammed Saîd’e ‘aks edip oraya bî’at edilmesi lâzım geldi.” diyerek bi’n-nefs kendisi mahdûmu müşârün-ileyh Muhammed Saîd Cân efendiden pîr-i tevahhüd bî’atı icrâ buyurdıkda diğerleri dahî imtisâlen ile’l-emr bî’at edip üçüncü gün hemân Muhammed Saîd Efendi huzûruna celb ve karşısına alarak teveccüh ve râbîta ve terbiye-i lâzimesini kemâliyle icrâdan sonra “Bizim vaktimiz tamam oluyor ağzını aç.” deyü emr edip, Saîd Efendi hazretleri dahî ağız açıp muntazır oldukda bir nefes hava ile berâber rûh-i âlîleri cism-i âlîsinden çıkıp tekâmîl-i enfâs ederek zıkr-i Hû’yu onun ağzına ilkâ buyurmasıyla rûh-i pür-enverleri cesed-i cismâniyyesinden çıkıp tarîk-i aşka girerek maksûduna doğru azîmet buyurmuş olduklarından, artık böyle bir zuhûrât fevkalâde müşârün-ileyhe gelince hiçbir zâtta zuhûr vukû‘ bulmamışdır. Her ne kadar *Reşahât* ve *Nefehâtü’l-üns*⁴² ve *Şekâ’ik-i*

⁴² Abdurrahman-ı Câmî’nin (ö. 898/1492) Ali Şîr Nevâî’nin isteği üzerine kaleme aldığı sûfî tabakat kitabıdır. Tam adı “*Nefehâtü’l-üns min hazarâti’l-kuds*”tür. Eserin giriş bölümünde *er-Risâle, Keşfü’l-mahcûb, ‘Avârifü’l-ma’ârif, Mefâtihu’l-ğayb* vd. eserlerden yararlanarak bir takım ıstılahları açıklamıştır. 600’den fazla sûfinin biyografisine yer vermiştir. Son bölümde 34 âbid, zâhid ve ârif kadının biyografisine rastlanmaktadır. Lâmiî Çelebi tarafından Fütûhu’l-mücâhidîn li-tervîhi kulûbi’l-müşâhidîn ismiyle Anadolu Türkçesi’ne çevrilmiştir. (İstanbul 1270, 1289, 1980). Tercüme-i Nefehât diye meşhur olan Lâmiî tercümesinin iki sadeleştirilmiş neşri bulunmaktadır (haz. Kâmil Candoğan – Sefer Malak, İstanbul 1971; haz. Süleyman Uludağ – Mustafa Kara, İstanbul 1995). (Bkz.: Süleyman Uludağ, “Nefehâtü’l-Üns”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2006, c.32, s.521-522)

*Nu'mâniyye*⁴³ ve bunlara mümâsil daha nice evsâf-ı evliyâullâha dâir olan kitâbât verseler de envâ-ı zuhûrâtlar görülmemiş ise de bu hâl birinci kuvve-i kerâmetden addolunsa şayestedir. Hemân Cenâb-ı Erhamü'r-Râhimîn hazretleri şefâatlerine nâil eyleye, âmîn. Güzelce dikkat oluna.

Muhammed Kâmil Paşa akdemce Belgrad muhâfızı bulunduğ u müddetde kendisi birtakım dervişlik yolunda bulunmuştu. Ol zaman bu âciz turuk-i aliyyeye intisâbım olmadığından girmekliğı her ne kadar ârâm yolunda bulunmuş idiyse de tab'a muvâfık mürşid ittihâz eyleyecek bir zât görememiş olduğumdan vakt-i merhûne ta'lik ve öyle bir zât görülür ise hizmetine girileceğı cevâbıyla ibrâmları men' olunuyordu. Bu kere Dersaadet'de kendisiyle görüşölüp "Bâb-ı Âlî'nin alt tarafında Safvetî Paşâ Tekyesi'nde"⁴⁴ Hâliidiyye'den bir zât-ı âliyyü'l-kadr var git ondan inâbe eyle." dedikte intisâb etmiş olduğumu [37a] bi'l-münâsebe beyân etdiğimde meğ erçe kendisi müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretlerine bir nev' iğbirârı olduğ unu tamâmiyle meydâne vermeyerek, "Çünkü tarîk-i Nakşibendiyye dâhil olmuşsun, git oradan tarîkini tashîh eyle." deyü ibrâm gösterdikde hemân müntesib olduğ um tarîkde "İliş iğim yok ki tashîhine muhtâc olayım fakat emrine imtisâlen gidip ol zâtı bir kere görmüş olurum." diyerek ertesi gün tekye-i mezkûra gidip Bağdat taraflarından Abdolvahhâb⁴⁵ veyahut 'Abdulğ anî Efendi isminde bir zât ve oranın post-nişini olduğ unu ekleyip yanına girdiğimde ziyâdesiyle iltifât buyurup,

⁴³ Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin (ö. 968/1561)bu eseri Osmanlı ulemâ ve meşâyihî hakkında kaleme alınan ilk ciddi biyografi sözlüğüdür. Eserin tam adı "*eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâ'î'd-Devleti'l-Osmâniyye*"dir. On tabakadan oluş an eserde, nüshalar arasında farklılık olmak üzere 350'den fazla âlim ve 150'den fazla şeyhin kısa hayat hikâyeleri anlatılmıştır. Müellifin sağ lığında eser tercüme edilmeye başlanmış ve müellifinin izniyle Muhtesibzâde Mehmed Hâkî tarafından 967'de (1560) Hadâiku'r-reyhân adıyla, birkaç yıl sonra Derviş Ahmed Efendi tarafından ed-Devhatü'l-irfâniyye fî ravzati'l-Osmâniyye adıyla, Mehmed b. Sinânüddin tarafından da Menâkıbü'l-ulemâ adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Eserin birçok tercümesi zeyli ve telhisleri yapılmıştır.(Bkz.: Abdülkadir Özcan, "*eş-Şekâiku'n-Nu'Mâniyye*", **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul 2010, c.38, s.485-486)

⁴⁴ Safveti Paşa tekke binası, Maliye Nazırı Musa Safveti Paşa tarafından 1845 yılında Sirkeci'de inşa ettirilmiş, İstanbul'da zamanın önemli Hâlidî dergahlarından biri olarak hizmet vermiştir. (Bkz.: (Çevrimiçi) <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/tekkeler/12/safvet-pasa-tekkesi/1045>, 5 Haziran 2022.

⁴⁵ Burada bahsedilen şahıs, Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden Abdülvehhâb es-Sûsî olup İstanbula gönderilen ikinci halifedir. Ancak kısa sürede ciddi bir nüfuz kazanması sonucunda şeyhi Hâlid-i Bağdâdî'den ayrılıp kendi adı altında ilerlemek istemiş ve Hâliidiyye içinde iktidar tartışması patlak vermiştir. Bunun üzerine tarîkatten tard edilmiştir. (Bkz.: Hamdi Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 1997, c.15, s. 284.)

hattâ oturduğu postu üzerine aldı. Ba‘de’l-muhabbet çünkü gelinmiş oldu bir suâl eylemek dahî îcâb eyledi. Şeyh mûmâ ileyhe hitâben “Bir müşkilim vardır, hall etmek için geldim. Hazret-i Muhammed Cân ve Hazret-i Hâlid Efendiler Abdullâh-ı Dehlevî hazretlerinin çerâğ ve halîfeleri iken ve kendilere ta‘lîm olunan tarîk-i Sıddîkiyye-i Nakşibendiyye’nin hafî koluna İmâm-ı Rabbânî hazretlerinden sonra tarîk-i hafî-yi Müceddidiyye-i Nakşibendî dahî tesmiye ediliyor. Bir havzdan su içilirken ve feyz oradan şu‘le verip mürîdânı ihyâ ederken sebep ne oluyor ki müşârün-ileyhimâ hazerâtının evlâd ve ihvânları meyânelerinde bir nev‘ şekerrenklik bulunuyor. Bu ise bir mahalden feyz alınca meyânede ziyâdesiyle muhabbet olmak ve yek vücûd bulunmak ve ihvân nazarıyla birbirlerine bakıp hiçbir şey dirîğ etmemek lâzım gelirdi.” deyü suâl-i âcizâneme cevaben “Senin ilişiğin nerededir?” Cevâbımda “Seyr-i tarîk ve sülûkda zerre kadar şübhe ilişiğim yoktur. Fakat meyânede şu görünen muhabbetsizlik neden îcâb ediyor?” Bunun üzerine bir çâryek kadar râbıtaya varıp bîdâr oldukda ilişiğin nedir tekraren suâle cevâb-ı [37b] mezkûru tekrâr eylediğimde “Şimdi sana cevap veremem cum’a günü buraya gel.” dedikde ben dahî kalkıp yevm-i mezkûrda cum’a namazını ba‘de’l-edâ tekye-i mezbûre gitdiğimde yüzden mütecâviz ihvân cem‘ olmuş olduğundan hemân semâhâne açılıp cümlesi girdikde şeyh-i mûmâ ileyhın emriyle bizi dahî meyânelerine alıp dâhil-i halka eylediler. Semâhânenin kapı ve pencelereleri kapanıp tesbîh taşları dağıtılıp usûl-i hatm-i hâcegân icrâ buyuruldu. Yalnız bâlâda beyân olunan altı münâcâta müdâvemet olunmadiysa da bunda bir be’s olmadığı gibi mezkûr münâcâtlar hatm-i mezkûr teferruâtından olmayıp teberrüken müdâvemet edilmektedir. Bunun akabinde râbıta-i şerîfe varılıp bir mikdâr mürûrundan sonra ihvânın ekserîsi hangi derecede ise kâle Habîbullâh sallallâhu aleyhi ve sellem جَذْبَةُ [Allah’ın kula olan cezbesi, iki cihan halkının amellerine denktir.] sadaka Resûlüllâh hallerince cezbelerine girip ve sıfat-i hayvâniyyeleri neye meyyâl ise ol sınıftan dem vurmak sadâları zuhûr edip bu hâlin üzerine şeyh-i mûmâ ileyhe teveccüh başlayıp birer birer ihvân teveccüh eyledikçe teksîr-i sadâ olarak cümlesi kendilere gelip ba‘de’d-duâ tekkeden çıkıldı. Bunlara ruhsat olarak dağıldıklarında şeyh mûmâ ileyh yalnız kalınca yanına girip kezâlik iltifâta nâil olduğumda “İlişiğin nedir?” deyü cevâbı tekrar buyurdukda “İhvânlar

meyânında olan şeker-renklik neden ve Muhammed Cân hazretlerinin evlâdlarını ve diğer tarîk-i Nakşibendî sâliklerini niçün kabûl etmiyorsunuz?” suâlini tekrâr eylediğimde ol zaman “Sen *Raşahât*’ı mutâlaa eyledin mi?” suâl buyurup okuduğumu beyân etdiğimde “Hazret-i Ubeydullâh bir gün ihvâna teveccüh buyururlarken arada mâni‘-i teveccüh olacak bir râiha ve odanın içinde aradıklarında bir âmânın asâsı bulunup **[38a]** taşra çıkardıkları ve usûl-i tarîkatde ihvândan başka meyâne-i ihvânda bulunur ise mâni-i teveccüh olup mürîdânın feyzine hâildir. Ve işte gördüğün bu usûl böyle cârî ve kapalı iken Muhammed Cân Efendi hazretleri feth-i bâb edip ezğayr-ı herkes gelip halkaya dâhil olduklarından Hazret-i Hâlid kendisine bu sebebdan dolayı biraz gücenip aralarında tahrîran muhâvereler olduğundan şeker-renklik peydâh olmasına sebep bundan olmalıdır. Çünkü müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretleri feth-i bâb eyledi. Bundan sonra gelecek evlâd ve halîfeleri dahî setr etmeyip o yolda hareket edecekleri nümûdârdır. Bu küşâd ise usûl-i tarîkatda yokdur.” deyü bu tafsîlâtı beyân buyurdukda “İki zât meyânelerinde olan bir nev‘ iştihâd bahsi demek olup bu keyfiyet ise beyne’l-ihvân şeker-renk olmak îcâb etmez. Bizler onların derecesine gelirsek ol zaman belki bir söz demeye hakkımız olabilir. Yoksa sülûkda bulunan mürîdân-ı ihvân birer sûretle buğz eder veyâhud muhabbeti dûn ederler ise feyzlerine mâni‘ olmaz mı ve muahharan emr vukû‘ bulur mu ve telkîn-i tarîkat-i aliyyede ve seyr-i sülûkda bir gûnâ mübâyenet var mıdır?” dediğimde “Fi’l-hakîka onlar büyük zâtlardır bizim söz karıştırmağa hakkımız olamaz ve kâffe-i ümmet-i Muhammed birbirlerine ziyâdesiyle muhabbet eylemesi vâcibdir. Husûsiyle tarîkat-ı aliyyeye müntesip bulunanlar ve bu şeker-renklik üzerine meyâne-i ihvânda muhabbetsizlik olan kendini tanımamış olanlardır. Ânınçün feyzleri dahî nâkıs kalıyor. Ve seyr-i sülûk ve telkîn-i tarîkat-ı aliyyede zerre kadar mübâyenet yokdur. Fakat dediğim gibi tarîkimizde vakt-i teveccühde halvette olmak lâzımdır, halkaya adamın girmesi olamaz ve usûl-i setr-i tarîkat-i aliyye neden îcâp ettiğini bugün muttali‘ olduğumuz ve istifsâr eylediğim emr dahî vukû‘ bulur.” deyü buyurduklarında **[38b]** “Fi’l-hakîka ihvânı bugün mest etmiş olduğu ve halâvet-i zikrin cezbesi böyle mahfî üzre bulmaları lâzım gelir. Çünkü alenî olmuş olsa pek çok avâm gelip ziyâretlerinde bulunurlardı ve bu hallerine cehâletleri sebebiyle maâzallâh belki itâle-i lisân ederek varta-i berzâha

düşmelerine sebep olurdu. Cümle-i vikāye dahî lâzımdır. Ancak zannıma bugün müşâhede eylediğime göre bu hallerden çar çabuk halâs olmadıkları yed tuttukları zâta temâmiyle râbıta etmeyip azîzlerinin mâfevkında bulunan müşârün-ileyh hazret-i Hâlid Efendi'ye râbıta etdiriliyor. Bu ise ani'l-ğıyâb eşkâl-i tâm bilemeyeceğinden behemehâl tûl müddet, hâl-i cezbede kalmaları îcâb eder. Onlara lâzım gelen delilini bilip her bâr oraya râbıta etmekde ve bir de müdâvemet-i zikrde *Allah Allah* ezkâr-ı âlîsinde ibtidâ ki ism-i Celâl zamîr ile kırâat ediliyor ise ol zaman *Hû* ismi dahi zahir olur. İsm-i Celâl sıfat-ı celâl olunca sâlike ziyâde âteş vereceğinden meyânede *Hû* ismi dahî tekrar ve zikr edildikçe *Hû* ism-i âlîsi ise cemâl sıfatı olduğundan bi't-tab' âteşi mahv edip ol sâlik beher gün beşer bin ism-i Celâl'e müdâvemet etdikde fazla olarak iki bine karîb ismi *Hû* dahî zikr etmiş olacağından bu hâl ile müdâvemet-i zikrinde hâl-i cezbe tadrîcen geçirmiş olur. Ve mezkûr *Hû* isminin ilâvesi müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretlerinin ta'lîminde görülmüştür. Bu cihet ile vakt-i teveccühde kapı ve pencereleri setr etmek iktidâ etmez. Çünkü bunun üzerine ihvânlarda ol derece eser-i âteş-i zikr zâhir olmaz ve kezâ cezbe de ilişip kalmamış olur ve kezâ ne terakkî-i feyz kendisine günden güne zâhir olmuş olur. Hâli cezbe ise, sâlikin birinci hâli [39a] olup, enâniyelik perdesini ya'ni "Oldum" hülyâsına dūçâr dahî olmamış olur. Binâenaleyh beyân olunduğu üzre küşâd etmesi müşârün-ileyh Muhammed Cân hazretlerine ma'nen emr ve işâret var ise ol zaman perde açık kalamaz ve tahkîki dahî üzerimize dahî lâzım gelmez. Hemân beyne'l-ihvân muhabbet edilmek ve tefrîk-i muhabbet edilmemek iktidâ eder." diyerek böyle bir muhabbetler meyânede cereyân edip şeyh-i mûmâ ileyhe vedâ ettiğimde, bu âcize duâ ederek müfâratımız vukû' buldu.

Bir müddetden sonra Dersaâdet'den avdet ve Belgrad'a geldiğimde bâlâda zikri sebkât eyleyen Hâkî Baba nâm seyyâh bu âcizin Dersaâdet'e azîmetimden birkaç gün geçer geçmez dâr-ı ukbâya teşrîf ve tekye kabristânına defn olunup tekye beklerim demiş, meğerçi irtihâl-i dâr-i bekâ edeceğini îmâ demek olduğu anlaşılmış oldu. *Rahmetullâhi aleyh*. Fi'l-hakîka ilâ nihâye tekyenin bekçiliği me'muriyetinde kaldı.

Gelelim sadede...

Arası çok müddet geçmeyerek azîz-i müşârün-ileyh Şeyh Abdullâh Ma'rûf Efendi hazretleri harem-i âlîleriyle mean Belgrad'a teşrîf buyurdular. Bu kere dahî haylice kesân gelip intisâp eyleyerek nâil-i murâd oldular. Şeyh-i mûmâ ileyh ile ânifen beyân-ı sohbetleri min evvel ilâ nihâye azîze tafsîl ve hikâye eylediğimde ifâde-i mezkûr yolunda olduğu ve hâl-i cezbîyetleri *Hû* ism-i celîlesi müdâvemet olunmadığından başka ekser-ı râbîta müşârün-ileyhe, Hazret-i Hâlid'e eylediklerinden müddet-i medîde sâlik ol halde kalmasına müeddî ve bir de hâl-i cezbeye sâlike bir mikdar ferah verirse de ekserîsi "oldum" efkârına sapıp kendisine enânîlik ve ucb gelerek ol derecede kalmasına sebep olur. İlerisinde feyziyyât alamazlar. Bu ise sâlike enânîlik ve ucb gelmeksizin ve hâl-i cezbeden lezzet **[39b]** almaksızın geçirilmesi elzemdir. Bunun üzerine usûl-i zikrde *Hû* isminin ism-i Celâl ile birlikte zikr etdirilmesi behemehâl o misillü hallerde eyleyip kalmasına ve terakkî-i fuyûzât eylemesine bâdî olduğundan onun için *Hû* ismini ilâve buyurulmuştur.

Bu havâlîde Hâlidî kolu deyü tarîk-i hafî-yi Nakşibendiyye tesmiye ediliyor. Bu tesmiye ise galattır. Çünkü Hâlidî kolu yoktur. Yukarıda beyân olduğu vech üzere müşârün-ileyh Hazret-i Hâlid, Abdullâh-ı Dehlevî hazretlerinin halîfelerindendir. ve Muhammed Cân hazretleri ve daha başka zevât şeyh-i müşârün-ileyhden uyanıp hilâfet almışlardır. Her biri irşâd-ı ibâdla meşgûl bulundukları derkârdır. Bu halîfelerden her biri isimleri üzerine tarîk mi tesmiye etdirmesi lâzım gelir. Bu ise olamaz. Cümlesini yine tarîk-i Nakşibendiyyeye müntesip olmaları iktidâ eder ve kavl add edilemez. Fakat ol vechle ya'ni Tarîk-i Hâlidî tesmiye edilmesine sebep şu oluyor ki, tafsîl kılındığı üzre müşârün-ileyh 'Abdullâh Dehlevî hazretleri müşârün-ileyh Hazret-i Hâlid'e hilâfet verip, Rûm taraflarının irşâdına me'mûr edince, tarîk-i hafiyye-i Nakşibendî usûlü bu havâlîlerde ol zamana gelince tamâmiyle neşr edilmemesinden ve Rûm havâlîsine kemâliyle şüyûh bulunmamış olduğundan bunun *kemâ hüve hakkuhâ* neşri için müşârün-ileyh hazret-i Hâlid Efendi me'mûr buyurulmuş olduğundan, "Hâlidî" deyü isim verilmiş ve hattâ cennet-mekân Gâzî Sultân Mahmûd Hân hazretlerinin evân-ı hilâfetlerinde müşârün-ileyh tarafından me'mûr iki zât Dersââdet'e gönderilip neşr-i tarîke mübâşeret etdiklerinde râbîta husûsundan dolayı beyne'l-ulemâ vukû' bulan mübâhesede me'mûr-ı mûmâ ileyhimâ taraflarından bir nehc-i şer'î verdikleri cevâb ya savâb tahsîn edilerek pek

çok [40a] zevât mezkûr tarîk-i Sıddîkiyyeye intisâb etdikleri dahî derkârdır. Şu kadar var ki müşârûn-ileyh Hazret-i Hâlid tarafından gönderilen zâtlar her ne kadar daha tamamiyle irşâd-ı ibâda ya'ni hilâfete kesb-i istihkâk edememişler ise de tarîk-i aliyyenin bir an evvel neşri ise elzem etdiğinden ve husûsuyle müşârûn-ileyhin nutk-i âlisi ahkâmından bulunduğundan hemân yalnız telkîn-i hafîye-i Nakşibendiyye me'zûn olup ve râbita-i şerîfi kendisine ya'ni müşârûn-ileyh Hâlid Efendi hazretlerine edilmesini emr ve tenbîh eylediğinin üzerine Hâlidî kolu add edilmesine başkaca bâis bir keyfiyet olduğu emr-i âşikâr ve ehline dahî mâlumdur. Bu ise râbita-i şerîfe ğıyâba edilince behemehâl sâlike ziyâde ateş vereceğinden bâlâda beyân olduğu üzere bi't-tab' setrde bulunmaları lâzım gelir. Eğerçi açık olarak icrâ edilmiş olsa sâliklerin ol hâli bir takım avâmın nazarına düşüp halâvet-i zikre ve teveccühe mâni' ve mürîdânın şevkini gâib etdirmeğe sebep-i müstakille olacağına binâen bu hâliyle setrine eşedd lüzûmu olduğu bu dahî ehlinin mâlumudur fefhem.

Tarîk-i aliyye-i Nakşibendiyye'nin Silsile-nâme'sini bu âcize vermiş olduğundan bir sûreti teberrüken bu mahalle zabt edilmiş olduğundan ve oraya mürâcaat edilince nerelerden ve hangi zevâtdan feyz tecellî cereyân etmiş ve etmekde bulunduğu anlaşılmış olur. Ol zaman Hâlidî kolu olmadığı bilinmiş olur. Çünkü usûl-i tarîkde olmayan şeyleri ihdâs câiz olmaz. Her ne kadar müstahsen dahî görülmüş olsa ilâvesi ise megerçi Cânib-i Risâlet-penâh Efendimiz *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem*den ma'nen emr ve fermân şeref-sudûr buyurulmuş ola, deyü buyurdular. Hâl-i âcizânemden burada bir vukû'âtın derci hâtıra gelmiş olduğundan beyânına ibtidâr olunur:

[40b] Müdâvemet-i hakirânem günden güne terakkîde olup mücâhede-i nefsde tamâmiyle galebe eylediğimi ve "Azîzim tarafından her ne emr olursa icrâ ederdim." me'mûlünde idim. Hattâ ağzıma bir ciğer verip de çarşı ve pazarda gezdir deyü buyursa hândânlığıma bakmayarak icrâ eylerim zanneylmekte idim. Meğerçi bir mikdâr ucb gelmiş olduğunu derk edemeyerek bu halde iken mevlûd-i şerîfin kırâati günü gelip ihvân ve gerek gelecek ahâlîye şerbet ü şeker tevzîin hizmeti taraf-ı azîz-i müşârûn-ileyhden bu âcize emr buyurulup, ol gün ahâlîden pek çok kimse cemiyete gelip mevlûd-i şerîfe başlamaksızın alâ melei'n-nâs bilâ sebep azîz-i

müşârûn-ileyh hazretleri hizmetden dolayı bir nev' tekdîr yüzünden bu hakîre görününce herkese taaccüp geldiği şöyle dursun, hemân nefs-i emmârenin mel'anetine dokununca kabarıp ve ne edeceğimi şaşırtarak öyle bir hâl-i buhrânda türlü türlü efkâr-ı fâsideye sapıp maâzallâh terk sıralarına gelir gelmez bi-himmet-i azîz der-akab kendime gelip men'inde bulunmuş oldumsa da mel'anetinden nâşî azîz-i müşârûn-ileyhe gücenip ne hâl ise mevlûd-i şerîf hitâm buldukda, fakîrhâneye gelip artık azîzin semtine gitmemeğe kasd eylemişdim. Ertesi gün azîz-i müşârûn-ileyh hazretleri ihvândan Hâfız Mehmed Efendi ile birlikde hânemize gelmekde olduğunu gördükde her zaman istikbâl eylediğim mahalle kadar gitmemeyi, yalnız oda içinde istikbâl etmeyi niyyet eder etmez yine ke'l-evvel istikbâl etmek, çünkü fakîrhâneye teşrîf ediyor gücendiğimden haberdâr etmemeyi tasavvur edip hulâsa-i kelâm nerdübân ayağına çıkıp selâmına muntazır oldum. Hîn-i teşrîflerinde ba'de's-selâm ale'l-amyâ, "Gel bakalım nefesine gâlib olduğunu anladın mı? **[41a]** Halvetde oturup ben nefsimi gâlib oldum, şeyhim her ne emr eylese icrâ ederim diyerek bayağı kendine ucb getirip zimâm-ı mücâhede nefsin yed-i menhûsuna geçirmiş idiniz. Nefsine gâlib olan ve ol iddiâda bulunanlar, dünkü gün sûret-i mahsûsada olunan hiddete dayanamayıp, gün-â-gün efkâr-ı mel'anete seni sevk eyleyip hattâ bizlere gücenip semtimize uğramamak niyyetine seni düşürdüğünü müşâhede edebildin mi? Öyle efkârlara ve gün-â-gün şeylere nefs-i emmâre insanı ilkâ eder fakat sâlik tecrübeden hâlî olmamalıdır ve seni bu beldede tekdîr edecek bir kimse var mıdır? Olmadığından, tecrübesiz kalıp dâmen-i nefs-i emmâreye ilişip kalmış olurdun. Ve terkden murâd: Mevcûd olan mal ve evlâd ve emlâk terki değildir. Hemân mal ve evlâd ve câh ve rûtbeye muhabbet olmayıp cümle sana emânet yarın vefâtında bunlardan bir şey alıp götüremediğinden senin mal ve emlâk ve sâire mâlik olmadığı gibi evlâd ü ıyâl ve akrabâların dahî ismini bile yâd etmez. Bu cihetle mürid, mevcûdunu emânet ve gayrın malı olduğunu bilip ona göre mevcûdiyle müftehir olmamak lâzım gelir. Ya'ni kalb-i selîmden başka a'lâ mal ve vâriyet olamaz. Bu cihetle öyle vâriyet içinde nefs-i emmâremi ele aldım diyerek mel'anetine aldanmak olamaz. Zîrâ abâ içinde bulunduğu gibi kabâda dahî bulunur. Ve lâkin kabânın mücâhedesı kat ender kat ziyâde olduğu gibi derecesi dahî ziyadedir. Binâenaleyh her ân ve zamanda nazar-ı dikkatden hâlî olmayıp kalben ve

kâliben hubb-ı fillâh olmaklık efkârından ayrılmayarak nefis-i emmâre ve şeytân mekrinden emîn olmamak lâzım gelir.” deyü bu emr-i şifâhîyesini istimâ’ edince bu dahî azîz-i müşârün-ileyhin mahz-ı kerâmeti olup bu defâ dahî bu hakîri hem irşâd ve hem dahî ve dâmen-i nefis-i **[41b]** emmâreden ve mekr-i şeytândan halâsı demek olduğunu derk ve ibân edip hemân kalkıp cümle hatâlardan istiğfâr eyleyerek mübârek dest-i şerîflerini tekrâr bûs eyledim. Bundan sonra nefis-i emmârenin böyle bir iğvâsıyla “oldum” diyerek ucbdan ictinâb ve mekrini derpiş-i nazar-ı dikkate alarak *elhamdulillâh* bu irşâdda dahî küllî vartalardan halâs oldum ve bununla berâber mezkûr abâ ve kabâ ta’bîrine dâir bir hikâye istimâ’ etmişdim. Burada derci lâzım geldi:

Hacı Bektâş-ı Velî *kuddise sirruh* hankâhda iken mürîdânından birisi oldukça biraz terakkîye kadem basıp ba’zı esrâr-ı ilâhiyeye vâkıf oldukda ihvânlara hitâben “Acabâ abâda ya’ni fakr hâli ile me’lûf olân mürîdâna zuhûra gelen esrâr, kabâda ya’ni zengin olan mürîdde dahî olabiliyor mu?” diyerek bu sohbetde iken müşârün-ihayh Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri nakîbe emr edip “Fûlan dervîşi buraya celb eyle.” Ol dahî dâvet edip huzûruna getirdikde, “Rûm tarafına seyâhat verildi deyip der-akab yola revân buyurmuş dervîş dahî sebeb-i seyâhatini bilmeyerek bir müddet dolaşdıkdâ meselâ Edirne gibi bir şehre gelirken bir nev’ taâm hâtırına gelip arzusunu fevkalâde kendisinde müştâk bulup, bu efkâr ile şehre duhûl ederken ol şehrin ma’mûr ve handânından bir zât teb’asına emr edip “Fûlan zokakda bir fakîr dervîş geliyor, karşı gidip ve alıp buraya misâfir edesiniz ve doğruca yanıma getiresiniz.” Onlar dahî istikbâl edip “Buyurun, fûlân konakda mihmân olacaksınız.” diyerek önüne düşüp konağa gelip öyle yol hâliyle konak sâhibinin odasına getirilip izz ü ikrâm edilip “Dervîş **[42a]** yoldan geliyor taâm yememiştir, fûlân nev’-i taâmı matbahdan alıp getirin ve keşkûl ve teberini alıp kendi odasına ta’lîk etdirdikde dervîş bu hâle taaccüb edip, “Bu hâne sâhibi istek ve arzusunda bulunduğum taâmı böyle sipâriş edişi kerâmet gibidir.” kendi kendine tasavvur ederken taâm gelip ekl eyledikde hâne sâhibi ile efvâhî sohbetlere girişip imrâr-ı vakt eyleyip sâat on mahallî olunca sâhib-i hâne merkûm dervîşe hitâben “Biraz çarşı ve pazarı dolaşalım.” diyerek birlikde kalktıklarında arkalarında köle ve uşakları gelirlerken “Sizin lüzûmunuz yokdur, biz dervîş ile biraz dolaşıp geliriz.” Cümlesini hânede

bırakıp ikisi çıkıp muhabbet ederken şehrdan taşra meselâ Dersââdet yolunu alarak bir müddet gittiklerinde dervîş az sonra arkasına bakıp şehrdan hayli mesâfe çıktıklarını ve ahşâm dahî tekarrub eylediğini görünce nereye gitmekde olduklarını hâne sâhibine suâle mecbur olup “Yâhu erenler, bizler nereye gidiyoruz işte ahşâm oldu şehir ıraklandı avdet edelim zîrâ işâ‘ vaktine kadar konağa gelinemez.” dedikde, “Seninle seyâhata çıktık şehrin uzak yakınlığı bize lâzım değildir, muhabbetimize bakalım. Nerde nasîb ise orada beytûtet ederiz.” redd-i cevâb eyleyince dervîş tekrar söze ağâz edip “Çünkü seyâhate gidecek imişsin. Niçün haber vermedin keşkül ile teberim konakda kaldı.” der demez cevâben “Ey dervîş sen el ân bir keşkül ve teberden geçmemişsin ve niçün haber vermedim deyü bana hitâb ediyorsun ya ben bunca câriye ve köle ve uşak ve konak ve saltanatımı terk edip de seninle seyâhate çıktım. Bunları tasavvur [42b] etmekliğin lâzım gelmez miydi? Böyle bir keşkülden geçemeyip de himmet-i azîz ile biraz ısrâra âgâh olunca abâda olduğu gibi kabâda dahî var mıdır diyerek tekyede eylediğin tefekkür ve ucb üzerine mahza seni irşâd için Bektâş-ı Velî hazretleri bu havâlîlere seyâhat vermişdir. Abâda bulanlardan kabâda dahî bulanlar bulunur, daha makbûl ve mu‘teberdir. Zira tarîkatda terk denilen söz hubb-ı dünyâ ve mâsivâyı gönülden çıkarıp hubb-ı fillâhdan başka bir şey’e muhabbet kalmayıp cümle mevcûdâtı emânet bilip ne dünyâ ve ne dahî ukbâ ve ne evlâd ü ıyâl muhabbetine mâil olup ve bunların muhabbetlerinden bir zerresi kalbe duhûle yol vermeyip kişi kalbine pâsbân olmak ve her nefes ve ânda vukûf-i kalbinden hâlî olmayarak dâimâ kendini huzûrda bilip Cenâb-ı Âlimü’s-sırrı ve’l-hafıyyât hazretleri kalbine nazar etmekde olduğu bilip de şurada daha bir temsîl ile lüzûmunu beyân ve sen dahî kâni‘ olursun. Meselâ deseler ki senin odana ziyâret için hünkâr gelecek acabâ ne denli tekellûf edersin ve ne derece odanın nezâfete ve temîzine şitâb ü kıyâm edersin behemehâl kudretin taalluk ettiği ve vüs‘atin yettiği derece temizleyip bir hâl nezâfete koymuş olursun. Hünkâr ise bizim gibi mahlûk ve benî âdemden ma‘dûd ve Cenâb-ı Rabbü’l-İzzet hazretlerinin kulu iken derûn-i odada bir fenâlık ve çirkâb ve râiha-i kerîhe ve bir gûnâ muğâyir-i âdâb şey görmesin deyü cehd edeceğin derkârdır. Böyle bir kula bu derece hürmet ve riâyet etdiğinde ya Cenâb-ı Rabbü’l-âlemîn hazretleri her ân ve zamanda kalbe nazar etmekde olduğu bunca âyet-i kerîme ve ehâdis-i nebevî *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* ile müsbet

iken [43a] nasıl olur ki envâi gûnâ çirkâb ve bir takım havâtîrât ve muhabbet-i âhar ile ve şerâb ve ırâkı ve râiha-i kerîhe ile kalbin hânesini doldurup ve huzûr-ı Rabbü'l-Müsteâna koymaklığı nasıl kabûl edilebilir ve *kıs alâ hâzâ* mâsivâyı kalbe ilkâ etmek akl kârı ve mü'min şânı değildir. Kabâda nefsiyle mücâhede etmek ibâdet ve daha zordur. Şöyle ki, kabâda ya'ni ğınâda her şey mevcûd olup ve bâhusûs gece yatak odasında senin için mükemmel pamuk ve kuş tüyü ile memlûen nefis yatak ferş olunmuş ve derûnuna girip istirâhat-i beden etmek elinde iken muhabbet etmeyip de yalnız bir kuru seccâde üzerinde yatmak ve uykunun en lezzetli vaktinde yine kalkıp ibâdet eylemek ve et'ime-i nefîse var iken yemeyip kuru etmek ile kifâf-ı yevmiye etmek mücâhedesini kolay mıdır? Abâda ise haddi zâtında bir şeye mâlik olmayıp tecrübe-i nefis ederek esbâbı bulunmadıkça cüz'î mücâhede ile kazanılabilir. Bu cihetle mertebesini abâda bulandan kabâda bulanlar daha makbûldür. Velâkin kâdirlerdir ey derviş. İşte bu âciz tarafından seni irşâd etmeklik için müşârün-ileyh Bektâş-ı Velî Hazretleri bu taraflara seyâhat vermiştir. Bu bir mahall-i imtîhân ve mezrai dâri'l-âhirettir. Dünyâda ne ekersen onu âhirette bulursun ve saltanat-ı ulûhiyetde her şey bulunur.” deyü derviş ile avdet etmişlerdir. Bundan fehm olan tamâmiyle kalb-i selîm olmaklığa cehd ve muhabbet-i âharı kalbden sürüp çıkarmak vukûf-i kalbinden bir sâniye kadar hâlî olmamak hubb-ı Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet'e ve hubb-i Resûlullâh *aleyhi's-selâm* ile memlû' etmek mü'mine farz-ı ayndır. Şurada dahî bir keyfiyetin derci lâzım geldi: [43b] Fahr-i âlem *sallallâhu teâlâ [aleyhi] ve sellem* Efendimiz hazretleri bir gün Hazret-i Ebû Bekri's-Sıddîk *radiyallâhu teâlâ anh* hazretlerine hitâp buyurub: “Yâ Ebâ Bekr mevte hangi vaktlerde tefekkür ediyorsun?” Cevab-ı âlîsinde: “Yâ Resûlallâh her nefes çıkdıkça ‘acabâ ‘avdet eder mi ve nefes aldığım zaman ‘acabâ vukûf-u kalbiyeden hâlî midir, deyü efkâr ve endîşesinden hâlî değilim.” buyurduklarından ey ihvân fefhem.

Gelelim dersimize...

Azîz-i müşârün-ileyh Ma'rûf Efendi hazretlerine mûmâ ileyhâ Zarîfe Hanım tarafından hürmet ve emr-i azîze inkıyâdi fevkalâde olup bundan dolayı ba'zı ihvâna gıpta vâki' olup bayağı müşârün-ileyhe olan hulûslara ğubâr gelmeğe başlamış idi. Hattâ birincisi bu âcize ve mûmâ ileyh Hâfız Mehmed Efendi'ye ve birâder Monla

Ahmed'e ve Reîs Efendi Câmîi imâmı Hacı Muhamed Efendi'ye ve Hacı Alûs [?] ve Monla Emîn ve daha bir iki kesânda bu efkâr-ı fâside zuhûr ya'ni "Bu hâtun bu derece azîze hürmeti nikâh olmakdır ve azîz hazretleri niçün kendisine pek ziyâde iltifatlar ve teveccühler ediyor?" diyerek nefs-i emmârenin teşvîkiyle bayağı bulanmağa başlamış olduğumuzdan tashîh-i efkâr etdirecek ve nîkâbet husûsî istişâre edecek rehberimiz ya'ni bizlerden mukaddem azîz-i müşârûn-ileyhe intisâb etmiş ve seyr-i sülûk görmüş ve nefs-i emmârenin hîle ve fesâdına oldukça âgâh ve tarîk-i aliyyede ve huzûr-ı azîzde ne bulunmaklığı ta'rîf eyleyecek bir kimesne bulunmayıp bâlâda beyân kılındığı vechle azîz hazretlerinin teşrîflerinde yanında bir derviş bile olmayıp cümlemizin intisâbı birbirini ta'kîb etmiş ve seyr-i sülûke henüz girişilmemiş olduğundan neş'et edip bu cihetle her ne müşkil olsa [44a] bi'l-mecbûriye azîz-i müşârûn-ileyh Abdullah Ma'rûf Efendi hazretlerine mürâcâat ve suâl edilegeldiğinden, bu efkâr-ı fâsidemizi beyân etmeye bir vechle cesâret edemediğimizden hemân efkâr-ı mezkûreye mûcibsiz ilişip endîşe edilmekte iken hânım-ı mûmâ ileyhâ çend defâ bizlere gelip "Dâr-ı dünyâda yalnız bir hânem var bu dahî bana mâni'-i feyz oluyor ve beni seyr-i sülûkdan geriye bırakıyor bu hâneyi ihvânca fûruht ve akçesini tekyeye sarf edin." deyü ricâ ve istid'âsında her ne kadar musirr olduysa da redd edilmiş idi. Hânım-ı mûmâ ileyhâ ise bu istid'âdan nûkûl etmeyip hemân hâne-i mezkûr, azîz-i müşârûn-ileyhe bey' tarîki ile hibe eyledikde, bu keyfiyet-i mezkûr efkâr-ı menhûsemizi daha takvîyetli yormuş oldu. Arası bir müddetçik geçip hâne-i mezkûra üç yüz bu kadar aded gramca altın bedel ile âhara bey' edilip azîz-i müşârûn-ileyhe teslîm olundukda, ertesi gün huzûr-ı azîze geldiğimde mezkûr altınlar bir kese derûnunda yanında durup bu âcize hitâben "Şu altınları al, senin hânene çok seyyâhîn ve müsâfirân gelip gitmekde ve fevkalâde misâfirin oluyor. Bunlar dahî o yolda sarf eyle." deyü bu âcize sundukda sâye-i mürşidânelerinde "Bu akçelerin sarfına ihtiyâcım yokdur, kabûl etmem." diyerek böyle bir cevâb-ı gayr-i lâyıkanın zuhûrunda yine emrini tekrâr etdiyse de mezkûr cevab-ı nâ-sezâi te'kîd eylediğimde "Çünkü kabûl etmedin ben dahî bu akçeleri Medîne-i Münevvere'ye vakf eyledim. Oraya gittiğimde münâsib-i vechle icâbını icrâ eylerim." nutk-i âlîsi şeref-zuhûr eyledi. Bu hâlin üzerine arası hayli müddet geçip bir gün bu âcize bir derviş irsâl buyurup bi'l-cümle ihvân vakt-i asrda tekyeye

gelmesine haber göndermekliğimi emr buyurduğuna imtisâlen **[44b]** ihbâr edilib vakt-i mezkûrda geldiğimizde yüzden mütecâviz ihvândan yalnız bu âciz ve isimleri bâlâda beyân olunan ya'ni efkâr-ı mezkûre sapmış olanlardan başka hiçbir ferd gelmediği görölüp, fakat hânım-ı mûmâ ileyhâ ferâceye sarınmış olduğu halde huzûr-ı mürşidde baş kesip ayakda durmakda idi. Vakt-i asr duhûl edip edâ-yı mefrûza için semâhâneye girilip ba'de'l-edâ hatm-i hâce-i Nakşibendî usûl-i hasenenin icrâsiyçün halka olarak kuûd edildikde derûn-i halkada bir post vaz'ını emr buyurup konuldukda hânım-ı mûmâ ileyhâya işâret olunarak halkanın ortasında azîze müteveccihen oturdukda, hatm-i hâceye mübâşeret ve hitâm buyurdukda, bâlâda tafsîl olunduğu üzre râbîta-i şerîfeye varılıp arası bir iki dakîka geçer geçmez bir veled gelip zikri zuhûr edince bu âciz tahammül edemeyip bakdığımda hânım-ı mûmâ ileyhânın anlı yere yakın gelmiş ve kendinden geçip ve kalb-i cânibinden ferâcesi hareket etmekde zikr-i hafî derûn-i kalbinden sadâ vermekde ve azîz-i müşârûn-ileyh hazretleri dahî teveccüh-i âli-i icrâ ol dahi kendisinden bî-haber olduğunu müşâhede eylediğim anda beyân olunan efkâr-ı menhûse benden zâil olup hatâda bulunmuş olduğumu anlayıp kendime bir havf dahî târî olarak istiğfâra başladım. Ve diğer ihvânlara dahî nazar eylediğimde cümlelerin dudakları oynamakda olduğu gördüğümde onlar dahî istiğfâra meşğûl olduklarını hisseyledim. Her nasılsa yine râbîta-i şerîfe avdet eyledimse de zikr-i mezkûr gitdikçe ziyadeleşip bu hal yarım sâat müddet oldukda Fâtihâ-i şerîfin kırâati cânib-i azîzden emr buyuruldukda cümlemiz râbîta-i şerîfden bîdâr olduysak da hânım-ı mûmâ ileyhâ bî-haber olup hali **[45a]** aslına avdet etmeyince mürşidimiz ve azîz-i destgîrimiz müşârûn-ileyh Abdullâh el-Ma'rûf Efendi hazretleri mübârek baş parmağıyla hânım-ı mûmâ ileyhânın yaşmağı üzerinden başına dokunup bir nefes edince olduğu hâl-i asliyyesine avdet eyledi. “Bundan böyle tâlib bulunan hâatunların irşâdına seni me'mûr eyledim ve hilâfetin emrini yazılması için Hâfız Mehmed Efendi'ye emr ediyorum.” deyüp, hemân hırka-i şerîfi altından bir top kumaş çıkarıp “Bundan hırka gibi bir elbise yapdır bunun akabinde kalkıp hemşireniz ile görüşün emrini verip odaya teşrîf buyurdular.” Bizler dahî hânım-ı mûmâ ileyhâdan helallik talep ve yedini bûs eyleyerek lisanımız istiğfardan hâlî olmayarak huzûr-ı azîze girdiğimizde “Hemşireniz biraz helva getirmiş birlikde yiyelim.” Ortaya bir ufak çini helva

konuldu ve keenne henûz âteşten inmişçesine sıcak idi. Ekle başladığımızda “Her kim ziyâde gayret edip yer ise feyzi ziyâde olur. Bunun için gayret etmelisiniz.” nutk-i âlîsi şeref-taalluk edince, bizler yedi-sezik kişi bulunduğumuz halde her ne kadar gayret ve ekl eyledik ise yine tekmîl edemediğimizden hemân mübârek eliyle kusur kalan helvayı cem‘ edip bu âcize hitâben “Bunu al nısfını kaynınız Emîn Efendi’ye ver hastadır ve nısfını dahî haremimize verin haremınız yemezler ise ânı mûmâ ileyhe ver.” devâm eyledi. Hânım-ı mûmâ ileyhâ helva eklîçün sofraya oturmayıp kıyâmda durmakda idiyse de teskîn-i zikr edememiş idi. Bunun üzerine *bihamdihî teâlâ* cümlemiz tashîh-i efkâr edip ol varta-i berzahdan himmet-i mürşidâneleriyle halâs olarak hânelerimize avdet ve mezkûr helvanın nısfını haremimize verdiğimizde daha [45b] ol zaman tarîka sülûk etmemiş olduklarından kabûl etmediklerinde “Senin kabûl etmeyeceğini Şeyh Efendi tekyede îmâ buyurdular” cevâbını söyleyerek, mûmâ ileyh Emin Efendi’ye verilip himmetleriyle arası birkaç sâat geçer geçmez dûçâr bulunduğu hastalığı sıhhate mübeddel olup birkaç gün zarfında sıhhat-ı tâm kendisinde hâsıl oldu.

İşte bu kere dahî kerâmât-i âlîyyesi zâhir ve bâhir olunca cümlemizde ba‘zan vukû‘a gelen ğill-ü ğışlar ber-araf olub nefs-i emmârenin bu yönde dahî ilkâât-ı fesâdîsi anlaşılmış oldu.

Gelelim sadede...

Aradan hayli müddet mürûr edip, harem-i âcizî günden güne ibâdete ve envâ-ı salavât-ı şerîfelere müdâvemetini arttırıp tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiyye’ye muhabbet etmeye başlayıp, çünkü münkîr-i tarîk olduğunu bi’l-münâsebe azîz hazretlerine hikâye eylemişidim. “Onlara ilişmek olmaz, şimdi münkîr ise ilerde tamâmiyle salâh-ı hâle düşüp muhabbet ederler ve ol benim kızımıdır.” deyü nutk buyurmuşlar idi. Bunun üzerine kendileri bir söz bile söylememişken tadrîcî tadrîcî ahlâk-ı mezmûmesi hüsn-i ahlâka mübeddel olup bir ahşâm vakd-i işâ‘ takarrup edip, tekyeye gideceğim esnada “Mümkün olsa sizler efendiden bizlere tarîkat-ı aliyye ta‘lîm edilsin vüs‘umuz yettiği kadar biz de zikrullâha müdâvemet edelim.” deyü harimimiz tarafından bu iltimâs zuhûr etdikde, “Benim ta‘lîm-i zikre me’zûniyyet ve iktidârım yoktur, arzu ederseniz azîz hazretlerine söyleyip tarîk-i aliyyeyi size telkîn

buyursunlar dediğimde “Ne azîzden ve ne gayriden telkîn istemem. Mümkin olursa sizden isterim .” Kelâmını tekrâr edince “Bu iltimâsınız mümkin olamaz.” deyü sür‘atle tekyeye gidip **[46a]** yatsı namazının farzına kıyâm olduğunu görüp ikdidâ ederek namazı edâ eylediğimizde hatm-i hâcegân-ı âliye başlayıp ve akabinde dahî teveccüh-i âlî icrâ buyurulup hitâmında odaya çıkılıp huzûr-ı azîzde durur durmaz, cümle ihvâna hitâben “Evlâdlarım haremлерinizden zikre müdâvemet arzusunda bulunanlara, sizlere ta‘lîm eylediğim vech ile ta‘lîm-i zikr ediniz ve sizleri harimlerinize şeyh nasb eyledim. Mahcûbiyetleri cihetiyle bizlerden telkîn-i zikr olunmasına hicâb ederler bundan mâni‘ yokdur. Namazlarını kılsınlar hâli üzre durmasınlar, zikr ile meşgûl bulunsunlar. Sizler telkîne me’mûrsunuz.” Böyle bilâ sebep nutk-i âlîsi şeref-taalluk alâ melei’l-ihvân beyân edince beyân eylediğim vech ile haremimize vermiş olduğum cevâb-ı reddiye azîz-i müşârün-ileyh hazretlerinin keşf-i mürşidânelerine aks eylediği bu dahî başlıca kerâmât-i aliyyelerinden olduğuna ve zerre kadar şübhe kalmayıp ve keyfiyyet-i mezkûru kimseye ifşa etmediğimden hemân hâne-i hakîrâneme geldiğimde kendilere telkîn-i tarîkat eyleyerek onlar dahî bi-hamdihî teâlâ zikrullâha meşgûl bulundular. Ertesi gün azîz hazretleri lütfen hâne-i âcizâneme teşrîf buyurup “Derviş hânım nicedir?” deyü suâl buyurunca bu dahî ayrıca kerâmet-i seniyyeleri olduğundan ol zaman keyfiyeti min evvel ilâ âhirihi hikâye eylediğimde tebessüm buyurup “İnşâallahu teâlâ terakkî-yi feyz ederler.” nutku ile hatm-ı kelâm buyurdular.

Biz gelelim yine sadede...

Mumâ ileyh Hâfız Mehmed Efendi günden güne sülûke müdâvemetini arttırıp âdâb-ı şerîat ve tarîkatin zerre kadar mugâyeretde bulunmayıp sünnet-i seniyye-i Ahmediyye üzre hareket ve muharremâtdan tamâmiyle ictinâb ve rızâ-yı mürşidâneleri kazanmağa **[46b]** leyl ü nehâr cehd ü cidd ve sebât etdiği zâhiren her ne kadar mâlum ise de ba‘zı ihvân ma’nen dahî müşâhede edip hattâ mezkûr tekyenin inşâsı tasavvur ve tezekkür olunurken bir ahşâm bu âciz âlem-i mânâda bir câmii-i kebîrde ve ikinci safda bulunup bir zât gelip bizi imâm nasb etmek için teklîf buyurdukda, “Hâfız Mehmed Efendi buradadır bizden elyâk ve daha münâsibdir.” deyü cevap verdiğimde hemân mihrâbın sağ cânibinde mûmâ ileyh ayak üzre safların

önünde imâm nasb edildiğini gördüğümde bîdâr olunmuş idi. Bunun ne yüzden bir zuhûra olacağını muntazır bulunmuş idim. Her nasıl ise arası haylice müddet geçip mezkûr tekyenin inşâsına bed’ edilmesini karar ve cenâb-ı hükûmetten bir emr ve mazbata verilmesine bâ takrîr istid’â edildikde inşâsına me’zûniyet verilip ve tekye-i mezkûrun mazbata ve senedini bu âcizin ismine yapılması teklif olunup kabul etmediğimden efendi-i mûmâ ileyhın uhdesinde yapıldı. Arası bir müddet geçip azîz-i efendi-i mûmâ ileyh i’tikâfa koyup terbiyesi ile meşgûl iken âlem-i mânâda azîz kiblehânenen gelmekde ben dahî ona doğru gitmekde mülâkât edildikde bu âcize bir boğça i’tâ buyurdu. Açtığımda yeşil sarılmış bir şeyh tâcı ve yeşil bir hırkanın etekleri yere kadar bir zirâ kalınlığında sırma işlemeli olduğunu görüp “Efendim bunları Hâfız Mehmed Efendi’ye verilmesi dahî münâsipdir.” diyerek bîdâr olduğumda bunun dahî zuhûrâtını muntazır iken azîz-i müşârün-ileyh hâne-i âcizâneme teşrîf buyurup hâzır bi’l-meclis bulunduğu ihvâna hitâben “Hâfızın hakkında bir nev’ zuhûrâtınız var mıdır?” Ekserîsi birer sûretle görmüş oldukları mânâları beyânında biz dahî keyfiyeti teblîğ ve beyân eylediğimde artık benim zuhûrâtımın beyânına [47a] hâcet kalmayıp “Kendisinin müstehak olduğu hilâfetini verelim.” deyü nutk buyurup bir ahşâm icrâsı resminde hırkası ile tâcını kendisine tebliğe kadar ya’ni hatm-i hâcenin hitâmına değin iki elimde tutut [tutub] ba’dehû ale’l-usûl verilmiş oldu. Bir müddetden sonra tekyenin bağçesine nâzır mahalde abdest alıp mûmâ ileyh, Hâfız Efendi su dökerken “Hâfız bağçeye ittisâl olan Moralı Mehmed’in hânesini mekteb yapıp orada çocuklara Kur’ân-ı şerîf’i ta’lîm edeceksin ve senin ikmâl-i irşâdın Mekke-i Mükerreme’ye gidip orada mücâvirlik esnâsında olacaktır.” deyü böyle bir cilve buyurdular. Bunun tafsîli zîrde hikâye edilceğinden burada bu kadarca beyânıyla iktifâ edildi.

Müşârün-ileyhin bu kere Belgrad’a gelişi Beyt-i Şerîfe gitmek niyyeti olduğundan harimleri dahî birlikte bulunmuş idi. Bir garîb vukûât şöyle ki harimleri Bosna’da Travnik kasabasından olup bâlâda beyân kılındığı üzre azîz, Travnik’e geldikte kendisini alıp bir müddet sonra müşârün-ileyh hasebü’l-îcâb Dersââdet’e gitdikte hânım-ı mûmâ ileyhâ bir gün pencereden taşra bakarak gelip geçen gençleri gördükde ve derûnunda kendi kendine hitâben “Beni bu kadar gençler zevciyyete istedi kabul etmeyip de nasıl oldu da şeyh efendiyi kabûl eyledim.” deyü böyle bir

sû-i efkâr tevellüd edip ol esnada oda kapısı semtine bakar bakmaz azîz-i müşârün-ileyh kapı yanında durduğunu görüp teşrîf eyledi zannıyla hemân yerinde kalkar kalkmaz oda içinde bir kimesneyi görmeyince kendisine gelmiş olan efkâr-ı fâsidesinden istiğfâr ederek müşârün-ileyhe muhabbeti terakkî edip bir gün evvel teşrîflerine muntazır olup çend mâh sonra azîz-i müşâr teşrîf edince ayaklarına sarılıp telkîn-i tarîkat edilmesini [47b] ricâ etdikde azîz dahî cevâben latîfe kılıflı “Sen şimdiye kadar münkir-i tarîkat olup bu ne haldir ki daha odaya girilmeksizin talebinde bulunuyorsun.” Her nasıl ise kendisine tarîkat-ı aliyyeyi ta’lîm buyurdıklarını ve bu zuhûrâtın üzerine kemâl-i aşk-ı derece-i nihâyeye vardığı kasem ederek hânım-ı mûmâ ileyhâdan istimâ‘ eylediği harem-i âcizî ve sâirleri tarafından mesmûâtımız olmuştur. Müşârün-ileyh kuvve-i kerâmetleri olduğu bundan dahî anlaşılmış oldu.

Gelelim sadede...

Bir gün meclis-i müşârün-ileyhde bulunup “Bizimkiye ve sizinkiyeye birer aded taşdan fes seyyâr[?] olundu.” deyü bir nutk buyurup bizimkinden Bosna vâlisi Tâhir Pâşa sizinkinden murâd Belgrad muhâfızı Çeşmeli Hasan Paşa olup bu cilvenin arası çok geçmeyerek birbirini müte‘âkib vefât eylediler. Bu nutkun akîbinde Sultân Mahmûd Hân’a “Senin iğbirâr-ı derûnun olup sakın haklarında sû-i zann veyâhud lâıksız bir kelâm söylemeyesin, zirâ kendisi büyük zât idi ve terbiye-i âlem için bâtinen me’mûr-i mahsûs edilmiş idi.” buyurdular. Fi’l-hakîka cehliyet sebebiyle öyle iğbirâr-ı derûniyede bulunuyordum. Bundan sonra bu efkâr-ı gayr-i lâıka benden kâmilan zâ’il olup muhabbete mübeddel oldu.

İşte bu keyfiyetlerde böylece vukû‘ buldu. Kuvve-i kerâmet denilmez de ne denilebilir. Elbette bu husûsda dahî kerâmeti tasdîk olunarak mürşid-i kâmil olduğuna teslîmiyyet-i tâmmе hâsıl olup kat ender kat emr-i mürşidânelerine inkiyâd edildi.

Bu sohbetler arasında bi’l-münâsebe tarîk-i Bektâşî’ye dâir söz gelip “Benim hücremde bir kitap var götür.” deyü buyurdular. Ben de alıp götürdüğümde meğerçi kitab mezkûr üçyüz sene mukaddem nefis hattla yazılmış Bektâşîlik *Fütûhâtnâme*’si olduğu [48a] “Bunu al arasıra mütâlaasıyla meşgûl ol. Bu tarîk-i Bektâşiyân, tarîk-i

Nakşibendî yolundan gelme ve feyzleri oradan cereyân etmekde ve zikrleri dahî ism-i Celâl olduğu ve meyânelerinde sır denilen sözler, bâlâda beyân olunduğu üzere tarîk-i hafîyyenin icrâ-yı hatm-i hâcegânda ve vakt-i teveccühde araya avâm girmemesi için kapıyı kapattıkları usûl yolunda olduğu ve ehl-i sülûk-i tamâmiyle şer‘i şerîfe ve sünnet-i seniyyeye ve kemâliyle nezâfet ve tahâret hâlinde ve bir ân abdestsiz bulunmamak beher vakt için abdest tecdîd etmek ve geceleri tâ sabah ezkâr-ı zikr ve fikr ve nâfile namaz kılmakla meşgûl olarak ve akâid-i ehli-sünnet ve’l-cemâat üzere hareket ve alâ merâtibihim muhibb-i hânedân olup temâmiyle emre imtisâl ve nehyden ictinâb üzere bulunmaklık ve her şeye tahammül eylemeklikle feyzlerini terakkî ettiriyorlar.” diye buyurdular. Bu beyân-ı âlînin üzerine cevaben “Beyân buyurulan usûl ve sülûk bizim sâlik olduğumuz tarîkin gidişinde ve hiç farkı olmadığı anlaşıyor. Bu ise bunlarda beyân buyurulduğu gidişde bir sâlikin görülemediği gibi bir takım akâid-i fâside ve şer‘i şerîf-i Ahmediyyeye ve akâid-i ehl-i sünnete mugâyir hareketler görülüyor ve hattâ ekser dedeleri ya‘ni şeyhleri dahî akâid-i gayr-i lâikada bulunuyorlar.” dediğimde cevaben “Filvâki‘ fî-zamâninâ beyân eylediğin vechle muğâyir-i şerîatte ve âdâb-ı insâniyetde ve akâid-i gayri lâyika yolunda görünüyorlar. Bunun da sebebi Acemistân tarafında zuhûr eden Câferî mezhebi ya‘ni beşinci mezheb ve Şîa ve daha buna mümâsil birtakım mezhebler ve gidişler ve Kur‘ân-ı Kerîm’e ve ehâdis-i nebeviyyeye kendilerince mânâlar verip guslû ve namazı inkâr ve şûrb-ü hamrı ve sâir menhiyyâtı hiç mesâbesinde tutmak dahası “Kur‘ân-ı Azîmü’s-şân kırk cüz idi, Hazret-i Osmân Efendimiz *radiyallâhu anh* [48b] otuz cüz’e tertîb ve ziyâdesini ketm etdi ve bu ihfâ olunan cüzlerde bunlar dâhildir.” diyerek böyle gûn-â-gûn delâil-i menhûselerini câmi‘ ve edille-i akliyyelerini derc ile kitabâtlar düzûp neşrine kıyâm ve cühelâdan pek çok kimseyi yoldan saptırıp âvâneler peydâ ederek yolundan şaşırdılar. Dönüp Arabistân ve Irâk ve Rûm taraflarında bulunan İslâmlar’ın meyânelerine bu i‘tikâd-ı fâsidelerini neşr ve i‘lâna kıyâm birle bu yüzden akâid-i İslâmiye’yi karıştırmak yoluna döküldüler. Bu haller beyne’l-İslâm zuhûru görülünce ve ne yolda akâid-i menhûseleri olduğu müşâhede edilince kâffe-i ulemâ ve meşâyih-i izâm hazeratlarının ittifâklarıyla bunların ulemâsı yolunda bulunanları celb ve mübâheseler olunarak, nihâyet cevâb-ı bâ-sevâba muktedir olamayıp, mahza gidişleri akâid-i Muhammediyye’yi karıştırmak

ve meyâne-i İslâmiyye’de nifâk bırakmak olduğu meydâne çıkdıkça kâffesi katledilmek ve bir kimse bırakmamak yolunda müteaddid fetvâ-i şerîfe verilip mülûkler dahî tetahhurîne teşebbüs eyledikleri bu kürre-i mefsed ile fevkalâde harb edildi. Hattâ Sultân Selîm Hân sell-i seyf edip asâkir-i vefîre ile üzerlerine gidip esnâ-i râhda ve gerek Acemistân’da bunlar ile harb ve cidâl eyleyerek galebe eylediği tafsîlâtı tevârihlerde görülmüşdür. Bu esnâda şurada burada mahfî kalmış olanlar sûreten ehl-i sünnet yolunda kendilerini göstermeye başladılarsa da muzmer-i derûnlarında olan mel‘anet râhat bırakmayıp, izlâl-i âmmeyi ne yolda icrâ-yı suhûlet olabilir. Efkârlarında bulunuyordular. Ol asrda Yeniçeri Ocağı tarîk-i Âlî-i Hacı Bektâş-ı Velî’ye müntesib ve serbest bulunduklarından onlar dahî bi’t-takrîb Yeniçeri asâkir-i silkine girip keenne tarîk-i mezkûrun sülûkunda ve muhibb olduklarını şuna buna beyân ederek her biri birer mel‘anet neşrine kıyâm ve Tarîk-i Bektâşî’ye **[49a]** bühtânen “Tarîkimizde şöyledir, böyledir.” diyerek günden güne mel‘anetlerini zihn-i cühelâya ilkâ ederek nihâyet asâkir-i mezkûreyi yollarından şaşırtmış oldular. Bu keyfiyet her ne kadar Cânib-i Hükûmet’den hekîmâne men‘ine kıyâm edilmemiş ise de ol asrda Yeniçeri askerinin çokluğu ve onlara mukâbele edecek başka asker olmayıp olsa bile meyân-ı İslâm’da başkaca bir fesâd-ı azîme zuhûru melhûz olarak ilerisine varılamamış, işte bu gidişlerin önünü kesmek mümkün olamadığından bunlar dahî bu fırsatı ganîmet bilip artık istedikleri gibi akâid-i fâsideleri zihnlere ilkâ ve cümlesine “Usûl-i tarîk-i Bektâşî bu yoldadır.” demekle, târîk-i âlîye bühtân ve mezheb-i menhûselerini yerleştirmiş oldular. Ve meyânelerinde her ne kadar ehl-i sünnetden bulunanlar çok ise de men‘inin çâresine muvaffak olamadılar. Çünkü İslâmiyyet nefis ve şeytân ile mücâhede ve fenâlıktan ictinâb ve tamâmiyle emrû’n-nehye temessük ve nehyden ictinâb etmek ve beş vakit namazı edâ eylemekle olur.

Bunda nefis-i emmâre ve şeytânın iğvâsı geri kalıp envâ-ı desîse ve mel‘anetler ile ehl-i İslâm’ı yoldan çıkarmak üzre bulunuyorlar. Bu cihetle bu mücâhedeye cihâd-ı ekber denilmiştir. Nefis ise her bir fenâlığın işlemesine meyyâl, şeytân dahî o yolda iğvâ ve tahrîkden hâlî olmadığından ve beyân olunan gidişler ise cühelânın dil-hâhîlerine mutâbık ve akıllarına mülâyim görüldüğünden varıp tarîk-i müstakîme ve usûl-i tarîk-i Bektâşîyye’ye mugâyir yollar göstererek sünnîlere galebe

etmesine başladıkları gibi umûr-i devlete dahî muâriz çıkarak sıfat-ı askeriyyelerini ve hamîyyet-i gayret-i İslâmiyyelerini terk ile çok defâlar vakt-i harbde ve düşman karşısında orduları bırakıp dağıldılar. Ve ba‘zan dahî **[49b]** ordulara fitne ilkâ ile fesâdât-ı azîm zuhûruna bâdî oldukları şöyle dursun, tarîk-i Bektâşî sâliklerinin yollarını dahî şaşırtıp a‘râfda gibi tereddüde bırakmış oldular. Bunların bu hâli her sûretiyle fenâyâ varıp artık tamamıyla Yeniçeri Ocağı’nın ilğâsına terbiyeleri zâhiren ve bâtinen lâzım gelip bu dahî müşârün-ileyh cennet mekân Sultân Mahmûd Hân hazretlerinin zamân-ı saltanatlarına tesâdüf eyledi. Bunun üzerine kendisinde tavk-ı beşerden hâriç bir cesâret zuhûr edip almış olduğu fetâvâ-i şerîflere istinâden iki bölük topçu ve bir mikdar ulemâ ve meşâyih ve medrese talebelerini cem‘ ve Sultân Ahmed Câmî-i şerîfine, sancâk-ı şerîfi çıkarıp, terbiyelerine mübâşeret ve kışlalara âteş verdirip nihâyetü’l-emr bir günde kâffesini târ ü mâr ve pek çoğunu katl ve takım takım denize ilgâ ile işi bitirdi. Ve bu sırada memâlik-i şâhânede her nerede Bektâşî tekyesi var ise hedmine fermânlar gönderip vücûdlarını kaldırdı ve evkâfları hazîne-i evkâf tarafından zabt edildi. Yalnız Hacı Bektâş-ı Velî hazretlerinin tekyesini ya‘ni tarîk-i mezkûrun pîr evini hedm etmeyip kemâl-i hürmetle kemâ fi’s-sâbık terk buyurdular. Çünkü her bir tekyelere akâid-i mezkûre girmiş idi. Velâkin Hazret-i Pîr Hacı Bektâş-ı Velî’nin tekyesine girmemiş ve tamâmiyle sünnet-i Nebeviyye üzere hareket ve usûl-i zikrleri, pîrânın mesleki üzerine cereyân ve i‘tikâd-ı ehl-i sünnet ve’l- cemâat ile âmil olunmakda idi. Ve gidişlerinde, mugâyir-i âdâb-ı şerîat-ı Muhammedîye’ye bir şey zuhûr etmemiş idi. Ve’l-hâletü hâzihî ol vechile hareket ediliyor deyü, azîz-i müşârün-ileyh tafsîl-i hikâyeye buyurdular. Mezkûr *Fütûhâtname*-i aralık buldukça kırâatiyle meşgûl bulundum. Usûl-i tarîkatları ve irşâd-ı sâlikin ne yolda icrâ edildiğini ve terbiyeleri ve gerek **[50a]** mücerredlikleri hengâmında bend edilen gaytanların düğümleri ve şetlerin kalıbları ve kalıblandığı halde katları ne sûretle olmak lâzım geleceğini ve seyr-i sülûkları ve mürîdânın terbiyeleri ve tamamıyla takvâ yoluna müşâbih bir usûl-i müstahsenede ve şer‘-i şerîfe mutâbık olduğunu görüp anlamış olduğum gibi fıkra-i âl-i abâyı ve kasem geçen hadîs-i şerîfin mânây-ı hakîkisine dâir ne yolda tefsîr olunulduğu ve bu dahî mesâğ-ı şer‘î üzre tefsîr kılındığı ve her sâlik dâimî sûretde abdestli bulunmak ve harâm lokmadan ve şürb-i hamrdan ve husûsiyle livâta ve zinâdan ve hakk-ı

ibâddan ve fenâ nazarla mahbûb ve zenâne bakmakdan fevkalâde ictinâb üzre bulunmak ve hattâ mahbûb ve zenâne keskin nazarla bakmaklığı mu'tâd etmiş sâlik bulunur ise başa giydikleri külâhın etrafına püskül ta'lîk edilmesiyle yalnız gidecekleri yollarını tefrîk ve karşı gelip gidenlerin cemâlini tefrîka hâil edilmesiyçin tertîp buyurulduğu, buna mûmâsil daha nice nice usûl-i müstahsene ve seyr-i sülûkları usûl-i tarîk-i Nâkşibendîye karîb bir gidişde olduğu görülüp hiçbirinde mugâyir-i âdâb bir söz bile olduğunu müşâhede edemedim. Bunu mutâlaa ederken ne acebdir ki fî-zamâninâ ekserîsinde görülen harekât-ı ğayr-ı lâyika ne cesâret ve ne senede istinâden icrâ ediyorlar deyüp efkâr ve endîşesi beni bahr-i hayrete salmış oldu ve bu gidişleri ne şerîat ve ne dahî tarîkat-ı aliyyede yerini buldum ve bu bâbda hall-i meşâkil zımında mürâcâat eyledim. Ulemâ ve meşâyih-i kirâm ve ehl-i tasavvuf dahî beyân buyurmadılar. Bu endîşe ve efkârımın terakkî etdiğini bir vakt-i âherde azîz hazretlerine açtığımda “Hazret-i pîr-i Hacı Bektâş-ı Velî öyle yollarda ve gidişlerde bulunmadı ve kibâr-ı evliyâullahdan [50b] olduğu cümle ındinde müsellemler bulunmuşdur ve tarîkat-ı aliyyesinde bulunup da akâid-i ehl-i sünnet üzre hareket ve farz-ı ilâhîyi ba'de'l-edâ seyr-i sülûkda sâbit kadem olan mürîdân el ân himmet-i rûhânîyyelerine mazhar olageldikleri ehl-i basirete âşikâre bir keyfiyet bulunmuşdur.” cevabıyla iktifâ buyurdular.

Bir müddet sonra azîz-i müşârün ileyh yine bu bâbda olan hayret ve efkârımı ve mezkûr *Futûhâtname*'de görmüş olduğum esrâr ve gidişi açtığımda “İslâmiyye'ye ve kâffe-i tarîk-i aliyye dört şey'e istinâden binâ olunmuşdur:

Birincisi, muhbir-i sâdık Muhammed el-Mustafâ *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* Efendimiz, kable Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn hazretlerinin cümleye teblîğ buyurdukları Kur'ân-ı 'Azîmü's-şân'dır.

İkincisi, Mefhar-i Mevcûdât ve Hâteme'n-Nebiyyîn *sallallâhu aleyhi ve sellem* Efendimiz hazretlerinin mübârek fem-i güherlerinden şeref zuhûr eden ehâdis-i şerîf.

Üçüncüsü, icmâ'-i ümmet.

Dördüncüsü, kıyâsdır.

Ve mezâhib-i erbaa ve bunun üzerine olup i'tikâd bahsinde ittifâkları bulunmuştur. Ve ehl-i sünnet ve'l-cemâat i'tikâdı bu dörtten müstahreaddir ve bundan zerre kadar şekk ve şübhe olunacak yeri yoktur. Ve şübhe edenler itâle-i lisân eyleyenler dalâletde kalıp küfürlerine hükm olunmuştur. Yalnız ameliyât bahsinde her biri kendi ictihâdıyla amel etmişlerdir. Netice ki mezheb-i İmâm-ı A'zam hazretleri namaza iftitâh tekbiriyle şurû' eder, İmâm Şâfiî hazretleri huzûr tutmak için yedi tekbîre kadar ruhsat buyurmuşlardır. Buna kıyâsen diğerlerinde dahî bu yolda ba'zı mübâyet-i ihtilâfât olduğu gibi kâffe-i turuk-i aliyye dahî beyân olunan i'tikâd bahsinde müttefiklerdir. Onların da seyr-i sülûklarında ve terbiye-i mürîdlerinde mübâyetleri ba'zı sûretle vukû' bulmuştur. Bu dahî kâle Resûlullâh *sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem* "أختلافات أمتي رحمة وسعة"⁴⁶ [Ümmetimin ihtilafı rahmettir.] diğer hadis "اتفاق أمتي حجة قاطعة" [Ümmetimin ittifakı kesin bir delildir.] [51a] *sadaka resûlullâh*. Bu hadis-i şerîfleri bu ihtilâfât-ı müstahsen idiğini te'yîd buyurmuşlardır ve mezkûr dört şey'i İslâmiyet'in esâsı ya'ni temeli olduğu cümlece tasdik edilmiş ve etmekdeyiz. Ve dîn-i Muhammedî naklîdir, aklî değildir. Bunun tafsîlâtı kütüb-i mu'tebere ve ehl-i tasavvufun istihrâcları üzerine te'lîf buyurdıkları tasavvuf kitâbâtıyla risâlelerine mürâcâat edildikde tamamiyle anlaşılmış olur. Burada ziyâde tafsîl icâb etmez. Bunların hâricinde olan gidiş ve i'tikâdlar fâsittir. Dînimize hall edilmedik bir şey' kalmamıştır. Ulemâ-i mütekaddimîn ve müteahhirîn müşkilleri halletmişler ve tarîk-i müstakîmi ayân göstermişlerdir. Ve seyr-i sülûk ne yolda olmasını dahî tasavvuf kitaplarında beyân buyurmuşlardır. Senin hayretde kalmaklığın icâb etmez. Görmüş olduğun ba'zı zevâtın gidiş ve ameliyâtlarını bunlara tatbîk eylediğin halde ayârları anlaşılmış olur ve bunların ekserîsi pîr evine ya'ni Hacı Bektâş-ı Velî *kuddise sırruhû* hazretlerinin hankâhına gidemezler. Çünkü orada tarîk-i müstakîm üzre hareket ve beş vakit namazı cemâ'atle edâ ve kâffe-i menhiyyâtdan bir şey olmayıp her sûrette tahârete ve nezâfete ve âdâba kemâliyle riâyet ve gelen dervîşânı hemân çilehâneye koyup zikir ü fikr ile meşgûl etdirilip tarîkat-i aliyye üzre terbiyelerine kıyâm ediliyor. Bunun için mugâyir-i tarîkat hareketinde bulunanlar bu hâli bildiklerinden gitmemekdedir. Bu gidişde olanlar dahî bâlâda beyân olunan Şî'a ve birtakım fırka-ı dâllenin ilkâya

⁴⁶ Aclûnî, a.g.e., c. I, s. 64.

sebeup oldukları mezheb-i fâsidenin şûbeleri bakıyyesinden kalmışdır. Cehlleri sebebiyle fırak ve tefrîka muktedir olmadıkta neden günden güne daha birtakım mugâyir-i âdâb gidişlere sülûk ve bayağı ‘Acimistan’da cârî olan ‘akâid-i fâsideye meyl itmekde ve icrasına kıyâm ediyorlar bu hâl-i ğayr-i lâıykaya teşebbüs itdiklerini bildikleri ve kâle *aleyhi’s-selâm* “الصلاة عماد الدين”⁴⁷ [Namaz dinin direğidir.] sadaka Habîbullâh. Çâdır direksiz olmadığı gibi Müslümanlık namazsız olmaz. Buna ittibâ‘ ve icrâsında bulunduklarından başka maâzallâh envâ-ı sözler dahî söyleyip tahfîf yolunda bulunarak, kendilere ism-i Bektâşîyân vermekde ve bu [51b] ve bununla berâber muhibb-i hanedân-ı âl-i abâ oldukları iddiâdan dahî hâlî değillerdir. Bunda kendilere suâl olursa ki: “Muhabbet eylediğin zâtın rızâsına mutâbık hareketde bulunmak lâzım gelmez mi?” elbette “Bulunmak lâzım gelir.” deyü cevâbını verir. Çünkü bulunmak lâzım gelir onlara ittibâ‘ ve gidişleri Kur’ân-ı ‘Azîmü’s-şân ve sünnet-i seniyye-i Muhammediyye üzere olup ehl-i sünnet ve’l-cemâat i’tikâdında bulunmak iktizâ eder. Mugâyeretde bulunduğu halde, muhibb-i âl-i abâ iddiâsı teveccüh ile edilebiliyor. Bunun hâricinde hareket eyleyip yine muhibb-i hânedân da‘vâsını etmek nedir? Bunda sükût ederler. Hâşâ sümme hâşâ tarîk-i aliyye-i Bektâşîyân’da öyle i’tikâd ve edepsizlik yokdur. O misillilere Bektâşî denilmez ve kabûl edilmezler. Bu cihetle zinhâr ve zinhâr tarîk-i Hacı Bektâşî’ye itâle-i lisân yolunda bulunmayasın. Bu tarîk-i âlînin bir ismi de “Nâzenîn”⁴⁸ tesmiye edilmiştir. Beyân olunan i’tikâdlarda bulunanları kâffe-i turuk birrânî [?] deyüp tard etmişler ve etmekdedirler, deyü buyurdular. Mezkûr *Fütûhâtname*’de dahî bu ifâdeleri te’yîd eder tenbîhâtlar ve emirleri ekser yerinde münderiç bulunduğu görülmüş oldu. Her nice ise bu âciz bi’l-münâsebe istimâ‘ eylediğim:

Bilmek değilmiş bilmek

Görmek değilmiş görmek

Evliyâyâ gönül vermek

⁴⁷ Tirmizi, “İman” nr. 2619

⁴⁸ Bektaşîler, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılışından sonra taîkatı küfür ve nifaktan arındırmak, iftirâların odağı olmaktan kutrulmak ve tarîkatin eski sıhhatini sağlamak için kendilerine “Tarîk-i Nâzenîn” adını vermişlerdir. (Bkz.: Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, Dergah Yayınları, 1985, s. 283)

*Rengine boyanmak imiş*⁴⁹ [Kaygusuz Vizeli Alâeddin (ö. 970/1562-1563)]

nutk-i âlîsini yâd ederek ziyâde ilimler ve sünnet ve edeb ilerisine varıp, suâle cür'et edemeyip hemân kendi hâlimle meşgûl olmaklığı tercih eylemiş oldum.

Gelelim sadede...

Ya'ni azîzden müşâhede edilen keşf ü kerâmâtın zikr-i âlîsine Belgrad hânedânından Hakkı Beyin oğlu Necîb Bey bu kere kendisine rütbe-i mîr-i mîrânî⁵⁰ ihsân buyurulmuştur. Bir gün mûmâ ileyhın meşk ve dersine bakarken müşârün-ileyh teşrîf buyurup [52a] bu bâbda söylediği kelâmın muahharan mea'z-ziyâde vukû' bulduğu kerâmetini ileride tafsîlan beyân edileceğinden burada bu kadarca î mâ ile terk edildi.

Hizmet-i kitâbet-i âcizîde bulunan Bacariz [?] Monla İbrâhîm, azîzin her sûretle hizmetine vakt eylediğinden ara sıra kendisine latîfeler edip ol dahî “Dervîş olacağım.” dedikçe azîz dahî “Sana yed veremem.” redd-i cevâb eyledikçe merkûm dahî “Yed senin ise verme tâlibine behemehâl verirsın.” diyerek meyânede bu vechle muhabbet ederlerdi ve bir gün tekyeye gitmekden geri durmazdı. Bir gün merkûm tarîkat-i alıyyeye intisâb için mahsûsan abdest alıp tekyeye gider azîz-i müşâr “Gel Molla İbrâhîm, şu kitabı Hâfız Mehmed Efendi'yle mukâbele edin.” diyerek ol gün ahşâma kadar bununla meşgûl eder. Hulâsa-i kelâm intisâba dair bir söz ne azîze ve ne de Hâfız Efendi'ye açmayıp vakt-i âhara ta'lik eder müşârün-ileyh dahî beyân olunduğu üzre Mekke-i Şerîf'e teşrîf edip dâr-ı fenâdan dâr-ı vuslata teşrîf buyurdular. Molla İbrâhîm dahî açıkda kalıp müşârün-ileyhın çeşme-i feyzinden nasîbi olmadığı üzerine, kendisine ol sûretle î mâ ve keşf ü kerâmet ettiğini anlamadığından müteessif kaldı.

Azîz-i müşârün-ileyh hazretlerinin veya nice nice keşf ü kerâmâtları var idiye de burada bu kadar beyânıyla iktifâ edilerek Halîfesi mûmâ ileyh Hacı Hâfız Mehmed Hilmi Efendi hazretlerinin dahî biraz ahvâlinin derci lâzım geldi. Şöyle ki:

⁴⁹ Bu şiir Kaygusuz Vizeli Alâeddin'e ait olup şiirleri, kendisinden 140 sene kadar önce yaşamış Kaygusuz Abdal'nin bazı şiirleriyle karıştırılmıştır. Bu da onlardan biridir. (Bkz.: Şaban Er, **Hayrabolulu Melami Şeyhi Ahmed-i Sarban Efendi Külliyyatı (Divanı Ve Mektubatı) ve Vizeli Şeyh Ala'eddin Ali Efendi'nin Şiirleri**, Kutup yıldızı yay., 2014.)

⁵⁰ Osmanlı taşra teşkilâtında en büyük idarî birim olan eyaletin askerî ve idarî âmiri, beylerbeyi.

Mûmâ ileyh, fi'l-asl Belgrâdî ve meşhur Öjice şeyhi sülâle-i tâhiresinden bulunmuş bunun ibtidâ-yı sabâvetinde Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvetine merâk edip hattâ yedi sekiz yaşında diğer hâfızlar ile birlikde Ramazanlar'da hıfzan mukâbeleye devâm edip ve tamâmiyle tecvîd üzre kıra'at ve sadâsı fevka [52b] l-gâye muhrık ve letâfetli idi. Hattâ sadâ-yı âlisine herkes tarafından taaşşuk edilmekte idi. On yaşında hıfzını tekmîl edip ve müddet-i medîde yevmî bir hatme-i şerîf etmekte idi. Bununla berâber yazıya devâm ederek fevkalâde hüsn-i hat ile sülûs, nesih ve rik'a meyânında getirip haylice çırak uyandırmışdır ve umûr-i kitâbete kemâliyle vukûfiyet kesb ederek mâ fevkinde pek nâdir kâtip bulunabilirdi. Ve oldukça ilm-i sarf ve nahve âşinâ olarak akâid-i lâzimeyi tamamiyle tashîh edip hiçbir vaktde namazı terk etmemişdir. Dâimâ ahlâk-ı hamîde ve âdâba riâyet eyleyerek meşreb-i takvâ üzere hareket ve ehl-i sünnet i'tikâd-ı tammesinde bulunurdu. Ve dâimâ tebessüm üzre cümleye iltifât edip hattâ müddet-i ömrllerinde bir nev' fenâ söz ve bed' ahlâk kendisinden sudûrunu işitip görenler olmamışdır. Leyl ü nehâr hayru'n-nâs kaziyyesinde bulunmaklığa teşne idi. Daha mesned edilecek ahlâk-ı hamîdeleri var ise de burada bu kadarca imâ ile iktifâ edilip yalnız azîz-i müşârün-ileyh hazretlerine bey'atından sonra görülen ba'zı ahvâllerinin beyânına ibtidâr olunur.

Şöyle ki, kendisine ta'lim buyurulan zikrin bir mislinden ziyâde müdâvemet ve ekser geceler tâ be-sabah zikr ü fikr ve nâfile namaz ile meşgûl hiçbir vaktde abdestsiz durmayıp sohbet-i pîrân ve muhabbet-i ihvâna meyyâl idi. Günden güne feyz-i terakkî ederek mürîdân meyânında birinci olmuş idi. Hulâsa-i kelâm bâlâda zikr olunduğu üzre hilâfeti verilip azîz-i müşâr Mekke-i Mükerreme'yi teşrîf ve orada dâr-ı vuslata azîmet buyurunca terbiye-i ihvân kendisine kalıp cümlece bey'at ve terbiyesine ser-fûru' edildiği gibi etraftan dahî haylice zevât kendisine mürîd olmağa mübâşeret ve günden güne herkes fenâ ahlâklarını terk ile [53a] hüsn-i ahlâk sâhibi oldular. Bir iki sene sonra beyân olunan Moralı [Muhammed] nın hânesi fi'l-hakîka mübâyaa olup orada sıbyân mektebi tertîb ve mûmâ ileyh Hâfız Efendi hâceliğine nasb edilip cümle tarafından evlâdlarını terbiyesine vermeğe hâhişkâr olup az vaktin içinde yüzden mütecâviz talebe cem' ve kırk kadar kızcağızlar dahî gelmeğe başlayıp her biri me'mûlün mâ-fevkinde Kur'ân-ı Kerîm kırâatine mâil ve hattâ Monla Ömer'in kerîmesi hıfzını tekmîl edip, hâfız cem'iyetini icrâ buyurdular.

Ve diğerk taraftan sıbyân ve talebelere yazı ta‘lîmi edilip haylicesi sülûs ve neshden ketebe⁵¹ alıp hüsn-i hatta mâlik oldukları gibi rik‘a yazısında ve umûr-i kitâbete mahâret kesb eylediler. Şurası ğarîbdir ki bir çocuk bir şeyden dolayı kabahat edip, terbiye etdikde çocuk ağladıkça ol dahî ağlıyor. Nihâyetde ol çocuğa biraz akçe vererek tatyîb-i hâtır edip mesrûran mektebden giderlerdi. Hal böyle iken yine terbiyesinde bulunan çocuklar diğerk mekteblerde bulunanlardan ziyâde feyzli oluyordu. Azîz-i müşârûn ileyhın bu bâbda dahî keşf ü kerâmeti zâhir oldu. Ara sıra kendisinden ba‘zı zuhûrâtlar müşâhede edilmeğe başladığından bir kat dahî ihvân gelerek seyr-i sülûklarında ve âdâb ve nezâfet ve namazlarına müdâvemetleri artıp zıkr ve fikrlerine kâle *aleysi’s-selâm* “تفكر ساعة خير من عبادة سبعين سنة” [Bir saat tefekkür yetmiş sene ibadetten hayırlıdır.] hadîs-i şerîfine mazhar oldukları misillü “من عرف نفسه فقد عرف ربه” [Kim nefsinı bilirse Rabb’ini bilir.] hadîs-i Nebî *sallallâhü teâlâ aleyi ve sellemi* biraz anlamağa başlayıp “رأس الحكمة مخافة الله”⁵² [Her hikmetin başı Allah korkusudur.] *sadaka Habîbullâh* hadîs-i şerîfi ahkâm-ı âlîsiyle âmil ve her bir hususda şerîat-ı Ahmedîyye üzre hareket eylemeklikleri artmakda iken mûmâ ileyh Şeyh Hâfız Mehmed Hilmi hacc içün Beytullâhi’l-Muazzama’ya teşrîf ve bir sene mücâvir kalarak müşârûn-ileyh Muhammed Cân hazretlerinin mahdûm ve halîfeleri Muhammed Saîd Cân hazretlerinin terbiyesiyle itmâm-ı terakkî-i feyz buyurdular. Bunda dahî azîz-i müşârûn Ma‘rûf Efendi hazretlerinin beyân buyurdıkları nutk-ı âlîleri zâhir oldu. Bu mücâveretleri esnâsında bu âcize bir kıt‘a tahrîrâtı gelip “Bu günlerde oralarca [53b] bir karışıklık zuhûru görünüyor korkma.” deyü îmâ buyurduklarından bu zuhûrât ne olmalıdır efkârında iken arası çok geçmeyerek Belgrad vak‘a-i müteellimesi zuhûr ve cümlece ağustosta tüyleri dökülmüş karga misâli kâffe-i ahâlînin mal ve nakd ve eşyâ ve emvâl-i sâiresini Sırbli tarafından nehb ve ğârat ve hattâ tekve-i mezkûrede mevcûd gerek taraf-ı âcizlerim tarafından vakf edilmiş olan üç-dört yüz cilt kitâbât ve risâlelerin cümlesi yağmaya gitdi ve ahâlîsi kal‘ada muhâsara tahtında iken kendisi dahî hacc-ı şerîfden

⁵¹ Katip ve hattatların şahsi yazılarının altına attıkları imza. Ketebe atmaya başlamadan önce hocadan icazetname alınması geleneğin bir parçasıdır. (Bkz.: Zeynep Afra Soyuer, “Hat Sanatında İcazetname ve Ketebe geleneği”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s.1)

⁵² Tirmizî, “Feyzu’l-Kadir”, s. 574.

avdet buyurup hîn-i hicrette mûmâ ileyh ve dahî mahrûse-i Nîş'e hicret eyleyip orada iskân buyurdular. Oranın ahâlîsi dahî günden güne muhabbetlerini ziyâde edip hânesinde bir zâviye yaptırıp terbiye-i ihvân ile meşgûl olup o esnada Bosna sarayına seyâhat etdikde orada iskânî kendisine teklif edilip, hattâ bu âciz ol asrda teftîş zımnında Cevdet Paşa'nın muâvini bulunup Hersek kıt'asında bulunduğumdan Mekteb-i Rüşdiye hâceliği için kendisinden yazmış olduğum arîzaya cevâben العبد يدبر وقد يضحك [Kul tedbir alır. Kader güler.] nutk-i âlîsini mektûbuna ser-levha olarak yazıp işâret ederek "Yine Nîş'e gitmeğe zuhûr etmede emr olunmuştur." deyü beyân buyurmuş idiler. Bunda dahî bir cilve olacağını teyakkun etmiş idiysem de ne yolda olacağını muntazır bulundum. Nîş'e gelir gelmez haremleri vefât edip bir müddet sonra oranın sâkinelerinden Hacı Hanım nâm hâtunu taht-ı nikâhına alıp biraz müddetden sonra yine bir hacca bed' emeliyle Beyt-i Şerîfe azîmet ve avdetinde hastalanıp hayli müddet vücûduna zâfiyet târî ve müstevlî olarak dâr-ı dünyâdan dâr-ı vuslata rihlet [54a] buyurup Fethiye Câmi-i şerîfinde defn buyurulmuştur.

Mürîdânından Hacı Mahmûd'un rivâyetine göre vefâtından üç gün evvelce ber takrîb çıkıp kanki mahalde defn edileceğini kendisine irâ'e ve üç güne kadar teşrîf buyuracaklarını îmâ ve kimseye ifşâ eylememesini tenbîh buyurup hânesine avdet eylemiştir. Ve fi'l-hakîka üçüncü günü teşrîfleri vukû' bulmuştur. Şurası dahî garîbdir ki kabr-i şerîflerine o hallerinde vücûd-ı mübârekleri tedricen kıbleye karşı dönmüş oldukları li-ecli'l-îsal kabrine inenlerin cümle-i ifâdelerinden anlaşıldığı, ba'de'd-defn telkîne me'mûr müderris Ahmed Efendi'nin ba'zı kimesnelere esrâr-ı ifâdeleri hîn-i telkînde kabr-i âlîsinden zikrullâh sadâ-yı âlîsini istimâ' eylemiştir. Zevce-i metrûkesi hânım-ı mûmâ ileyhâ Üsküb'e geldikde kendisinden ba'zı müşâhede eylediği zuhûrâtı, bu âcize beyân eylediği sırada, bir gün mûmâ ileyhâ mûma ileyhın hastalığı esnâsında karşısında otururken hâtırına hutûr eder ki "Nasıl oldu zevc-i evvelim müteveffâ Yûsuf Ağa'nın üzerine şu zâta akd-i nikâh edildim." deyü efkâr-ı fâsidesi cereyân eder etmez Şeyh-i mûmâ ileyh Hacı Hâfız Mehmed Hilmi Efendi cânibine yine nazar edip hastanın olduğu mahalde merkûm Yûsuf Ağa oturmakta olduğu görüp "Bu ne haldir merkûm vefât etmiştir diyerek tekrâr nazar etdikde." mûmâ ileyh Hâfız Efendi görür hemân kendisine hitâben "Hacı Hanım

efkârın ne idi bir hayretdesin?” deyü suâl buyurdukda, “Hayır hiç efkârım yokdur.” cevâbını verdikde, “Senin efkârın nasıl oldu da Yûsuf Ağa’nın üzerine Hâfiz Efendi’ye zevceliğe geldim, ancak ezelde böyle takdîr-i Hudâ şeref-taalluk buyurulmuşdur. Ne çâre gayrı gûnâ olmaz.” diyerek [54b] sükût buyurduklarını beyân eylediler. İşte mûmâ ileyhın dahî kuvvet-i kerâmetleri derece-i ûlâya vâsıl olduğu bu kadarca beyân edilen tercüme-i hâlden anlaşılmış oldu. *Kuddise sırruhû.*

Şeyh-i mûmâ ileyhın vefâtından birkaç cum’a sonra bâlâda tercüme-i hâli sebkât eden Zarîfe Hanım ve dahî vefât edip onun civârlarında defn edilmişdir. *Rahmetüllâhi aleyh.*

Gelelim sadede...

Azîz-i müşârün-ileyh Abdullâh Ma’rûf Efendi hazretlerinin keşfiyyâtı meyânında Necib Bey’in hakkında olan zuhûrâtı bâlâda bir nebze hikâye ve bu mahalde tafsîl kılınacağı îmâ edilmişdi. Şöyle ki, hânedândan Hakkı Bey’in hîn-i vefâtında oğlu mûmâ ileyh Necib Bey dokuz yaşında kalıp akrabâ ve taallukâtından ve hiçbir muînleri olmadığından servetleri dahî bulunmayıp edâları yalnız zeâmeti⁵³ bedeline münhasır bulunduğundan bu âciz kendisini himâye ve zeâmeti uhdesine tevcih ettirip ve terbiye-i lâzimesine ve gerek husûsât-ı sâiresinin nazâretini der’uhde edip hattâ pederlerinden kalmış olan duyûn-i kesîresini te’diye ve bir gün hânesine gidip hânedânının şerefini ğâib etdirmemek sıralarında bulunduğum gibi, sülûs ve nesh yazılarına meşk göstererek ketebesi verildikde rik’a yazısıyla ba’zı risâlelerinin ta’lîmini göstermek ve bir taraftan dahî mektebe devâmına dikkat edilmekte iken bir gün mûmâ ileyhın ve gerek ahâliden kırk elli kadar sıbyâna hayru’n-nâs kaziiyesine riâyeten yazı meşki gösterirken azîz-i müşârün-ileyh hâne-i âcizâneme teşrîf buyurup iltifat buyurdukdan sonra, sıbyânın meşklerini terke mâni’ olmayarak [55a] yakılmasını emir buyurdular. İmtisâlen ile’l-emr meşgûl bulunduğumdan müşârün-ileyh dahî oturduğu yerde teveccühe varmışlar idi. Dersleri hitâmında hânelerine gittiklerinde bu âcize hitâben “Necib Beyin terbiyesine ziyâde ceht ediyorsun.” deyü nutk buyurdukda cevâben “Bunun kabîlesiyle bizim kabîle arasında her nasıl ise

⁵³ Yıllık geliri 20 000- 100 000 akçe olan arazilerdir. Bkz.: Abdulhaluk Mehmet Çay, **Türkiye Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı Devlet Teşkilatı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, 2009, s. 3.

mine'l-kadîm adâvet olup, benim pederim vefât etdikde dokuz on yaşında kaldığından bunun büyük pederi Hâlid Bey'in himâye edeceği yerde bütün bütün hânedânımızın mahvına ve dermeyân ile biraz rahnedâr etdiyse de ilerisine muvaffak olamadı. Birkaç sene sonra vefât eyleyerek oğlu Hakkı Bey kaldıysa da o dahî müddet-i kalîle zarfında vefât edip hânedânlarından yalnız bu çocuk kaldı. Hânedânını mahvetmek mümkün ise de hamiiyete ve sıfat-ı insâniyyeye yakışmayacağından hemân kemliğe ilk kazıyye-i mergûbesine imtisâlen evlatlığa alıp terbiyesiyle meşgûl oluyorum.” dediğimde “Bu niyyetin pek âlâ ve müstahsendir fakat bu çocuk gibi senin hiçbir hasmın olmayacaktır. Velâkin fenâlığı yine kendisine te'sîr edip sana te'sîri olmayacaktır ve beyândan murâdım seni âgâh etmektir.” deyü tafsîlan cevap buyurdular. Bunun üzerine bi keremihî teâlâ zerre kadar hâtır-ı âcizâneme ğubâr gelmiyerek Hazret-i Ali *kerremellâhu vechehû* efendimiz hazretlerinin şehâdet-i fıkra-i meşhûresi hâtıra getirerek evvelkiden ziyâde terbiyesine dikkat etmekte bulundum. Her nasıl ise esbak Bosna vâlisi Muhammed Hurşid Paşa Belgrad muhâfızı bulunduğu esnâda bir müddetden sonra bu âcize bir nev' [55b] iğbirâr etmeye başlayıp bu sebebini taharrîsine girişildikde mîr-i mûmâ ileyhin hakk-ı âcizânemde ba'zı mertebe-i ifsâdâtından neş'et eylediği anlaşılmış olduysa da keşf ü râz etmeyerek me'mûriyyetimin icrâsından geri durmayıp iğbâr-ı mezkûreden dahî fütûr edilmedi. Bu hal bir iki mâh geçip Pâşa-yı müşârün-ileyh söylenen sözleri nefsânî ve mûmâ ileyhin düzmesi olduğunu anlayıp keyfiyeti bu âcize hikâye ve beyân buyurdular ve iğbârları dahî aradan kalkmış oldu. Her ne hâl ise hadâset-i sinnine verilerek kendisine bir söz bile söylenmemiş idi. Müşârün-ileyh Bosna'ya teşrîflerinde bâ-irâde-i seniyye bu âciz dahî maiyyetlerinde bulunmağa me'mûr buyurulduğumda mîr-i mûmâ ileyhi kendi yerime meclise me'mûr ettirip hîn-i azîmetde gelip “Bana helâl eyle.” dedikde “Şimdiye kadar benim ağzımdan çıkıp işitmiş olduğun sözleri ve yanıma gelip gittiğinde görmüş olduğunun nîk ü bedin ifşâsından ve sana eylediğim hâcelik hakkından ve bunca müddetden beri evlâd makamında tutup çekilen emeklerden dolayı hakkımı helâl eylerim. Fakat hiçbir vakitte ağzımdan çıkmak şöyle dursun hâtırıma bile gelmemiş ba'zı sözleri kendiliğinden dizip söylemekde olduğunu helâl etmem ve bu tutturmuş olduğun meslek ve gidiş nihâyetde seni vartaya düşürür ve sıfat-ı hânedân ve insâniyete

yakışmaz ve şunu ve bunu istihzâ ile herkesi birer sûretle tefrika düşürmek ahlâk-ı zemîmesinden geç ve zâten sizin hânedânınızdan kâffe-i ahâlî dilgîr bulunmuştur. Daha birkaç kat **[56a]** dilgîrliğe bu ahlâkın sebep olacaktır. İşte bu nasîhatimi dahî teblîğ ediyorum.” diyerek cümleye vedâ eyleyerek ol anda Bosna cânibine azîmet eyledim. Birkaç sene sonra avdetimde bunun bu bed’ ahlâkı ziyâdeleşmiş ve beyne’l-ahâlî ba’zı mertebe bürûdetler peydâh etdirmiş ise de geldiğim anda işler diğer güne tebdîl ve hüsnü hâle mübeddel olup ve ol sırada bu âcize oranın muhâsebeciliği verilerek yine işe girişildiyse de mîr-i mûmâ ileyh başka bir yol tutarak yine muhâfızların zihinlerini karıştırmağa ve ahâlîden taraf peydâ etmek yoluna döküldüyse de semeresiz kaldı.

Arası çok geçmeyerek Belgrad vak’a-i müteellimesi zuhûr edeceği ve Sırlar fesâda kıyâm eyleyecekleri rûş halden istidlâl olundukda her ne kadar muhâfız ve askerî zâbitânına ihtâr edildiyse işgâ olunmadığından bir gün bi’l-mecbûriyye mîr-i mûmâ ileyhi ve a’zâdan Emîn ve Şâkir monlaları nezd-i âcizâneme celb ile “İşte fenâlık olacağı istişmâm olunuyor, muhâfız Paşaya söz anladılmıyor. Bir müddetden beri ve tutmuş olduğunuz teferruk yollarından geçip bi’l-ittifâk ahâlîce şu me’mûl olan fesâdın öcünü alalım.” deyü her ne kadar söyledim ise müfid olmayıp keenne bu âciz, mûmâ ileyhi taraf-ı celb etmek mânâsını verdiler. Arası birkaç gün geçer geçmez vak’a zuhûr eyledi ve cümlemiz nehb ü ğâret olunmuş bulunduk. Bu muhâsara esnâsında muhâfız Âşir Paşa azl olunup Râşid Paşa ta’yîn buyurulacak Ahmed Vefik Efendi dahî komiserlik ile teşrîf buyurdular. çend gün sonra bâ irâde-i seniyye bu âciz Dersââdet’e ceb olunup cümlesi **[56b]** ve familyamız kal’ada taht-ı muhâsarada bırağılmışdı. Bizler Dersââdet’e gelince mîr-i mûmâ ileyh fırsat bularak bu hâl-i müteellimede kâle alınmaz ba’zı işlerini ve hattâ kal’aya hîn-i duhûlümüzde bir çanta dolusu altın çıkarmış olduğu me’mûrîne ve şuna buna neşr etmekde olduğunu ahâlîden mahsûr bulunanlar tarafından peyder pey yazılıp işi anlatmış oldular. Fesubhânallâh, cebimde bulunan iki üç yüz kuruşdan ziyâde vallâhü’l-azîm bir habbe çıkarmamış olduğum cümleye mâlum ve çanta bahsi ise birâderimiz Hüsni Bey evvelden mîr-i dükkanları icârından beş bin kuruş miktârı tahsîlâtı bulunmuş vak’anın zuhûrunda berâberinde bulunup kal’aya girdikde teslîm-i sanduk eylediği mîr-i mûmâ ileyhin dahî mâlumu bulunmuşken ol vechle keşf ü râz etmiş ve el ân

aleyhimde dolaşdığının taaccübünden başka bir şey denilmez. Yalnız nîsân yağmurunun sadeyle yılana düşmek kazıyyesi teşbîh olunmakla iktifâ eylerim. Fakat bu hikâyeden murâd azîz-i müşârün-ileyhin beyân buyurdıkları keyfiyet gelip hakkında vukû‘ bulduğunu tedkîkan beyândan ibâretidir, keşfleri dahî bu yolda vukû‘ bulmuştur.

Yine gelelim sadede...

Azîz-i müşâr ba‘de’l-vefât bir kıt‘a nutk-i âlîleri mûmâ ileyh Hâfız Efendi’nin yedinde bulunmuş olduğundan teberrüken onun dahî burada derci münâsip görüldü:

Diyâr-ı Hindistan’ından gelmişim

Ârayu ârayu bir cân bulmuşum

Elini alıp yâ Hû ikrâr vermişim

Cânlar safâsı cânım Muhammed Cân’dır

Rûhlar gıdâsı imânım ism-i Celâl’dir

Usûl ve yolumuz Sıddîk yoludur

Îmâm-ı Rabbânî ulu velidir

Îmâm Ma’sum Efendim onun oğludur

Cânlar safâsı cânım Muhammed Cân’dır [57a]

Rûhlar gıdâsı imânım ism-i Celâl’dir

Pîrimiz Buhârî Muhammed Behâî

Yâ Hû Müceddi-i elf-i sâni imâm Rabbânî

Aşıkâ derviş olan onun ğulâmı

Cânlar safâsı cânım Muhammed Cân’dır

Rûhlar gıdâsı imânım ism-i Celâl’dir

Diyâr-ı Horasan kalbinden ırâkdır

Şecere-i Pîrân hams tarîkdir

Hakkan derviş olan kalb-i yanıktır

Cânlar safâsı cânım Muhammed Cân'dır

Rûhlar gıdâsı îmânım ism-i Celâl'dir

Dâire-i imkân arşdan berîdir

Murâkabe kılan ahad yoludur

Bu kelâmı diyen abd-i Ma'rûf'dur

Cânlar safâsı cânım Muhammed Cân'dır

Rûhlar gıdâsı îmânım ism-i Celâl'dir [Hafız Mehmed Hilmi Efendi]

İşte bu nutk-i âlîsiyle azîz-i müşârün-ileyh Şeyh Hacı Abdullâh el-Ma'rûf Efendi hazretlerinin tercüme-i hâlini bu kâdarcık beyânıyla iş bu risâlenin hitâmı müyesser olmuştur.

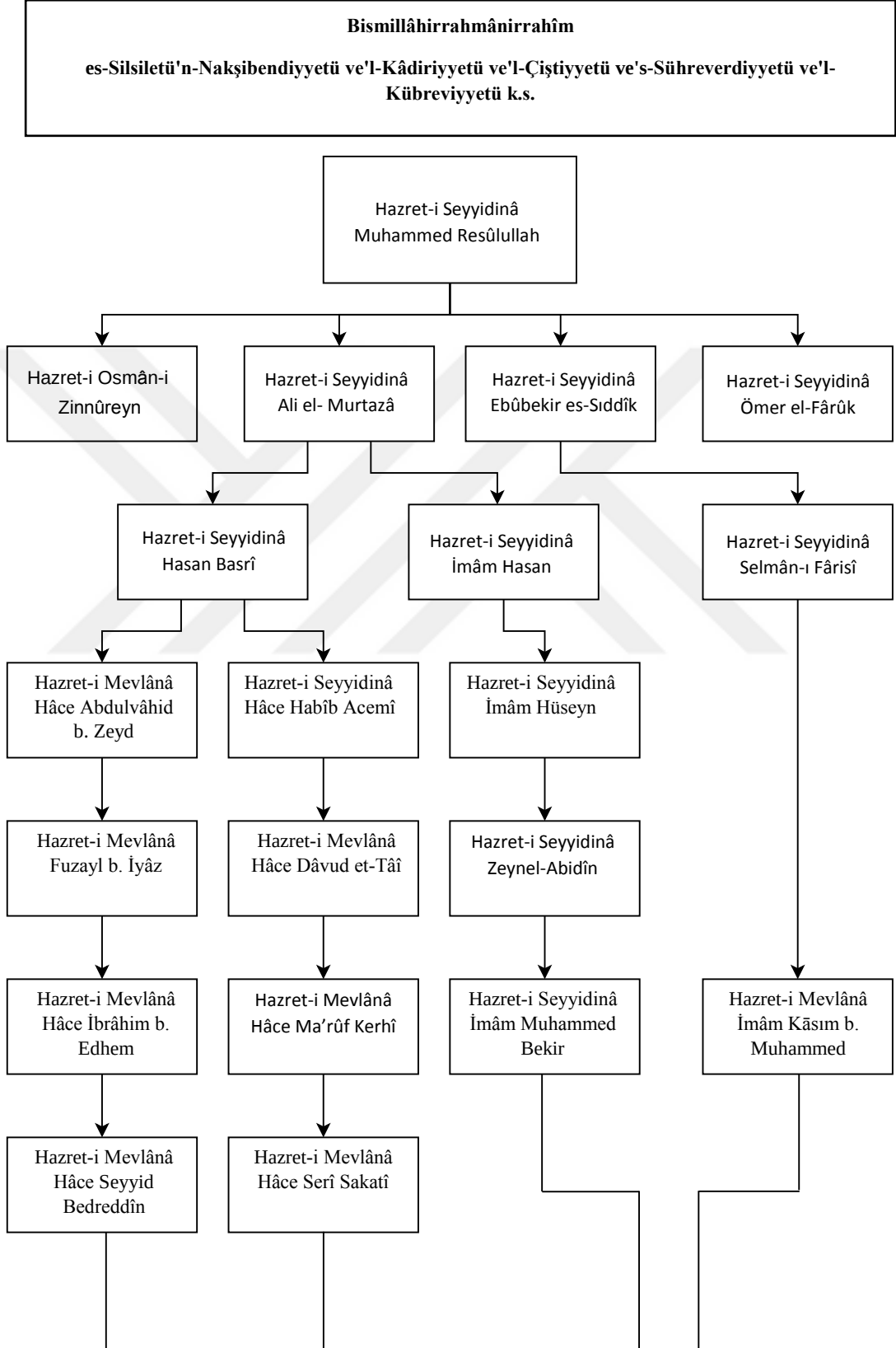
İş bu risâlede beyân olunan keşfiyyât yalnız bu âcizin muttali' olduğu yazılmış, diğer ihvânlar dahî nice nice keşf kerâmetlerini başkaca müşâhede eyledikleri nümûdâr olup ancak hicret-i mezkûre sebebiyle her bireri çil yavrusu gibi her tarafa dağılmış bulundukları cihetle tahkîkiyle derci mümkün olmadığından bi'l-mecbûriyye bu kadariyle iktifâ edilmiştir.

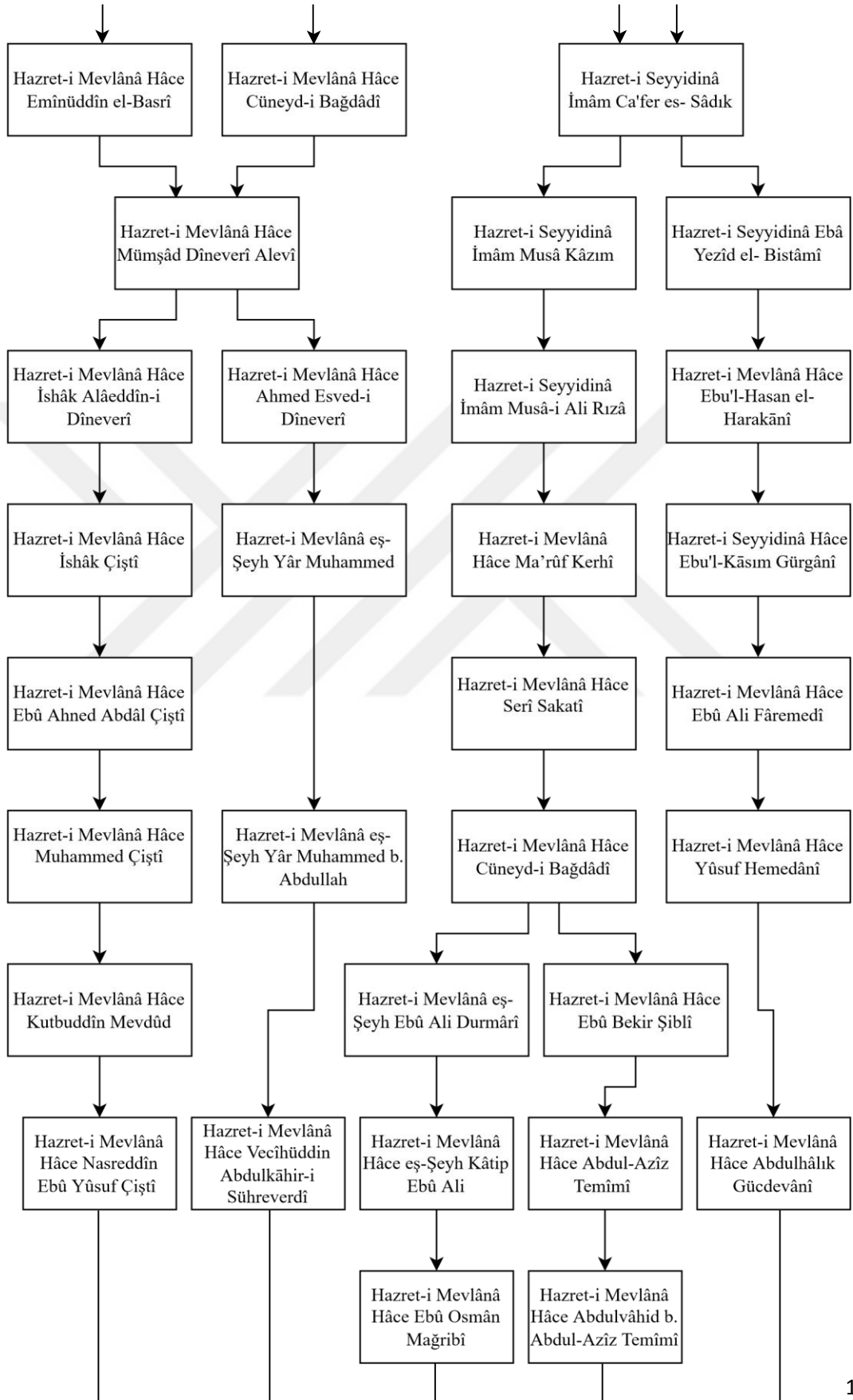
Hemân Allahu 'Azîmü's-şân hazretleri şefâatlerine nâil ve kendisinden görülen seyr-i sülûkda sâbit-kadem ve âmil olmaklığımızı ve sünnet-i seniyye-i Hazret-i Cenab-ı Risâlet-penâhî'nin icrâsında bir vaktde gâfil bulunmamaklığımızı ve mükellef bulduğumuz farzullâhı edâda kusur ve Cenâbü'l-Müsteân hazretlerinden niyâz ve ricasında tekâsül edilmemesi cümle-i ihvâna min ğayri haddin ihtârına ibtidâr eyleyerek hatm-i kelâm edilmiştir.

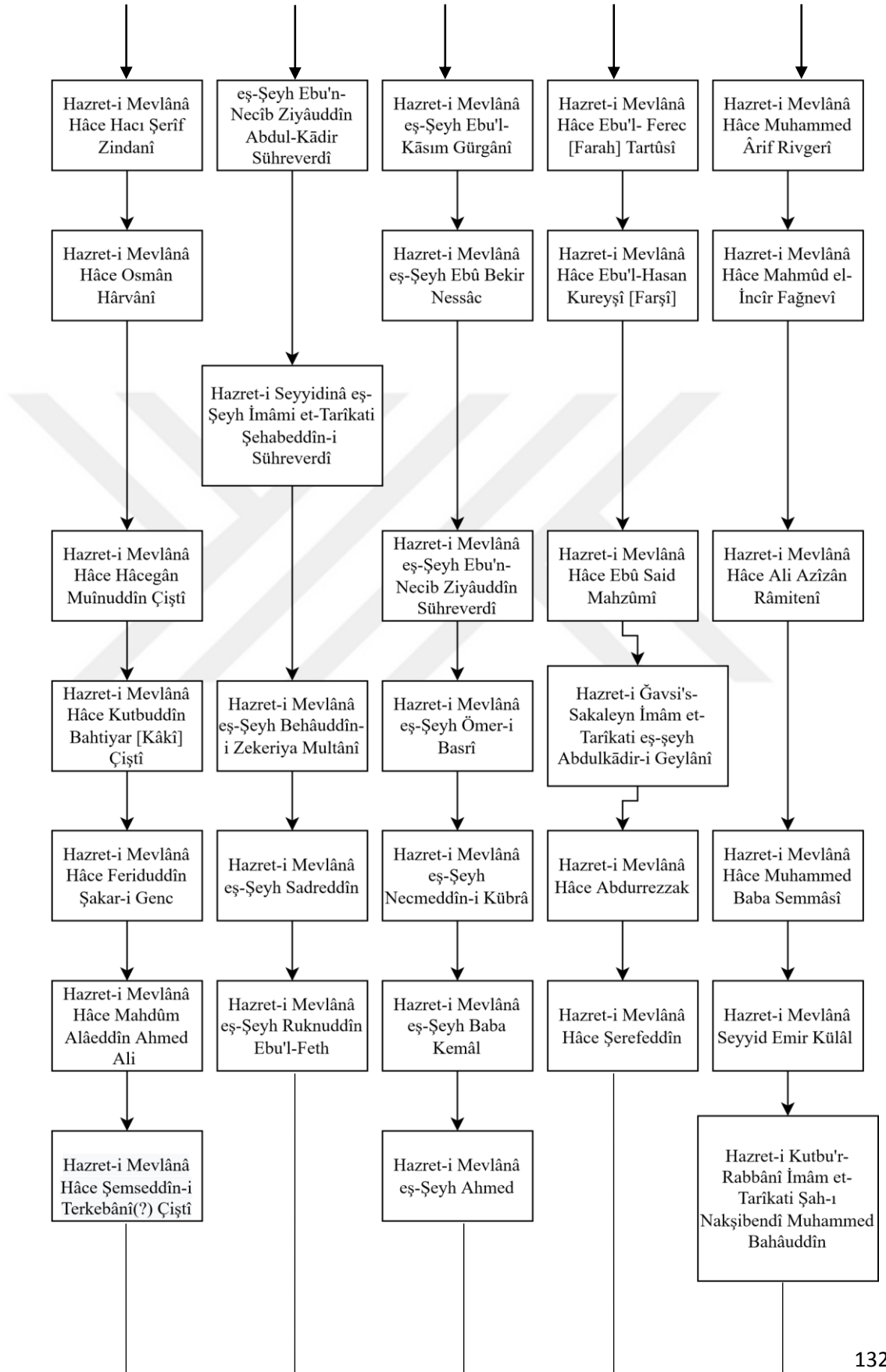
Yâ Hû. Temmeti'r- Risâletü'l-merğûbe bi-himmet-i pîrân.

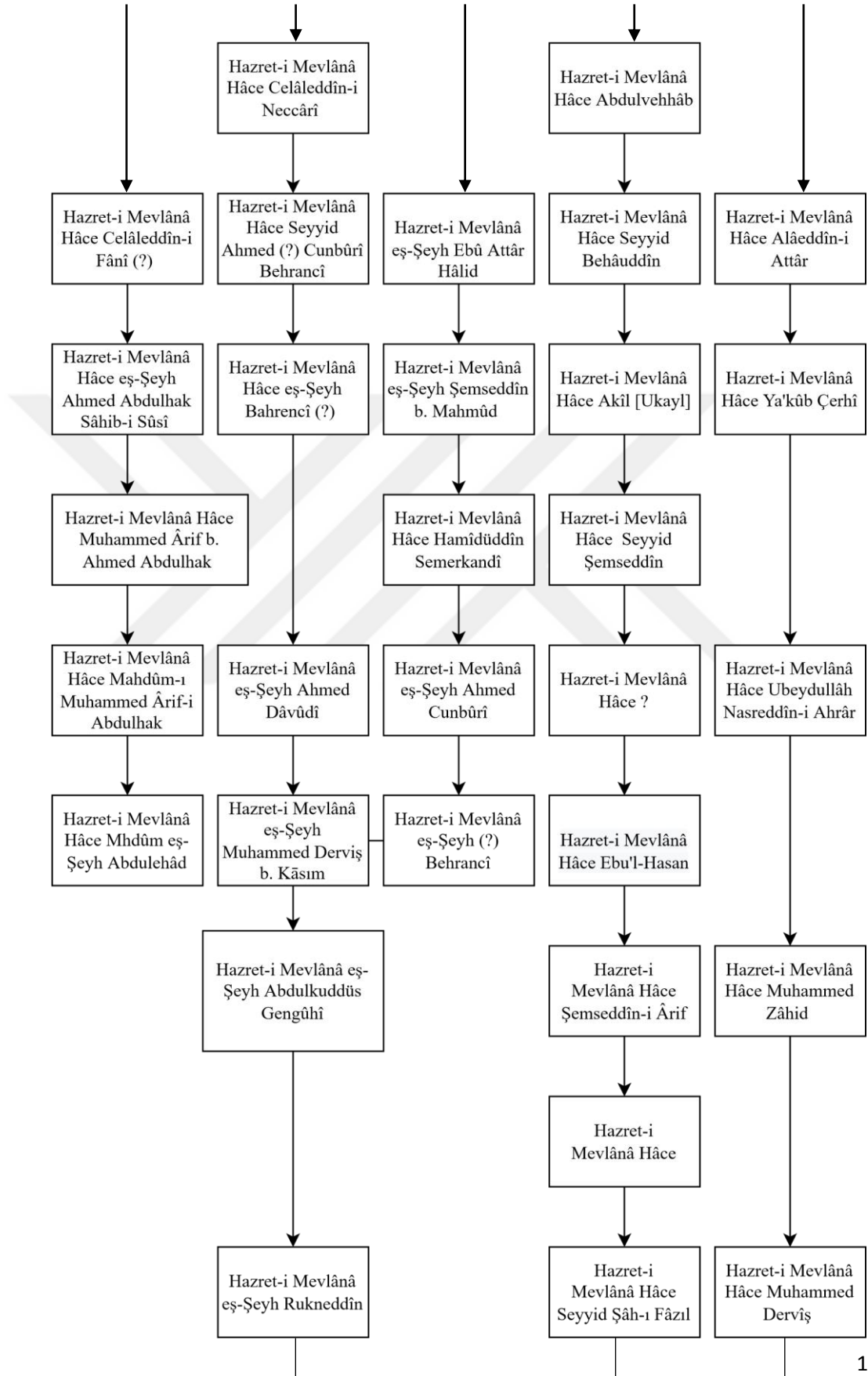
Ve ene'l-hakîr es-Seyyid Mahmûd Râşid el-Belgrâdî afâ anhü'l-Bârî. Sene Râbî'u'l-âhir.

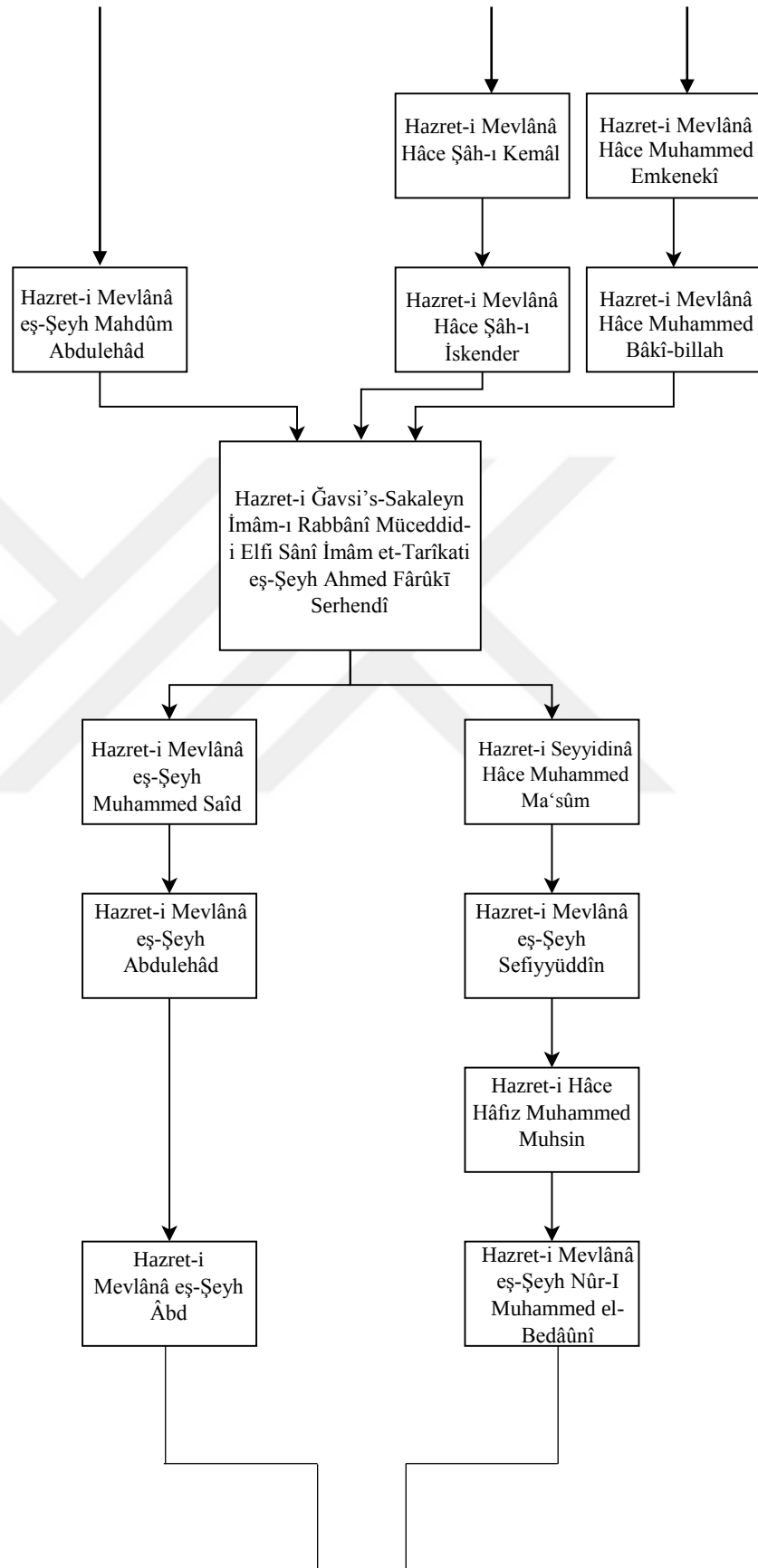
Şekil 1 Silsile-nâme

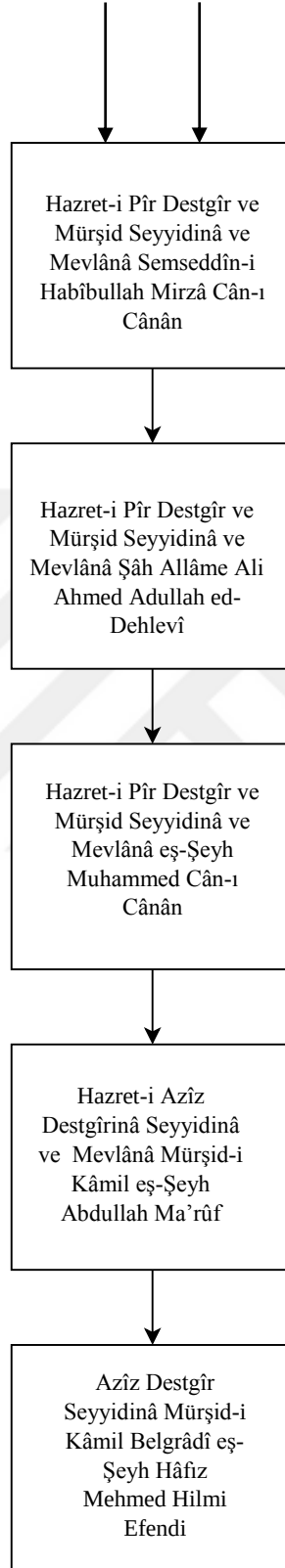

SONUÇ

Müctehid âlim ve mürşid-i kâmil ed-Dehlevî'nin halîfelerinden Muhammed Cân Efendi, Mekke-i Mükەرreme ve canibini irşâd ettiği gibi; halîfesi Abdullah Ma'rûf Efendi'yi Bosna'ya görevlendirerek Balkanlar'ın da Nakşibendî-Müceddidî zikri ile huzur-ı kalbe ulaşmasına vesile olmuştur. Müellif Mahmud Râşid el-Belgrâdî, *Risâle-i Ma'rûf*'unda şeyhine olan hayranlığından ve onunla yeşeren nice gönüllerden bahsederek Ma'rûf Efendi'nin vazifesini lâıykıyla yerine getirdiğini ortaya sermiştir.

Nakşibendiyye'ye ait ele aldığımız bu eserin, tıpkı Kâdiriyye, Mevleviyye, Halvetiyye tarikatlarının âdâb risaleleri gibi tarikatın silsile, usûl, erkân, fikir ve uygulama anlamında hemen her konusundan bahsetmesi eseri muteber bir kaynak konumuna getirmiştir. Eseri diğer birçok benzerinden ayıran özelliği Belgrâdî Râşid'in bu konuları menâkıbnâme çerçevesinde işlemesidir. Bir yandan şeyhinden aldığı tasavvufi eğitimi kaleme alırken öte yandan bu süreçte karşılaştığı şeyhinin göstermiş olduğu kerametleri anlatmıştır. Bu bağlamda *Risâle-i Ma'rûf* hem âdâb risâlesi hem de menâkıbnâme niteliklerine sahip olması sebebiyle tasavvuf literatürü için dikkat çekici bir eserdir.

Müellif, eserin genelinde sâlikî olduğu Nakşibendiyye'nin Müceddidiyye kolunu açıklamakla birlikte Hâlidîyye ve Bektaşîyye gibi dönemin diğer kol ve tarikatlerine de özetle değinerek, bu tarikatler arasındaki benzerlik ve farklılıkları da izah ederek, Müceddidiyye'nin usûlunun sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Ayrıca şeyhe övgüyü kendine vazife bilen müellif, Nakşibendiyye silsilesi ile beraber Kâdiriyye, Çiştîyye, Sühreverdiyye ve Kübreviyye tarikatlerinin silsilenâmesine yer vermeyi ihmal etmemiştir.

Özetle Mahmud Râşid el-Belgrâdî tarafından şeyhi Abdullah Ma'rûf Efendi'nin keşf ve kerâmetleri herkes tarafından bilinsin ve şeyhi, vefâtından sonra dahi saygı ve övgüye nail olsun amacıyla yıllar önce kaleme alınan *Risâle-i*

Ma'rûf un, tahlilinin ve tahkikli nüshasının tasavvuf araştırmacılarına ve ilim dünyasına kazandırılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed: Keşfü'l-Hafâ, nşr. Ahmed el-Kalâş, Beyrut, y.y., 1985.
Keşful'l-Hafâ, nşr. Hüsâmuddîn el-Kudsî, Kâhire, y.y., 1351/1932.
- Ahmed Cevdet Paşa: Maruzat, haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul, Çağrı Yay., 1980.
Tezakir, haz.: Cavit Baysun, T.T.K., Ankara, 2. bs., tezkire no. 21-39, 1986.
- Algar, Hamid: “Abdurrahman Sırrî Baba”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara 2020, c.Ek-1, ss.19-20.
“Hâlid el-Bağdâdî”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1997, c.15, ss. 283-285.
- Arpaguş, Sâfi, Baydar, Kübra Betül: “Tasavvuf ’ta Âdâb ve Erkân Risâleleri”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2017, c. 15, sy. 30, ss. 285-315.
- Aslantaş, Selim: “Belgradî Râşid”, Historians Of The Ottoman Empire, haz: C. Kafadar, H. Karateke, C. Fleischer, 2008, ss. 1-4.
- Aydın, Mahir: “Edhem Paşa, İbrahim”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1994, c.10, ss. 418-420.
- Ayğan, Abdurrahim: “Osmanlılarda Resimli Silsilenâme Geleneği: 16. Yüzyıl sonu-17. Yüzyıl Başları”, ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2020, sy. 4, ss. 154-181.
- Bayraktar, Mehmet Faruk: “Zernûcî”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2013, c. 44, ss. 294-295.
- Belgrâdî, Mahmud Râşid: Tarih-i Vak‘a-ı Hayret-nüma, c. I, İstanbul, y.y.,1291/1874.
Tarih-i Vak‘a-ı Hayret-nüma İstanbul, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 603, vr. 70+4 yp.
Risâle fî beyânî ahvâli tarîkı’n-Nakşibendiyye ve kerâmâtı’ş-Şeyh Ma‘rûf el-Kırîmî: Risâle-i Ma‘rûf, (Nuran Kortal Özel

Kütüphanesi)

- Beydilli, Kemal: “Âlî Paşa Mehmed Emin”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, c. 2, 1989, ss. 425-426.
- Beyhan, Mehmet Ali: “Şîrvânîzâde Mehmed Rüşdü Paşa”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2010, c. 39, ss. 209-210.
- BOA, Osmanlı Arşivi: Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayat Evrakı (A.}MKT.UM.), kutu nr. 336, gömlek nr. 93; nr. 401/83; nr. 457/73; nr. 416/18; nr. 417/49; nr. 500/10 nr. 528/3.
- İrade Dahiliye (İ.DN.), kutu nr. 417, gömlek nr. 27591; nr. 498/33815; nr. 728/50784.
- Bursevî, İsmail Hakkı: Sadaret Mühimme Evrakı (A.}DVN.MHM), kutu nr. 28, gömlek nr. 49; nr. 37/7.
- Çay, Abdulhaluk Mehmet: Ruhu'l-Beyân, Beyrut, Daru'l-Fiker, 8/440.
- Çelebi, Süleyman: Türkiye Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı Devlet Teşkilatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, 2009.
- Devellioğlu, Ferit: Mevlid, nşr.: Necla Pekolcay, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993
- Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, Aydın Kitabevi, 2012.
- Duran, Nurbanu: “Vak‘a-i Hayret-Nüma (1802-1849)”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk: es Sünen, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut, t.y.,
- Er, Şaban: Hayrabolulu Melami Şeyhi Ahmed-i Sarban Efendi Külliyyatı (Divanı Ve Mektubatı) ve Vizeli Şeyh Ala'eddin Ali Efendi'nin Şiirleri, Kutup yıldızı yay., 2014.
- Erkaya, Mahmud Esad: “Tasavvuf Klasiklerinde Tasavvuf ve Şeriat”, III. Uluslararası el-Farabi Sosyal Bilimler Kongresi, edt.: Mine Nur Bozdoğan, Atabek Movlyanov, Ankara, İksad Yayınevi, 2018, ss. 353-360.
- Eroğlu, Muhammed: “Aşr-ı Şerif”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1991, c. 4, s. 24.
- Erten, Fatma: “Vak‘a-i Hayretnümâ Belgradî Râşid Paşa”, Yüksek Lisans

Tezi, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

- Feyizli, Hasan
Tahsin: Feyzü'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm Meâli, Server İletişim, İstanbul, 2006.
- Hanbel, Ebû
Abdillâh Ahmed b.
Muhammed: el-Müsned, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Beyrut, y.y., 1416/1995.
- İsfahânî, Ebû Nuaym
Ahmed b. Abdillâh b.
İshâk: Hilyetü'l-Evliyâ, Mısır, es-Saade, 1409/1988.
- İzeti, Metin: Balkanlarda Tasavvuf, edt. Erhan Güngör, İnsan Yay., İstanbul, 2014.
- Kara, Mustafa: Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, Dergah Yayınları, 1985.
- Karabulut, Mustafa: "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum" Mecmua:Uluslar Arası Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, say. 2, ss. 50-65.
- Kırel, Machiel: "Travnik", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2012, c. 41, s. 308-311.
- Kitapsız Mustafa
Efendi: Sâliklerin Maksatları: Maksadu's-Sâlikîn, haz. Hasan Şahin Aktaş, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2018.
- Ljubović, Amir -
Aruçi, Muhammed: "İlhâmî, Abdülvehhâb", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2000, c.22, ss.101-102
- Mâce, Ebû Abdillâh
Muhammed b.
Yezîd: es Sünen, nşr. M. Mustafa el-A'zamî, Riyad, y.y., 1403/1983.
- Müslim, Ebû'l-
Hüseyn Müslim b.
el-Haccâc: el-Câmi'u's-sahih, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Kahire, y.y., t.y.
- Münâvî, Zeynüddîn
Muhammed
Abdür-raûf b.
Tâcîl'ârifîn b.
Nûriddîn Alî:
Novaković, Stojan: Feyzü'l-Kadîr, el-Mehteбетü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356/1937.
- Özcan, Abdülkadir: "O ovoj knjizi i pisci njenu." Raşid-Beja istorija čudnovatih događaja u Beogradu i Srbiji, çev.: S. Čohadžić, Belgrad, 1894.
- Özkan, Ayşe: "eş-Şekâiku'n-Nu'Mâniyye", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2010, c.38, ss.485-486.
- Özkan, Ayşe: "Kanlıca Konferansı Sonrasında Müslümanların Sırbistan'dan Çıkarılmaları ve Osmanlı Devleti'nin

- Sırbistan'dan Çekilişi (1862-1867)", Akademik Bakış Dergisi, 2011, c. 5, say. 9, ss. 123-138.
- Özkat, Mustafa: "Türk Edebiyatında Manzum Meşâyih Silsile-nâmeleri", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 2022, sy. 28 ss. 491-555.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr
Şemsüddîn
Muhammed b.
Abdirrahmân b.
Muhammed:
Şevkânî, Ebû
Abdillâh Muhammed
b. Alî b. Muhammed:
Şeybânî, Ebû
Abdillâh Muhammed
b. el-Hasen b.
Ferkad:
Şeybânî, Ebû
Abdillâh Ahmed b.
Muhammed b.
Hanbel:
Soyuer, Zeynep Afra: "Hat Sanatında İcazetname ve Ketebe geleneği", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.
- Tahir, Bursalı
Mehmed: Osmanlı Mü'ellifleri, haz.: İsmail Özen, İstanbul, Meral Yayınevi, Yaylacık Matbaası, 1975.
- Tirmizî, Ebû
Abdillâh Muhammed
b. Alî b. Hasen:
Tosun, Necdet: "Mahmûd Râşid Belgrâdî'nin Risâle-i Ma'rûf İsimli Eseri Işığında 19. Asırda Bosna Ve Belgrad'da Nakşbendîlik", Balkanlar ve İslam: Balkanlarda İslâm Dini Ve Kültürel Hayat, edt.: Abdullah Taha İmamoğlu, İilir Rruga vd., İstanbul, Ensar Yay., 2020.
- Türkiye'de Tarikatlar Tarih Ve Kültür, edt.: Semih Ceyhan, gözden geçirilmiş 2. bs., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2018.
- Bahâeddin Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İstanbul, İnsan Yay., 2002.
- "Reşehât", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2008, c.35, ss.8-9.
- Türer, Osman: "Letâif-i Hamse" TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), c.27, s. 143.

Uludağ, Süleyman: “Abâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1988, c. 1, ss. 4-5.

“Vukuf”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2013, c.43, s.131.

“Nefehâtü’l-Üns”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2006, c.32, ss.521-522.

Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet, edt. Ercan Alkan, Esma Ürkmez, İstanbul, Sufî Kitap yay., 2008.

Usûlî: Usûlî Dîvânı, haz. Prof. Dr. Mustafa İsen, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay, 2020.

Uzun, Mustafa İsmet: “Muhammediyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara 2020, c.30, ss. 583-584.

Yılmaz, Gül Sinem Akman: “Osmanlıdan Günümüze Helvalar Ve Helva-İ Gazi’nin Gastronomik Değeri”, Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, 2019, c. 3, ss.463-479.

(Çevrimiçi) <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/tekkeler/12/safvet-pasa-tekkesi/1045>, 5 Haziran 2022.

.

EKLER

EK 1 Mukaddimenin ilk sayfası

فی اهل قری الشیخ عبد الحی زام الشیخ عبد الله المعروف افندی حضرتی در سعادت کلوب اندرون اهل بیت
 بر دست بولنه رن مؤخر طریق سعیدیم شایخند شیخ مدد افندی بیانت ب و اقرا ویره رکعت
 مدیده دن صکره خلایق ویرلد کده دماغه مرکوز ویدیه اولوب ارادینی تکرر نائل اولمید فخر
 مکمل مکرمه جانب عالیه متوجه غایت ایدوب اورام طریق صوفیه صریقیه یعنی طریق نقشبندی
 مشایخ عظامند محمد جان افندی حضرت نیک ظاهر و باهر اولی کرامات علیه ربی و تالیه کسینه
 اوزن حرکت ایتکه و شهره اولو الی دوله بر شاولید یعنی مایه ایدیکه کند و سینه انت
 ویدیه اولوب اون بشی ستم معجز و خدمت بر میگزیند بولنوب معلومند زیاده بر
 اولدقه متن رسالهم تفصیل بینه و حکایه قلعه جوی و جهه خلایق ویروب بوسنه جانب فائمه
 اولجه امثال الابرار بغدادی شریف یوروب فرتری هکامنده انکھی کشف و کرامت
 و سنن سینه یر عاینی مشهوره ایدیکه کند و سینه برقت و طریق علیه بیانت ب ایدیکه
 اولندی بونک اوزرینه کند و سندن ظهور ایدیکه کرامات جلیل و اخلاق حمیده و اوصاف حمیده
 و طریق نقشبندی و اثر النام بعض معلومات سر اخفیه نکله فکله التبیان بر لک ترینی
 عجز از مدک قصد و مراد و نشانیسم محو لایق و اقیوب یازمقدن عجز بولندیم چینه

بسم الله الرحمن الرحيم
اوله بر محله خود بخود سون قاريد يغم مگر محبت و شوق و کبريايى و تقوى و خستى و پند
شبو رساله مودف ده اکلرک فح الى الابد کر جیده لوى السنه خاص و عامه جولان
بالمسحى مقصد پیران اولر یعنی حس ایدیکه بشقه جوتنى خاطر اولیشم بنام عیبه عزیز
حت رالیهک ترجمه حال قلده المنفعه نیت ایدیش اولر یغندم ایشته بوسبیلهم فح لالی رقا قند
آرزو ایدلد یکنده اولر صورتیه بالای جواجیم بینا کیفیت ابدار و مجلس عالیه اگر جینه بخنک
نتیجه حال و حضرت حالک ک نشر پوره قوی طریق نقشبندییه نه سببه منی بوجو ایدر

خالدی قول دیوت سیمه قلند یغنک بر وجه آن

رساله مذکورم تفصیل قلمش

اولر یعنی بومله

خطاه جرات

قندی

الشیخ
عبد الله المتوفى
حضرت نیک تر حیرت کانه در این
بیتک اندیشه جگه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وأولاده وأزواجه وصحبه عليهم
السلام أجمعين أما بعد معلوم أولكم • وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل • وذكرايته جليلة
ما كان محمد إلا حرم من رجالكم ولكن رسول الله وخاتم النبيين • وهو الذي أرسل رسوله بالهدى
ودين الحق ليظهره على الدين كله وكفى بالله شهيدا محمد رسول الله • آيات جليلة وبوكامثال
وما نبجي نبج آيات بينات جناب ربانية فيه فخر عالم انزله من صلي الله عليه وسلم كشان عيسى
وما سورت جليلة بيان دشت مخصوصه منه بشهادة دخی • وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين •
آيت كريمه سيد نبشیر ومخفا شفاعت جناب یغمیری اید قولیدنی غیری دریای رحمت و معفرت
وانواع نعم جليلة رینه مستغرق اولنسی بانه طریق مستقیم دعوت بوبرغم قبل جناب اید
رسول کوندرش بود دعوت عالی به اجابت و بموجب عمل و تصدیق اید نمر حقیق • لا تقفلوا
من رحمة الله • آیتی و دما ب آیت کریمه اید خلق جهان و کون و کلیم اولم خالق و خالق جناب
رب المستعان حضرت نری بی بیورش و اولوجه جناب و حدایتدن قولیدنی دعوت و مأمور خاص
بورشس اولوب و خصوصیه • لا اله الا الله محمد رسول الله • کلمه توحید بنی نشر و حمد بر یقین
بورشق و بود دعوت خالصه • اید اید اقرار و قیام اید اینا نوب و بود دعوت

و جهان در نیک اله
بیکار و توفیق
الشیخ
حضرت نیک تر حیرت کانه در این
بیتک اندیشه جگه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وأولاده وأزواجه وصحبه عليهم
السلام أجمعين أما بعد معلوم أولكم • وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل • وذكرايته جليلة
ما كان محمد إلا حرم من رجالكم ولكن رسول الله وخاتم النبيين • وهو الذي أرسل رسوله بالهدى
ودين الحق ليظهره على الدين كله وكفى بالله شهيدا محمد رسول الله • آيات جليلة وبوكامثال
وما نبجي نبج آيات بينات جناب ربانية فيه فخر عالم انزله من صلي الله عليه وسلم كشان عيسى
وما سورت جليلة بيان دشت مخصوصه منه بشهادة دخی • وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين •
آيت كريمه سيد نبشیر ومخفا شفاعت جناب یغمیری اید قولیدنی غیری دریای رحمت و معفرت
وانواع نعم جليلة رینه مستغرق اولنسی بانه طریق مستقیم دعوت بوبرغم قبل جناب اید
رسول کوندرش بود دعوت عالی به اجابت و بموجب عمل و تصدیق اید نمر حقیق • لا تقفلوا
من رحمة الله • آیتی و دما ب آیت کریمه اید خلق جهان و کون و کلیم اولم خالق و خالق جناب
رب المستعان حضرت نری بی بیورش و اولوجه جناب و حدایتدن قولیدنی دعوت و مأمور خاص
بورشس اولوب و خصوصیه • لا اله الا الله محمد رسول الله • کلمه توحید بنی نشر و حمد بر یقین
بورشق و بود دعوت خالصه • اید اید اقرار و قیام اید اینا نوب و بود دعوت

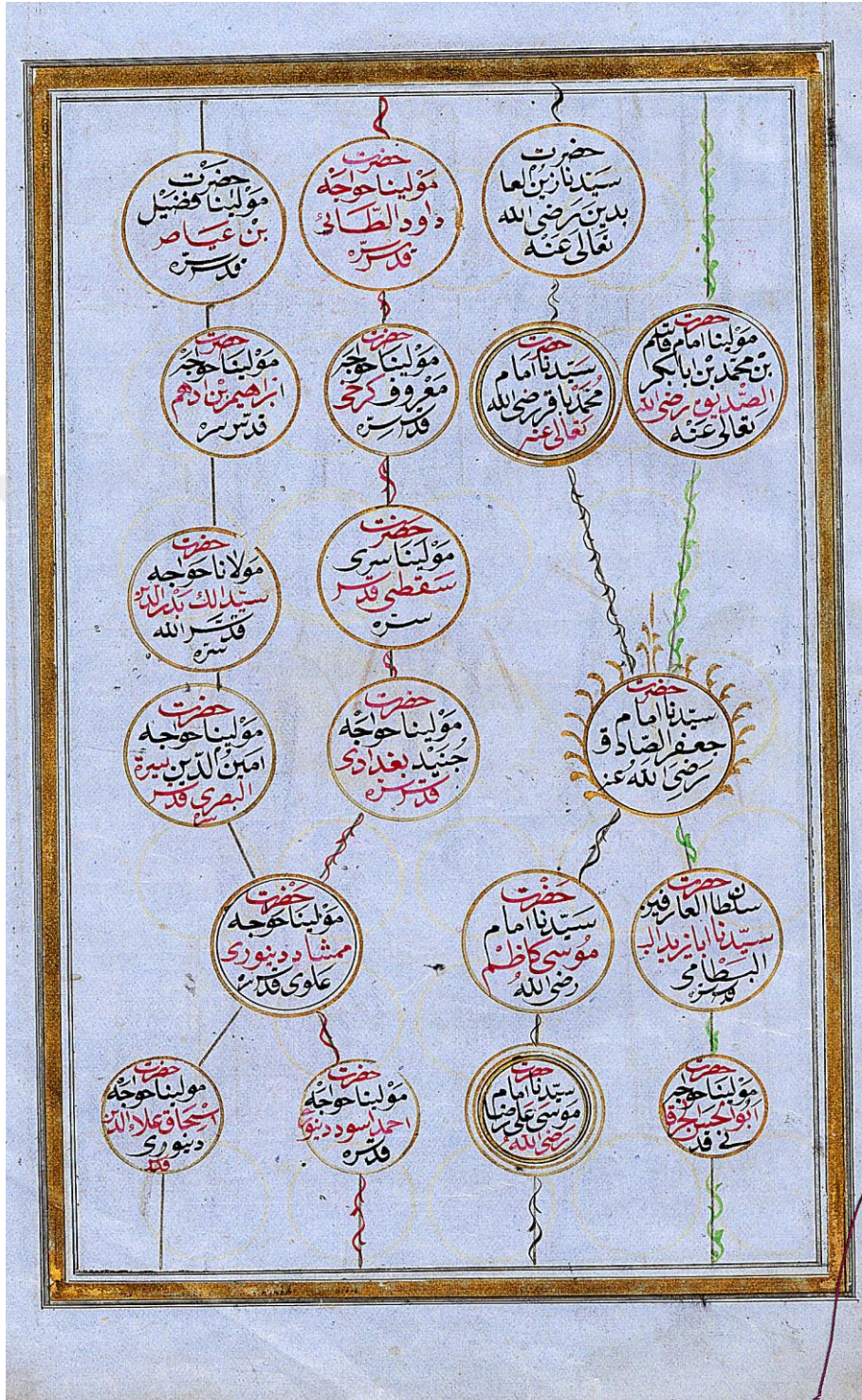
رو حمر غدار سی جانم رسم جلالدر • پیر کز بخاری محمد بهائی نایهو
 مجید و الف ثانی اهرم ربانی • عشق قادور ویش اولان اندش غلامی
 جانم صفارسی جانم محمد جاندر • رو حمر غدارسی جانم رسم جلالدر
 دیار خراسان قنبدن عرفقدر • شجره بیزن خمر طریقدر • حقادور ویش ثانی بقدر
 جانم صفارسی جانم محمد جاندر • رو حمر غدارسی جانم رسم جلالدر
 وانه امکا عرشدن بر بدر • مرقبه قیلا احد یولیدر • بوکامی ویشا عبد معروقدر
 جانم صفارسی جانم محمد جاندر • رو حمر غدارسی جانم رسم جلالدر
 ارشد بو نطق عایر سبیله غیر زمراش رانیه • شبنج حاجی عبدالله المعروف افندی
 حضرت نیکوشت ترجمه حاجی بو قدر جون بیائیده • اشبور رسا کشت خنای می یولشدر
 اشبور رسا رده بیلا اولن کشفیات یاکتر بو عاجز کشت مطلع اولغی یولشدر
 دیگر اخواند فی شجره شریف کرامتین برشته جدمش اهدو ایلد کلمی نمودار
 اولوب ایجنق هجرت مذکوره سبیله هر بری پیر یلور ورسی کبی هر طرفه
 و غمش بولاند قدری جهنمه تحقیقه درجی ممکن اولد یغندن بالجهوریه بو قدر ایده
 انکفا ایلشدر • بیا الله عظیم ارشد • حضرت شفاعتین وکند ورسند کویان
 سیر سلو کده ثابت قدم و عالم اولقاعفری • دست سینه حضرت جناب سالت
 پناه کشت ایزرسنده بروفته غافل بولنه عافری • و کلف بولدیغیر فرض الهی
 اواده قصور و جناب سالت عافری ناز و جارسنده نکاس اید لاسی جمله اولمه
 من غیر حذو خطینه ابتدار ایدر کت متم کلام ایدر شریا هو • تکریم الی الموعوبه
 و الحامد الممجید و الشاکر الباقی عفی عنه البلیک
 سنه ۱۰۹۹ ربيع الاخر شمس

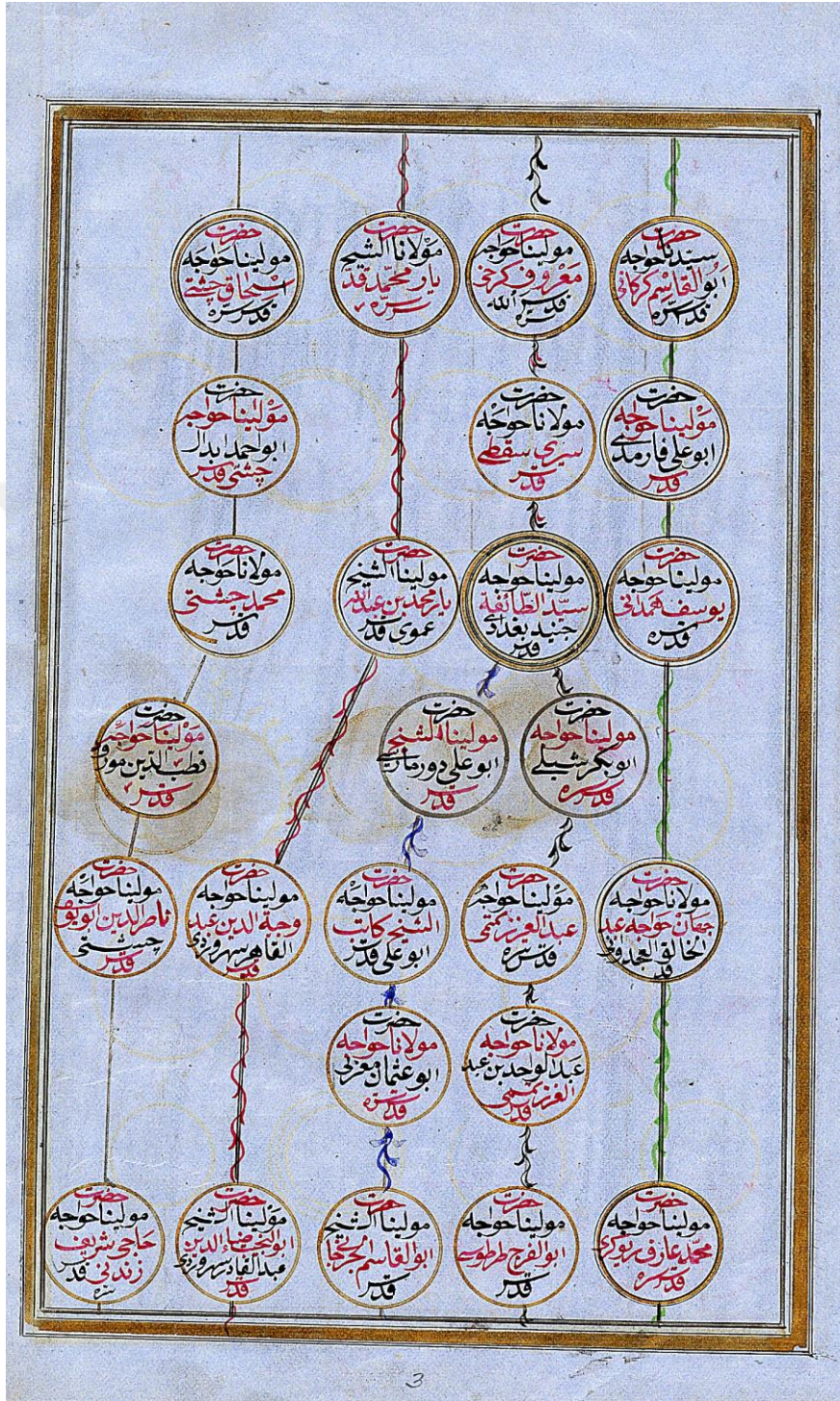
EK 6 Cildin arka yüzü

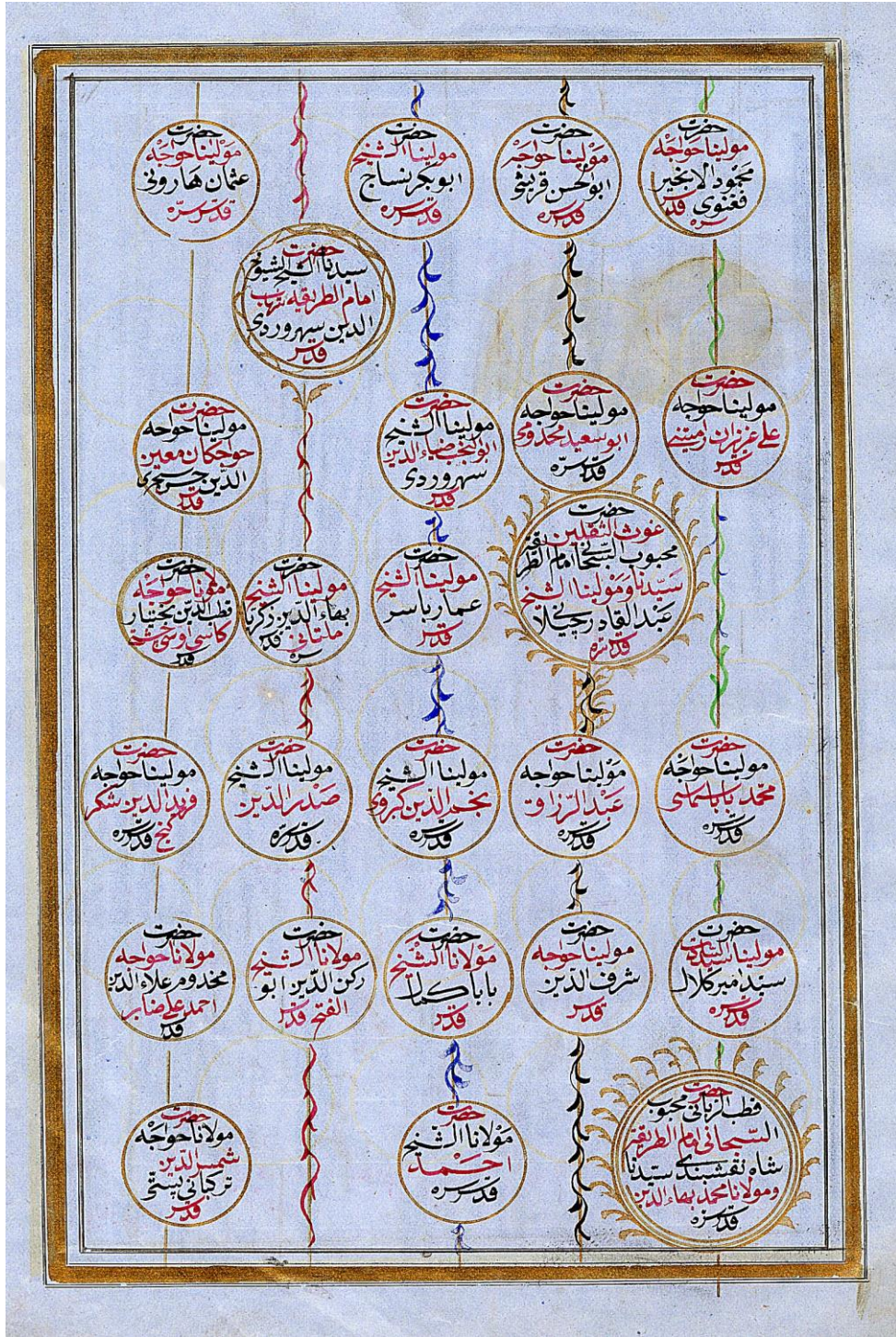
EK 7 Silsile-nâme'nin birinci sayfası

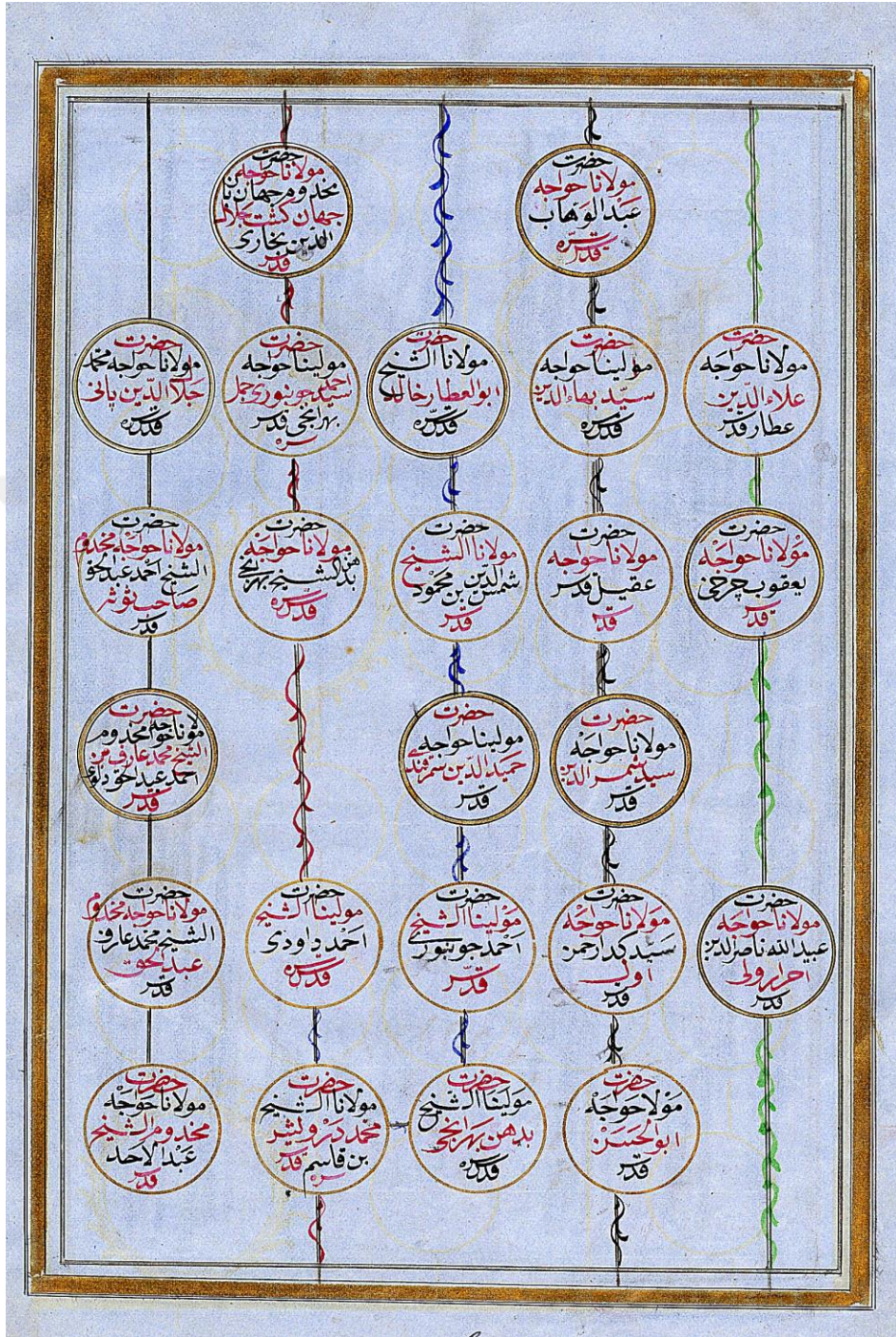

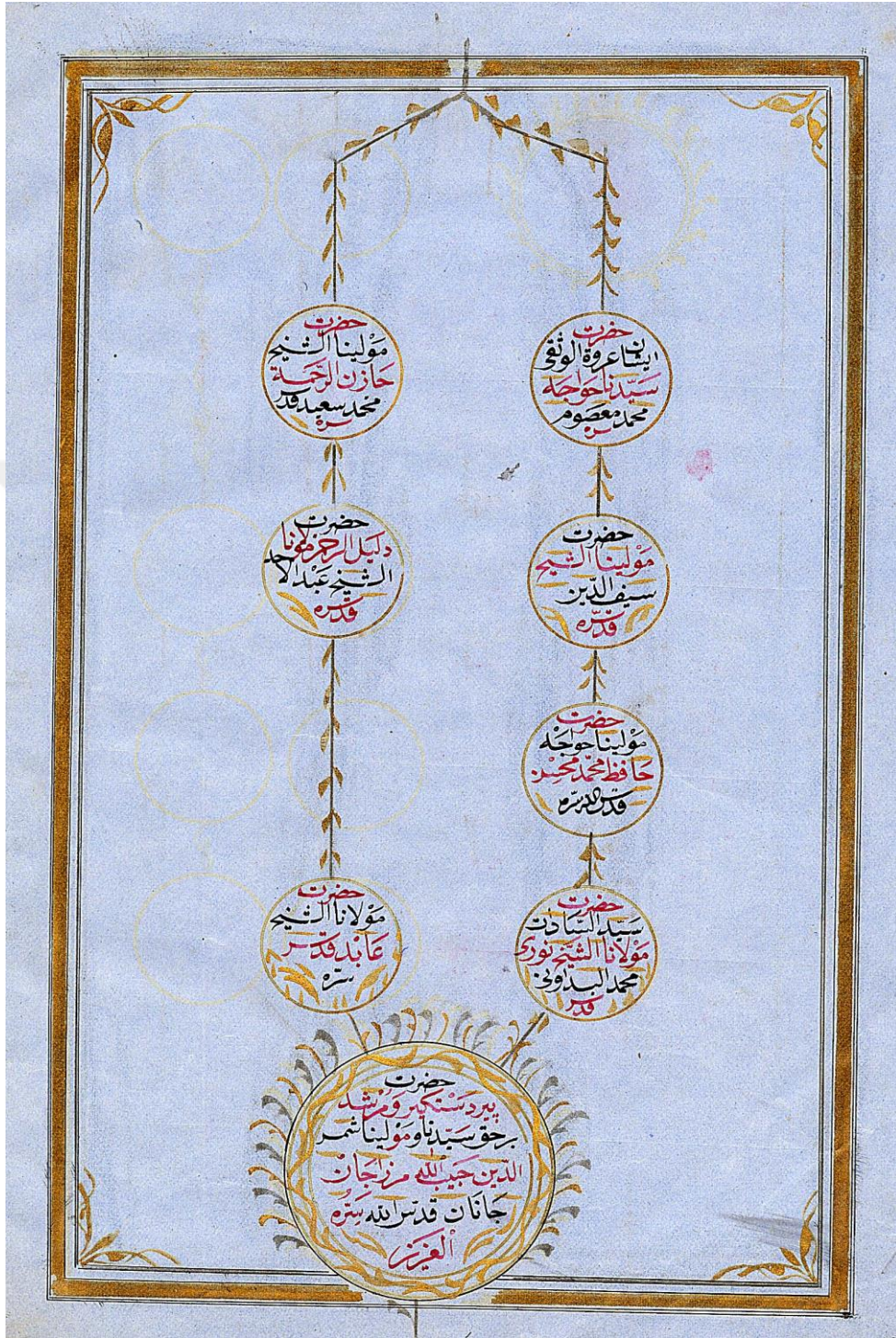
EK 9 Silsile-nâme'nin üçüncü sayfası

EK 10 Silsile-nâme'nin dördüncü sayfası

EK 14 Silsile-nâme'nin sekizinci sayfası

EK 15 Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde Kayıtlı Örnek Evrak-1

حِزْبُ الْبَحْرِ الشَّرِيفِ

وَزَلْزَلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ۖ وَإِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا
وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۖ

فَلْيَتَنَزَّلِ اللَّهُ عَلَيْنَا سَخِرْنَا وَنُصْرَتَنَا وَسَخِرْنَا هَذَا الْبَحْرُ
كَمَا سَخِرْتَ الْبَحْرَ لِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ
ۖ وَسَخِرْتَ النَّارَ لِابْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ
ۖ وَسَخِرْتَ الْجِبَالَ وَالْحَدِيدَ لِدَاوُدَ عَلَيْهِ
السَّلَامُ ۖ وَسَخِرْتَ الرِّيحَ وَالشَّيَاطِينَ
وَالْجِنَّ لِسُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۖ وَ
سَخِرْتَ الْمَلَائِكَةَ وَالْمَلَائِكَةَ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۖ وَسَخِرْنَا كُلَّ بَحْرٍ
هُوَ لَكَ فِي الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْمَلَكِ
وَالْمَلَائِكَةِ وَبَحْرِ الدُّنْيَا وَبَحْرِ الْآخِرَةِ
ۖ وَسَخِرْنَا كُلَّ شَيْءٍ يَأْمَنُ بِيَدِهِ
مَلَائِكَةُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ كَهَيْئَةِ
(۳ دَفْعَهُ) ۖ حَمَّ عَسَقَ (۳ دَفْعَهُ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ وَالصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَبَارَكَ وَتَسْلَمُ ۖ أَعُوذُ بِاللَّهِ
مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ۖ يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ
يَا حَلِيمُ يَا عَلِيمُ ۖ أَنْتَ رَبِّي وَعِلْمُكَ
حَسْبِي فَنِعْمَ الرَّبُّ رَبِّي وَنِعْمَ الْحَسْبُ
حَسْبِي تَنْصُرُ مَنْ تَشَاءُ وَأَنْتَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ ۖ نَسْأَلُكَ الْعِصْمَةَ فِي الْحَرَكَاتِ
وَالسَّكَنَاتِ وَالْكَلِمَاتِ وَالْإِرَادَاتِ
وَالْخَطَرَاتِ مِنَ الظُّنُونِ وَالشُّكُوكِ وَ
الْأَوْهَامِ السَّائِرَةِ لِلْقُلُوبِ ۖ عَنْ
مُطَالَعَةِ الْغُيُوبِ ۖ فَقَدْ ابْتَلَى الْمُؤْمِنُونَ

۞ أَنْصُرْنَا فَإِنَّكَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ۞
 وَافْتَحْ لَنَا فَإِنَّكَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ۞ وَاغْفِرْ
 لَنَا فَإِنَّكَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ۞ وَارْحَمْنَا
 فَإِنَّكَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۞ وَارْزُقْنَا فَإِنَّكَ
 خَيْرُ الرَّاغِبِينَ ۞ وَاحْفَظْنَا فَإِنَّكَ خَيْرُ
 الْحَافِظِينَ ۞ وَاهْدِنَا وَنَجِّنَا مِنَ الْقَوْمِ
 الظَّالِمِينَ ۞ وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَيْجًا
 طَيِّبَةً كَمَا هِيَ فِي عِلْمِكَ وَانْشُرْهَا
 عَلَيْنَا مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَتِكَ وَاسْمِلْنَا بِهَا
 حَمْلَ الْكَرَامَةِ مَعَ السَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ
 فِي الدِّينِ وَالْدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِنَّكَ عَلَى
 كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۞ اللَّهُمَّ يَسِّرْ لَنَا
 أُمُورَنَا مَعَ الرَّاحَةِ لِقُلُوبِنَا وَأَبْدَانِنَا
 وَالسَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ فِي دِينِنَا وَدُنْيَانَا
 وَكُنْ لَنَا صَاحِبًا فِي سَفَرِنَا وَخَلِيفَةً فِي
 أَهْلِنَا وَاطْمِئِنَّ عَلَى وُجُوهِ أَعْدَائِنَا

وَأَمْسَخْهُمْ عَلَى مَكَاتِهِمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ
 الْمَضِيَّ وَلَا الْمَجِيَّ إِلَيْنَا وَلَوْ نَشَاءُ لَمَحَسْنَا
 عَلَى أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى
 يُبْصِرُونَ ۞ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَى
 مَكَاتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا
 يَرْجِعُونَ ۞ لَيْسَ ۞ وَالْقُرْآنُ الْحَكِيمُ ۞
 إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ
 ۞ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۞ لِتُنذِرَ قَوْمًا
 مَا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ۞ لَقَدْ
 حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
 ۞ إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ
 إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ۞ وَجَعَلْنَا
 مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا
 فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۞
 شَهِتِ الْوُجُوهُ (۳ دَفْعَةً) وَعَدَّتِ الْوُجُوهُ
 لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ۞

طَسَّ حَمْدَ عَسَقٍ ۖ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ
 يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ۖ
 حَمْدٌ (٧ دَفَعَهُ) ۖ حَمْدُ الْأَمْرِ وَجَاءَ
 النَّصْرُ فَعَلَيْنَا لَا يَنْصُرُونَ ۖ حَمْدُ
 تَنْزِيلِ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ
 ۖ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ
 الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهُ
 الْقَصِيرِ ۖ بِسْمِ اللَّهِ بَابُنَا تَبَارَكَ
 حِيطَانُنَا ۖ يَسْ سَقْفُنَا كَهَيْعَتِ
 كِفَايَتُنَا ۖ حَمْدُ عَسَقٍ حِمَايَتُنَا ۖ
 فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ
 الْعَلِيمُ ۖ سِتْرُ الْعَرْشِ مَسْبُورٌ عَلَيْنَا
 وَعَيْنُ اللَّهِ نَاطِرَةٌ الْيَنَابِ حَوْلِ اللَّهِ
 وَقُدْرَتُهُ لَا يَقْدِرُ أَحَدٌ عَلَيْنَا وَاللَّهُ مِنْ
 وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ
 فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ۖ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا

وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۖ إِنَّ وَلِيَّيَ اللَّهُ
 الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ
 ۖ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
 وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (٧ دَفَعَهُ) ۖ
 بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّهُ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ
 فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ
 الْعَلِيمُ (٣ دَفَعَهُ) ۖ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
 إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ (٣ دَفَعَهُ) ۖ
 وَسَلَامٌ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَال
 كُلِّ أَجْمَعِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ